

COL·LECCIÓ D'OBRES SELECTES

CERVANTES

Q1
92

L'ENGINYÓS CAVALLER

DON QUIXOT
DE LA
MANCHA

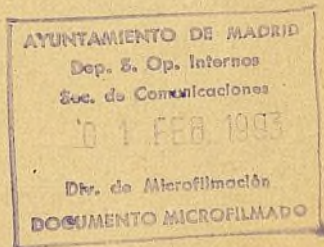
Traducció de
ANTONI BULBENA I TOSELL

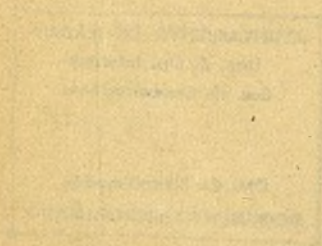
i amb un pròleg de
JOAN GIVANEL I MAS

Volum II

ANTONI LÓPEZ, Llibreter
Rambla del Mig, 20. - "Llibreria Espanyola"
BARCELONA

ORDENANCE
OF THE

**L'ENGINYÓS CAVALLER
DON QUIXOT DE LA MANCHA**

AYUNTAMIENTO DE MADRID

0100767820

Ayuntamiento de Madrid

COL·LECCIÓ D'OBRES SELECTES

CERVANTES

L'ENGINYÓS CAVALLER
DON QUIXOT
DE LA
MANCHA

Traducció de
ANTONI BULBENA I TOSELL

i amb un pròleg de
JOAN GIVANEL I MAS

Volum II

ANTONI LÓPEZ, Llibreter
Rambla del Mig, 20. - "Llibreria Espanyola"
BARCELONA

D'AQUESTA EDICIÓ DEL QUIXOT,
A MÉS DE L'EDICIÓ CORRENT, SE
N'HAN FET 10 EXEMPLARS EN
PAPER DE FIL MARCA GUARRO,
NUMERATS DE L'1 AL 10

B. 69/134581
F. 70/744982
70/74 4992
71/73 187
55/79 5467
R. 23.022

A. LÓPEZ, impressor; Om, 8. - Barcelona

CAPITOL XXXVII

On és prosseguida la història de la famosa infantessa de Micomicó, amb altres gracioses aventures.

Entretant que aquells benafortunats esposos donaven gràcies al cel per la gran mercè que rebuda havien; entretant que el prudent rector i el bon mestre Nicolau donaven-los la més cordial enhorabona, i que fins l'hostaler, certificat que tots els danys li serien satisfets, alegrava's en son cor, el pobre Sanxo s'afligia de veure ses esperances convertides en fum, son petit reialme per terra, la princesa de Micomicó tornada en una Dorotea, i el gegant en un don Ferran. Nostre malaventurat Escuder, amb aire trist, sanglotant, entrà a veure son senyor, qui acabava de despertar-se, i amb to lamentable li digué: —Bé pot la vostra senyoria tornar-se'n al llit i dormir tot el temps que vulgui sens donar-se turment per matar algun gegant, ni per restablir la princesa en son reialme, que tot està ja donat i beneït. —Així serà, per cert, respongué nostre cavaller; car un altre combat tan terrible com el que suara he tingut amb aquest descomunal gegant no em penso donar-lo jamai en tots els dies de ma vida. D'un revés, flast! li he llevat el cap de les espatlles, i la sang que del seu cos

brollava corria als meus peus com si fos un torrent d'aigua. —Com si fos un torrent de vi, diria millor vostra mercè, replicà Sanxo; perquè vull fer-li a saber, si encara no ho sap, com el gegant mort és un bót foradat que ens farà pagar l'hostaler, i el cap tallat és la puta que em parí: doncs portà-se-n'ho tot el diable. —Què dius ara, Sanxo?, respongué don Quixot; per ventura t'has begut l'enteniment? —Llevi's, llevi's vostra mercè, digué Sanxo; ja veurà com l'haurà feta bona, i veurà encara grans coses, començant per la reina Micomicona, qui és transformada en una dama particular nomenada Dorotea, amb altres fets, que, si els entén, han de deixar-lo meravellat. —Res no podrà meravellar-me, amic meu, respongué don Quixot, com en aquesta malaurada casa tot s'esdevingui per art d'encantament."

Ajudà Sanxo a vestir el seu senyor; i entretant el rector informà don Ferran i Lusinda de la follia de don Quixot, de les aventures que li eren esdevingudes, i de l'artifici de què es valgueren per treure'l de la Penya pobra. Don Ferran, a qui plagué molt la relació, volgué que Dorotea prosseguís amb son invent i emmenés el cavaller fins al seu poble, que no n'eren sinó dues jornades lluny. En aquest moment aparegué don Quixot, armat de punt en blanc, la darga al braç esquerre, l'abonyegat elmet de Mambrí posat al cap, sostenint-se amb sa llança o ascona. Don Ferran, sorprès, admirà aquella cara llarga de mitja cana, seca, groga, esllanguida, aquelles armes desapariades, i aquell mesurat continent, amb què don Quixot, posant els ulls en la bella Dorotea, proferí paraules de semblant forma:

—Galan bellesa, a qui la dissort encara

acaba de fer més compassible, per aquest mon escuder jo he sabut que l'Altesa vostra s'és anorreada; puix de reina i gran senyora que éreu, haveu-vos convertida en una particular donzella. Si aquell famós rei nigromàntic, que us donà la vida, ha volgut fer semblant transmutació recelant que jo no us donés tota la favor deguda, ja us dic jo que de la missa no en sabé ni sap encara la meitat. Doncs si ell hagués tingut per la mà les històries de la cavalleria, a la qual tinc l'honor de pertànyer, mal podria ignorar que occir un gegant, per vanitós que ell sigui, no és per nosaltres sinó una futilitat. De no tenir jo a menys la vanaglòria, bé fóra del cas que us digués com no hi ha encara dues hores que amb aquesta espasa jo he escapçat... —Un bót de vi!", cridà l'hostaler, a qui don Ferran ordenà que callés. —De ço que sigui verament, prosseguí don Quixot, el temps, qui tot ho descobreix, ja ho dirà a l'hora més impensada. I així dic, per fi, alta i desheretada senyora, que si per la causa damunt referida vostre pare ha fet semblant metamòrfosi, que no el cregueu; car no hi ha cap perill en la terra pel qual no s'obri camí la meva espasa, deixant en breu temps tots els vostres enemics, atuïts, servir-vos de graons per restablir-vos en el setial de vostres antecessors."

En això Dorotea, amb paraula afable i reposat gest, li respongué: —Cap crèdit no deveu donar al qui us digué que jo m'era trasmudada, puix la mateixa que era ahir só avui. Bé és cert que alguna transmudació s'és feta en mon cor, el qual, fins al present, nafrat de gran pena, ha trobat el consol que mai no era d'esperar; no per això he deixat d'ésser la mateixa que era abans, i no menys crec jo valdre'm del va-

lor de vostre invencible braç, car faig compte de partir demà mateix amb vós. Doncs, jo us prego que no dubteu gens de la ciència de mon pare, que jamai no n'ha donat tan bella prova com ordenant-me de venir a cercar-vos. I en açò dic tanta veritat, com testimonis ne són els més dels senyors ací presents, que solament al vostre encontre seré tinguda de tot el bé que pugui perve-nir-me."

Oïdes aquestes paraules, don Quixot, girant-se a son escuder, amb aire enujat, li digué: —Que no ho veus, Sanxonet, com ets el major brètol que hom coneix en tot Espanya? Respon-me, lladre vagabund, ¿de on has pogut mai pescar que aquesta princesa s'era convertida en una donzella nomenada Dorotea, que el cap que jo cuidí tallar a un cert gegant era la puta que et parí, amb altres disbarats que em posaren en el major trastorn de ma vida? Mala ingra... (i mirà al cel i estrenyé les dents), no sé qui em deté de fer amb tu tal escarment que faci tremolar tots els escuders falsaris que d'ara en avant puguin tenir els cavallers aventurers en el món. —Assosse-gui's la vostra mercè, senyor meu, respongué humilment l'escuder; jo puc haver-me enganyat quant toca a la mutació de la senyora princesa, i molt que em plau, pel compte que en té; mes quant al cap del gegant i els bóts de vi, com hi ha Déu que no m'erro; car els bóts allà estan ferits a la capçalera del llit de vostra mercè, i el vi negre té fet un gorc tota la cambra: i si no, en el cul del sac ja trobarà les engrunes, vull dir que prou que ho veurà quan sa mercè del senyor hostaler li demani la minva de tot. —Doncs ara jo et dic, Sanxo, féu don Quixot, que ets un ximplot, i perdona'm i prou. —Bo, bo, digué don

Ferran, i que no es parli més d'això; doncs, puix la senyora princesa diu—que no s'ha de partir fins a demà, passem la nit en aquest castell, conversant amigablement; i quan serà alba de matí, tots nos tindrem per molt honrats d'acompanyar el senyor don Quixot, per ésser testimonis dels singulars fets i valerosos actes que complirà en el transcurs d'aquesta gran empresa. —Só jo qui deu estimar-se honrat amb la vostra companyia, respongué don Quixot, i molt que us agraesc la bona opinió que de mi haveu formada, la qual procuraré que sigui veritable, mal em costi la vida, i encara més, si més pot costar-me." Llavors s'establí un veritable combat de paraules polides i d'ofertaments entre don Quixot i don Ferran, el qual fou interrogat per l'arribada d'un passatger qui en aquell mateix punt entrà a l'hostal.

Aquest passatger, qui semblava un captiu vingut feia poc de Moreria, portava una jupa de llana blava, sense coll, amb mànega curta, calçons així mateix de llana i un casquet de la mateixa color, uns borseguins tirant a dàtil, i una simitarra suspesa d'un talabard qui del coll li penjava. Amb ell ensens venia, damunt un ruc, una dona vestida a la moresca; portava la cara tapada, un petit casquet de brocat, i un mantell que des del cap fins als peus la cobria tota. El captiu, qui era ben disposat de sa persona, representava uns quaranta anys: tenia la cara bon xic colrada, amb uns grans bigotis, la barba negra, i en son front deixava entreveure son caràcter excellent i noble. En entrar, demanà si podien donar-li una cambra; i com l'hostaler li respongués que no n'hi havia ni una, demostrà que en rebia un greu desplaer. No obstant això, ell prengué entre sos braços la dama mora, qui anà

a seure a una cadira. Luscinda, Dorotea, l'hostalera, sa filla i Maritornes, excitades pel nou i per elles poc conegut vestit, rodejaren la mora. Llavors Dorotea, sempre obsequiosa, fou la primera d'assegurar-li que a ella i a sa companya, senyalant Luscinda, els sabia grat de fer-li un lloc en la llur miserable estança. La mora, sens llevar son vel, no respongué paraula, sinó que s'alçà de la cadira, creuà les dues mans damunt son pit, i abaixant el cap, féu-li una petita reverència de cos. Tantost, el captiu, anant a elles, digué'ls: —Senyores meves, aquesta donzella nò entén encara nostra llengua, i no pot regraciar-vos, si no és per boca meva, de les bondats que li manifesteu. —Senyor, replicà Dorotea; vullau dir-nos si aquesta dama és cristiana. —Amb tot que ella sia mora amb son vestit, respongué el captiu, ella és cristiana en son cor; i amb l'esperança d'ésser batejada isqué de l'Alger, sa pàtria, on sa família ocupa un lloc preminent."

Amb aqueixes poques paraules entrà un viu desig en aquells qui escoltaven de conèixer encara més el captiu i la mora; emperò ningú no gosà fer-los noves preguntes. Llavors Dorotea prengué la mora per la mà i féu-la seure al costat seu, suplicant-la que volgués alçar el seu vel. La mora mirà el captiu, com preguntant-li ço que pretenien d'ella, i aquell li ho digué en llengua aràbiga: aleshores ella que es treu son vel, i descobrí un rostre tan avinent, que la mateixa Dorotea hagué de pensar que no l'igualava de bon troç el de Luscinda, i Luscinda, per si, la trobà més formosa que no Dorotea. I puix la bellesa tinga la virtut de concordar els cors i atreure les voluntats, prestament s'oferiren tots al desig de servir i afalagar la gentil mora. Don Fer-

ran demanà al captiu el nom d'aquella, i ell li respongué que es nomenava Lela Zoraida. Així com ella ho sentí, endevinant la pregunta, amb força congoixa digué tot seguit: —*No, no, Zoraida; Maria, Maria.*" Aquestes paraules i la gran passió amb què les proferí, feren plorar més d'una llàgrima a molts dels presents, i singularment a les dones, qui per natural són sensibles i compassives. Luscinda abraçà llavors amb molta d'amor la forastera, dient-li: —*Sí, sí, Maria, Maria.*" I la mora que també féu-li festes, i digué de nou: —*Sí, sí, Maria; Zoraida mecange*", ço que vol dir *no-res de Zoraida*.

CAPITOL XXXVIII

Qui tracta del curiós discurs que féu don Quixot sobre les armes i les lletres.

En açò, anava el dia traspostant-se, i per orde de don Ferran, posà l'hostaler peus i mans en apariar-los un excellent sopar. Arribada, doncs, l'hora segueren tots entorn d'una taula llarga de tinell, comsevulla que no en tenien de rodona ni cairada en tot l'hostal. Encara que nostre cavaller el refusava, donaren-li el cap de taula com a lloc d'honor. Llavors ell volgué que la princesa, de qui era guardador, segués al costat seu. Totseguit après venien en orde Luscinda, Zoraida, el rector, el mestre Nicolau; i enfront d'aquests, don Ferran, Cardeni, el captiu i els cavallers amichs de don Ferran. Així anaren sopant amb molta alegria,

la qual va créixer encara més veient que don Quixot, deixant-se de menjar i mogut d'un semblant esperit que aquell qui el mogué a parlar tant com parlà en el sopar amb els cabrers, donà principi a paraules de semblant estil:

"Veritablement, si un hom bé ho considera, senyors meus, molts grans i singulars coses veu en els qui professen la cavalleria aventurera. I si no, qui de vosaltres no ha de sentir-se, com jo mateix, sobreprés de l'atzar qui en aquest castell aplegà unes persones tan importants, tan il·lustres, tan justament celebrades com ho som tots nosaltres? Sens ficar-nos ara a esbrinar particularment el mèrit de cadascú, qualsevol qui ens veïés, com podria mai endevinar que aquesta senyora qui seu a costat meu sia aquella gran reina que nosaltres sabem, i que jo só aquell cavaller de la Trista Figura de qui la fama tan alt ressona? A qui devem, senyors, tan bell aplec de meravelles? A la cavalleria aventurera, nostra professió; per tal com els seus treballs, els seus imminents perills excedeixen de molt tots els altres. Siguin-ne, per tant, foragitats aquells qui diguessin que les lletres avantatgen les armes, que els diré, sia qui es vullgui, com no saben què es diuen: car la raó que ells solen donar, i a la que més s'aferren, és que els treballs de l'esperit sobrepujen els del cos, i que les armes sols amb el cos s'exerciten, com si fos llur exercici feina de camàlics, per al qual no fan mester sinó bones forces; o com si en açò que anomenem armes els qui les professem, no hi fossin també ficats els actes de fortalesa, qui requereixen molt de seny; o com si no treballés l'esperit d'un guerrer, qui té a son càrrec un exèrcit o la defensa d'una ciutat assetjada, tant amb l'esperit com amb

el cos. I si no, vegi's si hom pot aconseguir amb les forces corporals tan solament saber i conjecturar l'intent de l'enemic, les estratagemes, les dificultats, o bé prevenir els danys que es temen: com totes aquestes coses siguin actes de l'enteniment, en els quals no hi té poca ni molta part el cos. Essent, doncs, així, que les armes requereixen esperit com les lletres, vegem ara quin dels dos esperits, el del lletrat o el del guerrier, treballa més: i això és de conèixer per la fi i terme a què quiscun s'encamina, per tal com deu ésser més estimada aquella intenció qui té per objecte una fi més noble. Es el terme i propòsit de les lletres (i ara no parlo de les divines, qui tenen per mira el de portar i guiar les ànimes al cel, que a una fi tan sens fi com aquesta, cap altra se li pot igualar), parlo de les lletres humanes, qui tenen per objecte posar en son lloc la justícia distributiva i donar a cadascú ço qui és seu, i procurar així mateix que les bones lleis siguin observades: fi, per cert, molt generosa, elevada i digna de gran llaor, emperò jamai de tanta com la que mereix aquell a qui les armes atenyen, les quals tenen per fi i propòsit la pau, essent aquest el major bé que els homes puguin desitjar en aquesta vida; i per això les primeres bones noves que al món aplegaren i tingueren els homes, foren aquelles pels àngels trameses la nit qui fou nostre dia, com cantaren pels aires: *Llaor a Déu en les altures, i pau en la terra als homes de bona voluntat*; i la salutació que el millor mestre del cel i de la terra ensenyà als seus parents i escollits fou dir-los, que, com entressin dins alguna casa, diguessin: *Pau hi haja en aquesta casa*; i encara no poques vegades digué'ls: *La meua pau vos dono; resteu en pau; que la pau sigui amb vosal-*

tres, així com a joiell i penyora donada i deixada de tan benèfica mà, joia que sens ella en la terra ni en el cel no hi pot haver bé. Aquesta pau es, doncs, la veritable fi de la guerra, puix el mateix és anomenar armes que guerra. Un cop ben sentada aquesta veritat, que la fi de la guerra és la pau, i que en això excedeix a la fi de les lletres, parem ara esment en els treballs del cos del lletrat, i en els del mestre en les armes, i vegi's quins són majors."

De tal manera i amb tan justes raons anava prosseguint sa plàtica don Quixot, que obligà a què, per aleshores, ningú dels qui l'escoltaven el tingués per boig; ans com la major part eren cavallers, a qui són annexes les armes, escoltaven-lo de bon grat, i ell prosseguí dient: —"També jo dic que els treballs de l'estudiant són: principalment pobresa; no perquè tots siguin pobres, sinó per posar aquest cas en tot l'extrem que pugui ésser; i en havent dit que pateix pobresa, apar-me que no cal ja dir més de sa mala ventura, puix el qui és pobre no pot tenir res de bo. Aquesta pobresa la pateix per les seves parts, ja sia amb fam, amb fred, amb nuesa, ja amb tot ensems; emperò amb tot i això, no és tanta que no mengi encara que un xic més tard del que és costum, per bé que sia de les sobres dels rics; essent la major misèria de l'estudiant això que en diuen entre ells *anar a la sopa*; i no li falta tampoc algun braser foraster o llar de foc qui, anc que no escalfi, almenys tempra son fred, i, per fi, a la nit dormen reposadament sota cobert. No vull parlar d'altres menudències, ço és a saber, de la falta de camises i no sobres de sabates, de l'escassedat i poc pèl del vestit, ni d'aquell enfitar-se amb tant de gust quan la bona sort els ofereix algun convit.

"Per aqueix camí que he pintat, aspre i dificultós, ensopegant ací, caient allà, aixecant-se més enllà, i tornant a caure ençà, arriben al grau que desitgen, i un cop assolit, a molts veiérem que essent passats per aquests bancals i per aquestes Sciles i Caribdis, i com portats en ales de la pròspera fortuna, dic que tots els veiérem manar i governar el món des d'un setial, convertida llur fam en plenitud, llur fred en refrigeri, llur nuesa en parencia, i llur dormir sobre una estora en reposar entre bolandes i damascos: premi degut justament a llur virtut; mes entreguardats i comparats els seus treballs amb els del milicià guerrer, resten molt enrera del tot, segons ara diré:

"Puix amb l'estudiant començarem per la pobresa i ses parts, vegem ara si és més ric el soldat, i veurem que no hi ha ningú més pobre que ell dins la mateixa pobresa, car està cenyit a la misèria de sa soldada, la qual arriba tard o mai, o a ço que garbellés per ses mans amb notable perill de sa vida i consciència; i de vegades sa nuesa és tanta, que un collet obert li serveix de gola i de camisa, i en el cor de l'hivern sol refer-se de les inclemències del cel, trobant-se al camp ras, amb el trist alè de sa boca qui, com pervé d'un lloc buit, tinc per cert que ha d'eixir fred, en contra de naturalesa. Mes espereu que esperi veure arribar la nit per restablir-se de totes aquestes incomoditats en el llit que té apartat; el qual, si no és per sa culpa, mai no pecarà per estret, que ja pot amidar en terra els peus que volgués, i rebolcar-s'hi a sòn plaer, sens perill que els llençols se li entornin. Arriba entretant el jorn i hora de rebre el grau de sa professió; torna un jorn de la batalla, i allà li posaran la borla al cap, feta de desfiles per curar-lo d'algun cop de bala

que per ventura li haurà obert la closca, o bé el deixarà estropellat d'un braç o d'una cama; i com això no esdevingui, sinó que el cel pietós el guardi i conservi bo i viu, podrà fer-se que romanguí en la mateixa pobresa que abans estava, i que li sigui forçat de concórrer en més d'un encontre i en més d'una batalla, i que de totes isqui vencedor, si vol prosperar un xic; emperò tals miracles són molt clars. I dieu-me, senyors, si hi haveu parat esment, quants menys no són els remunerats per la guerra, que aquells qui hi moriren? Sens dubte respondreu que no tenen comparació ni poden comptar-se els morts, podent-se reduir els premiats vius a tres xifres de guarisme. Tot això és al revés amb els lletrats, per tal com de les faldes, que no vull dir de les mànegues, tots tenen amb què passar; per tal que essent molt major el treball del soldat, és molt més petit el premi. Amb tot, emperò, pot respondre's que és més fàcil de premiar dos mil lletrats que no trenta mil soldats, puix que a aquells solen remunerar-los amb alguns oficis, que forçosament han de donar-se als de llur professió, i els altres no es poden premiar sinó amb la mateixa hisenda del senyor a qui serveixen; la qual impossibilitat fortifica encara més la raó qui m'abona.

"Mes deixem anar això, que és un laberint de molt dificultosa eixida, i tornem a la preeminència de les armes sobre les lletres; cosa que fins ara està per esbrinar, tals són les raons que de cadascuna part alleguen; i entre les que digui, diuen les lletres que sens elles no es podrien mantenir les armes, comsevulla que la guerra també té ses lleis, a les quals està subjecte, i que les lleis atenyen pròpiament a les lletres i als lletrats. En açò responen les ar-

mes, que les lleis no es podrien sustentar sens aquelles, car amb les armes es defensen les terres, es conserven els regnes, es guarden les ciutats, s'asseguren els camins, es netegen les mars de corsaris, i, finalment, si per elles no fos, les repúbliques, els reialmes, les monarquies, les ciutats, els camins de mar i terra estarien subjectes a la rigor i a la confusió que reporta la guerra tot el temps que dura i té llicència d'usar dels seus privilegis i de les seves forces; i és molt de raó que tot allò que més costa, més s'estimi i degui més estimar-se. Arribar un home a ésser eminent en les lletres li costa temps, vetlles, fam, nuesa, rodaments de cap, indigestions de ventrell, i altres coses a aquestes adherents, que en part ja les tinc referides; mes al qui vulla arribar pels seus passos comptats a ésser un bon soldat, li costa altre tant que a l'estudiant, en tant major grau, que ni es poden comparar, perquè es posa a cada pas en perill de perdre la vida. I quina temor de necessitat i pobresa pot esdevenir ni fatigar l'estudiant que arribi a la que té un soldat, qui, trobant-se rodejat en algun fort, i estant-se de posta o de guaita a algun baluard o cavaller, sent que l'enemic va minvant endret allà on ell es troba, i no pot apartar-se'n mai per mai, ni fugir del perill qui tan de prop l'amenaça? Ço que, a tot estirar pot fer, és donar-ne notícia al seu capità, per si vol remeiar-ho amb alguna contramina, i ell estar-se quiet, tement i esperant quan tot-d'una pujarà als núvols sens ales o bé baixarà a l'avenc a malgrat seu. I si aquest sembla un petit perill, vegem si l'iguala o sobrepuja el d'envestir-se dues galeres per les proes en mig de la mar espaiosa, les quals, enclavillades i trabades, no li deixen al soldat més espai del que li

comporten dos peus de post de l'esperó; i amb tot i això, ha de tenir davant els ulls tants ministres de la mort qui l'amenacen, quants són els canons d'artilleria que té apuntats de la part contrària, que entre ells i son cos no hi cabria una llança, i veient que al primer descuit dels seus peus aniria a visitar les profundes concavitats de Neptú: mes, a despit de tot això, amb cor intrèpid, i animat per l'honra qui el mou, s'exposa a ésser el fitó de tanta arcabuseria, i procura passar per tan estret pas al vaixell contrari; i ço que més fa admirar encara, és que, tantost l'un és caigut d'on no podrà alçar-se fins a la fi del món, com un altre pren tot seguit son mateix lloc; i si també aquest cau a la mar, qui com a enemic l'espera, un altre i un altre li van darrera, sens donar temps al temps de llurs morts. ¡Valentia i atreviment el major que trobar-se pugui en els perills de la guerra! Bona sort per aquells beneïts segles qui no conegueren l'espantable fúria d'aquests endemoniats instruments de l'artilleria, perquè a llur inventor crec jo que dintre l'infern li donen el premi de sa diabòlica invenció, amb la qual fou la casua que un braç traïdor i covard llevi la vida a un cavaller valerós, i que sense saber com ni per on, en mig de l'ardor i coratge qui encén i anima els pits valents, arriba una esgarriada bala, tirada per qui tal volta fugí i s'esglaià de veure la resplendor que feu el foc en disparar la maleïda màquina, i trenca i acaba en un instant els pensaments i la vida de qui mereixia gaudir-ne per molts segles. I així, considerant això, quasi diré que em dol en l'ànima d'haver pres semblant exercici de cavaller aventurer en el temps tan detestable com el nostre, perquè, amb tot que a mi cap perill no

m'espanta, no deixa de donar-me algun recel, posant-me en pensament de si la pól-vora i l'estany poden traure'm l'ocasió de fer-me famós, i conegut, per la valor de mon braç i pel tremp de ma espasa, en tot l'univers món. Emperò faça el cel açò que més de grat li vingui, que tant seré jo més estimat, reeixint en ma pretensió, quant a majors perills m'hauré posat, d'aquells en què es posaren els cavallers aventurers dels passats segles."

Acabada don Quixot semblant peroració, recordà's de menjar, per més que prou vegades li havia dit Sanxo que sopés; i que després ja li vagaria de dir tot quant volgués. Tots aquells qui l'havien escoltat condolien-se de veure que un home qui tan bé parlava, perdés així sobtadament el seny en tractant de la cavalleria. El rector, qui aprovava del tot son discurs en favor de les armes, li digué que, malgrat la seva professió d'home de lletres i graduat, era també de son parer. Acabaren de sopar; i mentre que l'hostalera i la Maritornes aparellaven la cambra de nostre cavaller, perquè hi poguessin passar la nit les dames juntes, don Ferran pregà el captiu que volgués contar-los les seves aventures. Aquest no es féu pregar gaire; i escoltant-lo tot-hom atentament, donà principi en son parlar.

CAPITOL XXXIX

On el captiu refereix sa vida i els seus fets.

"Jo só nat a les muntanyes de Lleó. Ma família s'honorava d'una mitjana fortuna, si bé, atesa la poquedat d'aquells pobles, mon pare tenia encara fama de ric. Doncs quasi

que tot ho va malbaratar per un desprendiment del qual havia contret el costum estant en el servei, escola on s'aprèn molt de pressa a menysprear les riqueses. A tal extrem arribà sa prodigalitat, que fins es desmemoriava que era pare de tres fills, i tots en edat de pendre estat. Perquè, veient mon pare que no podia esmenar-se de sa passió, deliberà privar-se ell mateix de la causa qui el feia tan malbaratador; i així un dia, cridant-nos tots tres en sa cambra, va fer-nos semblant discurs:

"—Fills meus, aquest nom tan dolç bé us diu prou quant vos amo; emperò aquesta amor no em relleva ni d'un sol de mos deutes envers vosaltres. Jo malmel el vostre patrimoni; perdoneu-me'n, fills meus, per tal com no està en la meua mà de fer altrament. I així, tenint jo això com a una trista veritat, m'he pensat de fer quatre parts iguals de ma romanent fortuna; una d'aquestes parts vull donar a cascú de vosaltres, reservant-me per mi la quarta; i no-res-menys vos afegiré alguns consells a aquest patrimoni.

"Tenim a Espanya un vell refrany qui diu: *Església, o mar, o casa reial*, com si volgués dir més clarament que no hi ha sinó tres camins per enriquir-se. Per tant, seria mon voler que l'un de vosaltres seguís les lletres, l'altre s'exercités en el comerç, i que el tercer servís el rei en la guerra, posat que no sia tan fàcil d'anar a servir-lo en la cort. Així corrent tres sorts de fortuna, molt serà que ni una no us isca favorable: llavors, el qui de vosaltres haurà reeixit, podrà socórrer els seus germans menys afortunats. Vegeu si això pot convenir-vos."

"Com era jo el més gran, tocava'm de parlar a mi primer que no als altres; i,

responent, li diguí que no es desfés de sa hisenda, de la qual ningú no era tan senyor com ell; que essent nosaltres joves, amb l'educació que ens havia procurat, bé sabríem guanyar-nos què menjar: amb tot, fiu-li avinent que el meu gust era de seguir les armes, servint Déu i el meu rei. Mon segon germà preferí anar-se'n a comerciejar a la India. El més petit, qui, jo crec, fou el més eixerit de tots, digué que volia acabar els seus estudis a Salamanca, per seguir la carrera eclesiàstica.

"Agradat mon pare, de nostre bon propòsit, a tots ens abraçà. Pocs dies més tard, ell firmà la venda de quasi tot quant posseïa, i donà'ns a cascú la nostra part, qui pujava a tres mil ducats en or: igual suma era-li romasa en diners. Jo i mos germans, moguts d'un mateix pensament, férem-li prendre el terç de ço que ens pertocava, cosa que ell acceptà amb llàgrimes de tendresa. Per fi, acomiadàrem-nos, rebérem la benedicció del nostre pare; i après d'acomiadats els uns dels altres, l'u prengué la via de Salamanca, l'altre la de Sevilla, i jo fiu cap a Alacant, on devia embarcar-me per a Gènova. Vint-i-dos anys son passats des d'aquella separació. En tan llarg espai de temps algunes lletres he escrites a mon pare i als meus germans; mos infortunis han estat causa de no rebre'n jo cap nova.

"Arribat a Gènova amb bona fortuna de temps, me n'aní a Milà, on fiu posat en orde de les coses necessàries al meu exercici. Tenint jo notícia que el duc d'Alba, sota les ordres del qual em proposava servir, era passat a Flandes, dret allà vaig encaminar mos passos; i après d'haver assistit en totes ses batalles, obtinguí l'ésser graduat d'alferes. Tantost fou sabut que don Joan d'Austria anava per general de l'armada que el Sant

Pare, l'Espanya i Venècia trametien contra del Turc, com anant-me'n a Itàlia, volguí allistar-me per combatre en aquella gran jornada. Toca'm, per sort, que em fessin capità d'infanteria; i, per ventura, jo em trobí present en la memorable batalla de Lepant, on la valor dels cristians desbaratà i destruí l'orgull i supèrbia dels otomans. Emperò, ai! tal dia com aquell jo sol fui malaventurat, car havent-me adalat dins una galera enemiga, aquesta s'apartà de la meva, on mos soldats restaren, menys de poder seguir llur capità. Cobert de ferides, voltat d'enemics, feren-me captiu, en tant que mos vencedors fugien. Per tal que el jorn de nostra victòria fou el de mon desastre; el jorn qui deslliurà quinze mil cristians captius em costà la llibertat.

"Conduïren-me a Constantinoble, passant de galera en galera, lligat en el banc dels forçats. Després que haguí mudat de senyor, après d'haver provat en va diverses vegades d'escapar-me, caiguí sota el poder del cruel Azanaga, rei d'Alger. Fou-me forçat de seguir-lo fins a aqueixa vila, on, lluny de donar coneixement a mon pare de ma trista situació, jo esperava, a força de temptatives, recobrar per fi ma llibertat: tots mos esforços foren inútils. Tancaren-me a un càrrec que els turcs anomenen *bany*, on els esclaus del rei, els captius cristians, els qui solen tenir ocupats en treballs públics, són confusament barrejats uns amb altres i estretament reduïts, tot esperant que vinga la llur redempció. Des que saberen que jo era capità, posaren-me en el nombre de la gent de rescat. Per molt que jo els digués que era pobre, no per això deixaren de carregar-me amb la cadena, i així entretenia ma trista vida dins el *bany*, en companyia d'alguns espanyols.

"Ni la fam ni la misèria, res no ens entristia tant com el continuu espectacle de les barbaritats del senyor nostre, qui, sens motiu, per ben poca cosa, feia cada dia enforçar, empalar o exorellar algun cristià. El despiadat rei d'Alger semblava que estigués assedegat de sang: jamai no mostrà clemència sinó per un tal *Saavedra*, qui, per obtenir la llibertat, moltes voltes s'aventurà si mateix, fent cara als més extremats perills, imaginant tals empreses, qui restaran llargs temps en la memòria d'aquells infidels. Bé us podria jo parlar d'aquest soldat, si no temés pecar de prolixitat excessiva.

"Afortunadament, el cel s'apiadà de nosaltres, i deslliuran's per una singular manera, la qual sempre he tingut com a un miracle de sa bondat tan extrema.

CAPITOL XL

On és prosseguida la història del captiu.

"Part damunt el pati de nostra presó donaven les finestres de la casa d'un moro tan ric com poderós: aquestes finestres, segons el costum general dels musulmans d'Àfrica, eren infinitament petites, i encara tapades amb persianes per on la claror ben prim entrava. Un jorn que, amb tres de mos companys en el *bany* sols estàvem, provant de fer salts, alcí els ulls per ventura, i vegí sospesa d'una d'aquelles persianes una canya, en el cap de la qual era lligat un mocador; la canya balandrejava's com

si volgués fer senyal que ens hi atansessim. Un dels meus companys, a qui feu-ne sabedor, s'acurà d'anar dessota la finestra; mes la canya fou prestament alçada, i movent-se d'un costat a l'altre, semblava donar a entendre que no era ell al qui demanaven. El captiu s'entornà tristament; la canya era de nou abaixada: un altre que n'hi anà, tampoc tingué més fortuna; el tercer volgué així mateix provar-ho, i la canya ni mica l'esperà. Tocava'm a mi: jo que me n'hi vaig: la canya caigué als meus peus. Deslligant llavors el mocador, vegí que hi havia deu monedes d'or. Bé us podeu pensar l'alegria d'un infortunat, oblidat del món, qui encara no tenia la meitat del pa necessari a la seva subsistència; imagineu-vos l'agraïment que despertà en mon cor aquell benefactor desconegut, qui alleugeria ma misèria, i qui tan clarament havia manifestat que per a mi es feia la festa. Una bona estona estiguí mirant la finestra, fins que vegí una molt blanca mà, la qual obrien i tancaven amb prestesa. Donant-nos de parer que fos alguna dona compassiva, la qui semblant bé acabava de fer-nos, tornàrem-li nosaltres les saluts a l'estil moresc, doblegant el cos i creuant els braços damunt nostre pit. Un moment després veiérem entreobrir-se la persiana, i aparèixer una petita creu feta de canya, qui es retirà encontinent. Aquesta creu ens féu conjecturar que alguna esclava cristiana habitava en aquella casa, i li era grat alleugerir les penes dels seus germans; emperò la blancor de la mà, i els braçalets de diamants que portava no s'avenien del tot amb l'opinió nostra.

"Sens que la veritat aclarir poguéssim, instantment giràvem nostres ulls a la ben-volguda finestra. Passats quinze dies, que

res no veiérem, donarem-nos brasa per saber qui en aquella casa vivia, i per molt que ho preguntàrem, ningú no sabé dir-nos altra cosa sinó que era d'un moro ric, el qual Agimorat se nomenava, i qui fou alcadí de la Pata; és aquest un càrrec entre ells de molta entitat. Mes veus-ací, quan més lluny teníem del pensament de reveure la canya benfactora, en un moment que estàvem sols en el *bany* com l'altra vegada, tornà a aparèixer de sobte un mocador encara més ple. Férem les mateixes proves que abans: la canya no s'abaixà sinó per mi; i deslligant el mocador, trobí dins quaranta escuts d'or d'Espanya amb una lletra escrita en aràbic, al capdavall de la qual hi havia tracada una creu. Besí la creu i el mocador, feu senyal que llegiria el paper, i après de fetes les nostres reverències, vegí encara la blanca mà tancar altre cop la finestra.

"En extrem complaguts d'aquest nou benefici, encara que bon xic contorbats per quant ningú de nosaltres no sabia l'aràbic, reservadament cercàrem algú qui ens la llegís. Al cap i a la fi, gosí fiar-me d'un renegat, natural de Múrcia, qui em demostrava gran amistat des que jo era captiu, pretenent de mi que li fes un important servei: volia que jo donés fe, per escrit, com el coneixia i tenia per home de bé, mogut de desig de tornar a sa religió. Els renegats abusen sovint d'aquests certificats per anar a fer el cors en terra de cristians, i campar la vida si són presos; emperò aquest de qui ara parlo aparentava una molt bona fe. Jo li doní la meua firma, i tenint en mon poder son secret, que, si mai fos descobert, li anava la vida, sens algun recel li mostrí ma lletra, dient que l'havia trobada en el *bany*. El renegat la llegí molt d'espai. Li

preguntí si l'entenia, i va respondre'm que sí: demanà'm tinta i ploma per traslladar-la paraula per paraula, i féume-la següent traducció, prevenint-me que *Lela Màrien* volia dir la *Verge Maria*. Així deia aquell paper:

"Quan era xiqueta, mon pare tenia una esclava qui m'ensenyà en nostra llengua la zalà cristianesca, i tot sovint me parlava de *Lela Màrien*. La tal cristiana morí: jo sé que ella se n'és anada amb Alà, perquè, havent-se'm apareguda dues vegades, digué'm que anés en terra de cristians a veure *Lela Màrien*, qui m'estimava molt. Emperò no sé com fer-ho per anar-hi: de tots els captius que jo he vist per aquesta finestra, cap m'ha paregut tan noble cavaller com tu. Una gentil donzella jo só, i puc endur-me'n gran quantitat d'or: veges com t'ho faràs per anar-nos-en plegats, i allà seràs el meu marit. Guarda't prou bé d'enganyar-me, puix *Lela Màrien* te'n podria castigar. Molt me tem que no sàpigues de llegir aquesta lletra: fes que no te la vegi cap moro, perquè tots són uns caragirats; i si algun volgués dir-ho a mon pare, tinc per segur que em gitarà dins un pou. La primera vegada que jo posaré un fil a la canya, hi lligaràs ta resposta. Si no tens algú qui te l'escriga en aràbic, fes-ho per senyes, per quant *Lela Màrien* ja farà que t'entenga. Ella i Alà que et guardin, així com aquesta creu que molt sovint jo beso, segons la captiva deia'm encomanat."

"Fou tan gran l'alegria que s'apoderà de tots, sentint semblants paraules, que fins el renegat hagué de conèixer que la lletra anava endreçada a un de nosaltres. Molt ens pregà, molt va insistir perquè tot li ho declaréssim, jurant-nos damunt un crucifix, el qual portava amagat a la pitrera, d'arris-

car sa vida per servir-nos; i tan franc ens semblà, tan sencer, tan penedit de sa primera falta, que resolguérem de divulgar-li un secret del qual ja en sabia la meitat. Informàrem-lo del tot, mostrant-li la finestra a fi i efecte que ell pogués informar-se de l'interior d'aquella casa, i jo li doní ma resposta, que traslladà en llengua aràbiga. En aquesta resposta li declarava mon tendre reconeixement, oferint-li, per mi, així com pels meus companys, de pendre la mort per ella; que tots teníem deliberat de donar bon compliment als seus propòsits, i que, en arribant a Espanya, jurava-li, com a ver-tader cristià, de prendre-la per esposa.

"Escrita la dessús dita lletra, calgué'm esperar el moment de veure aparèixer la canya, la qual no baixà fins après passats dos dies. Doní'm brasa de lligar el meu paper en el lloc del mocador, qui contenia aquesta vegada més de cinquanta escuts. Aquella mateixa nit el renegat ens confirmà que el senyor d'aquella casa tenia per nom Agimorat el ric; que hi vivia sol amb ses esclaves i sa filla Zoraida, única hereva dels seus tresors, i que molts vireis d'Àfrica, encisats de sa bellesa extrema, l'havien feta demanar en matrimoni. No-res-menys havia sabut que una captiva cristiana, morta de poc, fou la qui crià des de la infantesa aquella jove i galan donzella.

"Tot concordava amb la lletra i amb les noves que ja teníem. Tantost deliberàrem amb el renegat la manera com procediríem per escampar-nos, emmenant-nos la nostra benefactora. Ell respongué que hi donaria acabament; emperò abans no fes alguna temptativa, tinguérem molt per bo d'esperar una segona lletra de Zoraida. La canya s'abaixà quatre dies després, amb més de

cent escuts d'or i amb un altre paper que el renegat em traduí, on deia:

"No sé de quina manera puguem anar-nos-en a Espanya, ni, per molt que n'hagi pregat Lela Màrien, no ha volgut dir-m'ho. El que podríem fer és, amb els diners que et vaja trametent per aquesta finestra, obtenir ton rescat i el dels teus amics. Després l'un de vosaltres, anant-se'n a Espanya, podria tornar amb una barca per cercar els altres i pendre'm a mi. Això podria molt fàcilment fer-se, comsevulla que tinc de passar l'estiu al jardí de mon pare, qui seu vora mar, tocant de la porta de Babazon. Bé voldria que fossis tu sol el qui hi anés i tornés, puix que em feu de ta paraula. Ten-te compte d'enganyar-me, que Lela Màrien podria castigar-te. Adéu, cristià; que Alà sia en ta guarda!"

"Llegida que fou la present lletra, cascun de nosaltres s'oferí bentost per anar en cerca de la barca; mes el renegat s'hi oposà de ferm, dient: —No sabeu, amics meus, que fins la millor probitat té prou feina a sostenir tan perillós experiment? Són molts els qui així han procurat de rescatar captius; après dels més solemnes juraments que es férem de tornar a cercar llurs companys, ningú no ha comparegut. Tal s'esdevingué suara amb alguns presoners cristians, amb incidents els més espaventables que imaginar-se puguin (*). Creieu-me a mi, no partim sinó tots al plegat. Ans vull consellar-vos que em doneu diners per comprar una barca, la qual jo proveiré amb l'excusa d'anar a comerciejar a Tetuà. Ja sé que ha de costar-me de treure'n llicència, perquè els moros desconfien molt dels renegats, tement tothora que

(*) Ací parla Cervantes per experiència pròpia.

no els tornaran; emperò jo oferiré una part del meu guany a un moro que ja conec; i a l'ombra d'ell, per tal com farà de patró de la barca, bé m'enginyaré per deslliurar-vos i prendre Zoraida ensems."

"Encara que nosaltres haguérem preferit obeir a la nostra benefactora, no gosàrem contrastar al renegat, per dubte que no ens descobrís; i així determinàrem posar tota la nostra confiança en ell i en Déu. Responent jo a Zoraida, li diguí que la nostra gran empresa era ja començada, i que la seva sola bondat podia assegurar-ne el sucés: feu-li altra vegada mos juraments d'abans, i ella, en pocs dies, em donà passats de dos mil escuts d'or, dels quals férem-ne una part al renegat. Bentost la jove mora m'escriví que al divendres après vinent ella aniria a establir-se en el jardí de son pare. Tot seguit fui rescatat per mitjà d'un mercader valencià, qui féu semblant que bestreia els vuit-cents escuts que el rei demanà. Mos companys foren rescatsats amb les mateixes precaucions; i mercès a la inestimable llarguesa de Zoraida, nosaltres érem ja lliures la vetlla del jorn que ella havia d'establir-se en el jardí."

CAPITOL XLI

Com el captiu donà fi a la seva relació

"En aquest entremig, nostre renegat proveí's d'una excellent barca, la qual podia contenir passat de trenta persones; i per assegurar-se de son fet i donar-li color, féu alguns viatges per la costa amb el moro

que havia pres per associat. Cascuna volta que anava i venia solia prendre terra a una petita cala qui es trobava encara no a dos trets de ballesta del jardí de Zoràida; i adhuc aplegà dins el jardí a demanar fruita a son pare, que no era ningú a qui la negués. També jo, per ma part, me procurí amb diligència una dotzena d'espanyols, tots fidels i valents homes de rem, els quals foren de mi afalagats a força de diners. En acabat que tot fou ben aparellat, jo els doní orde com el següent divendres a hora foscant devien trobar-se prop del jardí d'Agimorat, d'anar-hi dissimuladament d'un a un, i d'esperar-me allà fins que jo hi vinguéss. Fet això, mancava'm encara donar avís a Zoràida, perquè estigués previnguda i que nostra presència no la esfereís.

"Jo mateix me n'aní al jardí amb l'excusa de collir algunes herbes. La primera persona qui em vingué davant fou el pare de Zoràida, qui, parlant-me un cert llenguatge mesclat de moresc i de castellà, segons tenen per costum els de Barbaria, demanà'm què era ço que jo cercava. —Jo só un esclau d'Arnau Mamí, li responguí en la mateixa llengua, i essent vós l'amic de mon senyor, he cregut que em permetríeu collir d'aquelles herbes bones a fer amb ensiam." En aquell moment aparegué Zoràida, que m'havia vist de lluny. L'alegria que em causà sa vista prou era menys degut a sa resplendent bellesa que no a un sentiment de respecte, de reconeixença que m'inspirava aquell àngel deslliurador. Mos ulls no es veien mai farts de mirar tan gentil criatura; i tot mon poder procurava encobrir una tendra i forta emoció. Zoràida avançava a poc a poc; son pare la cridà perquè s'atansés. Els moros, qui són tan mirats entre ells, res no els fa de deixar veure

llurs dones o filles als cristians. Jo no feia sinó contemplar silenciosament aquella encantadora Zoraida, qui portava son coll i orelles farcits de diamants; uns braçalets d'or, incrustats de rica pedreria, relluïen en sos braços i en les seves cames bo i nues, a l'estil de la terra, i sa gonella era així mateix brodada de les perles més grosses d'Orient. Podreu pensar-vos quina fóra sa bellesa, amb tan rics joiells paramentada, només mirant la que ara té, après dels seus extremats sofriments.

"Tan bon punt com ella arribà prop de nosaltres, Agimorat li digué en llengua aràbiga que jo era esclau d'Arnaut Mamí. —Cristià, preguntà ella, barbotejant aquella mescla de llenguatge igual al de son pare, com és que no et rescates?" Jo li responguí que ja estava rescatat, encara que fins a aquell dia no fou pagat mon rescate, per quant el meu senyor n'havia demanat mil cinc-cents *soldanis*. —Encara és poc, replicà ella mig-rient; haguessis tu estat meu, no et donaria jo per tres vegades altretant. Vosaltres, cristians, sempre féu el pobre, i molt que us plau d'enganyar els moros. —No sec jo en aqueix banc que vós dieu, li repliqué, que la paraula per mi donada val tant com una acta.

"Llavors Zoraida que es tornà vermella, abaixà els ulls, i prosseguí amb veu afable: —Quan penses tu partir? —Demà, ja ho espero, li diguí; puix ací hi ha un vaixell francès qui deu conduir-me. —Per què no esperes un vaixell espanyol?, preguntà ella. Aquests francesos són tan poc amics vostres!! —Es veritat, li responguí jo, mes no veig l'hora de tornar a ma pàtria, amb aquelles persones que mon cor estima. —Seràs tu casat, preguntà Zoraida, i aniràs, per ventura, a reveure ta muller? —Ja-

mai no he estat casat, li diguí; emperò tinc donada paraula de casament a alguna a qui amo més que ma vida pròpia, i amb qui dec mullerar-mé en arribant allà. —Es bella, la teva promesa esposa?, preguntà ella. —Tant, li responguí jo, que no tem gens de propasar-me dient que és amb tu consemblant." Agimorat, llavors mig-rient, digué: —Cristià, bé pots alegrar-te'n, puix sàpagues que en tot l'Alger no se'n trobaria una altra de tan bella com la meva filla."

"Com ell parlava, un moro arribà corrent, cridant que quatre turcs havien saltat per damunt el tancat del jardí i despullaven els arbres fruiters. El vell i sa filla, sentint això, s'esglaiaren, que a ningú porten els moros tanta de temor com als soldats turcs, qui els tracten pitjor que si fossin llurs esclaus. —Filla meva, digué Agimorat, torna-te'n a casa, en tant que a parlar me'n vaig amb aquests descarats. I tu, cristià, pren les teves herbes i vés-te'n; que Alà vulgui conduir-te deslliurat a ta pàtria!" Fiu-li una reverència, i ell se n'anà darrera els turcs, deixant-me sol amb Zoraida, qui tantot com l'hagué perdut de vista, corrent-li les llàgrimes cara avall, digue'm: —*Amexí*, cristià, *amexí*?, que vol dir: Te'n vas, cristià, te'n vas? —Jamai sens tu, li responguí: aquest primer divendres jo vindré a cercar-te; no t'espantis de veure'ns, que a aquella mateixa hora deurem embarcar-nos.

Zoraida, comprenent ço que jo li deia, tot plorant, m'oferí la seva mà la qual tinguí una estona entre les meves; llavors posà'm un braç al coll, i amb desmaiats passos caminà vers la casa. Anava jo acostat d'ella tremolant per la tornada de son pare, quan de sobte se'ns presenta davant. Vist això, Zoraida deixa caure son cap sobre

ma espatlla, els genolls li flaquegen; i el bon vell, cuidant que sa filla hagués perdut els sentits, arriba, la pren entre sos braços, maleeix els lladres qui l'han esglaiada, i fa quant pot per retornar-la en si. Sa filla, obrint sos ulls plorosos, tot llançant un sospir, digué novament: —*Amexi*, cristià, *ameix*? —Ma estimada filla, respongué Agimorat, assossegat; aquest cristià no ens ha fet res de mal, i els turcs ja són fora." Llavors prenguí comiat del vell, qui em regràcià d'haver socorregut Zoraida, oferí'm el seu jardí perquè collís de tot a ma voluntat, i conduí sa filla dins la casa.

"Després que haguí voltat llarg temps entorn la casa, fent semblant que collia les herbes, foren de mi ullades totes les entrades i eixides; així mateix doní la volta per tot el jardí, anant-me'n tantost après a informar de les observacions meves al renegat i els amics meus.

"Per fi arribà aquell jorn qui devia posar-me en possessió de Zoraida i donar-nos la desitjada llibertat. Des de la vetlla, no s'oblidà el renegat de venir a fondejar enfront del jardí d'Agimorat. Mos dotze espanyols ja estaven previnguts i amagats en diferents paratges d'aquells encontorns. Era a l'hora que les portes de la ciutat estaven ja tancades, s'era traspostat el jorn, i ni una ànima vivent apareixia a la riba. Els meus tres amics i jo cogitàrem sobre què valia més, si anar tot dret a la casa de Zoraida, o be apoderar-nos dels moros qui vogaven en la barca del renegat: emperò aquest ens tragué del dubte, dient que ço que més convenia era sotmetre els moros, puix quasi tots dormien, i après aniríem al fet de Zoraida.

"Donàrem tots per bo això que aquest deia; i, seguit de nosaltres, entrà ell pri-

mer en el vaixell, panard en mà, dient en moresc: —Que ningú no es mogui, si no ho vol pagar amb la vida.” Tota la morisma, qui era de poc esperit, entre sorpresos i espantats de veure son propi arraix al cap d'aquella gent, deixaren-se emmanillar sens proferir ni un mot. Fet això, i romanent sis dels nostres en llur guarda, els restants, amb el renegat, anàrem vers el jardí d'Agimorat.

“No calgué molt gran esforç per obrir-ne la porta, i així, sens fer soroll, arribàrem a la casa. Estava la bellíssima Zoraida a la finestra; tan bon punt com sentí gent, preguntà amb veu baixa si érem *Natzarins*. Jo li responguí que sí. Des que ella reconegué ma veu, sens perdre un moment baixà, obri la porta, i es presentà als nostres ulls resplendint de sa persona tant com dels seus diamants. Llavors posí un genoll en terra: mos companys feren-ne altre tant; i mentre que jo l'acompanyava per la mà, voltat dels altres, el renegat li demanà en llengua moresca si es trobava en el jardí son pare. —Sí, li respongué Zoraida; està dins el seu gabinet, on dorm. —Doncs fóra convinent que vingués amb nosaltres, replicà el cobdiciós renegat, i apoderar-nos dels tresors. —Això no, va interrompre Zoraida; jo vull que mon pare sia respectat; i quant als tresors que desitgeu, prou ne duc jo per a fer-vos a tots rics i contents. Espereu-me un poc, puix tot ho veureu.”

“Dient això, ella que em deixa de la mà i se n'entra dins la casa. Jo no havia entès ni un mot de tot quant passava. Com el renegat m'ho referí, mogut de gran indignació, li diguí ben alt que per res no devien excedir-se de la voluntat de Zoraida, a qui eren tinguts d'obeir amb submissió i respecte. Al cap de poc ella tornà amb una

arqueta plena d'or, que tot just podia portar-la.

"Volgué la mala sort que, sentint la remor que féu, es despertés el seu pare, qui, eixint a la finestra, i reconeixent els cristians, cridà a més no poder: —Socors! lladres, lladres!" Llavors fou el desfet entre nosaltres: Zoraida es desmaià: jo tinguí bon afany per endur-me-la, menys d'ocupar-me de ço que darrera meu passava. Poc després em veia amb el pare de Zoraida entre nosaltres, lligat de mans i un mocador davant la boca. Digueren-me que el renegat, en el mateix moment que el vell feia aquells desaforats crits, havia anat a agafar-lo, fent-lo seguir per força, amb la boca tapada, vers la barca. Vista, per ma desesperació, semblant violència, fiu llevar al pare de Zoraida els lligams de les mans i el mocador de la boca; mes el renegat, amb veu terrible, li recomanà silenci si volia salvar la seva vida.

"Així com Zoraida va veure's davant son pare, llançà un crit de dolor i cobrí's la cara amb les dues mans. Agimorat, qui no gosava parlar ni fer un sol moviment, no sabia apartar d'ella sos ulls eternits, sospirava, i ni podia comprendre com sa filla, que jo tenia encara entre mos braços, no demostrava repugnància ni esquivesa. Zoraida, qui amb prou pena comportava la vista de son pare, encarregà al renegat que volgués dir-me que, sempre i quant no fos aquell posat en llibertat, ella es llançaria de cap a mar. El renegat m'ho digué, i jo responguí que ho faria volenter: emperò aquest féu-me avinent que ja estàvem en alta mar, i que fóra comprometre la vida de tots si altra vegada tocàvem la costa. No obstant, encara m'hi feia fort, volent satisfer ma Zoraida, quan mos amics, el re-

negat, tota la marineria declararen que mai per mai no obeirien, per quant el vell no rebria cap dany, i que ja el tornarien en terra al primer lloc on abordarien; emperò que no volien aventurar-se al suplici que se'ls esperava. Jo haguí de cedir a la força: Zoraida bé comprengué que era en contra de ma voluntat que retenien el seu pare: tenia ella fixos damunt meu els ulls plorosos; i veient les llàgrimes qui m'anaven cara avall, asseguda prop meu, va prendre'm la una mà en tant que la sentia clamar a Lela Màrien.

“En aquest entremig, començà a bufar un vent qui ens obligà a alçar veles; i deixant els remes, férem la via d'Oran, mentre que no podíem fer d'altre viatge. El renegat, qui vetllava sempre el vell i els altres moros emmanillats, els digué que no desmaessin, posat que no anaven com a esclaus, sinó que obtindrien llibertat així que prendríem terra. —Ah! cristià, va prorrompre Agimorat, com vols tu fer-me creure que, après d'haver-vos posat en tan fort perill per apoderar-vos de ma filla i de mi, sia vostre intent deixar-nos anar, sense treure profit de l'afany vostre? Parleu, i sigueu-me franc: en quant estimeu la nostra redempció? Si jo só ric, ja ho sabeu: doncs, vull oferir-vos tots mos tresors, no per mi, sinó per ma filla, a qui més estimo que mi mateix, i per qui donaria tota ma fortuna i ma vida—.” Aquestes paraules foren dites amb veu tan llastimosa, acompanyades d'uns plors i uns sospirs enternidors, que a tots ens prengué compassió per aquell infortunat vell; i no res menys féu enternir Zoraida, qui, apartant-se de mi, amb grans alarits, anà a gitar-se en els braços de son pare. Aquest, tenint-la fortament estreta contra son pit, l'abraça, la

besa, i torna-la a abraçar, amb moltes de llàgrimes qui de llurs ulls destillen. Passat aquest primer desfogament, Agimorat, qui així la veu vestida de festa, li diu en sa llengua: —Com se pot fer, ma benvolguda filla, que ahir al vespre, vigília de nostre rigorós desastre, jo et vegi amb els teus vestits ordinaris, i ara veig-te vestida de les festes, i arreada amb les millors joies que a ton pare fou plaent donar-te quan encara la fortuna li era pròspera?" A tot això Zoraida no responia cap cosa. Com el vell s'adonà de la caixeta on sa filla solia tenir les seves joies, la qual caixeta es creia ell haver deixada a Alger, fou encara més sorprès, i preguntà amb veu alterada, com havia previngut aquella arqueta a nostres mans. —Senyor, li respongué llavors el reneгат, no us canseu fent preguntes inoportunes, que estic disposat a satisfer-les totes amb una sola resposta: vostra filla Zoraida és cristiana, ella és la nostra deslliuradora; i amb molt bon cor que ve amb nosaltres. —Digues, filla meva, va prorrompre el moro après d'un llarg silenci, és ben veritat que tu ets cristiana? Seria ver que fossis tu la qui posà son pare en poder dels seus enemics? —Jamai, jamai, respongué Zoraida, fou mon intent afligir ni fer pena al qui és el millor de tots els pares. En veritat, jo só cristiana; emperò Lela Marien és la qui ha volgut..." No bé sentí el moro tals paraules proferir, com amb increïble llestesa gità's de cap a mar, on sens dubte s'haguera ofegat, si la seva cota llarga i ampla no l'hagués entretingut dessorbre l'aigua. Cridà Zoraida que el tragués sin, i valga-li que mos companys foren prou amatents a agafar-lo mig desmaiàt i tornar-lo dins la barca, on al cap d'una bona estona recobrà els sentits.

“En això, la mar no estava gaire assossegada, i trobant-nos prou allunyats d’Alger, acordàrem de prendre terra a una petita cala que davant teníem, volent nostra bona sort que hi atraquéssim sens cap perill. Posàrem nostres guaites, no deixant els remes de les mans; i acabat que mos companys hagueren pres aliment, jo doní orde que es complís el desig de Zoraida, posant en llibertat son pare amb els moros encadenats.

“Així fou fet; i tantost com el vent amainà un xic, deslligàrem els presoners, deixant-los d’un a un en terra, de ço que estigueren no poc meravellats. Com foren a deslliurar el vell, aquest, alçant la veu, digué: —Cristians, si aquesta mala fembra desitja ma llibertat, no ho fa sinó per fugir de la vergonya que ma presència pugui causar-li: ni ha deixat sa religió per res sinó com sap que en la vostra terra sol practicar-se la deshonestedat més lliurement que no en la nostra. Filla ingrata, afegí encara, miserable i mal aconsellada, qui abandones el teu pare per raure en mans dels seus enemics! Maleïda sia l’hora que de mi fores engendrada, i maleïts sien els plaers i viciadures amb què volguí nodrir ta infantesa! Tingues per segur que Alà prendrà de tu venja; puix en el cel hi ha un amic dels pares qui sempre castiga els fills desagrats, amb qual farà caure sobre ton cap les malediccions que ara jo et llanço!”

“Mos companys cuitaren de posar en terra l’afligit vell. Sa filla, desfeta en llàgrimes, estava més morta que viva dins la barca. Com Agimorat es veié en la riba, i que ja alçàvem veles per anar-nos-en, sentírem que, esgargamellant-se, encara deia: —Torna, ma filla amada, torna, puix de tot vull perdonar-te; deixa en poder

d'aquests cristians els tresors, i torna-te'n per consolar el teu afligit pare, qui en aquesta deserta platja deixarà la vida si tu l'abandones. —Ah! el meu pare, respongué ella sanglotant, jo us amo tant, que bé voldria prendre per vós la mort; emperò no m'és possible d'obeir-vos. Ma salut eterna, ma religió, Lela Marien, són la causa que jo de vós m'allunyi—.” En això ja era lluny la barca; llavors veiérem com el pobre vell s'escabellava, arrencava's els pèls de la barba, s'arrossegava per terra de genollons, estenent els braços vers la seva filla, a qui de lluny suplicava, i acabà per rebolcar-se sobre l'arena.

“Després, que ja no podíem sentir-lo, tornada en si Zoraida, per qui molt jo temia, entenguérem del nostre viatge, el qual era afavorit per un vent pròsper; tant, que bé cuidàvem d'arribar al sendemà a la costa d'Espanya. Emperò, ja fos que la fortuna estigués cansada de fer-nos bona cara, fos que la maledicció d'un pare no sia mai proferida en va, és el cert que al cor de la nit, quasi en vista de la costa, quan la nostra vela, inflada, estalviava'ns el treball de remar, ens trobàrem tan prop d'un vaixell, que per poc com no l'investim. Un moviment que aquell féu ens salvà: tantost eixiren a bord per preguntar-nos en francès qui érem, d'on veníem i on anàvem. El renegat, veient que francesos eren, no volgué que els responguéssim. Per tant, passàrem, guardant silenci; i ja ens donàvem per salvats, quan dos canons, disparats al plegat, engegà-nos un parell de bales encadenades, la una de les quals trencà nostre arbre pel mig, i amb una altra que de nou tiraren fou nostra barca oberta, per tal què, començant de fer aigües, sentírem

anar-nos-en a fons. Llavors, fent nosaltres uns grans crits perquè ens socorreguessin, dotze francesos, armats de llurs arcabussos, vingueren dins una llanxa per prendre'ns i acollir-nos en llur vaixell, dient-nos que així havien castigat la nostra desatenció.

"Passats que fórem amb els francesos, ens van prendre tot quant portàvem: els braçalets, la pedreria, les riqueses de Zoraida, tot fou en poder d'aquells pirates. Tingueren llur consell per veure què farien de nosaltres, i fou ventura que el capità sentís compassió de la joventut i bellesa de Zoraida; per què donà-li encara quaranta escuts d'or, i, fent-nos donació de la seva llanxa amb unes poques provisions, ens concedí d'aplegar a Espanya, on bentost desembarcàrem. En tal moment com aquell posàrem en oblit totes les penes, tots els perills passats. Envestírem contra la platja, posant per fi peu en terra, la qual banyàrem amb llàgrimes d'inefable alegria, entant que fèiem gràcies al cel per tan extremat benifet.

"Ignorants del lloc on ens trobàvem, caminàrem un bell tros per un camí desert. La delicada Zoraida tenia prou pena a seguir-nos a peu; alguns cops me la carregava a les espatlles, sofrint jo menys d'aquella dolça càrrega, que no sofria ella per temor de fatigar-me. Als pocs passos, ens trobàrem amb un rabadà, qui, tan bon punt com veié al renegat, es catà a córrer, no poc avalotat, cridant: —Moros! moros!" Al cap de poc, veiérem venir la cavalleria de la costa: anant llavors a son encontre, prestament foren informats de qui nosaltres érem. No bé els de cavall hagueren sentit que érem cristians captius, descalcaren i quiscun volgué oferir-nos son

cavall per conduir-nos a Vèlez-Màlaga, qui era a una llegua i mitja d'allà distant. Alguns acceptàrem l'oferta, pujant a les anques amb el cavaller, i Zoraida, qui no es féu pregar gaire, muntà en un cavall per ella sola.

"Tantost arribats, anàrem dret a l'església, per retre novament gràcies a Déu de la mercè rebuda; i allà fou tal la fervorosa pietat de Zoraida, que interessà i enterní una multitud de gent, qui tot plorant la seguia. Cascú li oferia sa casa, de tots era obsequiada i festejada. Aprés passats sis dies a Vèlez-Màlaga, ens separàrem, no sense gran dolor, per tornar al si de nostres famílies. Llavors comprí un ase perquè Zoraida pogués fer més suaument el viatge, i prenguérem ensems la via de les muntanyes de Lleó.

"No estem gaire lluny d'haver assolit el nostre objecte; no sé si mon pare és viu ni si trobaré algun dels meus germans, mes no vull desconfiar de Déu, qui mai no pot abandonar-nos. Amb tal que Ell vetlli per ma volguda Zoraida, jo ho comportaré tot amb resignació; puix és per ella sola que jo em desvetllo: l'amor, la reconeixença que bé li dec, tot just si poden ésser igualades al respecte que fortament m'inspira. No sabria com exalçar-vos la seva bondat, la mansuetud, la paciència inalterable amb què ella comporta la fatiga i la pobresa; jo li faig d'escuder, de pare, de defensor: jo ho só tot per ella, i així mateix seré son espòs tan prompte com li vingui en voluntat d'honorar-me amb la seva mà. No sé encara, pobre de mi, si trobaré un petit recó de ma terra què oferir-li; emperò de totes maneres sabré servir-la tan com durarà ma vida. Veus-ací tota ma esperança, i l'únic consol que mon cor ansia.

"Aquesta és, oh senyors, la història de ma vida, breument relatada; posat que la temor d'enutjar-vos, més de quatre incidents m'ha llevats de la llengua."

CAPITOL XLII

Amb això el captiu donà fi a son parlar. Tots aquells qui estaven escoltant-lo tingueren-li grat del plaer que procurat els havia amb sa interessant relació. Don Ferran especialment, com a aquell qui posseïa més béns de fortuna, li oferí si volia anar-se'n amb ell, que per sa part el deixaria acomodat de manera que pogués entrar en sa terra amb l'autoritat i bon tracte que eren deguts a sa persona. Tal gràcia posà en els seus oferiments, i usà de tan extremada franquesa, que el captiu, agraïdíssim, fou forçat de motivar ses excuses per refusar son generós propòsit.

La nit ja era del tot closa quan arribà a l'hostal una carrossa, acompanyada d'alguns homes d'a cavall. Demanaren allotjament, i l'hostalera respongué que no hi cabien, com en tot l'hostal no tenien ni un recó desocupat. —Oh!, respongué un dels cavallers, doncs bé caldrà que n'hi hagi per albergar el senyor auditor, ací present." A semblant nom, l'hostelera, amb veu més suau, digué: —Senyor, el cert és que no tinc llits; amb tal que el senyor auditor se'l porti, que sens dubte deu portar-ne, mon marit i jo deixarem la nostra cambra per albergar sa senyoria."

Estant en això, l'auditor, qui vestia cota llarga amb mànegues obertes, de sa carrossa baixava, donant la mà a una jove qui tindria a tot estirar setze anys. Anava aquesta amb un vestit de viatge; i era tan agraciada, tan elegant, tan airosa, que sa vista causà a tots no poca meravella. Don Quixot, qui es trobava a la porta, anà davant el senyor auditor, i li digué: —Segurament pot la vostra senyoria entrar i esplaïar-se en aquest castell amb tot repòs, que per molt estret i mal compartit que sia, haurà donat alberg als més notables guerrers i magistrats del món. ¡Quines portes vol que de bat a bat no s'obrin, venint les lletres, les quals vostra mercè representa, acompanyades de semblant bellesa! No sols els castells, sinó fins les roques i les muntanyes deurien esbadallar-se, partir-se i abaixar-se davant sa dolça presència. Entre-se'n, doncs, senyor, en aquest paradís on la lluminosa estela qui duu per guia ha de trobar altres planetes no menys que ella resplendents.”

L'auditor, parat, escoltava don Quixot, i començà a mirar-se'l de cap a peus, no trobant paraules amb què respondre-li, quan Luscinda i Dorotea vingueren a festejar la jove que aquell acompanyava, en tant que Cardeni, don Ferran, el rector i el mestre Nicolau, feien-li grans reverències i cerimonioses ofertes. Admirat l'auditor de veure's davant tan bella companyia, entre la qual prou es donà a entendre que hi havien persones de qualitat, es desfeia en compliments, i a tot era girar els ulls envers don Quixot, tant més sorprès de sa cara, de les seves armes, de sa estranya figura. Per fi, donats i tornats els oferiments, fou acordat que totes les dones juntes passarien la nit a les golfes, com ja

s'era dit, i que els homes se les compon-drien a la cambra de l'hostaler, on l'auditor repartí els matalassos que amb ell portava.

El captiu, qui, tan bon punt com hagué vist l'auditor, havia-li fet salts el cor, contemplava'l silenciosament. Confirmant-se cada vegada més en les seves sospites, anà a preguntar a un dels seus criats que li digués el nom del seu senyor. El criat li respongué que era el llicenciat Joan Pérez de Viedma, nascut a les muntanyes de Lleó, auditor de les Indies a l'audiència de Mèxic, pare de la donzella qui anava amb ell, i vidu d'una dona molt rica, que li havia deixat tots els seus béns.

Obtinguda el captiu semblant notícia, ansiós, cridà a part don Ferran, el rector i Cardeni, per informar-los de com aquell auditor era son germà, i demanà'ls quin consell li donarien. —Prou saben les vostres mercès, afegí ell, el meu estat tant miserable; i molt em tem de fer envergonyar el meu germà. —No us temeu de res, li respongué el rector, que prou demostra en sa cara la bondat i la prudència. Per tant, jo m'emprenc de preparar-lo, i deixeu-me fer a mi." El captiu, posada en aquell sa confiança, se'n va a trobar Zoraida; i el rector s'encaminà dret a la sala on l'auditor amb sa filla estaven sopant.

Acabat que hagueren entrat en conversa, digué-li el rector: —Del mateix nom que vostra mercè, senyor auditor, tinguí jo un company en Constantinoble. Per cert que era un dels valents capitans que hi havia en la infanteria espanyola; emperò la mala fortuna volgué que fos pres, i fórem esclaus ensems. —Com se deia aquest capità?, preguntà l'auditor amb interès. —Rui Pérez de Viedma, respongué el rector. Era de les muntanyes de Lleó: i molt sovint em refe-

ria com son pare havia partit sa hisenda entre ell i els seus dos germans; com ell escollí la carrera de les armes, on es veié en camí d'ésser prestament mestre de camp, quan va perdre la llibertat a la famosa batalla de Lepant. Després jo he sabut que fou conduït a Alger, on li esdevingué la més estranya aventura." Així li anà referent el rector, amb brevetat concisa, la història de Zoraida, i posà fi en el punt on els francesos s'havien apoderat de la barca. —Jo no sé, encara digué, què s'haurà fet aquella jove mora i aquell meu company, qui tal vegada foren portats a França, o ja es troben errants per Espanya, mancats de socors, de pa i de vestits."

L'auditor estava escoltant ço que el rector deia; i així com hagué acabat, donant aquell un sospir, amb llàgrimes que dels ulls li vessaven, digué: —Ah! senyor, no us podeu pensar com me fereix el cor això que suara m'haveu dit: puix aquest valeros capità de qui parlàreu és el meu germà major. Tot quant vos contà és veritat: ell emprengué l'honrós i noble exercici de les armes, jo volguí seguir el de les lletres, les quals, amb l'ajuda de Déu, m'han fet atènyer el grau que veieu. Mon germà petit se n'anà a les Indies, on pervingué tan ric, que ha recobrat els béns de mon pare, i li ha posat a les mans una fortuna bastant a comportar sa natural llarguesa. Aquest bon vell, viu encara; emperò viu afeixugat i basquejat no poc pel fill gran, de qui no ha tingut fins ara alguna nova. Perquè demana cadascun jorn a Déu que vulgui allargar sa vida fins que li sia donat l'estrènyer entre els seus braços aquell fill benvolgut. Ah! senyor, què serà d'ell quan sabrà les tristes noves que acabeu de notificar-me? Com podrem nosaltres descobrir on seran

anats els francesos, ni què hauran fet de mon germà? Oh, bon germà meu! si sabés ara on ets, com aniria tantost per deslliurar-te, degué jo restar en el teu lloc! I aqueixa bona Zoraida?, amb quin goig donaria jo quant tinc per donar-li bones abraçades, per assistir a son baptisme, a son matrimoni, presentar-la a mon pare, i poder anomenar-la germana meva."

El captiu, a qui sa impaciència no havia consentit per més temps de romandre en la cambra de Zoraida, estava escoltant-lo des de la porta. Oïdes les darreres paraules de son germà, desalenat, fora de si, exhala un crit, s'abalança, i sanglotant, amb els braços oberts, deixa's caure al coll de l'auditor. Aquest, sorprès, torna enrera, se'l mira de fit a fit, i així que l'hagué reconegut, l'abraça, l'estreny contra son pit, tot cridant: —El meu germà! bon germà meu!" El rector, qui en aquest entremig era anat a cercar Zoraida, tornà, i tenint-la de la mà, digué: —Veus ací la que deslliurà al germà vostre, veus ací aquella mora afaible qui ho sacrificà tot per ell." L'auditor que l'abraça, li ofereix la seva hisenda, li presenta sa filla Clara, les apressura ambdues estretament entre els seus braços; i les festes que es fan aquelles dues belleses la una a l'altra renoven les llàgrimes de tots els presents. El mateix don Quixot, no menys commogut que els altres, allà estava molt atent sens proferir paraula, considerant tan singulars fets, i atribuint-los tots a la prodigiosa cavalleria aventurera.

L'auditor, a qui son estament obligava de continuar la via de Sevilla, on una esquadra era a partir disposta, acordà d'endur-se'n amb ell son germà i la gentil Zoraida, mentre que trametrien la nova a llur pare, qui en poc temps vindria a trobar-los. El

correu partí encontinent; i ja no pensaren sinó en recollir-se i reposar durant el romanent de la nit. Don Quixot s'oferí a guardar el castell de qualsevol encantador maligne o gegant malvat qui intentés apoderar-se d'uns tan estimats tresors de bellesa com allà es tancaven. Aquells qui el coneixien li ho agraïren; i van informar l'auditor de l'estranya humor del nostre cavaller. Sanxo Pança, qui es desesperava de veure que totes aquelles converses els destorbaven d'anar-se'n al llit, s'ajagué i dormí sobre l'excel·lent bast de son ruc, el qual devia costar-li prou car més per avant. Nostre cavaller, muntat en el Rossinant, i armat de tots els seus arreus, isqué de l'hostal per fer la guaita del castell, tal com s'hi era perferit.

CAPITOL XLIII

On és recontada l'agradable història del jove mulater, amb altres estranys fets en l'hostal esdevinguts.

No faltava sinó poc per venir l'alba; les quatre dames, tancades en la llur cambra, profitaven de les dolçors del repòs. Tan solament Dorotea estava desvetllada, tenint a son costat la jove Clara de Viedma, qui dormia de cor, quan aquella sentí una veu tendra i dolça qui cantava amb art exquisida. En aquest moment Cardeni, acostant-se a la porta de la cambra, digué: —Senyores, la qui no estigui dormint, que escolti,

puix que li plaurà de sentir un jove mulater qui amb encisera veu canta en la cort." Dorotea respongué que ja estava escoltant-lo. La cançó que el mulater cantava era aquesta:

"Mariner jo só d'amor,
I en la immensitat pregona
Navego sens esperança
D'arribar mai a la costa.
Donava'm cor una estela,
Enllumenant-me la proa,
Tan bella, tan resplendent,
Qui era del Sol precursora.
Jo navego tot confós,
No sabent vers on me porta,
I entre curosa i deixada
Tinc l'ànima a mirar-la absorta.
Mes, après que un núvol negre
Ha enfosquit ma guia bona,
Veu-se perdut mon coratge
I mon esperit l'enyora.
¡Oh clara, esplendent estela,
Qui amb sa claror bé em fa fondre!
En'sent que voldràs cobrir-te,
Serà ma darrera hora."

En aquest punt Dorotea, sorpresa en extrem i amb el goig d'una tan bona veu, pensà de fer provar a l'amable Clara aquell plaer que ella experimentava. I així la despertà suaument, dient-li: —Ma bella amiga, perdoneu-me si us desvetllo, que jo ho he fet perquè no deixeu d'assaborir la millor veu tal vegada no l'hagueu sentida en vostra vida." La bella Clara, tota ensu-nyada, fregant-se els ulls, no entengué de ço que li deia Dorotea. La veu encara continuava; i la jove, tantost hagué parat l'orella i sentits alguns versos, com fou presa d'una tremolor estranya. —Ai! se-

nyora meva!, digué ella, abraçant estretament Dorotea, perquè em despertàreu! Així pogués jo tancar tostemps men cor i mes orelles a la veu d'aquest músic! —I ara, ¿què esteu dient, criatura?, exclamà Dorotea, si acaben de dir-nos que era un mulater. —Oh! no és pas un mulater, senyora, replicà la jove; no és sinó tot un cavaller qui temps ha que m'estima, qui diu que m'estimarà sempre, i Déu sap si voldria jo que ell digués veritat." Aqueixes darreres paraules, de greus sospirs acompanyades, sorprengueren talment Dorotea, que suplicà la ingènua Clara li descobrís sincerament son cor. Mes el músic cantava altra vegada; i la jove Clara, per no escoltar-lo, posà's les mans a les orelles i son cap dins els llençols. Esperà Dorotea que la cançó fos acabada, i tot seguit après demanà instantment a Clara que li fes sa confidència, Aquesta, per dubte que fos oïda de Luscin-da, acostà els llavis a l'orella de Dorotea, i tenint-la ben abraçada, li declarà amb veu baixa tots els secrets de son amorós cor:

"Aquell qui ha cantat, digué ella, és el fill d'un senyor molt principal del regne d'Aragó, qui vivia a Madrid, davant per davant de casa nostra. Per molt que mon pare tingués les finestres de casa tapades, tant d'hivern com d'istiu, aquest cavaller, qui anava a estudi, posà en mi els ulls, no sé si en l'església o en quina altra part. Finalment, ell va enamorar-se de mi, senyora, donant-m'ho a entendre des de les seves finestres, on el veia plorar, mirar-me després tendrament, i en acabat posava ses dues mans la una dins l'altra, ço que valia tant com dir que es casaria amb mi. Jo, tot seguit, sentí'm d'amor presa; i encara que em vingués en plaer de casar-me amb ell, com jo no tenia mare amb qui pogués con-

versar, tinguí per bo de mostrar-me reservada, tant, que cap altra favor volguí acordar al cavaller, mon amant, sinó alçar un poc la gelosia quan mon pare no era a casa; doncs, comsevulla que aleshores em podia veure millor, estava ell tan content i alegre, que bé ho demostrava amb els senyals que donava així com si es tornés boig.

“En això, arribà el temps de la partida de mon pare, la qual ell sabé, i no per mi, per tal com jamai no ens havem parlat ni una sola vegada. Ell tantost caigué malalt; i estic ben certa que fou de pena, puix que el jorn de nostra partida no poguí veure'l per acomiadar-me'n ni tan solament amb la vista. Emperò, après dos dies que caminàvem, entrant a un hostal, ja em veig el meu enamorat a la porta, vestit de mulater, i tan ben disfressat, que no era sinó mon cor qui el pogués reconèixer. Jo res no diguí, mes alegrà'm no poc. Ell me mirava d'amagat de mon pare, i jo mai no deixava d'ulls les seves petjades. Així segueix-nos d'hostal en hostal, aturant sempre llà on aturem nosaltres. I comsevulla que jo tinc notícia de qui és ell, considerant que per amor de mi va a peu i amb tant de treball, jo muir de compassió i congoixa. Ni tampoc sé quina intenció porta, ni com hagi pogut escapar-se de son pare, qui no té altre hereu; i prou que se l'estima, puix bé s'ho mereix. La cançó que ha cantat suara, tinc per cert que ell l'ha feta, per quant jo he sentit dir que era un cap privilegiat i un gran poeta. No res menys totes les vegades que canta s'apodera de mi un viu esglai, pensant que si ho descobreix mon pare, no vulgui acusar-me justament de favorir sos propòsits. Amb tot, puc certificar-vos que en ma vida no li he dit una paraula, que si alguna li'n digués fóra per dir-li que jo no puc viure

allunyada d'ell. Veus-ací, senyora meva, la relació que pensava fer-vos.

—Bé està, ma bella amiga, digué llavors Dorotea, cobrint-la de besars: deixeu que sigui dia clar, que jo espero ocupar-me en bé de la innocència vostra i tal com vostra honestedat afable reclama. —Oh! senyora, replicà la cànida Clara, guardeu-vos, sobretot, de parlar-ne amb ningú; el pare d'aquest jove és tan ric, que jamai no em voldria per nora. Son menyspreu podria enutjar el meu pare, i preferiria la mort ans que causar-li la menor pena. Voldria solament que aquest jove se'n tornés a casa, que em jaqués del tot, que em tingués en oblit; tal vegada, no veient-lo, pervinga jo també a oblidar-lo, encara que us sé dir, senyora, com no ho crec gens possible; puix per molt que procuri oblidar-me d'ell, jo hi pensaré a totes hores, n'estic certa. En veritat no sé d'on ha pogut venir-nos una amor tan gran, essent tots dos tan joves, que no és més vell l'un que l'altre, i jo no hauré complert setze anys fins per Sant Miquel vinent."

Llavors Dorotea que es posà a riure. —Anem, innocent que sôu, li digué; no cal per això desesperar-se, que de més verdes se'n maduren. Dormim entretant, que tal dia com demà ja veurem de fer ço que convingui." Oint això, Clara llençà un sospir, besà de nou Dorotea, i tornà a dormir-se. Tot en l'hostal era repòs i silenci; solament que estaven desvetllades la filla de l'hostaler i la criada Maritornes, qui, coneixent l'humor de què pecava don Quixot, resolgueren de fer-li alguna burla mentre que ell rondava entorn de l'hostal. Puix aquest hostal no tenia altra obertura mirant al camp, sinó la finestra del graner per on solien treure la palla enfora. En la tal

finestra posaren-se les dues semidonzelles, les quals veieren com don Quixot, de cavall estant, s'apuntalava amb sa llança, alçant de tant en tant els ulls al cel, i sospirant així fortament com si del tot li arrapessin l'ànima. —; Oh, divina Dulcinea del Tobós!, exclamava ell amb veu esmorteïda, suau i amorosa, extrem de tota bellesa, tresor de gràcies i de virtuts, arxiu de gentillesa, dipòsit d'honestedat i aplec de tot quant pugui existir de perfet i d'amable en el món!, què estarà ara fent la teva mercè? Per ventura estares en fort pensament de ton captiu cavaller? Dóna'm tu noves d'ella, oh deessa, de les tres cares, Lluna esplendent, qui, envejant sos lluminosos ulls, potser l'estàs mirant com se passeja per alguna galeria dels seus sumptuosos palaus, o ja, posada de pits en algun balcó, tot cogitant en quina manera podrà amansir la tempesta que per ella mon agreujat cor pateix, o considerant quina glòria ha de donar a mes penes, quin repòs als meus afanyes, quina vida a la meva mort, quina recompensa a mos serveis. I tu, Sol, qui prou t'afanyes de junyir tos cavalls de foc, per gaudir més prompte la inefable vista de ma senyora Dulcinea, jo et prego que en nom meu la saludis; emperò guarda't, en saludar-la, que els teus raigs no la toquin, puix tindria més gelosia de tu que no els tingueres tu d'aquella gentil fugitiva, qui tant te féu córrer i suar en va per la plana de Tessàlia, o per les riberes del Peneu, que ara no em ve a la memòria el lloc....”

En aquest punt de son raonament estava, quan la filla de l'hostalera començà a cridar-lo suaument, fent-li senyes perquè s'acostés. Nostre cavaller, qui, a la claror de la lluna, la va veure, al forat del graner, hagué de veure-hi tantost un finestral amb

la seva reixa d'or, darrera la qual la gentil donzella, filla del castellà, tornava encara a demanar-li que tingués pietat de la seva amor. El cavaller, per no mostrar-se descortès i desagraït, conduí son Rossinant sota la finestra, i acostant-se'n el més prop possible, digué: —Llàstima gran me feu, gentil senyora, que posat hagueu vostre amorós pensament en part d'on no podreu percaçar sinó un estèril agraïment. D'això no deveu gens culpar a aquest miserable cavaller aventurer, qui de llarg temps amor l'ha fet esclau de l'única senyora a qui pot ell servir. Demaneu-me, doncs, qualsevol altra cosa, fora que la mateixa amor no sia; demaneu-me si tant voleu, una trena dels cabells de Medusa, qui era tota de serps, o bé alguns raigs del Sol tancats dins una ampolla, que jo us juro, per aquella meva dolça enemiga, de treure la major partida al vostre servei. —Senyor cavaller, li respongué la Maritornes, de res d'això no hāvem fretura: solament voldriem que ens donéssiu una de vostres belles mans, per desfogar-hi el desig gran qui ens ha portat ací, aventurant-nos d'ésser tallades a peces pel senyor pare d'aquesta donzella, si per dissort n'hagués esment. —Ell se'n guardaria prou, replicà don Quixot, puix ja sap quina sort fóra la seva com gosés posar la mà damunt els delicats membres de sa enamorada filla.”

Entretant que ell parlava, la Maritornes, qui la duia de cap, anava apariant el ronsal del ruc de Sanxo, el qual era anada a pendre de l'establa. Don Quixot, per aplegar a la finestra reixada, muntà de peus en el seu Rossinant; llavors, estirant son braç fins al mig de la finestra, digué: —Preneu, senyora, aquesta mà, qui és la terror dels malfactors de la terra; aquesta mà, a

la qual cap altra de dona no ha tocat mai, ni àdhuc aquella qui és posseïdora de tot mon cos. Jo us la dono, no per que la beseu, sinó perquè pugueu admirar el teixit dels seus nervis; el lligament de sa musculatura, l'amplitud i gruixària de ses venes, per on podreu judicar quina sia la força de mon braç terrible. —Ara ho veurem, replicà la mal intencionada Maritornes, tot passant el llac escorredor, que amb el ronsal havia fet, per l'avantbraç de don Quixot; i tantost, lligant ço que sobrava de la corda al forrellat de la porta, abandonà el graner amb sa companya, partint-se de riure ambdues a més no poder.

Don Quixot, sentint-se pres, i no veient ningú, cuidà que aquella aventura no fos encara un encantament semblant d'aquells que ja havia experimentats en aquella desastrosa casa. I maleïa entre dents la seva poca discreció i discurs, puix ignorar no podia que com els cavallers havien provat una aventura, i acabat que no els eixia bé, era senyal que no estava per a ells reservada, sinó per a uns altres; i així no calia que ho provessin segona vegada. Amb tot, ell estrebava son braç tant com podia, amb ço que bonament estrenyia més fort la llaçada. Bo i dret damunt la sella del Rossinant, l'avantbraç ben fermat a la finestra, tota sa temor era que el cavall no fes algun moviment, i que el deixés penjat del braç. Afortunadament, la mansa bèstia no es mogué ni poc ni molt, per tal que pareixia estar disposada a no moure's en tot un segle. Llavors fou quan el nostre cavaller desitjà posseir l'espasa d'Amadís, contra qui cap encantament res no podia; llavors fou que, maleint sa fortuna, exagerà la falta que al món faria sa presència tot el temps que estaria allà encantat, que sens dubte s'ha-

via cregut que ho estava; llavors fou que recordà novament sa benvolguda Dulcinea del Tobós, i que cridà son bon escuder Sanxo Pança, qui, roncant damunt l'albarda de son ruc, no es recordava en aquell moment ni de la mare qui l'havia parit; llavors fou, que demanà ajuda al savi Alquif, i que invocà la seva bona amiga Urganda perquè el socorregués; i finalment, allà l'aplegà la matinada, desesperat i confós, bramant com un taur, puix tenia per cert, veient la immobilitat de Rossinant, que així havien de restar ambdós encantats per tota una eternitat.

Emperò no li anà tal com ell creia, puix que, en trencar l'alba, arribaren a l'hostal quatre homes de cavall, molt ben disposats i aparellats, portant llurs escopetes en els arçons de la sella. Trucaren força cops a la porta, demanant que els obrissin; i don Quixot qui ho sentí des d'on no deixava de fer la guaita, amb alta i esforçada veu, cridà: —Cavallers o escuders, o quisvulla que siau, ignoreu per ventura que les fortaleses no s'obren fins a tant que el sol sia estès damunt la terra? Feu-vos enrera, i espereu que es faci dia clar; puix aleshores veurem si serà just o no que us obrin. —Quin diable de fortalesa o castell és aquests, digué l'un dels cavallers, per obligar-nos a guardar semblants cerimònies? Si sou vós l'hostaler, feu-nos obrir, i doneu-nos una poca de civada, que és tot ço de què havem fretura. —Procureu de veure-hi i de parlar millor, replicà don Quixot: tinc jo l'aire d'un hostaler? —Jo no sé de què teniu l'aire, respongué l'altre; emperò sé que desbarreu en anomenar castell a aquest hostal. —Castell és, replicà don Quixot, i encara dels millors d'aquesta província; i tal gent hi ha dins qui ha tingut cep-

tre a la mà i corona al cap. — Millor fóra al revés, digué el caminant, el ceptre al cap i la corona a la mà. Deu ésser una companyia de comedians, qui solen tenir aqueixes corones i ceptres que dieu; car a un hostaltan petit, no crec jo que s'hi allotgin persones dignes de corona i ceptre. — Poc sabeu del món, replicà don Quixot, puix ignoreu els casos qui solen esdevenir a la cavalleria aventurera." Llavors, sens voler escoltar més el discurs de don Quixot, els cavallers tornaren a trucar amb gran fúria i despertaren l'hostaler, qui s'alçà per obrir.

En això s'esdevingué que la cavalcadura d'un dels cavallers se n'anà a flairar el Rossinant, qui, trist, melancòlic, amb les orelles caigudes, el coll abaixat fins a terra, sostenia, sens moure's ni una ungla, son pobre senyor del tot estirat; i com al cap i a la fi ell era de carn, encara que semblava de fusta, hagué de sentir-se de les festes que li feien, perquè a l'instant aixecà el coll, adreçà les orelles, i tot ell va revifar-se. Al primer moviment que féu, es desviaren els peus junts de don Quixot, qui, lliscant de la sella, sens dubte haguera anat dalt a baix, a no restar penjat per un braç. La dolor que ell provava fou tant més viva, en quant son cos magre, allargant-se per son propi pes, gairebé aplegava fins a terra, la qual besava amb la punta dels peus. El mateix afany que tenia d'arribar-hi feia-li fer molt grans esforços qui encara li augmentaven son sofriment, per tal que llançava uns crits horrorosos; i l'hostaler, qui els sentí, es donà encara més ànsia d'anar a la porta.

CAPITOL XLIV

On es prossegueixen els inaudits esdeveniments de l'hostal.

Entretant que l'hostaler, esporuguit, eixia a veure què eren aquells crits, la Maritorres, ja desvetllada, i coneixent la veu de don Quixot, anà prestament al graner i desfèu el llaç escorredís qui a don Quixot retenia. Nostre cavaller, un cop lliure, caigué com un sac a presència de l'hostaler i dels viatgers, qui anant a ell, li preguntaren què tenia, i per què tant cridava. Ell que, sens tornar resposta, s'aixeca, munta el Rossinant, enrestella la llança, pren un bon tros del camp, i torna al galop, cridant amb veu terrible: —Qualsevol qui diga haver jo merescut l'encantament que suara he sofert, jo dic que ment per la barba, i amb tal que ma senyora la princesa Micomicona me'n deni llicència, jo el repto i desafio a singular batalla.”

Deixaren admirats els viatgers les paraules de don Quixot, emperò l'hostaler els informà de qui era aquell, i així mateix els digué que no en fessin cabal, puix no tenia l'enteniment sencer. Llavors demanaren si per ventura era arribat a aquell hostal un minyó d'uns quinze anys, vestit així com a mosso de mules. L'hostaler els respongué que no hi havia parat esment; mes un dels cavallers, adonant-se de la carrossa de l'auditor, digué: —Prou deu estar ací, puix aquest carruatge m'ho indica: un de nosaltres que no desempari la porta, i els altres

dos entrin dins per cercar-lo, mentre que jo faré la volta per fora, a fi que no s'escapi per les tàpies del corral." Així fou posat per obra, i amb la remor que ells feren, i per tal com ja clarejava, tothom de l'hostal es desvetllà.

Don Quixot, veient que cap dels quatre cavallers feia cabal d'ell ni responia a sa demanda, estava apitrat i a punt d'esclatar-li la fel: puix si no hagués estat per son sagrat respecte al jurament que havia fet a la princesa, ell prou els hauria escòmès tots: emperò, esclau de sa paraula i de les lleis de la cavalleria, sofrenava en secret el seu despit i sa ràbia. En aquest entremig, els dos cavallers, ocupats en cercar el jove mulater, trobaren-lo dins l'establa, dormint ben assossegadament al costat d'un mosso de mules. Tantost l'un d'ells, agafant-lo per un braç, li digué: —Certament, don Lluís, que bé respon al vostre llinatge il·lustre aquest vestit que porteu; i molt que s'avé aquest lloc on sou amb la comoditat i blanura a què us avesà vostra mare!" El minyó, amb els ulls ensunyats, mirà aquell qui el tenia agafat, i com conegués que era un criat de son pare, rebé tal esglai, que estigué una bella estona sens proferir paraula. El criat prosseguí dient:

Ara no hi ha res més a fer, sino que us aparelleu per tornar-vos amb nosaltres, si no és que tingueu en cor de fer passar d'aquesta vida vostre pare i senyor meu, el qual bé és d'esperar de la greu pena amb què roman per l'absència vostra. —Doncs, com ha sabut ell, preguntà don Luís, que jo havia emprès aquest camí? —Per un estudiant, amic vostre, a qui confiàreu vostres pensaments, respongué el criat, i a qui tocaren el cor les llàgrimes de vostre pare. —Tot seguit va trametre quatre de nosal-

tres per veure si us assolíem i us tornàvem davant els ulls qui us enyoren, la qual cosa cuidem verificar tan prestament. — Això serà si a mi em plau, o segons el cel disposi, replicà don Lluís. — Doncs, nosaltres fem compte que vindreu de bon grat, contestà l'altre. — Més valdria que no hi comptéssiu, replicà el jove mulater."

Oïdes aquestes raons que entre els dos tenien, el mulater qui jeia prop de don Lluís anà informar don Ferran de ço que a l'establa passava, dient-li com aquells viatgers donaven el tractament de *don* al jove mulater, qui es negava a seguir-los cap a casa de son pare. Cuidant Cardeni que fos aquell qui havia cantat, volgué anar a ajudar-lo amb don Ferran. En això, Dorotea, eixint de sa cambra, referí a Cardeni, amb breus paraules, la història del músic i la gentil Clara; i la jove Clara per poc no caigué esglaiada en terra, com li feren saber que aquells cavallers venien per endur-se'n el minyó. Entretant, don Lluís, voltat dels quatre criats de son pare, declarava'ls que en cap manera volia anar-se'n amb ells. Els altres, tot estrebant-lo d'un brag, l'amenaçaven, dient-li que es valdrien de la força. Amb la remor qui anava creixent ara i adés, acorregueren l'auditor, Cardeni, don Ferran, sos companys, el rector, el barber i àdhuc el mateix don Quixot. L'auditor, qui no en sabia res, volgué interposar la seva autoritat: mirant-se llavors el minyó, ell que el reconeix, i recorda's que era el fill de son veí de Madrid. Vist això, féu-se endavant, i anant a abraçar-lo, li digué: — Què és això, senyor?, quina criaturada o quines causes han pogut moure-us a disfressar-vos d'una manera tan poc digna de vós?" Don Lluís no respongué paraula, abaixà els ulls, i algunes llàgrimes

vorejaren ses parpelles. L'auditor pregà els quatre criats que volguessin deixar-lo, i agafant-lo per la mà se l'endugué a un recó de l'establa, per demanar-li amb amistat que li confiés totes ses penes.

Mentre que ells dos enraonaven, oïren-se uns grans crits a la porta de l'hostal. Dos homes qui s'hi eren albergats aquella nit, volienprofitar-se del rebombori per anar-se'n sens pagar ço que devien; emperò l'hostaler, qui vetllava més son afer que no el dels altres, els agafà en pasar la porta, i tal els maltractà amb paraules injurioses, que els dos eixerits ben prompte li respongueren a cops de puny. L'hostalera, sa filla i la Maritornes, veient que el pobre hostaler s'emportava la pitjor part, anaren corrent i cridant vers don Quixot per reclamar el seu adjutori. —Tant de bo!, respongué nostre cavaller, i que ho faria de tot bon cor, senyores; emperò tinc promès i jurat a la senyora princesa de no entre metre'm en cap més aventura fins que jo l'hauré restablerta en la reial cadira dels seus antecessors. Correu, i digueu al senyor castellà de mantenir-se ferm en la batalla, i que mai per mai no es deixi vèncer, mentre que jo demanaré llicència a la princesa Micomicona per venir en la seva ajuda; i si ella me la dóna, podeu estar segures que jo el deslliuraré. —Ai, senyor!, digué la Maritornes, encara la vostra mercè no haurà obtinguda la tal llicència, que mon senyor ja serà en l'altre món. —Deixeu, senyora, que jo tingui la dessús dita llicència, respongué don Quixot, puix, en tenint-la pot hi farà que ell sia en l'altre món, car jo l'en trauré a despit del mateix món qui contrastar-ho volgués, o almenys sabré jo prendre tal venjança dels qui allà l'haguessin tramès, que us deixaré més que mitjana-

ment satisfetes." Dient això, anà a posar-se de genolls davant Dorotea, i amb paraules cavalleresques li demanà que fos de sa mercè li fes la gràcia que volgués donar-li llicència per socórrer el senyor del castell, qui en perill de mort es trobava. La princesa la hi atorgà de bon grat; i nostre cavaller, tantost abraçant la seva darga i empunyant l'espasa, féu cap a la porta de l'hostal, on durava encara la batussa amb l'hostaler. Don Quixot, en arribant allà alçà el braç i restà parat. —Què us passa?, li digué l'hostalera. —M'estic parat, li respongué don Quixot, perquè no m'és permès de posar mà a l'espasa en contra d'aquesta gent, qui no són armats cavallers: aviseu mon escuder Sanxo, a qui toca i pertany semblant defensa i venjança." Tot això passava a la porta de l'hostal, i allà anaven els cops de puny i batzegades a molt poc preu, a major pena de l'hostaler i ràbia de l'hostalera, sa filla i la Maritornes, qui es desesperaven de veure la covardia de don Quixot i la malaventura de son marit, pare i senyor.

Entretant, don Lluís, amb el cap baix, escoltava les preguntes que l'auditor li feia sobre la causa de sa vinguda i d'aquella estranya vestidura. —Senyor, li respongué aquell tenint-lo ben estret de la una mà, no tinc res que amagar-vos. Jo espero que la vostra bondat no pendrà enuig d'una confiança que vostra benignitat bé m'inspira. Des que el cel volgué que el nostre veïnatge em facilités de veure vostra amable filla, en aquell mateix punt la feu senyora de ma voluntat; ni puc estimar ningú en el món més que ella: perquè no puc viure menys d'obtenir la seva mà. Per ella jo he deixat la casa dels pares, i he pres aquest vestit innoble amb la fi de seguir-la on se vulla

que vagi. Ella ignora mos desigs, no havent-nos parlat mai de la vida; encara que prou n'haurà hagut esment com algunes vegades ella hagi vist de lluny mos ulls en aigua. Vós coneixeu mos pares, mon llinatge, ma fortuna; si tot això no us sembla indigne de merèixer la mà de vostra estimada filla, rebeu-me des d'ara com a fill vostre: penseu que, si sou amic de mon pare, no hi ha altre camí per conservar-li l'únic hereu que té." En havent dit això, callà l'enamorat jove, i l'auditor, sorprès, meravellat de sa franca confidència, no respongué cap cosa, sinó que pregà els criats que esperessin fins a tant que ell madurament hagués pensat ço que fos més convenient per tots. Don Lluís, amb alegria suma, li besà les mans i banyà-les-hi en llàgrimes, tot declarant que no l'abandonaria mai.

La pau anava a restablir-se: don Quixot, amb bones raons, millors que no amb amenaces, havia conseguit que paguessin el degut aquells qui apallissaren l'hostaler; el silenci tornava a regnar de nou al castell, quan el dimoni, qui mai no dorm, disposà que en aquell mateix punt entrés a l'hostal el pobre barber a qui don Quixot havia pres l'elmet de Mambrí, i Sanxo Pança l'albarda de son ruc. El qual barber, tan bon punt com portà son ase a l'establa, reconegué son bast que el nostre escuder estava aparellant i, escometent a Sanxo, va prorrompre:—Ah! ah!, don lladre saltejador, que ja us tinc; vinguin aci ma bacina i ma albarda, amb tots els aparells que em robàreu. L'escuder, qui es veié escometre tan impensadament, i sentint les injúries que li deien, amb la una mà agarrà l'albarda i amb l'altra donà tal patacada al barber, que li banyà tota la boca en

sang: mes, no per això deixà el barber la presa que tenia feta en l'albarda, sinó que alçà la veu de manera que féu comparèixer tothom de l'hostal, i anava cridant:—Justícia! socors!, aquest lladre malfactor, no content de retenir el meu bé, encara vol assassinar-me.—Tu ments per la barba, responia-li Sanxo, que jo no só lladre saltador, i aquestes despulles les guanyà mon senyor don Quixot en bona guerra.” Cascuna d'aqueixes paraules anava acompanyada de bells cops de puny que l'un a l'altre bonament es regalaven. Don Quixot, qui estava present, no hi cabia d'alegria, veient com el seu escuder es defensava i ofenia: d'allà en avant, el tingué per home de pro, i proposà en son cor d'armar-lo algun dia cavaller aventurer.

—Senyors, cridava el barber, en mig de la pluja de cops que li queia damunt, aquesta albarda és meva; en prenc per testimonis tots els sants del paradís; puix la conec tan bé com si jo l'hagués parida: mon ruc és ací per desmentir-me. Que li la emprovin, senyors; si no li va del tot pintada, jo consent de passar per un falsari. Encara més: el mateix dia que em fou robada, prengueren-me així matei xuna bacina de llautó tota nova, per estrenar, que va costar-me un escut d'or.” Aquí don Quixot no pogué estar-se de respondre: posà's entre els dos combatents, aferrà's a l'albarda, que deposità en terra als ulls de tothom, demanà la paraula i digué:

“Jo vull fer-vos jutges, senyors, de la gran error en què està aquest pobre home, puix anomena bacina al que fou, és i serà l'elmet de Mambrí, que jo li prenguí en singular batalla. En quant a la pretinguda albarda, no m'hi fico; que tot ço que us en puc dir, és que mon escuder, en acabat de

ma victòria, demanà'm llicència per baratar els ormeigs de son cavall amb els del corser d'aquest covard vençut; jo la hi doní, i ell que els prengué. Ara, per aclarir com s'haja fet que aquests ormeigs siguin convertits en albarda, no us en sabré donar altra raó, com són molt comunes semblants transformacions. No-res-menys, jo vull mostrar-vos aquest inestimable elmet de Mambrí. Corre, Sanxo, fill meu, vés i porta-me'l ací.—Senyor, respongué Sanxo, amb veu baixa, si vostra mercè no dóna millors proves que les dessús dites, tinc por que l'elmet no els sembli una bacina, i els guarniments d'aquest bon home un bast.—Fes ço que et dic, replicà don Quixot; car no és possible que en aquest castell tot sigui fet per art d'encantament. L'escuder sens contradir-lo, se n'anà, i tornà tan prest portant el bací-elm.

CAPÍTOL XLV

Com s'acabà d'esbrinar el dubte de l'elmet de Mambrí i els aparells convertits en albarda, i altres aventures succeïdes amb tota certesa.

“Doncs bé, senyors, va prorrompre don Quixot, mostrant la bacina de llautó, heu-vos-el ací, ja el veieu; compreneu ara com aquest pobre ignorant pugui pendre això per una bacina? Jo us juro per ma fe, i per l'ordre de cavalleria, com aquest elmet és el mateix que jo li he pres.—Què us n'apareix? preguntà llavors el barber, i què

me'n dieu d'aquests dos gentilshomes qui preténen que això no és una bacina, sinó un elmet.—I al qui el contrari digués, re-fermà don Quixot, li faré conèixer que ment, si fos cavaller, i si escuder, que re-ment mil vegades.” Llavors el mestre Nico-lau, qui prou coneixia l'humor de don Qui-xot, volent reforçar son despropòsit, fent-se en avant, amb molta serietat digué:— Senyor barber, sapigueu que fa més de vint anys que só del vostre ofici; per tant, bé us podeu pensar si coneixeré un poc totes les eines de la barberia, sens mancar-n'hi ni una: i encara més, que havent jo estat soldat en ma minyonia, conec prou bé ço que és un elm, un morrió, un bacinet i al-tres ormeigs pertanyents a la milícia, vull dir, a les menes d'armes dels soldats. Es-sent així, salvant el millor parer, jo dic que aquesta peça ací present, i que aquest bon senyor té a les mans, no s'assembla de res a una bacina de barber: emperò també dec dir que, per ésser elmet, li manca quel-com.—Sens dubte, replicà don Quixot, n'hi manca la meitat, ço és, la bavera; emperò no per això deixa d'ésser elmet.—I ben cert, que és un elm, proferiren llavors el rector, don Ferran, Cardení i els companys de don Ferran; i que és un elmet d'or, bé prou que es veu.—Valga'm Déu!, cridà l'infor-tunat barber; com és de creure que tantes persones, qui fan cara d'ésser honrades, prenguin ma bacina per un elm? Vaja, prou!; puix si això és un elm, també aques-ta albarda serà un arnès de cavall, segons aquest senyor ha dit.—Per tal jo el tinc, digué don Quixot, mes torno a dir que no m'hi faré fort.—Amb tot, replicà el rector, ningú pot dir-ho tan bé com la vostra mer-cè, puix que en aquestes coses de la cava-lleria, tots aquests senyors i jo li donem la

dreta. — Senyors, respongué don Quixot, massa honor que em feu; mes permeteu que em recusi sobre la qüestió de l'albarda, car són tantes i tan estranyes les coses que en aquest castell m'han sobrevingudes, que no m'atrevesc a donar en això una sentència definitiva. Així que posar-me jo ara en cosa de tanta confusió a donar mon parer, serà caure en judici temerari. A vosaltres, contra qui res no poden els encantaments, puix no sou armats cavallers, vos toca resoldre semblant cas com aquest.—Vostra mercè diu gran veritat, afegí don Ferran; i a fi que cada u doni millor sa opinió, jo demanaré en secret els parers de tots.”

Llavors don Ferran anà d'un a un, prenent tots els vots a cau d'orella; acabat que hagué fet la volta, digué ell al barber: —Àmic meu, no hi ha ni una veu que estiga de vostra part: tots els jutges a qui jo he preguntats, declaren que és un disbarat de pretendre que aquests aparells sien un bast. Vós i el vostre ruc, si és del vostre parer, vos haveu begut l'enteniment, perquè ells són arnès, i un bell arnès de batalla. Doncs, perdéreu vostra causa, se us condemna amb les costes. — Emperò, senyors, exclamà el barber, mirin que jo encara estic dejú, i no és que estiga embriac; bé és veritat que allà van lleis... i no en dic més.—Bo, i acabem, va interrompre don Quixot, que prengui cascú ço que és seu, i sant Pere que li ho conservi.”

Fins ací, tots els qui coneixien l'humor de don Quixot, s'alegraven de la burla, i molt que se'n rigueren; mes aquells qui no el tenien tractat, sobretot els quatre criats de don Lluís, i tres quadrillers de la Santa Germandat qui justament arribaren a l'hostal, escoltaven i miraven embadalits ço que entorn ells passava. Un dels quadri-

llers, brutal com ell mateix, fent-se pas entre els jutges, amb veu irada, digué:—Com hi ha Déu, que aquesta albarda és una albarda, i el qui altra cosa diga o digués, deu tenir-ne més al cap que als peus.—Mentiu com a roí malvat”, li respongué don Quixot, i alçant la llança, qui mai no l’amollava, cuidà flocar-li tan bell cop al cap, que, si no s’hagués desviat el quadriller, l’hauria deixat allà estès. Veient això, els seus companys s’avaloten i demanen favor a la Santa Germandat. L’hostaler, qui era de la confraria, anà corrent a cercar sa verga i sa espasa, i posà’s al costat dels seus confreres. Els criats de don Lluís rodejaren llur senyor, per tal que amb el desori no els fugís. El barber, que va veure tot l’hostal en renou, s’emparà novament de l’albarda, i Sanxo féu altre tant. Don Quixot posà la mà a la seva espasa i escometé els quadrillers; Cardeni, don Ferran i els seus posaren-se de la part del nostre cavaller. Don Lluís mirava de desempellagar-se dels seus criats, per socórrer don Quixot, don Ferran i Cardeni. El rector i el magistrat s’esforçaven de cridar en va; l’hostalera, sa filla, la Maritornes, ploraven, baladrejaven, s’arrencaven els cabells. Donya Clara, mig desmaiada; Luscinda i Dorothea la socorrien. El barber apunyegava Sanxo, qui encara més fort s’hi tornava. Don Ferran tenia un quadriller sota els seus peus, amb els quals li amidava tot el cos molt de son grat. Don Lluís, després que es debaté amb els criats, posant-se al costat de Cardeni, no respectà ni a la Santa Germandat. Don Quixot, com un lleó, jugava l’espasa a tort i a dret: per-tot no era sinó plors, crits, planys, cops de puny, cops de peu, batzegades, esglais, vergassades; i anava a haver-hi un escampa-

ment de sang, quan al nostre cavaller se li representà que es trobava de ple i en mig del camp d'Agramant. Perquè amb veu atronadora posà's a cridar.—Detureu-vos, guerrers, detureu-vos tots, estogeu les espases, assossegueu-vos, i escolteu-me tots, si voleu tots salvar les vides." Tothom s'aturà, oint tals paraules, i don Quixot prosseguí dient: —Ja veieu com la cruel Discòrdia remou ací les seves teies, com també volgué abans remoure-les en el famós camp d'Agramant. Unes mateixes baralles són aquelles que aquestes: allà combaten per un elm, ací és per un corser, més enllà per l'àliga, i tots lluitem, i ningú no s'entén. Que per ventura no tenim ací davant el savi Soberí i el poderós rei d'Agramant, qui amb llur prudència poden posar-nos concordes? Doncs, vinguin, senyor rector i senyor oïdor: facin-nos d'Agramant i de Soberí, tornant-nos la pau dins l'estol, car Déu Totpoderós, que fóra gran tabolleria que tanta gent cabdal s'occís per coses tant de no-res."

Els quadrillers, apallissats per don Ferran, sos amics i Cardeni, no esperaren de pendre llur revenja. El barber, qui en les baralles havia deixat totes les barbes en les mans de Sanxo, prou que s'alegrà de la treva. Els criats de don Lluís també estigueren quiets, veient que res en treien de no estar-ho. L'hostaler tot sol porfidiejava perquè fos castigat aquell boig, qui a cada pas posava sa casa en renou. Emperò, no hi hagué altre remei que sotmetre's al més fort. L'albarda restà per arnès fins al dia del Judici, la bacina per elmet, i l'hostal per castell en la imaginació de don Quixot. L'oïdor aconseguí dels criats de don Lluís que tornessin a llur senyor i li diguessin com don Ferran, qui es donà a co-

nèixer, s'havia encarregat del minyó, i que se l'endua amb ell vers Andalusia. El rector, secretament, posà alguns diners en les mans del barber atropellat. Les llargueses de don Ferran tornaren la bona humor a l'hostaler, i tothom restà, si fa, no fa, content. Així fou com l'autoritat d'Agramant i la prudència de Soberí donaren fi a la hidra dels combats i de les discòrdies. Emperò és el cas, que a l'un dels quadrillers li vingué a la memòria que entre alguns manaments que portava per agafar alguns delinqüents, ne duia un contra don Quixot, a qui la Santa Germandat havia manat de pendre per la llibertat que donà als galiots, segons Sanxo amb molta raó havia temut. Volgué, doncs, certificar-se'n; i traient de la pitrera un pergami, se'l posà a llegir d'espai, perquè no era bon lector, i trobà que era aquell de qui el manament mencionava. Tantost se n'hagué certificat, com recollint el pergami amb la mà esquerra, amb la dreta agafà don Quixot pel coll, tan fort, que no el deixava alenar, i amb grans crits deia:—Favor a la Santa Germandat! i perquè hom vegi amb quanta veritat jo el demano, llegiu aquest manament, on diu que sigui pres aquest saltejador de camins.”

Don Quixot, qui així es veié maltractat d'aquell vilà malandrí, posada la ira en son punt i cruixint-li els ossos del cos, com millor ell pogué, agafà el quadriller per la gorja amb les dues mans, que a no ésser socorregut pels seus companys, prou haguera allí deixat la vida ans que don Quixot la presa. Fou la sort que don Ferran corregué a descompartir-los, desenlavinant-los les mans, que l'un al collar de la jupa de l'un, i l'altre a la gorja de l'altre, ben aferrades tenien. Mes no per això cessaven els quadrillers de demanar llur pre-

soner, car així convenia al servei del Rei i de la Santa Germandat; i de sa part novament els demanaven socors i ajuda per fer la presa d'aquell saltejador de camins i carreteres. Rient-se d'oir tals raons, don Quixot, amb gran pausa, digué:—Veniu-me tost ací, gent de baixa mà: saltejor de camins ne dieu de deslliurar els encadenats, amollar els presoners, socórrer els miserables, donar remei als freturosos? Ah, gent disfamada, digna pel vostre baix i vil enteniment que el cel no us comuniqui la valor que s'enclou en la cavalleria aventurera, ni us doni a entendre la vostra ignorància en no venerar l'ombra, quant més l'assistència, de qualsevol cavaller aventurer! Veniu-me ací, lladres en escamot, que no escamot de quadrillers, saltejadors de camins amb llicència de la Santa Germandat, i digueu-me: qui fou l'ignorant que sotassignà manament de presó contra semblant cavaller com só jo?; qui ignorar pogué que són exempts de tot judicial fur els cavallers aventurers, i que la llei llur és llur espasa, llurs furs i pragmàtiques, llur abrivadesa i la voluntat llur? Quin cavaller aventurer pagà mai impost, gabella, tapí de la reina, moneda forera, portalatge ni barca? Quin sastre li comptà mai faisó de vestit que li fes? Quin castellà l'acolli en son castell que li'n fes pagar messió? Quin rei no el féu seure a sa taula? Quina donzella no se n'enamorà i se li sotmeté retuda, a tot son voler? I, finalment, quin cavaller aventurer és estat, és ni serà al món, qui no tingui pit per donar ell sol quatre-centes bastonades a quatre-cents caps de colla que li facin cara?

CAPÍTOL XLVI

De l'estranya manera com fou encantat nostre bon cavaller don Quixot.

En tant que don Quixot això deia, estava persuadint el rector els quadrillers que don Quixot era mancat de seny, així com ho veien per ses obres i paraules; i que no calia portar aquell afer endavant, puix encara que el prenguessin i se le'n menessin, tantost havien-lo de deixar per boig. Doncs, tant va saber dir-los el rector, i tantes bogeries sabé fer don Quixot, que més boigs serien que no ell els quadrillers si no reconeguessin la minva de don Quixot: i així tingueren per bo d'apaivagar-se.

Tots aquests fets mirava Zoraida, i encara que no els acabava d'entendre, s'entristia i s'alegrava així a bell-ull, segons veia i observava els posats de cadascú, sobretot del seu espanyol, en qui tenia sempre fets els ulls i penjada l'ànima. Per fi, de tal manera romangué tot hom en pau i assossec, que ja no semblava més l'hostal la discòrdia del camp d'Agramant, com don Quixot havia dit, sinó la pròpia pau i repòs del temps d'Octavià; i de tot això fou general opinió que calia retre'n mercès a la bona intenció i gran eloquència del senyor rector i a la incomparable liberalitat de don Ferran.

Veient-se ja don Quixot lliure i desembarassat de tanta brega, li semblà que ja era hora de seguir son començat viatge i donar fi a aquella gran aventura per la qual

havien-lo cridat i escollit: i així, amb deliberat propòsit, anà a agenollar-se davant Dorotea, la qual no li consentí que digués ni un mot fins a tant que es fos alçat en peus. Ell que, per obeir-la, posà's dret, i donant principi en son parlar, digué: — Gentil senyora, vós no ignoreu que, sobretot en la guerra, la diligència és la mare del bon èxit. Perquè m'apar que la nostra estada en aquest castell ja no profita per a res, ans, de tal manera podria noure'ns, que com volguéssim donar-hi remei, fos massa tard. Doncs, qui sap si per secrets i diligents espies, vostre enemic el gegant haurà sabut que jo hi vaig per destruir-lo, i profitant del temps qui vola, s'hagi establert en algun inexpugnable castell o fortalesa, contra la qual poc valguessin les meves diligències i l'esforç de mon incansable braç? Afanyem-nos, doncs, senyora, a prevenir els seus propòsits, i anem-nos-en a la bona ventura, que jo veig com m'està cridant i somrient." Callà i no digué més don Quixot, i esperà amb gran assossec la resposta de la formosa Infantessa, la qual, amb aire senyorívol i aparellat a l'estil de don Quixot, li respongué d'aquesta manera:—Senyor cavaller, jo us agraesc la voluntat que manifesteu de voler ajudar-me així com toca i ateny a un cavaller qui es tingut per afavorir els orfes i desvalguts: perquè vulgui Déu que tinguin afortunat compliment el desig vostre i el meu, que ja veureu després com es troben dones agraïdes en el món. Quant a ma partida, no haveu de fer sinó manar: car podeu de mi disposar a tota vostra voluntat, comsevulla que no ha de contrastar-vos la qui té en vós confiada la defensa de sa persona i la restauració dels seus estats.— Essent així, sigui a la mà de Déu, digué don Qui-

xot; i puix no ha criad el cel, ni vist l'infern, ningú que m'espanti ni acovardeixi, amic Sanxo, dona't brasa d'ensellar el Rosinant i el palafre de la reina, i partim-nos d'ací a l'instant."

L'escuder, qui a tot estava present, no s'acuità d'obeir, sinó que brandant el cap a una part i altra, digué:— Ai, senyor, senyor!, poc sap un hom tot allò que a un poble passa; sia dit sense voler ofendre les toques honrades.—I què ha de passar en cap poble, replicà don Quixot, ni en totes les ciutats del món, qui puga ressonar en descrèdit de ma persona, bricó malvat?— Ei, si la vostra mercè s'enutja, digué Sanxo, jo callaré i no diré res de ço a què estic obligat com a bon escuder.—Doncs, digues ço que vulguis, respongué don Quixot: ja conec que tens por dels perills esrevenidors, i que pretens espantar-me.—No, senyor, replicà Sanxo; no és això; sinó que tinc per cert i experimentat que aquesta dama, qui es diu ésser reina de Micomicó, no ho és més que ma difunta mare; car si ho fos, no aniria tant per tots els recons, quan es creu que no la vuen, petonejant-se amb algú qui no està gaire lluny d'ací." Dorotea, sentint això, tornà's vermella com una rosa, puix era veritat que son marit Ferran alguna volta, d'amagat, havia pres amb els llavis una part del premi que els seus desigs mereixien: la qual cosa havia vist amb mals ulls l'escuder, semblant-li que aquella desimboltura era més pròpia de dama cortesana que no d'una reina d'un tan gran regne.—Dic això, senyor, prosseguí ell amb to aspre, per creure'm obligat d'avisar vostra senyoria d'aquestes petites llibertats que es dona ma senyora reina, perquè si en acabat d'haver ben corregut per ella, i passades males nits i pitjors dies en

son servei, ha de venir a collir el fruit de nostres treballs un altre que jo conec, no cal que em doni pressa a ensellar el Rosinant i a aparellar el palafre; puix més ens valdria restar ací en repòs, deixant cada puta que fili, i xalem-nos tots."

Oh, valga'm Déu, i quan gran fou l'en-
nuig que li entrà a don Quixot, ont les des-
ordenades paraules de Sanxo! Immòbil,
groc de ràbia, el front arrugat, inflades les
galtes, llançant dels seus ulls vives flames,
donà un cop de peu en terra, mirà's de fit
a fit son escuder, i amb veu desacompassa-
da, tartamudejant, digué:—Vés-te'n, ix-te'n
de ma presència, monstre tacat de tots els
viciis, dipòsit immund de maldats, de calúm-
nies, de malignitat, roí, descompost i igno-
rant, atrevit, murmurador, mala llengua,
enemic del respecte que és degut a les per-
sones reials; vés-te'n i no compareguis da-
vant meu sota pena de ma ira!. El pobre
Sanxo, qui, tot esporuguit, haguera volgut
que en aquell instant s'obris la terra sota
els seus peus i l'engolis, no sabé què fer-se;
i girant les espatlles, anà corrents a ama-
gar-se. Emperò, la discreta Dorotea, qui
tan bé entenia l'humor del nostre cavaller,
volent amansir la seva ira, li digué:—Se-
nyor cavaller de la Trista Figura, no us
enutgeu de les bajanades que el vostre bon
escuder ha proferides, puix tal vegada no
les haja dites sens motiu, ni és de sospitar
que son clar enteniment i cristiana consi-
ciència puguin posar fals testimoni a ningú.
Vulgui membrar la senyoria vostra com en
aquest castell no s'és esdevingut res si no
és per art d'encantament: i així, podria
fer-se que alguna falsa illusió hagués per-
torbat els ulls de Sanxo, qui, amb tot i
això, no ha perdut la meua amistat, encara
que d'ell sigui jo menys estimada.— Per

l'omnipotent Déu!, respongué don Quixot, vostra altesa ho ha ben endevinat: alguna detestable visió li haurà fet dir en aquest miserable pecador ço que devem de vui més oblidar. Per altra part, jo puc respondre de la innocència i bondat d'aquest beneit qui no coneix mica la calúnnia.—Perdoneu-lo, doncs, afegí don Ferran, i digneu-vos reduir-lo al gremi de la vostra bona gràcia." Don Quixot assegurà que ell donava per perdonat: llavors el rector anà a cercar Sanxo, qui, demanant perdó de genollons, besà la mà a son senyor, el qual, après d'haver-li deixada besar, li donà sa benedicció; i ambdós convingueren ensems que en aquell castell res no era veritable, ni res era cert, exceptuat, però, quan eren mantejats els escuders.

Entretant eren passats dos jorns: tota la illustre companyia pensava en quina manera havia d'abandonar l'hostal i estalviar a Dorotea la pena de conduir don Quixot fins al seu poble. A qual intent ordenaren de fer una gran gàbia de llistons enreixats, per tal que el nostre cavaller hi pogués cabre un xic còmodament: aquesta gàbia devia ésser col·locada damunt una carreta tirada per bous. Com tot fou aparellat, don Ferran i els seus amics, tapant-se la cara, disfressaren-se, qui d'una manera, qui d'una altra, anaren a agafar don Quixot, qui estava dormint i reposant de les passades batusses, lligaren-li les mans i els peus, i après el ficaren dins la gàbia. Nostre cavaller, desvetllat, veient aquelles figures estranyes, sentint que no es podia manegar, se donà a entendre que allò eren unes fantasmes, i cregué de bo que estava veritablement encantat. Solament Sanxo, de tots els presents, estava en son mateix judici i en sa mateixa figura; el qual, en-

cara que ben poc li'n mancava per tenir la mateixa malaltia del seu senyor, no deixà de conèixer quienes eren totes aquelles estrafetes figures: mes no gosà badar boca, fins a veure en què parava aquell assalt a presó del seu senyor.. Els encobertats, aprés d'haver clavada la porta de la gàbia, s'endugueren el captiu sobre llurs espatlles, i anaren vers allà on era la carreta. Mentre que passaven per la cort, el mestre Nicolau, estraient i esforçant tant com pogué sa veu, començà a cridar:—*Oh valent cavaller de la Trista Figura! ton cor sia conhortat de veure't així presoner, puix altrament no podies donar fi a la terrible aventura en la qual tu t'ets posat. Aquesta aventura no vindrà a venturós acabament fins que el furibund lleó de la Mancha amb la blanca coloma tobosina no acotaran llurs testes superbes sota el suau jou matrimoniesc, i donaran a la llum del món una nissaga de cadells tan temibles com el llur valerós pare; aquests grans fets s'esdevindran abans l'immortal amant de la fugitiva Dafne hagi discorregut dues vegades dotze voltes les esplendents imatges amb sa ràpida i natural carrera. I tu, oh escuder, el més fidel, el més noble de quants hagin mai cenyit espasa!, consola't de veure portar així davant tos ulls la flor de la cavalleria, per tal com en breu temps, segons les promences de ton senyor, tu has d'aplegar alt en el cim de ton poderiu. Creu en les paraules de la sàvia Mentiriana; segueix les petjades d'aquest heroi encantat, i adéusiau, que jo me'n torno allà on jo em sé."* I en acabant la profecia, alçà de punt la veu, i després l'anà abaixant fins que gairebé ni es sentia.

Don Quixot, acanhortat amb aquestes falaguères promeses, respongué, donant un

fort sospir:—Qui que tu sies, savi encantador, qui tant de bé m'has pronosticat!, jo et prego que no em deixis morir en aquesta presó on me porten; jo bé vull suportar-ho tot amb resignació, amb què mos greus sofriments sien el camí de la glòria. Pel que ateny a mon escuder Sanxo Pança, jo confio de sa bondat que no em deixarà mai en ma pròspera o adversa fortuna, perquè, baldament no pogués recompensar-lo segons sos molts i bons serveis, quant menys en mon testament està ben declarat que sia degudament satisfet del seu salari.”

Sanxo Pança, qui tot ho veia i sentia, cuidant, emperò, que no fos allò un ardit que jugaven al seu senyor, fent-li grans mercès, li besà ambdues mans, car l'una no ho haguera pogut, per estar lligades les dues juntes. Llavors aquelles fantasmes van carregar-se la gàbia al coll i deixaren-la damunt la carreta dels bous.

CAPÍTOL XLVII

On se prossegueix l'encantament de don Quixot de la Mancha, amb altres famosos fets.

Com don Quixot es veié en aquella manera engabiat i damunt el carro, cridà son escuder i li digué en veu baixa:—Fill meu, jo em crec haver llegit totes les històries qui parlen de la cavalleria; emperò no em té recordar que cap cavaller jamai hagi estat encantat com ara jo ho só. Perquè ordinàriament solen ésser arravat en mig dels aires, embolcallats dintre un núvol, o bé

damunt d'un gran carro de foc, o sobre un hipogrif o algun altre monstre consemblant. Doncs m'apar que em trobo en una simple carreta, i que els animals que hi han junyits tot just si són una parella de bous. Per Déu, el meu fill, que això em té quasi acorregut! Mes, també podria ésser que en aquest segle els encantaments no fossin com eren en altre temps, i que els encisadors d'ara volguessin posar costums nous. Què te'n sembla, amic Sanxo?—Jo no sé què m'hi digui, respongué l'escuder, perquè no he llegit tant com la vostra mercè; mes balla'm pel cap que aquestes fantasmes que per ací corren no són del tot catòliques.—Catòliques, dius? replicà don Quixot; i com vols tu que ho sien, si tots són uns diables? Bé han volgut pendre la forma que tenen per venir a reduir-me en aquest estat, emperò, tu prova de palpar-los, i veuràs com amb la mà no toques sinó aire, puix que no existeixen sinó en aparença. Oh, ca!, no, senyor, digué Sanxo; jo els he tocats de part darrera, i prou que tenen bones carns. Encara més; ja sap la vostra mercè que els dimonis tots fan pudor de sofre: doncs, aquell qui és allà fa una olor d'ambre que prou se sent de mitja llegua lluny (això deia Sanxo tot senyalant don Ferran). —Ten-te compte a co que dius, respongué don Quixot, car faig-te a saber que els diables ne saben molt; i posat que portin amb si olors, no fan olor de res, puix que són esperits; i si alguna en fan, bé serà de coses pudents. I la raó n'és que, comsevulla que sempre porten amb si l'infern, no és possible que facin bones olors; i si a tu et sembla que aquest dimoni fa olor d'ambre, o molt t'enganyes tu mateix, o és que aquest diable maligne vol enganyar-te.”

Com don Ferran i Cardeni aquesta conversa sentiren, van témer que llur ardit no fos descobert, i abreuwaren la sortida. Tan bon punt com el Rossinant i l'ase de Sanxo foren aparellats, penjà Cardeni a l'arçó, a un costat la darga, i a l'altre la bacina del nostre cavaller. Sanxo Pança, muntat damunt son ruc, menà el corser per les regnes. Els quadrillers, mitjançant una recompensa, convingueren amb el rector d'acompanyar la carreta. L'hostalera, sa filla i la Maritornes vingueren a pendre comiat del cavaller engabiat, fent semblant que ploraven d'aquell son desastre. Don Quixot donà'ls algun consol, fent-les certes que jamai no s'oblidaria de les mercès que allà havia rebudes, per gratificar-les, servir-les i recompensar-les com elles bé mereixien; així mateix els encarregà que preguessin Déu perquè ben tost el deslliurés de son captiveri. Entretant, el mestre Nicolau i el rector s'acomiadaren de don Ferran, de Cardeni, de l'auditor, del capità, als quals abraçaren afectuosament. Totes les dames, especialment Dorotea, digueren-los adéu, no sens recança, i feren-los prometre que informarien don Ferran de ço que a don Quixot s'esdevingués, i que ells no-res-menys procurarien tenir-los a noves dels matrimonis de Lusinda, de Dorotea, de Zoraida, i de l'acabament que tindria l'aventura del jove don Lluís. Tornaren de nou a abraçar-se; i el bon mestre Nicolau, el sol·licit rector, posant-se unes caretes, perquè no fossin coneguts de don Quixot, per fi pujaren en llurs mules.

Posaren-se en camí; i l'orde que guardaven era aquest: el conductor dels bous anava endavant; després venia la carreta, a ambdós costats de la qual anaven els quadrillers, escopeta en mà: seguia després

Sanxo Pança, damunt son ruc, portant de les regnes el Rossinant; i darrera de Sanxo, el mestre Nicolau i el rector, disfressats, tempraven el pas de llurs mules al tardaner pas dels bous. Don Quixot, assegut dins la gàbia, amb les mans lligades, els peus tirats endavant, i arrambat als barrons, servaba un meravellós silenci, mostrava's enterc, pensatiu, immòbil com una estàtua de pedra. Així caminaren prop de dues llegües, fent propòsit d'aplegar a una vall, on el barber assegurava que trobarien bona fresca i herba bona per pasturar els bous. Poc els faltava per arribar-hi, quan s'escaigué a passar per allà un canonge sobre sa mula, acompanyat de sis o set criats molt ben arreats. El canonge, après de saludar els nostres viatgers, s'aturà per contemplar aquella carreta, aquella gàbia, aquell home que hi duien tancat dedins; i no podent comprendre ço que era ni ço que deixava d'ésser, pregà l'un dels quadrellers que li ho declarés. El qual així digué: —Senyor, ço que significa d'anar aquest cavaller de tal manera, que ho digui ell, car nosaltres no ho sabem pas." Don Quixot, qui ho sentí, acostà son rostre per entremitg dels barrots, i acutà's de respondre: —Per ventura està vostra mercè versat i és expert en això de la cavalleria aventurera? Perquè, si ho és, li comunicaré ma dissort; i si no, no cal que m'escarrassi a dir-la-hi.— En veritat, germà, féu el canonge, que sé més de llibres de cavalleries que no de les sùmmes de Villalpand. Doncs, si no està més que en això, bé em podeu comunicar ço que volguéssiu.—Essent així, replicà don Quixot, jo us faig sabedor, senyor cavaller, com estic encisat dins aquesta gàbia. Vós sabeu tan bé com jo que l'enveja molt sovint disfama els probes ba-

rons, singularment aquells qui, a despit de quants nigramàntics crià la Pèrsia, bramans la India, gimnosofistes l'Etiòpia, caminen per l'estret viarany de la glòria, i per venen a inscriure llur nom en el temple de la immortalitat, perquè servesca d'exemple i de patró en els venidors segles, on els cavallers aventurers vegin els passos que els cal seguir, si atènyer volen al pinacle i celsitud honrosa de les armes."

El canonge escoltava sens tornar resposta, quan el rector, acostant-se-li, digué:—Sí, senyor, l'illustre guerrer que bé veieu dins aquesta gàbia és el famós don Quixot de la Mancha, prou conegut en tot l'univers sota el nom de cavaller de la Trista Figura; sos fets tan extremats, els seus valerosos actes, li han percaçat l'enveja dels seus persecutors, i tal com vos ha dit ell mateix, ací el portem encisat."

Encara més sorprès, oint aquell estil en què parlaven, tant el que duien tancat com el qui anava lliure, el canonge posava els ulls adés sobre l'un, adés sobre l'altre. Sanxo Pança, qui no estava de gaire bona humor, exclamà llavors amb aire sorrut:—Sí, encisat!, tant ho està ell com la meva mare. No m'ho donaran pas entenent. Jo veig ací alguns qui, perquè porten la cara tapada, creuen que no els conec: doncs, s'enganyen de mig a mig, començant per la vostra mercè, senyor rector. Ja tenen raó com diuen, que allà on regna l'enveja, no hi pot viure la virtut. Així s'emportés el diable tots aquells qui destorben el meu senyor de casar-se amb aquella infantessa, i de fer-me a mi comte o duc! Això tenia jo assegurat; mes la roda de la fortuna volta encara més de pressa que no una roda de molí. Avui sou tot un príncep, demà no sou sinó Sanxo. Pesa'm solament per

ma muller, qui es creia reveure'm fet un virrei o governador, i ara veurà com torno sobre mon ruc. Emperò, tant se val, puix també hi ha homes qui, malgrat de sa tonsura sobre el cap, podrien justament pagar en l'altre món el bé que ells priven de fer en aquest.—Ah! ah! féu el barber; àdhuc vós, Sanxo, sou de la confradia del senyor vostre? Estic veient que no hauriem fet mal d'encisar-vos com ell, i ficar-vos dins la gàbia. En mal punt vos emprenyàreu de ses promeses, i en mala hora se us ficà en el magí la ínsula que tant desitgeu.—Jo no estic prenyat de ningú, respongué Sanxo, ni só per deixar-me emprenyar, encara que ho volgués el mateix rei: i si ínsules vull, altres n'hi ha qui pretenen coses pitjor. Tant més, que cadascú és fill de ses pròpies obres; i, acabat que só home, bé puc arribar a papa, i quant més, a governador d'una ínsula. Vostra mercè miri com parla, senyor barber; perquè, encara que pagès, tal podria anar la roda, que em toqués de fer la barba fins al mateix barber. Dic això perquè tots ens coneixem bé prou, i no m'han de venir a pintar la cigonya. I en quant a l'encantament del meu senyor, Déu ne sap la veritat i deixem-ho córrer, perquè pitjor és remenar-ho.”

El rector féu senyes al mestre Nicolau perquè el deixés; i portant-se'n d'allà el canonge, li referí qui era don Quixot, li referí com aquell bon gentilhome s'era traslocat amb els llibres de cavalleries, i com eren anat creixent sos desvaris, en tant que es veieren obligats a ficar-lo dins aquella gàbia per conduir-lo a casa seva, on veurien de donar algun remei a su folia.—Veritablement, senyor rector, digué llavors el canonge, bé em crec que són perjudicials a la república aquests que en diuen

llibres de cavalleries, i jo estic cert que són molt perillosos per una imaginació exaltada. Encara tenen de bo, que llur dessaboriment mitiga un xic aquest greu perill: jamai no he pogut llegir-ne un del cap fins a la fi. Tots, si fa, no fa, són consemblants; puix sempre posen les mateixes aventures inversemblants, deslligades, sens orde ni concert, qui no tenen ni tan solament el mèrit que un hom té dret a exigir d'una obra qui bé deuria portar el lloable i únic intent de divertir-nos. Quin plaer, quin interès pot despertar-nos la història d'un minyó de setze anys, qui d'un sol cop d'espasa migparteix tot un gegant, qui destrueix ell tot sol un milió d'enemics, qui se'n va vogant per la mar, dins una torre, i vui aplega a la Lombardia, compareixent demà en els estats del prevere Joan de la India, o en algunes altres terres que ni les conegué Ptolomeu ni foren mai vistes de Marc Polo? I si algú volgués dir-me que en les faules narrades com a faules la imaginació està exempta de pararse en delicadeses ni mentides, jo li respondré que no és cert; car aquesta imaginació vol presentar-se'm agradable, i per agradar-me convé que sàpiga donar a sa relació tota l'aparença de veritat: li convé cercar la perfecció en això que escrigui, que es: casi, per dir-ho així, amb mon enteniment, que el sorprengui de tant en tant, sens mai afadigar-lo, i que li presenti fets admirables, difícils, mes no impossibles de donar-hi crèdit. No he vist cap llibre de cavalleries constituint un cos de faula sençer, amb tots els seus membres, de manera, que el mig correspongui al principi, i la fi al principi i al mig: sinó que els componen amb tants de membres, que ans apar que llur intent és de formar un monstre,

que no de fer una figura proporcionada. Ultra això, són en llur estil durs; en les gestes, increïbles; en les amors, lascius; en les cortesies, barroers; llargs en les batalles; tabolls en els raonaments, i, finalment, aliens de tot discret artificio, i per això dignes d'ésser bandejats de la república cristiana, com a gent inútil.

I amb tot quant de mal he dit de tals llibres, bé fóra prou fàcil, a mon parer, deprofitar l'extens camp que semblant assumpte ofereix a l'esperit per esplaiar-se, ara descrivint naufragis, tempestats, encounters i batalles, ara presentant-nos un valent capità amb totes les bones qualitats que es requereixen per a ser-ho, savi, prudent, valerós, eloqüent orador, persuadint o dissuadint els seus soldats, venturós avui, desaventurat demà, i sempre resignat a la inconstant i variable fortuna. No-res-menys fóra plaent de veure un bon rei, basquejat pel benestar dels vassalls, just, pietós, honrat, i trobant en l'amor al seu poble la satisfacció d'un pare en mig dels seus amats fills. Això no vol dir que aquestes relacions, prou eixutes de per si, deixessin de pintar-nos les passions d'alguna jove princesa, d'algun galan afable, amb tal que tot ço que en digui l'autor, ablanint els cors sensibles, no pogués mai ofendre les orelles castes. Llavors serien molt més estimades les rondalles cavalleresques, per tal com la lliure escriptura d'aquests llibres dona lloc a què l'autor pugui mostrar-se èpic, líric, tràgic, còmic, amb totes aquelles parts que enclouen la poesia i l'oratória, que l'epopeia així pot descriure's en vers com en prosa.

CAPITOL XLVIII

On el canonge prossegueix el tema dels llibres de cavalleries, amb altres coses dignes de son enginy.

—Ai, senyor!, digué llavors el rector; prou té molta raó que li sobra; i semblants llegendes són encara més reprehensibles per quant llurs autors no tenen en compte el bon discurs, ni l'art i les regles per on podrien guiar-se i fer-se famosos en prosa, com ho són en vers els dos prínceps de la poesia grega i llatina.—Per mi, dec dir-vos, replicà el canonge, que em vingué la temptació de fer un llibre de cavalleries, observant tots els punts que suara he senyalats; i, acabat que n'haguí escrites més de cent fulles, per veure si corresponien a ma estima, volguí fer-les revisar per homes savis i apassionats de semblants llegendes, així com per altres d'ignorants; qui sols atenen el gust de sentir bajanades, i en tots jo he trobat una falaguera aprovació. Mes amb tot i això, no he passat avant, tant per semblar-me que feia cosa aliena de ma professió, com per veure que els ximplers són en major nombre que no els prudents: doncs, posat que era preferible ésser lloat dels pocs doctes que escarnit dels molts ignorants, no vull subjectar-me al confós judici del presumit vulgus, qui generalment és el qui tals llibres llegeix. Emperò ço que més féu-me'l deixar d'entre mans fou el següent argument, que bé es pot aplicar al nostre teatre, dient-me a mi mateix: Si aqueixes comèdies que ara s'estilen, així

les imaginades com les d'història, són totes o la major part d'elles rublertes de disbarats, i això no obstant, el poble les ou amb gust i les aplaudeix, dient els autors qui les componen i els actors qui les representen, que així tenen d'ésser perquè així ho vol el públic; i puix les que són escrites amb art no serveixen sinó per a quatre discrets qui les entenen, restant els altres dejuns d'entendre'n ni l'artifici, i que ells més s'estimen guanyar diners amb els molts que bona opinió amb els pocs: doncs així mateix passaria amb el meu llibre, perquè après d'haver-me cremat les celles per guardar els preceptes referits, vindria jo a ésser el sastre del recó, qui treballava de franc, a més del fil que bestreia.

"Ni tampoc està sempre la culpa en el públic ignorant qui tals despropòsits demana, sinó en aquells qui no saben fer altra cosa. Jo em recordo que pocs anys enrera, es representaren en Espanya tres tragèdies, que compongué un famós poeta d'aquests reialmes, ço és, la *Isabela*, la *Filís*, l'*Alexandra* (1), i molt bé foren d'admiració i l'alegria de tots quants les sentiren, així del poble com dels escollits, en tant que ens anunciaven l'aurora de la sana literatura i del bon gust dels antics. I puix que, guardant bé els preceptes de l'art, no deixaren de plaure a tothom, poc està la falta en el vulgus, qui demana disbarats, sinó en aquells qui no saben representar altra cosa. Així com tampoc foren disbarats *La ingratitud venjada*, *La Numància* ni *El Mercader amant*, ni d'altres, que han estat compostes per entesos poetes, per la llur fama i pel guany del: qui les representa-

(1) L'autor d'aquestes tragedies fou Luperclí Leonard d'Argensola, natural de Barbastre.

ren. Acompareu-les, doncs, amb aquestes d'ara, on el poble hi assisteix a corralades, i no sembla sinó que els autors no es recorden que la comèdia deuria ésser, segons digué Tuli, l'espill de la vida humana, l'exemple de bons costums, i la imatge de la veritat. I què en direm de l'observança que guarden del temps en què poden o podien esdevenir-se les accions que representen? Puix tal comèdia jo he vist on la primera jornada comença a Europa, la segona a l'Asia, la tercera a l'Àfrica; i, si la peça fos en quatre jornades, segurament que la quarta s'acabaria a l'Amèrica. Tampoc s'hi miren gens, en una acció qui passa sota el regnat de Carlemany, de fer aparèixer sobre el teatre l'emperador Heraclius anant amb la creu a recobrar Jerusalem. El públic aplaudeix a més no poder. Tres o quatre espectadors prenen la defensa d'En Jofre de Bulló, a qui de dret aquell fet correspon; ningú no se'ls escolta, i la peça és exalçada fins als núvols. Doncs, què, si venim a les comèdies divines? Quants de miracles estrafets no s'hi veuen!; quantes de coses apòcrifes i mal enteses, atribuint a un sant els miracles d'un altre!; i encara en les humanes s'atreveixen a fer miracles, sens altre mirament ni respecte sinó donar-los de parer que allà estarà bé tal miracle o parenceria, com ells el nomenen, amb la fi que la gent ignorant se n'admiri i vagi a la comèdia.

"D'aquí ve que nostres autors han fet de llur treball una mercaderia venal: la comèdia que més diners els reporta, aquella és la millor per ells. Tant és així, que un feliciíssim enginy de nostres regnes (1) té com-

(1) Ací, fa al·lusió a Lope de Vega, contra qui principalment ha dirigit Cervantes la seva crítica del teatre espanyol.

postes una infinitat de comèdies amb tanta galanor, amb tan elegants versos, amb tan judicioses sentències, amb tanta eloquència i enlairat estil, que per tot el món ressona sa justa fama; i per voler-se conformar al gust dels representants, no ha tingut sempre en compte les regles de perfecció que amb el seu saber haguera pogut atènyer. D'altres les componen tan a la babalà, que, après de representades, els toca als recitants fugir i absentar-se, temerosos d'ésser castigats, així com ho han estat molts cops, per haver representat coses en detriment d'alguns reis i en deshonra d'alguns llinatges.

—Doncs, tots aquests inconvenients cessarien, afegí ací el rector, amb què hi hagués a la Cort una persona intelligent i discreta qui examinés totes les comèdies ans de representar-se, i sens la qual aprovació, segell i signatura, cap jutge en son lloc deixés representar comèdia alguna. D'aquesta manera, els comedians es donarien prou ànsia de trametre les comèdies a la Cort, i aquells qui les componen s'hi mirarien en fer-les, temerosos d'haver de passar llurs obres pel rigorós examen de qui hi entén. Fent-ho així, es conseguiria venturosament ço que en elles hom pretén, que és tant l'entreteniment del poble com l'opinió dels enginyers d'Espanya, l'interès i seguretat dels recitants, i l'estalvi del càrrec de castigar-los. I si encara s'encarregués a un altre, o a aquest mateix, que examinés els llibres de cavalleries que de nou hom compongués, sens dubte podrien eixir-ne alguns amb la perfecció que vostra mercè ha dit, enriquint la nostra llengua de l'agradable i preat tresor de l'eloquència, donant lloc a que els llibres revellits s'obscurissin a la llum dels novells qui sor-

tissin, per honest passatemps no solament dels desvagats, sinó del més enfeinats, puix no és possible que estigui tothora l'arc tibant, ni la condició i flaqueza humana pot sustentat-se sens algun lícit esport."

Ambdós eclesiàstics, igualment escalfats de llur amor a les lletres, hagueren prosseguit la conversa, mes el barber els avisà que ja eren arribats a la petita vall on ell aconsellava'ls que reposessin un poc. El canonge volgué aturar-s'hi: oferí'ls de bon grat les provisions que ell portava, i manà als seus criats de descarregar-ne l'atzembla.

Llavors Sanxo Pança, que veié el rector i el barber un tros lluny de la carreta, profitant de llur absència, anà a conversar amb don Quixot, i així va dir-li:—Senyor, per a descàrrec de ma consciència, jo dec informar-lo d'un fet que li donarà a entendre grans coses; i és que aquestes dues fantasmes que veu amb la cara tapada, són el rector de nostra parròquia i el mestre Nicolau, el barber. Això deuria fer-li comprendre que hi ha alguna maula en el seu encantament; i si em permet vostra mercè que li faci una petita observació, jo espero demostrar-li, tan clar com el sol, que no va encisat, sinó entabanat i fora de seny. —Parla, fill meu, respongué don Quixot, parla amb tota llibertat; desconfia, emperò, de co que et diguin els ulls. Es molt possible i versemblant que els encisadors hagin pres la figura del mestre Nicolau i del nostre rector, comsevulla que els sia fàcil de pendre la forma que ells fantasien, emperò mai no deus creure't que verament ho sien: i si ara ells prengueren la figura d'aquests amics nostres, serà per donar-te ocasió de pensar co que tu penses, i posar-te en mig d'un laberint de cavil·lacions, i també per fer-me a mi titubejar en mon enteniment,

no sabent endevinar d'on me ve aquest dany, puix, si per una part tu em dius que m'acompanyen el barber i el rector de nostre poble, i per altra jo em veig engabiat, sabent molt bé que forces humanes, com no sien sobrenaturals, jamai no foren prou per engabiar-me, què vols que em digui o pensi, sinó que la manera de mon encantament, excedeix a quantes jo he llegit en totes les històries on parlen de cavallers aventurers qui hagin estat encisats? Així és que no et donis turment en això de creure que són ço que tu dius, perquè ho són tant com jo turc: i en quant ateny a voler preguntar-me alguna cosa, parla, que jo et respondré, encara que em preguntes sis fins a demà.—Valga'm la mare de Déu!, replicà Sanxo, i és possible que sigui la vostra mercè tan dur de cervell i tan faltat de seny que no conegui com és la pura veritat la que li dic, i que en aquesta pressó i desgràcia té més part l'enveja que no l'encantament? Doncs, que així és, jo li vull provar com no està encantat: i si no, diga'm... així Déu el tregui d'aquesta tempestat! i així es vegi en els braços de ma senyora Dulcinea quan menys s'ho pensi! —Acaba de conjurar-me, digué don Quixot, i pregunta ço que vulguis, que això jo et respondré amb tota puntualitat.—El que jo li demano i el que jo pretenc que em digui, és que si d'encà que es creu estar encisat no li han vingut mai ganes d'eixir de la gàbia.—Sens dubte, respongué don Quixot, jo bé desitjo eixir-ne, emperò, no t'entenc, Sanxo.—Prou que ho veig, replicà l'escuder; per tant, vulgui escoltar-me. Tots els cavallers, per aventurers que siguin, en acabant que han begut aigua d'alguna font cristallina, de vegades veuen-se obligats d'anar un moment tots sols al peu

d'un arbre per fer...—Ah! ja t'entenc, res-
pongué don Quixot, i jo et confesso, amic
meu, que, ara com ara, molt me plauria
usar de semblant llibertat: i treu-me d'a-
quest perill, que no va gaire net.—Justa-
ment: ja el tinc agafat, exclamà Sanxo.
No em té dit vostra mercè, més de cent
vegades, que els encantats no menjaven, be-
vien, ni dormien, ni feien res d'allò que
fan els altres homes? Doncs, això que vos-
tra mercè acaba de confessar-me prova, com
un i un fan dos, que no està encantat ni
poc ni molt. —No raones del tot malament,
respongué don Quixot, emperò ja t'he dit,
Sanxo, que hi ha moltes maneres d'encan-
taments, i podria ésser que amb el temps
s'haguessin transmudat d'uns en uns altres,
estilant-se ara que els encisats facin ço
que jo faig, encara que abans no ho fes-
sin: de manera que contra l'ús del temps
no hi ha què contrastar, ni val treure'n
conseqüències. Jo sé i crec de cert, que estic
encantat, i això basta per la seguretat de
ma consciència, que la formaria, i no poc
gran, si pensés que no estava illaqueat, i
m'entretenia dins aquesta gàbia peresós i
covard, defraudant els socors que podria fer
a molts freturosos qui de ma ajuda deuen
tenir, a hores d'ara, precisa i extrema ne-
cessitat. —Doncs, a despit de tot això, re-
plicà Sanxo, dic que, a major abundància i
satisfacció, vostra mercè no faria mal que
provés de jaquir aquesta presó, compromet-
tent-me jo a treure-le'n, i que provés nova-
ment de cavalcar en el Rossinant, qui tam-
bé apar que vagi encantat de tant que va
trist i melancòlic. Això fet, podríem atemp-
tar altre cop la sort de cercar noves aven-
tures; i com no reeixíssim bé de nostra
empresa, prou ens vagarà de tornar-nos-en
dins la gàbia, en la qual jo promet, a fe de

bon escuder, de tancar-m'hi amb la vostra senyoria ensems, posat cas que vostra mercè fos tan desafortunat, o jo tan ximplet, que no encertés a eixir amb la meua."

En tant que l'escuder així parlava, la carreta havia aplegat en la vall, on el rector, el canonge i el barber ja estaven asseguts en terra. Els bous foren desenjovats. Llavors Sanxo pregà al rector que volgués permetre que son senyor ixqués de la gàbia, puix era absolutament necessari que s'airegés un xic, car altrament no aniria tan neta aquella presó com requeria la decència de tal cavaller com son senyor! El rector digué que hi consentia, amb tal que don Quixot li donés paraula de cavaller que en veient-se lliure no faria de les seves ni s'escaparia. —Jo us la donc, respongué don Quixot, encara que molt me meravello com me ia demaneu, senyors nigromàntics, tant més tenint vosaltres poder perquè amb un sol mot jo resti clavat de peus a terra."

Tantost com fou tret de la gàbia i deslligat, aixecà en l'aire els braços, estirant-se de tot son cos. Després se n'anà vers el Rossinant, i donant-li dues patacades a les anques, digué: —Flor i espill dels corsers, jo espero de la bondat del cel que en breu temps havem de tornar a veure'ns continuant ambdós la nostra professió tan noble." Dient això, don Quixot s'allunyà un poc, i tornant després més alleujat, s'assegué damunt la verda herba amb tota la companyia aplegada.

CAPÍTOL XLIX

De les discretes altercacions que el canon-ge tingué amb don Quixot.

Nostre cavaller, desapassionat i assossegadament, parlà durant el refrigeri sobre diversitat de punts agradables, donant mostres de bon sentit i clar enteniment. El canonge, escoltant-lo, no es cansava mai de mirar-se'l, i admirava's que aquell home qui feia gran pompa dels seus coneixements fos el mateix boig que havien hagut de tancar-lo dins una gàbia per emportar-se'l a casa seva. I així, mogut de compassió extrema, li digué: —Senyor gentilhome, en gràcia de l'interès i estima que vostra mercè m'inspira, no prengui a mal que jo li parli amb tota franquesa. Com se pot fer que amb tots els dons que té rebuts de la naturalesa, i tants de coneixements que l'estudi li ha fet adquirir, encara vulgui deixar-se entabanar per les rondalles que ha llegides, de manera que li hagin fet creure que està encantat? Vostra mercè sap tan bé com jo que les històries d'Amadís i d'aquella turbamulta de cavallers famosos no són sinó un afegit de mentides, segons llurs autors mateixos ho certifiquen. Jo comprenc del tot, i fins vull aprovar, que les relacions dels excel·lents fets d'armes exaltin sa viva imaginació, despertin la valor de vostra senyoria, procurant-li aquell entusiasme qui sol té poder per obrar coses admirables; mes, per què no cerca en la història aquests

exemples, aquestes belles manifestacions de què la seva ànima ardent ha fretura? Deixa de creure, per ventura, la vostra mercè que un Cèsar, un Anibal, un Alexandre, un Cid, un Gonçal de Còrdova, no valen altre tant o més que tots els fingits cavallers aventurers? De mi puc dir que, quan els llegesc, entant que no em faig càrrec que són tots mentida i lleugeresa, donen-me algun plaer; emperò en adonant-me de ço que són, em dóna per gitar-ne el millor a la paret, i encara el gitaria al foc, si prop o davant meu en tingués, com a mereixedors de tal pena, per falsaris i monsergues, puix donen ocasió que el vulgus ignorant arribi a creure i tenir per veritables tantes nicieses com contenen. I encara és tanta llur gosadia, que s'atreveixen a pertorbar els enginys dels discrets i ben nats cavallers, com és de veure amb la vostra mercè, que l'han reduït a tal punt, que siga forçós de tancar-lo dins una gàbia, i portar-lo damunt una carreta de bous. Vaja, senyor don Quixot, dolgui's de si mateix, i torni-se'n al gremi dels discrets, ocupant el benaurat talent de son enginy en altra lectura que pugui reportar major profit a sa consciència i que sigui en augment de la seva honra! Fent-ho així, li promet que dintre poc serà amb just títol el més instruït, el més afable, el més respectat gentilhome de la Mancha."

Don Quixot, qui estava escoltant les raons del canonge amb molt gran atenció, quan veié que les havia acabades totes, après d'haver-lo estat mirant una bella estona, li digué: —Senyor cavaller, segons que es desprèn de la plàtica de vostra mercè, dóna'm de parer que hagi volgut posar alguns dubtes sobre l'existència dels cavallers aventurers, com així també sobre la veritat i utilitat dels llibres de cavalleries; puix apar

que se'ls mira com a uns falsaris perversidors, a propòsit per contorbar la raó de certs lectors, reduint-los fins al deliri d'imaginar-se que estan encisats; i que més els valdria fer esmena, llegint-ne d'altres més veritables i que millor adeliten i ensenyen. —Així és," replicà el canonge, prou complagut de veure com don Quixot resumia ço que ell havia dit, amb tant d'assossec i bon sentit. —Doncs, atenent a aquesta opinió, prosseguí nostre cavaller, tinc prou justes raons per deduir que no só jo, sinó la vostra senyoria, el qui està veritablement encisat. Puix, no essent així, com se comprèn que un home tan instruït com apar la vostra mercè gosés mai revocar en dubte ço que tot el món està concorde en recontarnos d'un Amadís, d'un Ferabrac, d'un Carlemany, d'un Joan de Merlo, d'un Belianís, d'un Ferran de Guevara, i d'una munió d'altres barons il·lustres, de qui les cròniques refereixen llurs fets insignes? I si això fos fals, també ho deuria ésser que hi hagué Hèctor, i Aquil·les, i la guerra de Troia, i els Dotze Pars de França, i el rei Artur d'Anglaterra, qui fins ara està convertit en corb, esperant-lo en son reialme d'un moment a l'altre. Com també gosaríeu dir que és mentidera la història de Guari Mesquí, i la requesta del Sant Grial. Doncs de les amors de Tristany i la reina Isolda, com les de Ginebra i Lançarot, les quals favoria la bona vídua Xaruga, són tan conegudes, tan veritables, que la meua àvia, de part de pare, veient passar alguna vella amb toques reverendes al cap, em deia: —Mira, nét, aquella apar que sigui la vídua Xaruga." Per tant, jo bé crec que la devia conèixer, o quant menys havia vist la seva effigie. I quí em dirà no ésser veritable la història d'un Pierres de Provença

i la gentil Magallona? Per tal com en l'arsenal de Madrid es conserva encara la clavilla amb la qual l'esforçat Pierres feia girar son cavall de fusta, anant pels aires? Aqueixa clavilla, un xic més grossa que una llança de carro, està al costat de la sella de Babieca, aquell famós corser del Cid: ço que prova d'una manera incontrastable que el Cid i Pierres de Provença han existit veritablement; i torno a dir que el qui les negués mancaria de tota raó i bon discurs."

Admirat restà el canonge d'oïr la barreja que don Quixot feia de veritats amb mentides, i de veure la notícia que tenia de totes les coses tocants i atenyents als fets de sa aventurera cavalleria, i així li respongué: —No puc jo negar, senyor don Quixot, que no hi hagi quelcom de veritat en això que ha dit; i així mateix vull concedir que hi hagué dotze Pars de França: emperò no vull creure que feren tot allò que l'arquebisbe Turpí n'escriu. Car en veritat que foren cavallers escollits pel rei de França, als quals nomenaren *Pars* per ésser tots iguals en valor, en qualitat i en valentia: almenys, si no ho eren, era de raó que ho fossin, venint a ésser com una religió de les que ara s'estilen de *Calatrava*, de *Sant Joan* o d'*Alcàntara*. Quant a haver-hi Cid, no hi ha dubte, ni menys Bernat del Carpi; emperò a què fessin les prohomenies que dieu, jo crec que bon tros se n'hi manca. En allò altre que vostra mercè diu, de la clavilla del comte Pierres, i que està junta a la sella de Babieca a l'armeria dels Reis, confesso mon pecat; car só tan ignorant o tan curt de vista, que, amb tot que he vist la sella, no m'he adonat de la clavilla, i més essent tan grossa com vostra mercè ha dit. —Doncs allà està, sens dubte algun, repli-

cà don Quixot; i, per més senyes, diuen que està ficada dins una funda de cuir, perquè no es floreixi. —Tot podria ésser, féu el canonge; emperò, per les ordes que rebí, no em sé recordar d'haver-la vista. Mes, posat que concedeixi que allà està, no per això m'obliga a creure les històries de tants d'Amadissos, ni les de tanta turbamulta de cavallers com per aquí ens refereixen, ni és just que un home com la vostra mercè, tan honrat i dotat de tan bon enteniment, es doni a entendre que són veritables tantes i tan estranyes follies com les que estan escrites en els desbaratats llibres de cavalleries."

—Bo fóra això!, va interrompre ací don Quixot. Doncs, i aquells llibres que són estampats amb llicència dels reis i amb l'aprovació d'aquells a qui es remeteren, i que amb tan general plaer són llegits i celebrats dels grans i dels xics, dels pobres i dels rics, dels lletrats i dels ignorants, i finalment de tota llei de persones, de qual-sevol estament i condició que sien, havien d'ésser mentida?, i més encara, donant tanta aparença de veritat, puix que ens declaren el pare, la mare, la pàtria, els parents, l'edat, el lloc, i els fets que, punt per punt i dia per dia, el tal cavaller féu, o cavallers feren? Calli vostra mercè, no digui tal flastomia, i cregui'm a mi en ço que li vull consellar: llegesca'ls, i veurà com prova una inestimable sabor amb les aventures que allà es reconten. Si no, digui'm, no rebria vostra mercè un extrem plaer si, en el moment que ara estem parlant, veiéssim aparèixer davant nostre un immens estany de pega bullent, tot ple de serps, de llangardaixos, de tota sort de bèsties horribles, i que d'en mig de l'estany una veu tristíssima està cridant: *Tu, cavaller, quis-*

vulla que siguis, de qui la valor no temoreja davant de cap perill, llança't dedins aquesta negra licor, si vols gaudir les grans meravelles que contenen els castells de les set Fades? I que, oït això el cavaller, menys de sospesar el perill on s'aventura, i sens despullar-se del pes de ses dures armes, encomanant-se a Déu i a sa senyora, llança's en mig del bullent gorc, aplega a un lloc delitós, a una somrient planúria on, sota inestimable tapís d'exuberant verdura, veu córrer als seus peus els xaragalls riallers qui semblen de cristall puríssim; sent cantar sota el seu cap mil i mil ocells de colors diverses; avança entremig de flors i d'oloroses plantes, a través de les fonts de jaspí variat i de polit marbre: veu-ne més ençà una altra forma, grutes de marisc i altres mil monuments de l'art, on, espletant tots els secrets del gust, alegant totes les riqueses juntes, és reeixit a imitar, a variar, a sobrepujar la naturalesa? Veus-lo ací albirar de sobte un castell o vistós alcàsser, amb les muralles d'or massís, els marlets de diamants, les portes de safirs: bé és d'imaginar si estarà embadalit el cavaller contemplant tanta bellesa quan, tot d'una, es veurà enrotllat de dotze donzelles, i prenent-lo per la mà aquella qui pareixia la principal de totes, condueix-lo dins aquell ric castell o palau. Així que és dins, les mateixes donzelles el despullen, deixant-lo tan nu com sa mare el parí, giten-li per damunt essències exquisides, untant-lo amb flairants ungüents; i en acabat de vestir-li una camisa de cendat finíssim, tota olorosa i perfumada, aplega una altra donzella qui li cobreix les espatlles amb un mantell molt ricament brodat. Què hi ha més que veure aprés d'això, sinó dur-lo a una altra sala, on troba una magnífica taula parada amb

meravellós concert?; i què, après que li donen aiguamans, tota algaliada, i d'oloroses flors destillada?; què fer-lo seure sobre una cadira de vori?; què de veure com el serveixen totes les donzelles, servant el més meravellós silenci?; què de portar-li tanta diversitat de viandes, tan saborosament guisades, que l'apetit no sap a quina ha d'allargar la mà?; què serà com senti, mentre que està menjant, una música delitosa, que hom no sap d'on ve?; i què, en acabat de menjar, i plegades les taules, romanent el cavaller bo i ajagut a la cadira, i potser escurant-se les dents, aparèixer de sobte una dama molt més agraciada que totes les altres que havia vist, la qual li declara com ella està encisada en aquell castell amb altres coses que fan meravellar el cavaller, i que admiren als lectors qui van llegint sa història?

“No vull estendre'm més en això, puix de tot se pot col·legir que sigui llà on se vulla que hom llegendesca de qualsevol història d'un cavaller aventurer, té de rebre'n plaer i admiració inefable el qui la llegirà: i si tal fes vostra mercè, com abans li he dit, veuria com li foragiten tota la melancolia que tingué, i com li milloren son natural, posat cas que el tingui dolent. Per mi, puc dir-li que des que professo la cavalleria, so valent, temprat, liberal, afable, generós, cortès, atrevit, suau, pacient, sofrint treball, presons i encantaments; i anc que fa tan poc que em vegí tancat dins una gàbia com a boig, bé em crec, per la valor de mon braç i amb l'ajuda del cel, no essent-me contrària la fortuna, en breus dies veure'm rei d'algun regne, on pugui mostrar l'agraïment i llarguesa que guardo dins mon pit. Per això voldria que la fortuna m'oferís prestament alguna ocasió on jo arribés a

emperador, i llavors fóra ma voluntat manifesta, fent bé als meus amics, especialment a aquest pobre Sanxo, mon escuder, qui és el millor home del món, i a qui voldria donar-li un comtat que molt temps ha li tinc promès."

No bé hagué sentit Sanxo aquestes paraules del seu senyor com li digué: —Vegi, doncs, de donar-me aqueix comtat tan bescantat de vostra mercè com de mi esperat; que jo li promet de no faltar-me habilitat per governar-lo. I encara que em faltés, jo he sentit al món qui prenen en arrendament els estats dels senyors, donant-los-ne un tant cada any; i el senyor s'està ajaçat, gaudint la renda que li donen, sens curar-se de res. —Això, germà Sanxo, digué el canonge, s'entén quant a gaudir la renda; mes, quant a administrar justícia, toca i ateny al senyor de l'estat. Doncs ací entra l'habilitat i bon seny, i sobretot la bona intenció d'encertar: que si falta aquesta en els principis, sempre aniran errats els mitjans i les fins. —No entenc semblants filosofies, respongué Sanxo. Només sé que, tan prest com tigués jo el comtat, bé sabria governar-lo; que tanta ànima tinc jo com un altre i tant de cos com ningú que hi hagi, i tan rei fóra jo de mon estat com cadascú del seu; i en essent-ho, faria en tot ma plana voluntat; i fent ma plana voluntat, jo viuria a gust; i vivint a gust, jo estaria content; i en essent jo content, no tinc res més que desitjar, i no tenint res més que desitjar, està dit tot: que vingui l'Estat; doncs, adéu, i a reveure!, com digué l'un cec a l'altre." En això, afegí don Quixot: —Jo no sé què cal dir més: sols em guio per l'exemple que em dóna el gran Amadís de Gaula, qui féu son escuder comte de la Insula Ferma; i així puc jo sens escrúpol de consciència, fer

comte a Sanxo Pança, qui és un dels millors escuders que cavaller hagi tingut."

No fou poc admirat el canonge d'aquell afegit de disbarats que don Quixot havia relatat, de la manera com havia pintat l'aventura del cavaller del llac, de la impressió que en ell havien fet les somniades mentides dels llibres cavallerescos, i finalment el sorprenia la niciesa de Sanxo, qui tan posat estava en percaçar el govern que son senyor li prometé.

En aquest entremig un so d'esquella i una forta remor ferí, de cop i volta, les orelles de don Quixot, qui encontinent alçà's dret, per veure d'on podia venir aquell so tan estrident.

CAPÍTOL L

Qui tracta de ço que recontà el cabrer a tots els qui conduïen don Quixot.

Al mateix moment que aquell ressò oïren, van veure eixir d'entre unes bardisses una formosa cabra, tota la pell clapejada de negre, blanc i bru; darrera seu venia un cabrer, cridant-la i dient-li paraules a son ús, perquè s'aturés, o al ramat tornés. La fugitiva cabra, esporuguida, vingué entre els qui allà eren i s'aturà. Arribà el cabrer, i agafant-la per les banyes, i com si pogués capir-lo i entendre'l, li digué: —Ah, Clapada, Clapada trespadora, com aneu aquests dies a peu coix? Quins llops vos esfereïxen, filla? no em direu què ho fa, xamosa? Mes, què ho pot fer sinó que sou femella,

i no podeu estar assossegada; que mal haja vostra condició i la de totes aquelles a qui imiteu! Torneu, torneu, amiga; que, si no tan contenta, almenys estareu més segura al vostre après, o amb les vostres compaynes: car si vós, qui les teniu de servir i encaminar, aneu tan sens guia i tan desencaminada, on podran elles fer cap?"

Prou plaer donaren les paraules del cabrer als qui les oïren, especialment al cononge, qui li digué: —Per vida vostra, germà, assossegueu-vos un poc, i no basquegeu per tornar tan prest aqueixa cabra al seu ramat; que puix és femella, com vós dieu, té de seguir son natural instint, per més que vulgueu destorbar-ho. Preneu aquest bocí, i beveu una tirada, temprant així la ira, mentre que reposarà la cabra." Tot dient això, donà-li amb la punta del ganivet bons talls de conill fred. Va prendre-ho amb agraïment el cabrer; begué i s'assossegà, i tan tost digué: —No voldria que per haver jo parlat amb aquesta alimanya assenyadament, me prenguessin vostres mercès per ximple; car verament no manquen de misteri les paraules que li endrecí. Rústic jo só; emperò no tant, que no entengui com cal tractar els homes i les bèsties. —Això crec molt bé, féu el rector, que prou sé per experiència que les muntanyes crien lletrats i les cabanyes dels pastors enclouen filòsofs. —Almenys, senyor, replicà el cabrer, acullen homes escarmentats; i perquè cregueu semblant veritat i la toqueu amb la mà, encara que semblarà que sens ésser-ne pregat, jo em convido, si no us en preneu enuig i voleu per breu espai parar l'orella, jo us referiré una veritat qui abonarà quant havem dit."

En això afegí don Quixot: —Per donar-me a entendre que té aquest cas un no sé

què d'ombra d'aventura cavalleresca, jo, per ma part, vos oiré, germà, de molt bon grat. —Doncs jo me'n porto la meva, li digué Sanxo, anant-me'n a aquell xaragall amb aquesta tortrada, on cuido fartar-me per tres dies, per tal que a l'escuder de cavaller aventurer li cal menjar quan li s'ofereix, fins a més no poder: altrament, solen trobar-se dins una selva tan intrincada, d'on no encertin a eixir-ne en sis dies; i si l'home no va fart, o bé proveïdes les alforges, allà podrà romandre, com moltes vegades roman, tot corsecat. —Dius bé, Sanxo, féu don Quixot; vés-te'n on vulguis, i menja tant com puguis, que jo ja estic satisfet, no mancant-me sinó donar a l'ànima sa refacció com la hi donaré escoltant la contalla d'aquest bon home. —Altre tant farem tots nosaltres", digué el canonge: i tan tost pregà el cabrer que comencés ço que promès havia.

El cabrer donà dues palmellades al llom de la cabra, que per les banyes tenia, dient-li: —Ajau-te prop meu, Clapada, que ja ens vagarà de tornar a la pleta." Apar que ho entengué la cabra, car en seient son senyor, s'ajacà prop d'ell amb gran assossec, i tot guaitant-li el rostre, donava mostres d'estar atenta a ço que el cabrer anava dient; el qual va començar sa història de la següent manera:

"A tres llegües d'aquesta vall hi ha un poblet qui, encara que petit, és dels més rics de tots aquests encontorns. Hi havia allà un pagès molt honrat i no menys ricós per sa virtut que pels bén que gaudia: emperò res no el feia tan venturós, segons ell deia, com tenir una filla de tan extremada bellesa, singular discreció i bell aire, que el qui la coneixia s'admirava de veure les excel·lents qualitats amb què el cel i la na-

turalesa l'havien enriquida. La fama de sa formositat començà a estendre's per tots els pobles circumveïns, i tant, que, com a imatge de miracles, de per tot arreu venien a veure-la. Guardava-la el pare, i guardava's ella; que no hi ha panys, guardes, ni forrellats qui millor guardin una donzella que el de sa prudència pròpia. La riquesa del pare i la bellor de la filla mogueren a molts, així del poble com forasters, a què per muller la hi demanessin. Doncs, entre tants d'aquells qui tan bon desig tenien, jo en fui un, a qui donaren prou bones esperances de reeixida el saber que son pare em coneixia, com a natural que jo era del mateix poble, de sang neta, d'edat florent, de molta rica hisenda i no menys acabalat d'enginy. Amb aquestes mateixes qualitats la demanà, també, un altre del poble, que fou causa de fer palanquejar la voluntat del pare; i per eixir de dubte, deliberà de dir-ho a Leandra (que així es nomena la rica qui em té posat a la misèria), deixant a sa voluntat d'escollir a plaer seu. No sé quin acord prenguéss ella; només sé que el pare va entretenir-nos a l'un i l'altre amb paraules generals, qui ni l'obligaven, ni tampoc ens desobligaven. Mon competidor es diu Anselm, essent Eugeni el meu nom, perquè tingueu notícia de les persones qui en aquesta tragèdia intervenen, la fi de la qual està penjant, per més que s'entreveu que serà desastrosa.

"En aquesta saó vingué al nostre poble un sabi, Vicens de la Roca, fill d'un pobre conrador del mateix lloc; el qual Vicens venia de les Itàlies i d'altres diferents parts, fent de soldat. El tragué del poble, essent minyó d'uns dotze anys, un capità qui amb sa companyia per allà va raure; i tornà el jovenet al cap d'uns altres dotze, vestit

a la soldadesca, pintat amb mil colors, ple de mil penjolls de cristalls i sotils cadenes de cer. Avui se posava una gala, i demà una altra; emperò totes lleugeres, figures, de poc pes i menys vàlua. S'asseia a un pedrís que sota d'un gros àlber hi ha a la nostra plaça, i allà ens tenia a tots amb la boca bādada, embadalits amb les proeses que ens anava referint. No hi havia terra en tot el món que no hagués vista, ni batalla on no hagués estat; havia matat més moros ell que no en té el Marroc, i entrat en singulars desafiaments, segons ell deia, més que no Gant i Luna i altres mil que nomenava; i de tots n'era eixit victoriós. No res menys d'aquestes baladronades, la pintava d'ésser músic i tocar una guitarra, que deien alguns que la feia parlar: emperò no eren aquestes totes les seves gràcies, que també la tenia de poeta, i així, de cada badomeria que passava en el poble, componia un romans de mitja llengua d'escriptura.

"Aquell soldat, doncs, que ací he pintat, aquest Vicens de la Roca, tan brau i galan, músic i poeta, fou vist i mirat molts cops de Leandra, des d'una finestra de sa casa, qui donava a la plaça. Va enamorar-la l'oripell de ses vistoses gales; la illaquiaren els romansos, les proeses que ell de si mateix havia referides, i, finalment, que així el diable ho tindria ordenat, vingué ella a enamorar-se'n, ans que a ell no li prengué presumpció de requerir-la. I com en els fets d'amor, el més avinent de complir-se és aquell qui té de sa part el desig de la dama, amb facilitat se concertaren Leandra i Vicens; i abans que algun dels seus molts pretendents se donés compte del seu desig, ja ella l'havia complert, havent deixat la casa de son benvolgut i estimat pare, que

de mare ja no en tenia, i jaquí's del poble amb el soldat, qui sortí més triomfant d'aquesta empresa que no en totes les moltes que ell s'aplicava. Meravellà la feta tot el poble, i encara tots quants n'hagueren esment: romanguí jo suspens, Anselm esbalaït, el pare consirós, els parents afrontats, sol·licit el jutge i llestos els quadrillers; van prendre's els camins, els boscos, i al cap de tres dies trobaren la volenterosa Leandra dins una cova, bo i despullada, en camisa, menys dels molts diners i joiells de gran preu que de casa seva havia trets. Tornaren-la davant el seu llastimós pare, al qual confessà que Vicens de la Roca l'havia enganyada, puix que, sota paraula d'ésser marit seu, li donà entenent de jaquir la casa de son pare, que ell la portaria a la més rica i més viciosa ciutat de tot l'univers món, que era Nàpols; i que ella, mal consellada, va creure'l, i ell la menà a aquella aspra muntanya, i la tancà dins la cova on l'havien trobada. Referí així mateix com el soldat, sens llevar-li sa honra, li robà quant tenia, i va fugir: cosa que de nou meravellà tothom. Féu-se, senyor, difícil de creure la continença del jove; emperò ella ho afirmà amb tant d'escalf, que ajudà en part a consolar el desconsolat pare, no fent cabal de les riqueses que li llevaven, puix li havien deixat sa filla amb la joia que, un cop perduda, no hi ha esperança de jamai recobrar-la.

“El mateix dia que aparegué Leandra, féu-la son pare desaparèixer dels nostres ulls, i anà a tancar-la a un monestir d'un ciutat qui està ací prop, esperant que el temps gastí alguna part de la mala opinió en què sa filla s'era posada. Els pocs anys de Leandra serviren de disculpa de sa culpa, almenys, amb aquells que no els hi ana-

va res en què ella fos bona o dolenta; emperò els qui coneixien sa discreció i molt seny, no atribuïren a ignorància son pecat, sinó a sa desimboltura i a la natural inclinació de les fembres, que, per la major part, sol ésser forassenyada i mal composta. Amb l'absència de Leandra, restaren els ulls d'Anselm i els meus en tenebres i sens llum qui a res de plaer els encaminés; creixia la nostra tristor, s'enxiquia nostra paciència, i maleïem les gales del soldat. Finalment, Anselm i jo ens concertàrem de jaquir el poble i venir-nos a aquesta vall, on ell pasturant gran quantitat d'ovelles seves pròpies, i jo un nombrós ramat de cabres, també meves, passem la vida entre els arbres, donant gual a nostres passions, ja cantant plegats llaors o vituperis de la bella Leandra, ja sospirant tots sols i a soles comunicant amb el cel nostres planys. A imitació nostra, molts d'altres pretendents de Leandra son vinguts a aquestes trencades muntanyes, fent el nostre mateix exercici; i són tants, que apar que aquest lloc s'és convertit en la pastoral Arcàdia, de tant curullat com està de pastors i de pletes, i no hi ha recó ni xaragall, on no s'hi senti el nom de la gentil Leandra. Aquest la maleeix i li diu variable i deshonest; aquell la condemna per fàcil i lleugera; tal l'absol i perdona, i tal altre la justifica i vitupera: i així ens té a tots esmaperduts i embadalits, esperant sens esperança i temorejant sense saber de què. Entre aquests desbaratats, el qui mostra tenir menys i més seny és mon competidor Anselm, qui al so d'un rebequet, amb versos entenimentats, cantant, es plany: jo seguesc un altre camí més avinent, i, a parer meu, el més encertat, que és de maleïr de la lleugeresa de les dones, de llur inconstància, que, fent

dues cares, manques a llur fe promesa, i, per fi, del poc seny que tenen en saber allogar llurs pensaments i propòsits. Dones, aquesta fou l'ocasió, senyors, de les paraules i raons que diguí a la cabra, quan ací vaig arribar; car per ésser femella, la tinc en poca estima, per més que és la millor de tot el meu ramat.

“Aquesta és la història que prometí re-
contar-vos. Si he estat prolix en referir-la,
no seré curt en servir-vos: prop d'ací tinc
ma pleta, i allà hi tinc llet fresca i molt
saborós formatge, amb altres diverses i ma-
dures fruites, no menys a la vista que al
gust agradables..”

CAPÍTOL LI

*De la batussa que don Quixot tingué amb
el cabrer, amb la singular aventura dels
deixaplinants, a la qual donà venturós
acabament, a costa de sa suor.*

General plaer causà la contalla del ca-
brer a quants l'havien escoltada; especial-
ment va rebre'n el canonge, qui prou s'ado-
nà com havia dit molt bé el rector, en dir
que les muntanyes criaven lletrats. Tots
van perferir-se a Eugeni; emperò el qui
més se mostrà liberal fou don Quixot, qui li
digué: —Per cert, germà cabrer, que si no
em trobés impossibilitat de poder començar
alguna aventura, tot seguit me posaria en
camí perquè la tinguéssiu bona; car jo tol-
dria del monestir (on, sens dubte, hi deu
estar contra sa voluntat) Leandra, malgrat

de l'abadessa i de quants volguessin empatxar-ho, i us la posaria en vostres mans, perquè en féssiu a tot vostre talent i voler, guardades, emperò, les lleis de cavalleria, qui ordenen que a cap donzella li sigui fet greuge algun. Amb tot i això, jo espero en Déu nostre Senyor que tant no ha de poder la força d'un encantador maliciós, que no pugui més la d'un altre encantador millor intencionat, i per aleshores jo us prometa favor i ajuda, com m'hi obliga ma professió, puix no és altra que favorir els desvalguts i freturosos."

Va mirar-lo el cabrer, i veient don Quixot de tan mal gest i continent, restà admirat, i preguntà al barber, que tenia prop seu: —Senyor, qui és aquest home, qui tal aire té i de tal manera parla? —Qui vol que sigui, respongué el barber, sinó el famós don Quixot de la Mancha, desfaedor de greuges, adreçador de torts, el valedor de les donzelles, l'espasme dels gegants i el vencedor de les batalles? —Això em fa tirat, féu el cabrer, d'allò que hom llegeix en els llibres de cavallers aventurers, qui feien tot quant vostra mercè diu; encara que jo créc, o que vostra mercè se'n burla, o que aquest gentilhome deu tenir buides les casetes del cervell. —Vós sou tot un brètol, digué llavors don Quixot, i bé sou el buit i el minvat, que jo estic més ple que mai no ho estigué la molt gran puta qui us parí."

Això dient i fent, arrabassà un pa que li vingué a mà i va donar-ne amb ell de ple a la cara del cabrer, amb tanta fúria, que li reblà les narius; mes el cabrer, veient com el maltractaven, sens mirament de les tovalles ni d'aquells qui encara menjaven, escometé don Quixot i, aferrant-lo pel coll amb les dues mans, cuità ofegar-lo, si San-

xo Pança, qui en aquell moment arribà, no l'hagués agafat per les espatlles, rodolint ambdós damunt el parament de taula, trencant plats, esberlant tasses, i vessant i escampant tot quant hi havia. Don Quixot, qui es veié lliure, saltà damunt el cabrer; el qual, plena de sang la cara, capolat a cops de peu de Sanxo, cercava d'agrapar algun ganivet per fer una sangonosa venjança; emperò li ho destorbaren el canonge i el rector. Mes el barber féu de manera que el cabrer arplegà dessota seu don Quixot, sobre el qual van ploure tal munió de cops de puny, que del rostre del pobre cavaller brollava tanta sang com del seu. Se reben-taven de riure el canonge i el rector, saltaven els quadrillers de goig, atiaven els uns i els altres, així com fan amb els cans quan estan embregats; sols Sanxo Pança es desesperava, car no es podia desempallegar d'un criat del canonge, qui li empatxava d'ajudar el seu senyor. Per fi, estant tots de gaubança i festa, llevat dels dos apunye-gaires qui s'esbatussaven, sentiren el so d'una trompeta, tan planyívol, que els féu girar la cara endret allà on els semblà que sonava. Emperò el qui més s'avalotà d'oïr-lo fou don Quixot, qui, amb tot que es trobava sota el cabrer, prou a despit seu, i més que mitjanament macat, li digué:

—Germà diable, que no és possible que deixis d'ésser-ho, puix has tingut valor i forces per subjectar les meves, jo et prego que fem treves, tant sigui per una hora, car el planyent so d'aquella trompeta qui ens fereix ara l'orella, m'apar que a alguna nova aventura m'està cridant." El cabrer, qui ja estava cansat de capolar i ésser capolat, va deixar-lo tantost; i don Quixot s'aixecà, girant-se així mateix vers aquell ressò que oïen, i veié de sobte que per una

vessant baixaven molts homes vestits de blanc, a tall de deixuplinants.

Era, doncs, el cas que feia molt de temps que la terra, assedegada, demanava la pluja del cel: la gent del camp feien novenes i pregàries perquè Déu, obrint les mans de sa misericòrdia, volgués trametre'ls aquella aigua benfactora, i s'acabés la sequedat. Uns feligresos d'una parròquia veïna en aquell moment venien en processó d'una ermita; la major part anaven vestits de penitents blancs, i portaven sobre un tabernacle la venerada imatge d'una verge coberta amb hàbits de dol. Don Quixot, veient aquells penitents, aquella verge, aquella colla de gent, s'imaginà tot seguit que eren uns malfactors qui duïen forçada una jove princesa, i que a ell sol li tocava deslliurar-la. Tan tost, i sense que ningú pogués aturar-lo, corre vers el Rossinant, pren la seva darga, aferra sa espasa, munta en el seu cavall, i acostant-se a la companyia, digué en altes veus: —Ara veureu si és convenient que hi hagi en el món cavallers qui professin l'ordre de cavalleria. Doncs bé veieu aquella bona senyora que aquells malandrins porten captiva! Què fóra d'ella, si per son bon astre no m'hagués trobat jo ací?" Dient això, estreny les illades al Rossinant, a falta d'esperons, pren el galop i se'n va a l'encontre dels penitents.

Per molt que s'hi amataren, el rector, el canonge, el mestre Nicolau i àdhuc Sanxo, no conseguiren deturar-lo, ni tampoc de res valgueren els crits que tots li feien, dient: —Aturi's, senyor don Quixot!, que és una processó; vostra mercè va contra la fe catòlica: faci ulls, vostra senyoria, que aquella senyora és la imatge de la santa Verge i Senyora nostra! Miri, don Quixot, que no sap ço que es fa." El nostre cavaller, ni

se'ls escoltava: arribà prop de la imatge, parà el Rossinant, qui ja desitjava descansar un poc, i amb veu ronca proferí aquestes paraules: —Oh vosaltres, qui tal vegada per vostres maldats vos encobriu les cares amb draps blancs, atureu-vos, i escolteu ço que vull dir-vos.” Els quatre penitents qui portaven la imatge foren els primers qui es deturaren. Llavors un dels clergues qui cantaven les lletanies, interrompent-se per respondre al cavaller, digué: —Senyor germà, tingui en compte que aquests penitents van aclivellant-se les carns: si té quelcom per dir-nos, que ho digui prompte, puix que no és de raó que ens parem a escoltar cap cosa, llevat que fos tan breu que en dues paraules sigui dita: —Una sola bastarà, respongué don Quixot: deixeu lliure a l'instant aquesta gentil senyora, qui amb les seves llàgrimes i contristat gest prou declara que vosaltres li haureu fet alguna indigna violència. Sapigueu que jo só nat en el món per desfer semblants ultratges; i mai per mai no consentiré que avanceu d'un sol pas, menys de donar-li la llibertat que ella mereix.”

Un esclafit de riure general fou l'única resposta que feren a don Quixot, qui, sobreixint-li el fel, sens proferir paraula, tragué fora sa espasa i investí vers el baiard. Un dels qui el portaven, deixant la càrrega als seus tres companys, anà a l'encontre del nostre cavaller, enlairant una crossa amb què sostenia el tabernacle entant que reposava, la qual don Quixot mig-partí d'un cop d'espasa. L'altre, amb el tros que en les mans li restava, donà tan bell cop al cavaller damunt l'espalla del costat que tenia l'espasa, que el pobre caigué en terra molt malparat. El vencedor anava ja a tornar-hi, quan arribà Sanxo esbufegant

i fent-li crits, dient que el deixés estar, puix era un pobre cavaller encantat qui en sa vida no havia fet mal a ningú; mes ço qui deturà al de la crossa no foren les veus de Sanxo, sinó com veié que el cavaller no es bellugava: i així, creient que l'havia mort, arremangant-se l'hàbit fins a mig cos, posà's a córrer com una daina. En això aplegà tota la companyia de don Quixot allà on ell estava: emperò la gent de la processó, que els veieren venir corrent, cuidaren que no volguessin apoderar-se de la imatge; i alçant-se llurs caperutxes, els uns armats de les deixuplines, els altres dels bastons i cirials, esperaren l'envestida a peu ferm. Afortunadament, el rector de don Quixot coneixia el rector dels penitents. Parlarren-se entre ells, donaren-se explicacions, i les dues armades feren les paus abans del combat.

Entretant el pobre Sanxo, abraçant el cos de son senyor estès en terra, anava fent el més trist plor del món, i deia: —Oh flor de la cavalleria! Oh noble baró, a qui un sol cop de crossa acabà la vida! Honor de ton llinatge, glòria de tota la Mancha i de tot el món, el qual no tindrà ja ningú més per socórrer els desvalguts! Oh senyor meu, el meu bon senyor, de qui l'extremada llarguesa havia'm promès de recompensar mos serveis amb la millor ínsula que la mar circueix i rodeja!, jo et ploraré tota ma vida, oh enemic dels perversos, protector dels bons; superb amb els humils, humil amb els suberps, i per fi, cavaller aventurer, que és tot quant dir-se pugui!"

Aquesta darrera paraula féu recobrar els sentits a don Quixot, qui revifant-se, obrí els ulls, i amb veu esmorteïda, digué: —Oh ma estimada Dulcinea, aquell qui lluny de vós defalleix, deu fer paga de totes les mi-

sèries. Ajuda'm, amic Sanxo, ajuda'm a posar-me novament damunt el carro encantat; la dolor que jo sent a l'espalla i per tot el cos no em permetria d'estrènyer la sella del Rossinant. —Sí, el meu senyor, afegi Sanxo, tornem-nos-en al nostre poble; allà deixarem passar aquest mal astre, i posarem-nos en orde per fer una altra sortida qui ens sigui de més profit i fama." El rector i el canonge ajudaren Sanxo, prengueren comiat de la processó i del cabrer, i collocaren de nou don Quixot a la carreta.

El bover junyí els seus bous; pagaren els quadrillers, qui no volgueren passar avant; el canonge anà per son camí, després que el rector li hagué promès d'avisar-lo del succés de don Quixot. Aquest, ajegut damunt un feix de fonoll, romangué sol amb Sanxo Pança, el rector, el mestre Nicolau i el pacient Rossinant, qui, testimoni indiferent de tot quant passava, no perdé ni un moment son repòs inalterable. A l'endemà, a cosa de migdia, arribaren al poble de don Quixot. Era justament un diumenge: tota la gent, aplegada a la plaça, enrotllaren la carreta, reconeixent, no poc sorpresos, llur compatrici, i acompanyaren-lo fins a casa seva, on els vaillets ja havien corregut a donar la nova de sa arribada. La mestressa i la neboda, esverades, eixiren defora; i veient don Quixot tan flac i descolorit, ajegut sobre un feix d'herba, feren molt grans crits i esgarrifalls. La dona de Sanxo Pança, encara no va veure son marit, hi corregué desalenada, i de bones a primeres li demanà si el ruc estava bo. —Sí, sí, respongué l'escuder; prou està més bo que no el seu amo. —Gràcies a Déu!, exclamà ella, qui tant de bé m'ha fet. Emperò, digues-me, amic, què és això que n'has tret de les teves escuderies? Quina saboiana em portes?

Quines sabates pels teus fills? —No duc res d'això, ma muller, sinó altres coses de més pes i consideració. —No rebo gran plaer, respongué la Teresa: mostreu-me-les aquestes coses de més consideració i més pes. amic meu, que les vull veure per alegrar-me aqueix cor qui tant vos ha enyorat e tot un segle que haveu estat fora. —A casa us les mostraré, ma muller, digué Sanxo, per ara alegreu-vos, que essent Déu servit que isquem una altra vegada a cercar les aventures, vós em veureu bentost fet un comte o governador d'una insula, i no d'aquestes que per ací s'estilen, sinó la millor que trobar-se pugui. —Així ho vulgui el cel, amic meu, que prou n'havem fretur. Emperò, digueu-me, què és això d'insules?, puix que no ho entenc. —No és feta la mel per la boca de l'ase, digué l'escuder: ja ho sabràs quan ne serà hora, muller, i no e tinguis desfici. Per ara només puc dir-te, així de passada, que no hi ha res tan delitable en el món com ésser un home honrat i escuder d'un cavaller cercador d'aventures. Es veritat que se'n troben algunes no tan a gust com un hom voldria, perquè de cent, noranta-nou solen eixir tortes i esguerrades. I això jo ho sé per experiència pròpia, com d'algunes ne só eixit mantejat, i de les altres capolat; mes, amb tot, és una bella cosa d'esperar els fets, travessant muntanyes, trepitjant roques, visitant castells, albergant-se en hostals a discreció. que maleït sigui l'ardit que s'hi paga."

Entretant que aquesta conversa durava, la mestressa i la neboda havien portat don Quixot a la seva cambra, on el colgaren dins el llit. Mirava-les ell amb ulls desgairats, i no acabava d'entendre on es trobava. El rector encomanà'ls d'afalagar-lo tant com poguessin i que estiguessin a l'aguait

perquè encara un altre cop no volgués fugir-los, recontant quant havia calgut fer per dur-lo a casa. Aquí alçaren totes dues els crits al cel, allà renovellaren les malediccions dels llibres de cavalleries, i allà demanaren al cel que confongués al pregon' de l'abisme els autors de tantes mentides i disbarats. Finalment restaren les pobres dones confuses, i recelant que, tan bon punt com es veuria ell les orelles, havia de fugir-los novament, com així ho féu al cap d'un any. També és veritat que l'autor d'aquesta història, posat que amb molta diligència i sollicitud hagi cercat els fets que don Quixot acomplí en sa tercera eixida, jamai no n'ha pogut obtenir noves certes, almenys per escriptures autèntiques. Solament que la fama ha guardat en les memòries de la Mancha com don Quixot, la tercera volta que ixqué de casa, se n'anà a Saragossa, on s'hi celebraven unes famoses justes, i que allà li passaren coses dignes de sa valor i bon intent. La fi de sa vida, la seva mort, el lloc de sa sepultura, serien del tot ignorades, sens la bona troballa d'un vell metge qui, entre els fonaments i desferres d'una enderrocada ermita, descobrí una caixa de plom rublerta de pergamins escrits en lletra gòtica. Comsevulla que en els pergamins ell llegís alguns versos castellans mig esborrats, en llaor de don Quixot, del Rossinant i del fidel Sanxo Pança, cregué que també contindrien mur gran i mai vista història. Per tant, s'ocupà alguns anys en desxifrar aquells vells manuscrits; i en acabat que n'ha reeixit a força de molts treballs i angúnies, no demana l'autor als qui la llegiran sinó que li donin el mateix crèdit que solen donar els discrets als llibres de cavalleries; que amb això es tindrà per ben pagat i satisfet.

Les paraules primeres qui estaven escrites en el pergami que hom trobà dins la caixa de plom, eren aquestes:

*ELS ACADEMICS DE L'ARGAMASILLA,
POBLET DE LA MANCHA, EN VIDA I
MORT DEL VALEROS DON QUIXOT
DE LA MANCHA, HOC SCRIPSERUNT.*

El Panxa-contenta, acadèmic de l'Argamasilla, a la tomba de don Quixot.

EPITAFI

El cap-de-trons qui ornamentà la Mancha—de més despulles que no Jasó a Creta;—el seny qui per penell tingué sageta—aguda, llà on fóra millor ampla;

El braç qui sa força tant eixampla—que arribà del Catai fins a Gaeta;—la Musa més horrenda i més discreta—qui gravà versos en bronzínia planxa;

El qui deixà a la cua els Amadissos,—i ben poca estima tingué els Galaors,—fent-se fort en sa amor i son esforç;

El qui féu callar els Belianisos,—aquell qui amb Rossinant per tot anà,—jau vui dessota aquesta freda llosa.

*Del companyó, acadèmic de l'Argamasilla,
in laudem Dulcineæ del Tobós.*

SONET

Aquesta, que veieu, de rostre embotornat,—alta de pit i d'aire coratjós,—és Dulcinea, reina del Tobós,—de qui fou el gran Quixot afeccionat.

Per ella, tots indrets ha trepitjat—de la gran Serra-Negra i el famós—camp de Montiel, fins a tocar l'herbós—pla d'Aranxués, a peu i fatigat,

Culpa de Rossinant. ¡Oh dura estela!—Que tal manchega, i aquest invicte—andant cavaller, encara de pocs anys,

Ella deixà morint, d'ésser bella,—i ell, anc que roman en marbres inscrit,—no s'es-capà d'amor, ires i engany.

Del Fantasiós, molt discret acadèmic de l'Argamasilla, en llaor de Rossinant, cavall de Don Quixot de la Mancha.

SONET

En el magnífic tron diamantí—que amb sangonoses plantes petja Març—frenètic, el Manchec son estendard—tremola amb esforç prou inaudit.

Penja les armes i aquell acer tan fi—amb què destroça, assola i migparteix:—¡noves proeses! Mes l'art produeix—un nou estil al novell Paladí.

I si de son Amadís s'avanta Gaula,—pels esforçats descendents del qual Grècia—mil voltes triomfà, i sa fama eixampla,

Vui a Quixot dóna corona l'aula—on Belona presideix, i d'ell se glorieja,—més que Grècia ni Gaula, la alta Mancha.

Les seves glòries mai l'oblit no taca;—puix àdhuc Rossinant, quant a gallard,—sobrepuja a Bridador i a Baiard.

Del Burlador, acadèmic argamasillenc, a Sanxo Pança.

SONET

Sanxo Pança és aquest, el de cos xic,—emperò gran en valor: ¡miracle estrany!—Escuder el més ximple i sens engany—que tingué el món, jo us juro i certifico.

D'ésser comte prou estigué a risc,—si no s'haguessin conjurat en son dany—insolències i greuges del gasiu—segle, qui no perdona ni un ruc.

Sobre d'ell anà (amb perdó se'n fa esment)—aquest mans escuders, darrera el mans—cavall Rossinant amb el seu senyor.

¡Oh vanes esperances de la gent!—Com
passeu sempre prometent descans,—i a la
fi raeu en ombra, en somni, en fum!

*De l'Espanta-diable, acadèmic de l'Arga-
masilla, en la tomba de don Quixot.*

EPITAFI

Ací jau el cavaller
Ben criuxit i mal andant,
Al qual portà Rossinant
Per l'un i l'altre sender.
Sanxo Pança, el sorneguer,
Jau també ben propet del
Senyor, escudê més fidel
Que mai cap altre escuder.

*Del Sagristà Toca-campanes, acadèmic de
l'Argamasilla, en la tomba de Dulcinea
del Tobós*

EPITAFI

Reposa ací Dulcinea;
I, encar que era rodanxona,
Tornà en cendra, sa persona
La mort qui tot ho anorrea.
Fou com cap sa raça prea,
I tingué ombres de dama;
Del gran Quixot fou la flama,
I fou glòria de sa aldea.

Aquests foren els versos que hom pogué
llegir: els altres, per estar corcada la lletra,
feren-los a mans d'un acadèmic, perquè per
conjectures els declarés. Corre la veu que
ho ha fet, a costes de moltes vetlles i tre-
ball, i que té en cor de donar-los a la llum,
amb l'esperança de la tercera sortida de
don Quixot.

Forse altri canterà con miglior plettro.

FI DE LA PRIMERA PART

NOTHING IS THINGLY THAT

DON QUIXOT
DE LA MANCHA

SEGONA PART

DOÑ QUXOT
DE LA MANCHA

SEGONA PART

Endreça al Comte de Lemos

Trametent a V. E. dies enrera les meves comèdies, abans impreses que representades, diguí que don Quixot restava amb els esperons calçats, per venir a besar les mans de V. E.; doncs ara li dic que s'és posat ja en camí, i com ell hi aplegui, donam de parer que hauré fet algun servei a V. E. per tal com d'infinítes parts veig-me sollicitat de què el trameta, amb la fi de sufocar el fastig i baladronada d'un altre don Quixot, qui, disfressat amb el nom de segona part, ha corregut pel món: i el qui més ha demostrat desitjar-lo ha estat el gran emperador de la Xina, per tal com en llengua xinesca escriví una lletra, la qual féu-me a mans per un propi, demanant-me, o per dir-ho millor, suplicant-me que l'hi trametés, puix que tenia en cor d'instituir un col·legi on se llegís la llengua castellana, i volia que el llibre que es llegís fos el de la Història de don Quixot: no res menys que em perferia a mi perquè anés a fer de rector en el dessus dit col·legi.

Preguntant jo al portador, si sa majestat li havia donat per mi alguna ajuda de costa (*), va respondre'm que ni menys hi havia pensat. Doncs, germà, li responguí jo, bé podeu tornar-vos-en a vostra Xina a les deu, o a les vint, o a l'hora que més volguéssiu, que no tinc prou salut per emprendre un tan llarg viatge: i encara més, que,

(*) L'ajuda de costa era el socors que es dona a més del salari assenyalat.

sobre estar malalt,estic molt mancat de diners, i emperador per emperador, i monarca per monarca, a Nàpols tinc el gran Comte de Lemos, qui, sense tants títols de collegis ni rectories, em sosté, m'empara i em fa encara més mercè de la que jo podria desitjar. Amb aquesta li doní el comiat com m'acomíado ara, oferint a V. E. els Treballs de Persiles i Segimona, llibre a qui bé em penso donar fi dintre quatre mesos, Deo volente; el qual ha d'ésser el pitjor, si no és el millor de quants sien escrits en la nostra llengua, s'entén dels d'entreteniment: i quasi que em penedesc d'haver dit el pitjor, car segons el parer de mos amics, ha d'atènyer l'extrem de bonesa possible. Vinga V. E. amb la salut que se li desitja, que ja trobarà Persiles disposat a besar-li les mans, i jo els peus, com a criat que só de V. E.—En Madrid, el darrer d'Octubre de mil-sis-cents-quinze. Molt servidor de V. E.

Miquel de Cervantes Saavedra

PROLEG

Valga'm Déu!, i amb quin desig deus estar esperant aquest pròleg, curios lector, creient trobar-hi reganys, venjances i vituperis contra l'autor del segon *Don Quixot*: em refereix a aquell que diuen que s'engendrà a Tordesilles, i nasqué a Tarragona. Doncs, encara que m'haja prou maltractat per a fer més excusable ma còlera, en veritat no vull donar-te semblant plaer.

El que no ha pogut menys de fer-me osca és com me retreu que só vell i *manxol*. Que era vell, ja ho sabia; com sigui aquesta malaltia comuna a tots aquells qui viuen molt temps: emperò no sé veure que la velledat i l'experiència sien raons perquè un hom haja d'escriure malament. També sé que tinc una mà perduda en la batalla de Lepant, i no em cree mai d'haver pagat amb excés l'honor d'ésser present en aquella gran jornada; per tal que més estimo el record que em deixa la ferida que no si em trobés ara amb la mà que jo dono per molt ben espletada. Mes amb tot, no sé quina relació pugui tenir la meua obra amb mos cabells blancs i ma ferida?

També estic un xic ressentit perquè em moteja d'envejós; i creu-se obligat de definir-me ço que és enveja, quan en realitat jo no en conec sinó una, la santa, la noble, la ben intencionada. Encara vol acusar-me de què sia l'enemic d'un home tan justa-

ment celebrat, eclesiàstic venerable, i familiar del Sant Ofici (*). A part d'aquestes dues qualitats, qui bé mereixen tot el meu respecte, plau-me de fer sincera declaració com jo adoro son enginy, em meravella de les seves obres i admiro la seva ocupació contínua i virtuosa.

Jà veus, lector, que só modest i benigne, que a mi no m'estaria bé d'afligir més un afligit, el qui, escometent-me, no ha gosat fer-se conèixer, ha disfressat el seu nom, sa pàtria, i s'escondeix com si hagués comès un crim de lesa majestat. Si per ventura et vingués a mà de descobrir-lo, digues-li de ma part que no em tinc gens per ofès; que prou conec el que són temptacions del diable, i que una de les més fortes és que a un pobre home se li posi en l'enteniment que pot compondre i estampar un llibre amb el qual pugui cobrar bons diners i fama; i per confirmació d'això vull que en ta pròpia gràcia li refereixis la següent rondalla:

Vivia a Sevilla un boig, a qui se li ocorregué el més graciós disbarat i mania on jamai era caigut cap altre boig en el món. I fou que tallà un canonet de canya punxegut de l'un cap; i en venint-li davant qualsevol ca, li enclòia una pota posterior amb els dos peus, i amb la una mà li alçava l'altra: llavors, com millor podia, li posava el canó endret d'allà on tot bufant el posava rodó com una pilota.

En acabat, li donava dues patacadetes al ventre i deixava'l anar, tot dient als concurrents (que sempre eren molts):—Vol-dran ara creure vostres mercès que hi ha

(*) Es el mateix Lope de Vega, a qui es referí en la crítica del teatre espanyol, estampada en la primera part.

poc treball a inflar un ca?" Creurà doncs ara vostra mercè que hi ha poca feina a compondre un llibre? I si no li sabés bona semblant rondalla, li recontaràs, lector amic, aquesta altra, que també és d'un boig i d'un ca.

Hi havia a Còrdova un altre boig qui acostumava portar al cap un tros de llosa de marbre, o una pedra no gaire lleugera, i en trobant algun ca desprevingut, se li posava prop, i així a plom li deixava caure damunt ell el pes. Irritava's el ca, i xisclant i udolant, no parava en tres carrers. Esdevingué, doncs, que, entre els cans sobre qui descarregà la llosa hagué de trobar-s'hi el ca d'un boneter, a qui estimava molt son amo. Baixà la pedra, tocà'l del cap, grinyolà el ca, i ho veié i sentí tot el seu amo; agarrà una vara i empaità al boig, no deixant-li un os sencer; i a cada vergassada, li anava dient:—Lladre, més que lladre, a mon llebrer? no veieres, oh cruel, que el meu ca era llebrer?" i repetint el nom de llebrer moltes vegades, deixà al boig fet una llàstima. Escarmentà el boig, se retragué, i no isqué a la plaça per més d'un mes; passat això, tornà amb son invent encara més carregat. Atansava's allà on era el ca, mirava-se'l molt bé de fit a fit, i sens atrevir-se a descarregar la pedra, deia:—Aquest és llebrer, guarda't!" En efecte, tots els cans que topava, encara que fossin alans o bé peters, deia que eren conillers, i així fou com no deixà anar mai més la pedra. Tal vegada li'n pendrà així mateix a aquest historiador, que no s'atrevirà a amollar més la presa de son enginy en certs llibres, els quals, essent dolents, són més durs que les mateixes penyes.

Parlem, ara, de la *segona part* del verita-

ble *Don Quixot* que vui t'oferesc, divent prevenir-te que és tota d'una mateixa mà que la *primera*. Ací trobaràs la continuació del nostre cavaller, a qui ja no deixaré sinó mort i soterrat, perquè ningú més s'atreveixi a llevar-li nous falsos testimonis; puix que n'hi ha prou amb els passats, i basta també que un home honrat haja donat notícia d'aquestes discretes follies, sens voler posar-hi mà novament: que l'abundància de les coses, encara que siguin bones, fa que no s'estimin; i la poquedat, àdhuc de les més roïnes, sempre val alguna cosa.

devent
ixa mà
ntinua-
deixaré
nés s'a-
imonis;
ssats, i
aja do-
es, sens
l'abun-
uin bo-
lat, àd-
alguna

DON QUIXOT DE LA MANCHA

SEGONA PART

CAPÍTOL PRIMER

Qui tracta del raonament que el rector i el barber tingueren amb don Quixot, tocant a sa infirmitat.

Segons que Cid Hamet Benengeli reconta en el començament d'aquesta segona part, el rector i el barber passaren quasi tot un mes sens veure don Quixot, per no renovar-li i fer-li venir a la memòria les coses passades. No per això deixaren de visitar sa neboda i sa mestressa, recomanant-los que tinguessin compte del malalt, alimentant-lo amb coses sanes, nutritives, apropiades a son ventrell i al seu cap, d'on creien que provenia tota la mala ventura. Les pobres dones seguien aquest consell amb escrupolós mirament, tant més, que ja albiraven com llur senyor començava a donar mostres de recobrar el seu seny; de ço que prengueren sos amics molt gran plaer i posaren-se en cor de fer-li una visita amb

deliberat propòsit de no parlar-li de la cavalleria ni de res qui pogués refrescar-li la ferida que tenia encara tan tendra.

Per fi, anaren a casa de llur amic, el qual trobaren assegut en son llit, i vestit amb una armilla de baieta verda, un casquet vermell toledà cobrint son cap, i estava tan magre, tan corsecat, que no tenia sinó pell i os. Foren d'ell rebuts molt cortesament, demanaren-li de sa salut, i contestà'ls amb bones i elegants paraules. Llavors deixaren caure la conversa sobre els afers d'Estat i diferents maneres de govern, corregint aqueix abús, condemnant aquell, reformant un costum, desterrant-ne un altre, fent-se cascú dels tres un nou legislador; i de tal manera renovaren la república, que no semblava sinó que l'haguessin posada dins una fornald i tornada tota una altra de com la hi ficaren. Don Quixot parlà amb tant de seny en totes les matèries que es tocaren, que els dos examinadors hagueren de creure que ja estava bo del tot i en son complet judici. La mestressa i la neboda, qui eren presents a la conversa, no sabien com reprimir llur alegria; emperò el rector, mudant consell, volgué del tot experimentar si la sanitat de don Quixot era falsa o veritable. I, així, saltant de l'un fet a l'altre, pretengué haver-se rebut noves de la cort, i, entre altres, digué que es tenia per cert com el Turc feia aparellar una poderosa armada, no sabia bé si per anar contra tota la cristiandat: així mateix, afegia ell, corren veus que Sa Majestat havia donat orde de proveir les costes de Nàpols i de Sicília. En això, respongué fredament don Quixot: —Sa Majestat ha fet molt bé de proveir amb tots sos Estats: emperò, si hagués de valdre mon consell, jo li aconsellaria que usés d'una

prevenció, la qual Sa Majestat, a hores d'ara, deu tenir molt lluny del pensament. Ai! Déu te valgui, pobre don Quixot! diguí per a si el rector. El barber demanà quina era aquella prevenció.—A fe meva, respongué don Quixot, després que s'ho hagué fet ben pregar, què li cal fer més al rei, sinó manar amb públic pregó que s'apleguin en la cort, a un dia donat, tots els cavallers qui vaguen per Espanya? Puix no més que n'hi compareguessin mitja dotzena, tal podria venir-ne, entre ells, que sol bastés a destruir tot el poder del Turc. Estiguin-me atents vostres mercès, i vinguin-se'n amb mi. Per ventura és cosa nova que un sol cavaller aventurer desfaci un exèrcit de dos-cents mil homes, com si tots junts tinguessin sinó una gargamella o fossin fets de sucre? Si no, diguin-me, quantes històries no van plenes de semblants meravelles? Havia, en hora mala per a mi, que no vull dir per a un altre, de viure vui el famós don Belianís; o algun d'aquells de l'innombrable llinatge d'Amadís de Gaula; car si algun d'aquests visqués i s'encarés amb el Turc, a fe que no podria dir-li mal profit li faci. Mes Déu mirarà pel seu poble i presentarà algú qui, si no tan brau com els passats cavallers aventurers, almenys no els anirà darrera quant pel coratge: puix Déu m'entén, i no dic més.—Bona l'havem feta!, exclamà la neboda; que em matin si mon senyor oncle no vol ésser altre cop cavaller aventurer.—Com, un altre cop?, replicà don Quixot; ni mai ho he deixat d'ésser, i així ho seré fins a la mort, si a Déu plau.”

Llavors el barber digué:—Vostra mercé porta'm ara a la memòria un fet que per venir ací molt a tomb, tinc ganes de referir. En la bogeria de Sevilla hi havia un

jove graduat en dret canònic, a qui sos parents havien fet tancar per falta de seny: aquest jove, passats alguns anys de reclusió, escriví a l'arquebisbe que Déu li havia concedit la gràcia de tornar-li l'ús de la raó; que sos parents, per gaudir la seva hisenda, continuaven de privar-lo de sa llibertat, i que demanava justícia. L'arquebisbe, en extrem agradat del bon sentit que en tota la lletra regnava, trameté un capellà dels seus a parlar amb el pobre llicenciat perquè ell mateix s'informés de l'estat de son cap, i que, obtingut coneixement de què no era foll, el tragués i posés en llibertat. El capellà, après d'una hora de conversar amb el graduat, el trobà tan raonable, que, no podent res les prevencions del director de la casa, ordenà que el jove fos deslliurat, i volgué portarlo davant l'arquebisbe, perquè ell mateix veiés la certesa d'aquell afer. Com el graduat es veié revestit amb els hàbits de son estat, demanà al capellà que li donés llicència per anar-se'n a pendre comiat dels seus antics companys; el capellà la hi donà, dient que encara l'hi acompanyaria. Doncs, com ells passaven per davant els retrets dels orats, de qui nostre llicenciat s'acomiadava, ell que en veié un qui llavors estava assossegat i quiet, i li digué:—Germà, vegi si té res a comanar-me, puix me'n torne a casa meva, comsevulla que Déu, per sa infinita bondat i misericòrdia, féu-me la gràcia que recobrés mon perdut judici. Tingui gran esperança i confiança amb Ell, que així com a mi m'ha tornat a mon primer estat, és de creure que amb vostra mercè farà altre tant, si amb Ell confia: no-res-menys jo em donaré ànsia de trametre-li quelcom per menjar, i mengi-s'ho sens rezel, per tal com só aparellat de creure que totes

las nostres follies provénen de tenir el ventrell buit i el cervell ple d'aire. Esforçi's, doncs, i animi's, que el defalliment en els infortunis, minva nostra salut i redueix-nos a trista mort.—" Totes aquestes raons del llicenciat foren escoltades per un altre boig qui estava dins un altre retret enfront d'aquell, i alçant-se d'una estora vella on jeia tot nu de pèl a pèl, preguntà amb grans crits, qui era aquell que se n'anava sa i amb seny. El llicenciat respongué:—Jo só, germà, el qui me'n vaig, car no tinc necessitat de restar més ací, de ço que jo dono infinites gràcies al cel, per la mercè tan gran que m'ha feta.—Mireu bé ço que dieu, llicenciat, que no us vulgui enganyar el diable, replicà el boig; atureu el peu i resteu quiet en vostra casa, que us estalviareu la tornada.—Jo sé prou que estic bo, replicà el llicenciat, i no caldrà tornar a fer estacions.—Vós, bo?, digué el boig: això pla, ja ho veurem; aneu-vos-en en bona hora; emperò, jo faig vot a Júpiter, la qual majestat jo represento en la terra, que per aquest sol pecat que vui comet Sevilla, traient-vos d'aquesta casa, i tenint-vos per sa, tinc de fer-li tal escarment, que se'n guardarà memòria per tots els segles dels segles, amén. I no saps tu, llicenciat llanut, que ho podré fer; puix, segons he dit, jo só Júpiter, qui tinc en mon poder els llamps, la pluja, la pedregada? Doncs, si tu te'n vas, amb una sola cosa vull castigar aquest ignorant poble; per tal com faré que mai més no hi plogui." Emperò, nostre llicenciat, girant-se al nostre capellà, i prenent-lo per les mans, li digué:—No li doni això cap pena, senyor meu, ni faci cabal de ço que aquest boig ha dit, que si ell és Júpiter i pot contenir la pluja, jo, qui só Neptú, el pare i déu de les aigües, faré ploure

tant com volgués i fos mester.—Així ho crec, respongué el capellà; emperò, no fóra bo d'enutjar el senyor Júpiter. Per tant, vostra mercè romanguí en son retret, que un altre jorn, estant més d'espai, tornarem a cercar-lo.”

—Ah!, senyor rapador, digué don Quixot, bé prou que l'entenc vostra rondalla: mes jo no basquejo d'ésser un Neptú, per molt que deploro amb tot mon cor aquell temps benaurat en què els cavallers prenien a llur càrrec la defensa dels regnes, l'advocació de les donzelles, el socors dels orfes i menors, el càstic dels sobercs i el guardó dels humils: ni em crec que sigui jo un Neptú, per veure amb gran dolor i menyspreu que els nostres cavallers d'ara solen més sovint anar vestits de damascs i brocats que coberts amb la cuirassa; que menen una vida vagarosa, molla, fins culpable, en lloc de discórrer pel món com els antics probes barons, sempre a cavall, dormint damunt la dura terra, en el cor dels deserts, de les muntanyes, llançant-se en la tempestuosa mar dins un petit vaixell sens vela, menys de rem, bregant contra tots els perills, amb deliberat propòsit de fer bé. I si no, digueu-me, qui més honest i valerós que el renomnat Amadís de Gaula?, qui més acomodat i pràctic que l'estrenu Tirant lo Blanc?, qui més coltellejat i coltellejador que don Belianís?, qui més brau que Radamant?, qui més prudent que el rei Soberí?, qui més atrevit que Reïnals?, qui més invencible que el famós Rotllan?, qui més coratjós i cortès que l'esforçat Roger? Doncs, tots aquests guerrers, i molts d'altres que podria citar, foren llum i glòria de la cavalleria aventurera. Perquè, si és estar fora de seny manifestar mon desig de què hi haguessin encara con-

semblants cavallers, qui poguessin honrar i defendre nostra Espanya, bé vull jo romandre en ma casa, segons el consell del senyor Júpiter.

—Bon senyor meu, digué llavors el rector, jo seria del parer de vostra mercè, si no fos un escrúpol que em rosega la consciència: puix dec confessar-li com tinc alguns dubtes sobre l'existència de tants barons com la vostra mercè ha nomenat suara. I fins dóna'm entenent que llurs històries no sien algunes mentides i somnis inventats per homes desperts, o per dir-ho millor, mig adormits.—Ah!, senyor rector, va prorrompre don Quixot, com se pot fer que la vostra senyoria hagi incorregut en la mateixa error que jo he observada en molta gent, la quel error fóra bentost esvaïda amb un poc de reflexió i estudi? Des que jo he penetrat en semblant matèria, estic tan convençut de l'existència dels cavallers, que fins m'apar d'haver-los vist amb els meus propis ulls. Així puc dir, per exemple, que Amadís de Gaula era un home alt, bell, ben plantat, de vista entre suau i severa, la cara blanca, la barba un xic negra, i de caràcter franc. Quant a Reinals de Muntalbà, no se li pareixia gens: puix tenia la cara ampla, la color vermella, uns ulls descarats i malignes. Rotllan, ja era altra cosa; ses amples espatlles, sa color colrada, son cos pelut, el seu aire ferreny, no demostraven gens ni mica el bon aire i cortesia d'aquest excellent baró tan desafortunat en amors. Així mateix, vos pintaria tots els altres; i si al davant me'ls posaven, no en desconeixeria ni un. —Í què me'n diu de l'alçària del gegant Morgant?, li preguntà el barber. —Quant a gegants, respongué don Quixot, bé em crec que no dubtareu que n'hi hagi

haguts, puix que la santa Escriptura assegura'ns que Goliat tenia set colzades i mitja d'alt, que és una desmesurada grandària. No-res-menys, sabeu que a Sicília foren trobats ossos humans, segons els quals està geomètricament demostrat que aquells als quals pertanyeren aquelles ossamentes, devien ésser tan grans com unes torres. Malgrat de tot això, si us dec dir la veritat, jamai m'he cregut que Morgant fos de l'alçada que diuen; i só d'aquest parer, per quant en la història qui parla dels seus fets, he trobat que moltes vegades dormia sota teulada: i puix podia cabre en els castells on albergarva, està clar que no seria fora de mida sa grandària."

Aquesta conversa, que divertia al rector, fou de sobte interrompuda per alguns crits que a la porta s'oïren.

CAPÍTOL II

Qui tracta de com Sanxo Pança anà a visitar don Quixot.

Aquells crits que sentiren don Quixot, el rector i el barber, eren de la mestressa i de la neboda, qui, havent fet cap a l'eixida, volien empatxar a Sanxo Pança de veure llur senyor. En tant que Sanxo porfidiejava per entrar-hi, elles li deien:—Què vol ací aquest vagabund? Torneu-vos-en a casa vostra, germà, que sou vós el qui ensibornà i sostreu el nostre senyor, i el qui després el fa córrer per aqueixos erms.—Mestressa del diable!, responia Sanxo, ell és qui

m'ha ensibornat a mi, i qui ha volgut sostreure'm amb enganyifes, prometent-me una bona ínsula, i encara és l'hora que estic esperant-la. —A!, són ínsules ço que tu pretens?, replicà la mestressa; prou que te'n donaran, maleït gallòfol, qui et creus que són fetes per a tu les ínsules! —Tant per mi com per qualsevol altre, respongué Sanxo; i encara voldria governar-la millor que vós, amb tot que ja en tingueu l'edat.—Què diu, ara, aquest impertinent!, afegí ella. Vés-te'n a governar la teva casa, sac de maldats i sàrria de malícies; vés a conrear els cavallons, gandulàs, i deixa't de pretendre ínsules ni ínsuls.”

Gran fou el plaer que prengueren el rector i el barber del colloqui dels tres; emperò don Quixot, tement-se que l'escuder no es descosís i desbotés algun munt de malícioses ximpleries, el cridà, i manà a les dues que callessin i que el deixessin entrar. El rector i el barber s'acomiadaren de don Quixot, de la salut del qual desesperaren, veient quan ennavegat estava en sos desbaratats pensaments i quan embegut de la ximplessa de ses malaventurades cavalleries; i així digué el rector al barber:—Vós veureu, compare, com a l'hora més impensada nostre cavaller se'n va altra vegada a córrer el món. —No en dubto gens, respongué el barber; mes no m'admiro tant de la folia del cavaller com de la ximpleria de l'escuder, qui tan aferrat està amb allò de la ínsula, que crec que no li ho treuriem de la clepsa, per molts desenganys que imaginar-se poguessin.—Déu els beneeixi, replicà el rector, i estiguem a la mira, per veure on anirà a parar aquesta màquina de disbarats d'un tal cavaller i tal escuder, que no sembla sinó que ambdós foren forjats dins una sola turquesa i que

les folliès del senyor, menys de les bajanades del criat, no valdrien ni un ardit."

Tan bon punt com el senyor i l'escuder es veieren sols, tancaren-se dins la cambra, i nostre cavaller començà a dir forma de tals paraules:—Greu me sap, amic Sanxo, que hakis dit i diguis que era jo el qui t'havia sostret de casa, sabent que tampoc jo restí en la meva. Tots dos plegats eixírem, plegats anàrem pel món, i ambdós havem corregut igual sort, una mateixa fortuna. Si tu fores una sola vegada mantejat, a mi m'han ablanit a cops més de cent; i això és el que jo et porto d'avantatge. —Això era molt de raó, insistí Sanxo, per quant, segons vostra mercè diu, més anexes són les desgràcies als cavallers aventurers, que no a llurs escuders.—Prou t'enganyes, amic Sanxo, digué don Quixot, si havem de creure allò que: *quando caput dolet*, etc.—No entenc jo altra llengua sinó la meva, replicà Sanxo.—Vull dir, respongué don Quixot, que quan el cap fa mal, tots els altres membres dolen: i així, essent jo ton amo i senyor, só el teu cap i tu ma part, per tai com ets el meu criat; i per semblant raó, el mal que a mi em cou o cogui, a tu deu doldre't i a mi el teu. —Així deuria ésser, digué Sanxo; però quan me mantejaven a mi com a membre, trobava's el meu cap darrera les tàpies d'un corral, mirant-me com jo volava en l'aire i sens que ni sentia la més petita dolor.—Voldries dir tu ara, Sanxo, respongué nostre cavaller, que a mi no em dolia res quan te mantejaven? Si així ho entens, no ho diguis mai ni ho pensis, que més dolor sentia jo llavors en mon esperit que tu en el teu cos. Mes deixem de banda això, per ara, que saó hi haurà on ho pesem i posem en son punt; i digues-me, Sanxo, què

diu hom de mi, per la població?, quina opinió té de mi formada la gent, quina els nobles, i quina els cavallers? Què diuen de ma valentia?, què dels meus fets, i què de la meva cortesia? Aproven el meu deliberat propòsit de fer renéixer el ja oblidat orde de la cavalleria? Finalment vull, amic meu, que em diguis tot quant referent a això hakis sentit; i deus dir-m'ho sens afegir al bé ni rebaixar del mal cosa alguna, com sigui molt propi dels lleials vassalls de dir tota la veritat a llurs senyors; perquè has de saber, Sanxo, que si algun príncep tinguéssent sentiment de la veritat meva, sens els vestits de l'afalac, altres segles correrien i altres edats foren tingudes per més de ferre que no la nostra, la qual dóna'm a entendre que, de les que ara s'estilen, és la daurada. Pogués, almenys, servir-te aquest amonestament, Sanxo, per tal que discreta i ben intencionadament vulles tu posar-me a noves de la veritat de les coses que sàpigues de tot quant jo t'he preguntat.—Això faré de molt bon cor, senyor meu, respongué Sanxo, amb la condició que vostra mercè no s'enutjarà de res que li digui.—De res no m'enutjaré, replicà don Quixot: bé pots parlar, Sanxo, lliurement i sens circumloquis.—Doncs, el primer que diuen, prosseguí Sanxo, és que la gentussa té la vostra mercè per un grandíssim boig, i a mi em prenen per ximple: els gentils-homes se'n burlen que vostra mercè hagi pres el *don*, i que es ficà a cavaller amb quatre ceps i dues mojudes de terra. Quant a son esforç, a sa cortesia, als seus fets, els uns diuen: és un boig, però graciós; d'altres: és molt valent, sinó que sempre rep; per fi, senyor, en poques paraules, tant a la vostra mercè com a mi, no ens deixen ni un os sencer.—No em sorprèn de

res, amic Sanxo, digué don Quixot: puix on se vulla que es trobi la virtut, serà sempre perseguida. Juli Cèsar, excellentíssim, prudentíssim i valent capità, fou notat de cobdiciós i de no gaire net ni en sos vestits ni en sos costums. El gran Alexandre, a qui sos notables fets percaçaren el nom de Magne, volen suposar que tingué sos punts d'embriac. D'Hèrcules, el dels grans treballs, es conta que fou moll i laciú. Per tant, oh Sanxo, entre les calúmnie de tanta gent bona, bé poden passar les meves, amb tal que no siguin més de les que tu has dit.—Aqueix és el fet, replicà Sanxo, que encara hi ha la cua per a escorxar.—Que encara hi ha més?, preguntà don Quixot.—Ah! senyor, respongué Sanxo; fins ara tot ha estat pa i mel; mes, si la vostra mercè vol saber les altres falòrnies que li posen damunt, aniré a cercar, per a informar-lo del tot, un jove estudiant de Salamanca, fill d'En Tomeu Carrasco, qui arribà justament ahir, i m'ha dit una cosa ben singular; puix em certifica que han estampat la història de vostra mercè amb el mateix nom de don Quixot de la Mancha. Diuen que també hi só jo, amb el meu propi nom de Sanxo Pança, i tampoc s'han oblidat de ficar-hi la senyora Dulcinea del Tobós. Allà són recontades algunes aventures, algunes converses qui no són eixides enfora de nosaltres dos, i fan que em doni jo al diable per endevinar com ha pogut saber-les l'historiador qui les escriu.—Ja et dic certament, Sanxo, replicà don Quixot, que l'autor de nostra història és algun savi encantador: per tal com tu bé saps que aquella gent res no ignora.—No, senyor, respongué Sanxo, no és un encantador; el batxiller Samsó Carrasco pretén que és un moro, de qui no tinc present el nom. Em-

però, quan a vostra mercè li plaurà d'oïr-lo, me n'aniré a cercar el batxiller.—Ja pots anar-hi encontinent, digué don Quixot, i no menjaré bocí que em sàpiga bo, fins que jo sigui informat de tot." Sanxo Pança se n'anà, i no trigà gaire que tornà amb el batxiller.

CAPITOL III

Ridicul raonament que passà entre don Quixot, Sanxo Pança i el batxiller Samsó Carrasco.

Pensatiu en extrem restà don Quixot mentre esperava el batxiller Carrasco.—Com se pot fer, deia ell a si mateix, que mos alts fets siguin ja escrits i estampats, si la meva espasa no està eixuta encara de la sang dels enemics que jo he sotmès? Serà algun savi amic, o bé algun adversari qui per art d'encantament haurà volgut publicar les meves gestes? Posa'm en fort dubte, però, no que hagi rebaixat ma glòria, sinó que es vegi compromesa la de ma senyora Dulcinea, no declarant prou bé ma fidelitat i puresa que sempre li he guardat, menyspreant regnes, emperadrius i donzelles de totes menes, reprimint les impetuositats dels naturals moviments. Aquesta sola imaginació m'acora; tot ço altre m'és ben indiferent." Així engolfat en aquests i altres semblants pensaments, trobaren-lo Sanxo i Carrasco, a qui don Quixot rebé molt cortesament i afable.

El batxiller, encara que es deia Samsó, era un home petitó, d'uns vint-i-quatre anys,

cara rodona, nas arremangat, color esgrogueïda, boca grossa, ulls vius, eixerit, maliciós i burleta d'ofici. Així que fou davant don Quixot, ficant un genoll en terra, li digué:—Deixi'm besar les mans de vostra altesa, a qui jo venero com al més brau i famós de tots els cavallers aventurers haguts i per haver en tot l'univers món. Grans llaors siguin fetes tostemps al savi Cid Hamet Benengeli, qui s'encarregà d'escriure la història dels vostres singulars actes, i encara més grans llaors mereix el curiós qui les traslladà de l'aràbic en nostra llengua vulgar, per entreteniment universal de tothom.—Es, doncs, ben veritat, digué don Quixot, fent alçar el batxiller, que ja són estampades les meves aventures?—Es tan veritat, respongué Samsó, que bé vull creure com en el dia d'avui són empremtats més de dotze mil llibres de semblant història: si no, que ho diguin Portugal, València i Barcelona; i encara dóna'm de parer que, així com s'està ara fent a Anvers, no hi haurà nació ni llengua on no es publiqui o tradueixi. Perquè pot dir-se que en breu temps el gran don Quixot serà conegut per tot el món, servint d'exemple el seu abrivat coratge davant els perills, sa extrema paciència en les adversitats, sa resignació, així en les desgràcies com en les ferides, i aquella honestetat i continença en les seves amors platòniques amb la bella Dulcinea del Tobós. —Emperò digue'm, senyor batxiller, replicà don Quixot, quin de mos fets és el més exalçat en aqueixa història?—En això hi ha diversitat de parers, li respongué el batxiller: els uns estan per l'aventura dels molins de vent, que vostra mercè prengué per uns gegants; els altres diuen que és preferible la dels batans. Tal hi ha qui més li plau la descripció d'aque-

lles dues esquadres, qui després es convertiren en dos ramats de moltons; per fi, hi ha qui fa més cabal dels galiots deslliurats de llurs cadenes.

—I qui també parla dels eugassers, va interrompre Sanxo, quan el nostre bon Rosinant ens procurà...?—Ben cert, li respongué el batxiller; l'autor no s'oblida res en el tinter: tot ho diu i tot ho reconta per menut, fins aquelles belles cabrioles que féreu en la manta.—No era pas en la manta que jo les feia, replicà Sanxo, sinó en l'aire, i encara no poc a malgrat meu.

Quasi só aparellat de creure, replicà don Quixot, que no hi ha cap història humana en el món que no tingui els seus trenca-colls, en particular aquelles qui parlen de cavalleries, les quals mai no poden ésser plenes de fets gaire afortunats.—Amb tot i això, respongué el batxiller, diuen alguns qui han llegit la tal història, que bé podien sos autors haver passat així per alt algunes de les infinites bastonades que en diferents encontres donaren al senyor don Quixot.—Ací entra la veritat de la història, digué Sanxo. —També podrien callar-les per equitat, prosseguí nostre cavaller, per tal com les accions qui ni muden ni alteren la veritat per a res, no fretura escriure-les, posat que poguessin recaure en menyspreu del senyor de la història. Doncs a fe que no fou tan pietós Eneas com Virgili volgué pintar-lo, ni Ulisses com el descriu Homer.—Així és, replicà Samsó; emperò una cosa és escriure com a poeta, i una altra com a historiador. El poeta pot contar o cantar les coses, no segons foren, sinó tal com deurién ésser; i l'historiador deu escriure-les, no com deurién ésser, sinó tal com hagueren lloc, menys d'afegir ni treure

res de la veritat.—Puix que així és para en dir veritats aquest senyor moro, digué Sanxo, ben segur que, entre les vergassades del meu senyor, s'hi han de trobar les meves, car mai no prengueren a sa mercè la mida de l'esquena que no me la prenguessin també a mi de tot el cos; si bé no hi ha de què meravellar-se, per quant, segons diu el mateix senyor meu, de la dolor del cap deuen sentir-se'n tots els membres.—Sou ben burleta, Sanxo, respongué don Quixot, i a fe que no us falta memòria, quan voleu.—Encara que jo volgués oblidar-me de les bastonades rebudes, digué Sanxo, tampoc m'ho permetrien els verdancs qui resten bo i frescos en les costelles.

—Calleu, Sanxo, digué don Quixot, i no destorbeu el senyor batxiller, a qui suplico de passar avant, dient-me ço que es reconta de mi en la referida història.—I de mi, afegí Sanxo, que també diuen que jo hi faig un dels principals papers. —Mala ventura Déu me do, Sanxo, respongué el batxiller, si no hi sou vós el segon personatge, i encara tal hi ha, qui més estima sentir-vos parlar a vós que totes les altres relacions més interessants de l'obra.—Ja ho crec, digué Sanxo, comsevulla que aquesta gent té molt bon gust, i l'autor haurà tingut bé compte de la manera com me fa parlar; que si m'hagués fet dir alguna ximpleria, vos dic certament que fins els sords ens oïrien. Jo só cistià i no admeto jocs d'un autor moro; per tant, miri cadascú com enraona o escriu de les persones, i no posi a la baba-là tot quant li vingui al magí.

—Un dels càrrecs que fan a l'autor de la dessus dita història, prosseguí Samsó, és haver-hi entremesclada la rondalla del *Porfidiós indiscret*, i no per mal escrita ni

mancada de raó, sinó per venir fora del cas i no tenir res a veure amb la història de vostra mercè.—Ara veig ben clar, digué don Quixot, que no ha estat savi l'autor de ma història, ans algun ignorant xerraire qui a bell ull, sens orde ni concert, es posà a escriure-la, així com diuen que ho feia Orbaneja, un pintor d'Ubeda, a qui preguntant-li què pintava, respongué: ço que ixca; i posat que pintava un gall, era en tal guisa, que bé es feia menester posar dessota amb lletres gòtiques, *això és un gall*; i així serà amb la meua història, que hom tindrà necessitat de comentaris per entendre-la.—Això no, respongué Sanxo, puix que és tan clara, que no hi ha res a esmenar en tot ella: els minyons la manotegen, els joves la llegeixen, els homes l'entenen, els vells la celebren; i, finalmente, és tan fressada, i tan llegida i tan sabuda de tota llei de persones, que totjust veuen passar un rossi magre, com profereixen: —Vet ací un Rossinant.” No-res-menys, aquells qui més la llegeixen són els patges: no hi ha antecambra de noble on no s'hi trobi un don Quixot; els uns el prenen si d'altres el deixen; aquests l'arrabassen, i aquells el demanen. Per fi, la tal història és del més plaent i menys perjudicial entreteniment que fins ara es sigui mai vist, per tal com en tot ella no es descobreix ni una paraula deshonestà, ni un pensament qui no sigui catòlic.—No essent així, digué don Quixot, no fóra escriure veritats, sinó mentides, i aquells historiadors qui es valen de falsedats, deurien ésser cremats com els qui fan moneda falsa. Doncs, no sé ço que pogué induir l'autor a valdre's de rondalles estranyes, havent-hi tant a escriure amb les meves; sens dubte s'atingué al proverbi

qui diu: de palla i de fe, etc. Puix certament, amb què manifestés mos pensaments, mos sospirs, les meves llàgrimes, mos bons propòsits i les meves escomeses, podia fer-ne un llibre mé gros o tant com de totes obres del "Tostado". Per tal, só de pare senyor batxiller, que per compondre històries i llibres de qualsevol sort, és necessari gran seny i madur enteniment: la història és com cosa sagrada; perquè deu ésser veritable, i allà on hi ha veritat, s'hi troba Déu, quant a veritat; mes amb tot i això, són alguns qui componen i giten llibres així com si fossin bunyols.

—No hi ha per això un llibre tan dolent, respongué el batxiller, que no tingui res de bo.—D'això no em cap ni el dubte, replicà don Quixot; emperò també tot sovint s'esdevé que aquells qui tenien merescudament guanyada gran fama per llurs escrits, donant-los a l'estampa, la perderen del tot o bé els eixí un poc mermada.—La raó d'això és, digué Samsó, que com les obres impreses es miren d'espai, fàcilment són conegudes llurs faltes; i tant més s'escorcollen com major és la fama d'aquell qui les escriví. Els homes famosos per llur talent, els grans poetes, els historiadors il·lustres, sempre, o les més de les vegades, són envejats per aquells qui prenen particular plaer i passatemps en jutjar els escrits dels altres, menys d'haver-ne donats de propis a la llum del món.—Això no és de meravellar, digué don Quixot, car molts teòlegs hi ha qui no són bons per predicar, i són boníssims per conèixer les faltes o sobres dels qui prediquen.—També això és cert, senyor don Quixot, respongué el batxiller; emperò voldria jo que els tals censuradors fossin més misericordiosos i

amb menys escrúpols, sens aténir-se als àtoms del sol claríssim de l'obra de què murmuren; que si *aliquando bonus dormitat Homerus*, atenguin el molt que estigué des-
pert, per donar la llum de sa obra amb la més poca ombra que pogué; i encara po-
dria fer-se que això que ells critiquen fos-
sin pigues, que de vegades contribueixen a
la bellesa del rostre on nasqueren. Per tant,
jo dic que és gran el perill a què s'exposa
aquell qui estampa un Hibre, essent del tot
impossible compondre'l en tal guisa que
satisfaci i contenti tothom que el llegeixi.
—Aquell qui de mi tracta, digué don Qui-
xot, a pocs contentarà.—Ans és al revés,
contestà Samsó; puix que *stultorum infini-
tus est numeros*, innombrables són aquells
a qui ha plagut semblant-història; bé és
veritat que alguns han volgut esmenar la
plana a l'autor, per quant s'oblidà de dir-
nos la manera com fou robat el ruc del
bon Sanxo, ni què en féu aquest dels cent
escuts d'or trobats en la maleta de Cardeni,
així com també algunes altres fútils inad-
vertències.—Si no és més que això, replicà
l'escuder, jo deixaré satisfet vostra mercè
de tot quant me damana, emperò això serà
en acabat de dinar, que ara m'estic morint
de mal de cor; i sens esperar resposta,
anà-se'n a casa.

Don Quixot, havent pregat al batxiller
Carrasco que li tingués companyia tot el
dia, féu afegir un parell de colomins a l'a-
costumat. Mentre que estaven de sobretaula,
tornà Sanxo, i donà al batxiller les explica-
cions que desitjava.

CAPÍTOL IV

Com Sanxo Pança satisfé el batxiller Sansó Carrasco en sos dubtes i preguntes.

Tornà Sanxo a casa de don Quixot, i tornant a l'enraonament d'abans, digué:—Puix que és de necessitat de contar-vos de quina manera furtaren-me el ruc, deveu saber com en la mateixa nit, fugint de la Santa Germandat, aplegàrem a Serra Morena, on cuidàvem refer-nos de la passada batussà dels galiots; trobant-nos en mig d'un atapeït boscatge, mon senyor, apuntalat amb sa llança, adormí's, fent-ne jo altre tant sobre mon ruc. Doncs, com se vulgui que dormia jo molt fort, ben poc li costà al qui ho féu, de posar-me sobre quatre estagues que posà als quatre costats de l'albarda, de manera que, deixant-me en l'aire, tragué'm el ruc d'entre cames, sens que jo me'n sentís. No em despertí fins l'endemà, i com anava per estirar-me, una de les estagues fallà, caient jo en terra, mentre cercava amb els ulls i amb les mans el meu fidel companyó. Un cop convençut que me l'havien robat, saltaren-me les llàgrimes dels ulls, fent una tan forta lamentació, que si l'autor de la nostra història no la hi posà, ja li pot dir que s'ha deixat el millor. Ventura que al cap de pocs dies fou assolit el lladre, tornant jo a posseir ço que més m'estimo en aquest món.

Tot això està molt bé, replicà el batxiller; emperò, què n'haveu fet dels cent escuts d'or?—Què voleu que n'haja fet, res-

pongué Sanxo, sinó comprar-ne bonicois per a la dona, i sabatès per als meus fills? Sí que m'haguera ben rebut la Teresa: podeu pensar, per ventura, que em perdonés ma escapada, si no hagués portat a casa algun profit? Ara poseu-vos a la raó, senyor batxiller, i veureu com encara que es volgues-sin pagar amb diners les bastonades que en aquests viatges he rebudes, i que les posés-siu només a tres morabetins cada una, ni amb altres cent escuts n'hi hauria tingut prou per pagar-me'n la meitat. I així, que es posi cascú la mà al pit i no vulgui fer passar el blanc per negre ni el negre per blanc, que cadascú és com Déu l'ha fet, i encara, de vegades, molt pitjor. Perquè, si res més volen de mi, veus-me ací prompte a respondre, ni que fos al mateix rei en persona.

—Jo em donaré ànsia, digué Carrasco, d'advertir a l'autor les explicacions que em doneu, i no dubto gens ni mica que les posarà en la Segona Part. —Que per ventura promet l'autor Segona Part?, preguntà don Quixot. —Senyor, li respongué Samsó, amb tot i que la vostra mercè sap prou bé que mai les segones parts valen tant com les primeres, són alguns del públic que la demanen: l'autor ja hi treballa amb diligència, emperò molt se tem que li'n manqui material per eixir-ne airós. —Vols-te jugar, replicà Sanxo, que aquest moro presumit es creu que ací dormim a la palla? Ah! ben segur que no ens coneix! Doncs, que s'esperí un xic, i veurà com, sens trigar gaire, li donem tela llarga a compondre, no solament una Segona Part, sinó més de cent. Ço que jo puc dir-li, és que, si el meu senyor volgués pendre mon consell, a hores d'ara ja aniríem per aquests camps, desfent greu-

ges i adreçant torts, com és costum i estil dels bons cavallers aventurers.”

Tan bon punt com hagué Sanxo proferit semblants paraules, vingueren a ferir llurs orelles els renills de Rossinant; els quals renills feren saltar el cor de don Quixot, qui, donant-se a entendre que eren de molt bon averany, deliberà de fer, ans de tres dies, una altra sortida. Llavors declarà son intent al batxiller, i aquest, no solament el donà per ço, sinó que fins li consellà d'anar-se'n a la ciutat de Saragossa, on havien de verificar-se unes solemníssimes justes per la festa de Sant Jordi. —Allà, prosseguí ell dient, vostre esforçat coratge podrà segurament triomfador de tots els cavallers aragonesos, qui, com ja és sabut, són els millors cavallers del món. Solament vull consellar-vos, de gràcia, que no us arrisqueu tant en escometre algun perill, posat que no és a vós sol qui pertany vostra vida, sinó que també la reclamen els desemparats i oprimits, de qui sou vós el defensor: tempreu, doncs, el vostre valor excessiu, senyor don Quixot; jo us ho suplico en nom de la humanitat.

—Tot això que dieu és gran veritat, afegí Sanxo, i el meu senyor s'hi mira poc sobre aquest punt; el mateix li és escometre cent homes armats, com un minyó golafre mitja dotzena de cogombres. Cap de tall, senyor batxiller, prou temps que hi ha d'envestir, així com per recular, i no ha d'ésser tot, *Sant Jordi, firam, a ells!*, tant més que jo he sentit dir, i si mal no recordo al mateix senyor meu, que entre els extrems de covard i temerari hi ha el mig, que és la valentia: doncs, que així és, no vull que fugi sens tenir de què, ni tampoc deu envestir quan l'excés de perill demana altra cosa. Per cert, que jo entenc molt bé aques-

ta segona part de l'art de la guerra: i així, si vol de mi encara una altra vegada en aquesta nova campanya, jo dic per endavant al meu senyor que ell s'haurà de guanyar totes les batalles, restant jo solament obligat a vetllar per sa persona en allò que ateny sa netedat i complaença, cuidant de les provisions i de donar-li bons consells; emperò així que es tractarà de combatre, bona nit i bona hora, ja no hi vull saber res: cadascú entén de son ofici, no és així?, i tot anirà de bo i millor. Jo, senyor Samsó, no pretenc guanyar fama de valent, sinó del més excellent i lleial escuder qui mai hagi servit un cavaller de fortuna. Després, si el meu senyor don Quixot volgués remunerar-me de mos infinits i bons serveis, està en la seva mà de donar-me, si no una ínsula, puix apar que no abunden gaire, almenys un petit govern; i si tant vol, no em doni res, que no só mica cobdiciós. Sanxo jo he estat fins ara, i Sanxo bé faig compte de morir. i encara podria ésser que hi hagués molt guanyat de no haver estat altra cosa. Mes, si amb tot i això, de bones en bones, sens un gran afany i sens molt de perill, em portés el cel alguna ínsula o altra cosa pareguda, no só tampoc tan ximple que la rebutgés, per tal com diu el proverbi quan ne passen, fan de bon aplegar; i al bon dia dar-li entrada i esperar la nuvolada.

—Vós, germà Sanxo, digué Carrasco, ha-veu parlat com un catedràtic; mes, amb tot i això, confieu en Déu i en el senyor don Quixot, qui us donarà un reialme, quan no una ínsula.—Tant és el de més com el de menys, respongué Sanxo; encara que li puc dir, al senyor Carrasco, que no cauria en sac foradat el regne que el meu senyor em donés. Temps ha que em tinc pres el pols,

i em trobo amb salut per regir reialmes i governar ínsules, com ja ho he dit altres vegades al meu amo. — Mireu, Sanxo, digué Samsó, que els càrrecs muden els costums, i bé podria fer-se que, en veient-vos governador, no coneguéssiu ni la mare que us parí. — Això deu entendre's, respongué Sanxo, amb aquells qui nasqueren entre malves, i no amb els qui tenen damunt l'ànima una bona gruixària de cristians vells, com jo la hi tinc; veieu, doncs, si sabré tenir desagraïment envers ningú.—Déu ho faci, digué don Quixot, i tot se sabrà quan el govern arribi, que ja em sembla com si em ballés davant els ulls."

Dit això, pregà al batxiller que li fes la gràcia que volgués compondre-li uns versos acróstics sobre el nom de Dulcinea del Tobós, per acomiadar-se d'ella ans de la partida. El batxiller li féu present que, essent aquell nom un poc llarg, un madrigal seria més fàcil, i tal vegada més agradable. Don Quixot insistí de totes passades per l'acròstic, i Carrasco li prometé que hi faria tot quant sabia. Acabat que acordaren de partir dins espai de vuit dies, i recomanant al batxiller que guardés el secret, nostres tres amics se separaren.

CAPÍTOL V

De la discreta i gentil conversa que passà entre Sanxo Pança i sa muller, amb altres fets dignes de venturosa recordació.

En arribant a escriure, el traductor d'aquesta història, aquest cinquè capítol, diu que el té per apòcrif, car Sanxo hi enraona

amb un altre estil d'aquell qui podia permetre son curt enginy, i diu coses tan subtils, que no creu possible que ell les sabés; emperò que no volgué deixar de traduir-lo, per complir amb allò que a son ofici devia, i així prosseguí dient:

Arribà Sanxo a casa tan satisfet, tan alegre, que sa muller no pogué estar-se de preguntar-li de què eren aquells alegrois.—Ah! ah, ell respongué, muller meva, bé fora jo més content si tan gojós no estigués.—No us entenc ni mica, replicà ella; puix per molt ignorant que jo sia, no sé a qui pugui saber greu d'estar alegre.—Mireu, Teresa, digué llavors Sanxo: jo só content de tornar-me'n amb el meu senyor don Quixot, i de l'esperança que tinc de trobar uns altres cent escuts d'or; emperò encara més m'alegraria si Déu volgués donar-me què menjar a peu eixut i estar-me a casa, sens portar-me per mals camins i viarany, i així m'estalviaria la dolor que jo sent d'abandonar ma esposa i mos fills benvolguts. Ja veieu, doncs, com tinc raó de dir que fóra més content si tan gojós no estigués.—En bona fe, marit meu, respongué ella, d'ençà que sou entrat en la cavalleria aventurera, teniu certa manera d'enraonar, que no hi ha qui us entengui.—N'hi ha prou que m'entengui Déu, qui entén de totes les coses, replicà Sanxo. Entretant, la meva muller, procureu de tenir ben peixat el nostre ruc, dobleu-li la racció, repasseu i apareieu-li l'albarda i altres ormeigs, per tal que estigui tot en orde abans de tres dies. Perquè no us penseu que anem a casori, senyora, ans a rodar el món, a tenir bells encontres amb gegants, amb endriacs i monstres, qui xiulen, criden i bramen d'una manera espantable; i encara tot això serien flors i violes, com no hi intervinguessin eugassers i moros

encantats.—Bé em crec jo, marit meu, replicà la Teresa, que als escuders aventurers no se'ls pot dir mal profit els faci; per tant, jo estaré pregant Déu Nostre Senyor que us tregui ben prompte de tan mala ventura.—Puc dir-vos amb tota veritat, la meva muller, respongué Sanxo, que si no pensés jo veure'm en breu temps governador d'una ínsula, ací mateix voldria morir.—Això no, marit meu, va interrompre la Teresa, que visca la gallina, i visca amb sa pepida: visqueu vós, i vagin al diable tots els governs del món: sens el govern, eixíreu del ventre de vostra mare, sens govern sóu viscut fins ara, sens govern anireu o us portaran a la sepultura quan Déu en sia servit: i després, que d'altres n'hi ha qui viuen sens governar, i per això també viuen i passen entre la gent. La millor salsa del món és la fam, i comsevulla que aquesta no sol mancar als pobres, ells rai, sempre mengen de gust. Emperò, mireu, Sanxo, si per ventura vingués a vostres mans algun govern, no us oblideu de mi ni dels fills. Recordeu-vos que el Sanxonet ja té quinze anys fets, i és molt just que vagi a estudi, sobretot si son oncle l'abat vol ficar-lo en l'església. També ja és hora que vostra filla Maria Sanxa prengui estat, perquè estic pensant que té tantes ganes de veure's maridada com pogueu vós tenir-les de trobar un govern, i a la fi, a la fi, fa de més bon veure la filla mal casada que ben amistançada.—Tingueu paciència, digué Sanxo, que jo us tinc de casar la Maria Sanxa tan altament, que bé caldrà que li donin el nom de *Senyoria*.—Això no, mon amic, replicà la Teresa; més val que la caseu amb un qui sigui del seu braç, que serà més segur i raonable. Com fer volguéssiu de la vostra filla una gran dama, canviar-li els socs per unes

xinelles, i les faldilles de burell catorzè per una pollera de seda (*), veureu com no s'hi trobarà, la xicota, i a cada pas farà o dirà alguna bajanada, la qual mostrarà tots els fils de sa tela basta i grollera.—Vós sí que sou la bajana, respongué Sanxo, i esteu molt lluny de conèixer el món: teniu de saber que com s'és ric, ja hom no fa ni diu bajanades. Amb dos o tres anys, basten per pendre tot l'aire i el to del senyoriu; i encara que ma filla no el prengué, això, què hi fa?; amb tal que ella sia Senyoria, ja tant se me'n dona.—Amideu-vos, Sanxo, amb el vostre estat, replicà la Teresa; no vulgueu enlairar-vos, i pareu esment en el refrany qui diu: si vols ésser ben casat, casa't en o pel veïnat. Doncs, altrament, deixeu-vos que a un gran comte o a algun cavallerot, amb qui la caséssiu, li pasés pel cap de posar-me-la com a nova, no deixant-la de vil fembra, filla d'un terrossaire i d'una pelacanyes. No, per ma fe, marit meu; no és per això que jo he nodrit ma filla; vós basquegeu's de son dot, que jo ja em donaré ànsia de maridar-la. Tant més, que ací tenim el Llop Totxo, fill del nostre veí Joan Totxo, qui no es mira amb mal ull la xicota. Es un bon minyó, robust i sa, que ja el coneixem; i amb aquest, qui val tant com ella, estarà ben casada, i així els tindrem sempre amb nosaltres, vivint plegats, pares, mares, filla, gendre i tots els petits qui après vindran. Així Déu ens beneirà: tots treballarem i viurem, valent això molt més que tots els vostres títols i grandeses.

—Vina'm ací, bestiassa, i dona de Barra-bàs!, exclamà Sanxo, donant un cop de peu en terra; ¿per què vols tu ara, sense més

(*) Era una gonella en forma de campana. En castellà "verdugado", i també "pollera".

ni més, empatxar-me de casar ma filla amb qui pot donar-me néts qui es diguin Senyoria? Que et sabria mal de sentir-te nomenar Na Teresa Pança?, de veure't asseguda, a l'església, sobre bons coixins de vellut, venint darrera teu les filles dels gentilshomes? No cal sinó que sempre estigueu parades, sense minvar ni créixer, com estàtues de parament. Doncs, no se n'ha de parlar més; ma filla serà comtessa. —No, senyor, que no ho serà mentre jo visqui, replicà la Teresa; i só jo qui t'ho dic, jo mateixa, qui fui batejada amb el nom de Teresa, net i pelat: Cascall s'anomenà mon pare, i a mi, per tal com só la teva muller, em diuen Teresa Pança, que, a dreta llei deurien nomenar-me Teresa Cascall; mes, van les lleis així com volen els reis: i no vull comportar que allarguin el meu nom, puix que tal vegada seria massa pesant per les meves espatlles. Creus tu que vull sentir-me dir al darrera: —Mireu-la, de quin aire va, la cuca fera! Ahir no es fartava d'estirar un bri de cànem, i anava a missa cobrint-se el cap amb les faldilles en lloc de la caputxa, i vui ja en va amb pollera, amb fer-mall i tota entonada, com si no la coneguéssim... —No, en bona fe, això no serà tant com Déu me mantingui els meus cinc o set sentits. Vós podeu anar a fer-vos príncep, duc, senyor, ço que us vinga de grat, que jo i ma filla no havem de fer ni un pas enfora del nostre poble. La dona en sa casa, i l'home a la plaça; i per la donzella honesta, el treballar es sa festa. Aneu-vos-en en bona hora amb el vostre don Quixot, que encara no sé qui li ha donat el *don*, i deixeu-nos a nosaltres amb nostra mala ventura, que Déu ens la millorarà, si som bones.

—Ara dic, va prorrompre Sanxo, que

tens algun mal esperit dins el teu cos. Valga'm Déu!, i quants de disbarats no has estat enfilant qui no tenen cap ni centener! ¿Què te a veure tot això amb el que jo dic? Vina'm ací, ignorant i beneita: com jo li digués a ma filla d'estimbar-se daltabaix d'una torre, o que se n'anés per aquests mons de Déu, com així ho féu la infanta dona Urraca, llavors tindries molta raó de no conformar-te amb el meu gust; emperò, si amb un cop de mà i en un tancar i obrir d'ulls te li floco un *don* i una *senyoria* a les costelles i traient-la dels rostolls, te l'assec sobre coixins de vellut i te la duc sota tàlem, per què no has de consentir i voler co que jo vull? —Sabeu per què, el meu marit?, respongué la Teresa, per aquell refrany qui diu: la postissa senyoria fa notar la grosseria: vindran amb tu mentre tindràs, mes fugiran si pobre estàs. —Mira, Teresa, respongué Sanxo, i escolta co que ara vull dir-te, que tal vegada no ho hagis sentit en tots els dies de ta vida: i ara no só jo qui et parla, per tal com tot el que penso dir són sentències del pare predicador que la quaresma passada ací predicà: el qual, si mal no recordo, digué, que totes les coses presents qui fereixen nostres ulls, es presenten, estan i concorren en la memòria nostra molt millor i amb major instància que no les coses passades." (Per totes aquestes raons que ací va dient Sanxo, creu el traductor que el present capítol sigui tot apòcrif, per tal com excedeixen de molt a la capacitat del propi Sanxo, el qui prosseguí dient): —¿D'on prové que quan velem alguna persona ben composta i ricament arreada, i amb gran pompa de criats, sembla que per força indueix-nos i convida a que li tinguem respecte, per molt que la memòria en aquell cas ens representi algu-

na baixesa en què veiérem tal persona, la qual ignomínia, ja sigui de pobresa o bé de llinatge, essent passada, ja no és, i sols és allò que veiem de present? I si aquell a qui la fortuna tragué del borrador de sa baixesa (que són aquestes les mateixes paraules del predicador) exalçant-lo fins al cim de sa prosperitat, fos ben criat, liberal i cortès amb tothom, i no s'entremetés amb aquells qui per antiguitat són nobles, tinguís per cert, Teresa, que no hi haurà qui es recordi de ço que fou, com no sigui algú envejós, de qui no pot deslliurar-se cap pròspera fortuna.

—No us entenc ni poc ni molt, marit meu, replicà la Teresa; i no us vull dir res més, sinó que feu el vostre gust, i no em trenqueu més el cap amb les vostres parleries i retòriques; i si tan posat esteu en tenir un govern, que us en porteu el vostre fill Sanxo, per ensenyar-lo de governar, puix bo és que els fills heretin i aprenguin els oficis de llurs pares. —En tenint jo govern, digué Sanxo, me l'has de trametre per criar-lo segons pertanyi a sa professió, i així mateix et remetré diners, que no me'n mancaran, per tal que mai no faltará qui vulgui emprar-ne als governadors com n'hauran fretura: i vesteix-lo de manera que dissimuli ço que ara és i paregui ço que deurà ésser. —Vós trameteu diners, li respongué la Teresa, i jo el vestiré a les mil meravelles. —Per fi, bé estàs tu concorde, digué Sanxo, en què té d'ésser comtessa la nostra filla? —Si per ventura la veiem comtessa, replicà ella, tal dia faré compte que la fiquen dins la caixa: mes dic-vos altra vegada que feu la vostra voluntat, que amb semblant càrrega nasqueren les dones, ço és, d'ésser obedients a nostres marits, encara que siguin uns panarres." Dient

això
veié
San
tenia
tot
conv
Quin

De
m
un
tè

M
ress
dita
neb
qui
son
cer
per
rav
d'a
dic
gra
am
—
me
qui
i
aq
res
ha
hi

això, començà a plorar com si verament veiés la seva filla ja morta i soterrada. Sanxo la consolà dient-li que, amb tot i que tenia d'ésser comtessa, no la'n faria sinó tot el més tard possible. Ací terminà la conversa, i Sanxo se'n tornà a veure don Quixot per tractar de la llur partida.

CAPITOL VI

De les raons que passà don Quixot amb sa neboda i amb la mestressa; essent aquest un dels importants capítols d'aquesta història.

Mentre que Sanxo Pança i sa muller Teresa Cascall passaren la impertinent dessús dita conversa, no estaven mica ocioses la neboda i la mestressa de don Quixot, les qui per mil senyals hagueren d'inferir que son oncle i senyor volia allunyar-se per tercera vegada, i tornar a l'exercici de la tan per elles malaventurada cavalleria. Procuraven per totes les vies possibles distreure'l d'aquell malvat pensament; mes tot era predicar en desert i picar en ferro fred: malgrat d'això, entre moltes d'altres raons que amb ell passaren, li digué la mestressa: —Tingui entès, senyor, que si la vostra mercè no vol posar el peu pla, i no resta quiet a casa, deixant-se d'anar per munts i valls com ànima en pena, perseguint aquestes que diuen que s'anomenen aventures, a qui jo dono el nom de desventures, hauré de clamar ben alt a Déu i al rei, que hi posin condigne remei.”

En això li respongué don Quixot: —Ço

que Déu respondrà als teus planys. jo no ho sé, ni tampoc ço que respondrà Sa Majestat; i solament sé que, si jo fos rei, m'excusaria de respondre a tanta infinitat de memorials impertinents com cada jorn li donen: que un dels majors treballs dels reis, entre molts d'altres, és per tant com són tinguts d'escoltar tothom; i així, no voldria jo que coses meves li donessin enuig. — Digui'ns, senyor, féu la mestressa; no hi ha cavallers en la cort de Sa Majestat? — Sí, respongué don Quixot; i és molt raonable que n'hi hagin per a major lluïment de l'altesa dels prínceps i per ostentació de la majestat reial. — Doncs, no en fóra la vostra mercè un. replicà ella, d'aquells qui, restant assossegats en la cort, servissin al rei llur senyor? — Mireu, amiga, respongué don Quixot; no tots els cavallers poden ésser cortesans, ni tots els cortesans poden, ni deuen ésser cavallers aventurers: igualment són tots necessaris al món; i per molt que tots siguem cavallers, bona diferència hi va dels uns als altres: car els cortesans, menys d'abandonar les llurs cambres ni de jaquir els lлиндars de la cort, discorren per tot el món mirant sobre un mapa, sens esmercar ni un ardit, ni patir calor, fred, fam ni set; emperò nosaltres, els cavallers aventurers veritables, al sol, al fred, al vent, a les inclemències del cel, de nit i de dia, a peu i a cavall, amidem la terra amb nostres propis peus; i no solament coneixem els enemics en pintura, sinó tal com realment són, i en qualsevol pas i ocasió aquells en vestim, sens parar-nos en sotileses, ni en les lleis del combat, si porta o no porta més curta la llança o l'espasa, si du amb si relíquies o algun engany recòndit.

"Tot això us he dit, la meya mestressa, per fer-vos veure la diferència que hi ha

d'uns cavallers als altres; i fora molt raonable que no hi hagués príncep qui no tingués en major estima aquesta segona, o, per millor dir, primera llei de cavallers aventurers, que, segons llegim en llurs històries, tal d'entre ells fou la salut, no solament d'un regne, sinó de molts.

—Ah, senyor meu!, digué llavors la neboda; miri vostra mercé que tot això que diu dels cavallers aventurers és ficció i mentida, i llurs històries, ja que no les cremessin, mereixerien que a cada una li posessin un sambenet, o algun senyal qui la distingís com a malvada i pervertidora dels bons costums. —Per aquell Déu qui em sosté, digué don Quixot, si no fossis tu ma neboda carnal, com a filla que ets de ma germana pròpia, faria damunt teu tal escarment per la flastomia que digueres, que ressonaria per tot el món. Com se pot fer que una mocosca qui tot just sap manejar dotze boixets de randes gosi posar la llengua i censurar les històries dels cavallers aventurers? Que diria, en tal cas com aquest, el senyor Amadís? Amb tot, jo só aparellat de creure que ell te perdonaria, per tal com fou el més humil i cortès cavaller de son temps, i no-res-menys que era un gran defensor de les donzelles. Emperò tal te podria haver sentit, qui te'n fera penedir, car no tots són afabies i ben criats: alguns n'hi ha de gallòfols i ben desvergonyits; ni tots els qui s'anomenen cavallers ho són del tot, per quant els uns són d'or, els altres d'alquímia; i tots tenen aire de cavallers, mes no tots poden aventurar-se al toc de la pedra de la veritat. Homes hi ha de baixa mà qui es rebenten per tenir aparença de cavallers, així com hi ha cavallers els quals sembla que a posta moren per semblar homes baixos: aquells s'enlairen, ja sia moguts per

la cobdícia, sia per la virtut; aquests s'abaixen, o amb la fluixedat o amb el vici: i així, calprofitar-nos d'un coneixement ben discret, per distingir aqueixes dues maneres de cavallers tan semblants en llurs noms, i tan distints en les llurs accions. —Valga'm Déu!, digué la neboda; tan savi com es la vostra mercè, senyor oncle, que si tant convingués, en cas d'una necessitat, podria pujar dalt d'una trona a predicar, i que, amb tot i això, estigui tan obcecat, que vulgui estimar-se valent, essent vell, torçut estant malalt, adreçador de torts trobant-se encongit per l'edat, i, sobretot, noble cavaller, no essent-ho, puix, com se vulla que ho puguin ésser els gentilshomes, no és així d'aquells qui són pobres?

—Tens molta de raó, neboda, en ço que dius, respongué don Quixot; i coses podria dir-te de llinatges, que t'admirarien; mes per no mesclar ço humà amb ço diví, ara no les dic. Mireu, amigues: a quatre lles de llinatges (i escolteu-me bé) poden reduir-se tots els qui hi ha en el món, i són aquests: els uns qui tingueren fonaments numils, anaren estenent-se i creixent fins arribar a una suma grandesa; els altres qui, tenint principis grans, els conserven i mantenen en el mateix estat amb què començaren; uns altres qui procediren de principis grans i acabaren en punta com les piràmides, havent disminuït i mermat llur principi fins a parar en no-res; i d'altres n'hi ha, essent aquests els més, qui ni tingueren un bon principi, ni una raonable mitjanía, i així tindran l'acabament sens algun nom, com el llinatge de la gent baixa i tosca. Dels primers, qui tingueren un fonament numil i muntaren a la celsitud que encara conserven, vos serveixi d'exemple la casa otomana, per tal com d'un humil i baix pas-

tor qui li donà principi, està dalt el pinacle on ara la veiem. Del segon llinatge, qui tingué principi amb celsitud i la conserva, seran exemple molts prínceps, qui ho són per herència, i qui s'hi mantenen, sens augmentar-la ni disminuir-la, contenint-se dins els límits de llurs Estats pacíficament. Dels qui començaren grans i definiren en punta, n'hi ha tants, que ni es podrien comptar, car els Faraons i Ptolomeus d'Egipte, els Cèsars de Roma amb tota la caterva (si així pot nomenar-se) d'infininitat de prínceps, monarques, senyors, medes, assiris, perses, grecs i bàrbars, tots aquets llinatges i senyorius acabaren en punta i en no-res, per tal que no serà possible trobar ara algun de llurs descendents, i si un n'hi hagués, es trobaria en el més baix i humil estat. Del llinatge plebeu, ja no cal dir sinó que solament serveix a engrossir el nombre dels vivents, ben lluny de merèixer altra fama ni altra llaor ses grandeses. De tot ço dit haveu-ne d'inferir, les meves babaus, que és gran la confusió regnant entre llinatges, i que sols apareixen grans i il·lustres aquells qui en donen mostres, exercint virtut, riquesa i generositat els membres qui els posseeixen. Diguí virtut, riquesa i generositat, per tal com un de gran qui fos viciós, serà un viciós gran, i el ric no generós, serà un avar mesquí: car aquell és dit venturós qui sap esmerçar convenientment les seues riqueses. Al cavaller pobre, altre camí no li resta, per mostrar que és cavaller, sinó el de la virtut, essent afable, ben nodrit, cortès, moderat, oficiós, i sobretot caritatiu, perquè amb dos morabetins tan sols que amb cor alegre doni al pobre, serà tan generós com aquell qui a campana batent faci al·moina, i no hi haurà ningú qui, veient-lo engalanat de semblants virtuts, encara que

no el conegui, deixi de tenir-lo com a pro-
vinent de generós llinatge. Dos camins hi
ha, filles meves, per on poden anar els ho-
mes i atènyer el títol de rics i honrats: a
l'un ne diuen el de les lletres i l'altre és
nomenat el de les armes. Jo tinc més armes
que no lletres, i nasqui, segons vinc inclinat
a les armes, sota la influència del planeta
Març; entant que quasi m'és forçat de se-
guir per llur camí, i per ell tinc de perse-
verar malgrat de tot el món. I serà en va
que us canseu a persuadir-me que no vul-
gui jo ço que els cels volen, la fortuna dis-
posa, i la raó demana, i més que tot ma vo-
luntat desitja: puix sabent, com jo sé, els
innombrables treballs que atenyen a la
cavalleria aventurera, se també quins infi-
nits bens s'hi percacen; i sé que el viarany
de la virtut és prou estret, i que el camí
del vici és ample i espaiós; i sé que llurs
fins i paradors son diversos: com el del vici,
dilatat i ample, té per fi la mort, i el de la
virtut, estret i feixugós, condueix a la vida,
i no a la vida qui s'acaba, sinó a la perdu-
rable; i sé, com diu aquell gran poeta caste-
llà, que

*Per semblants aspredats un hom camina
De la immortalitat al cim més alt,
On mai no ateny qui d'allà declina.*

—Ai, desventurada de mi!, digué la ne-
boda, que també és poeta mon oncle; tot ho
sap, i abasta per a tot: jo em jugaré que
si volgués ésser paleta, sabria àdhuc fer
una casa tan bé com una gàbia. —Jo et
promet, la meva neboda, respongué don Qui-
xot, que si mos pensaments de cavalleries
no s'haguessin tan ensenyorit de tots els
meus sentits, més d'una curiositat eixiria de
les meves mans."

En aquest punt, trucà Sanxo Pança a la porta, i tantost com ho conegué la mestressa, anà corrent a amagar-se per no veure'l. La neboda li anà a obrir la porta, ixqué a rebre'l amb els braços oberts el seu senyor don Quixot, i tancaren-se ambdós dins la cambra, on tingueren un altre colloqui que no li porta gaire avantatge el passat.

CAPITOL VII

Raconament que tingueren don Quixot amb son escuder, amb altres fets molt famosos.

Veient la mestressa que Sanxo Pança i don Quixot es tancaven dins la cambra, es donà a pensar que d'aquella entrevista vindria la resolució d'una tercera sortida. Amb l'exasperació i congoixa que aqueix pensament li causava, posà's en cor d'implorar l'ajuda del batxiller Samsó Carrasco, perquè distraqués el nostre cavaller de son desbaratat propòsit. I prenent son mantell, anà a casa del batxiller, al qual trobà passejant-se per l'eixida. —Ja el tenim ben perdut!, exclamà ella, agenollant-se-li als peus, feta una mar de llàgrimes; ja no hi ha res a fer, puix que el meu senyor se'n va, sens dubte. —Què és això, senyora mestressa, digué el batxiller tot esverat, que se us està morint el senyor vostre? —Tot és u, mon estimat senyor Samsó; puix ell vol anar-se'n altre cop a cercar les aventures, que amb aquesta serà la tercera: a la

primera me l'han portat cruixit de bastonades, entravessat sobre un ruc: a la segona, vingué dintre una gàbia, i tan flac, esgrogueït i feble, que prou me calgué dependre més de sis-cents rovellis d'ou per revifar-lo un xic; allà estan les meves gallines encara vives, qui no em deixaran mentir. I ara figureu-vos, senyor batxiller, en quin estat me'l tornaran aquesta vegada. —No us doneu tan mal temps, senyora, respongué Samsó: aneu-vos-en a casa vostra, i teniu-me apariat quelcom ben calent per esmorzar, que prompte jo hi seré i veureu com faig meravelles. —No res menys, de passada, podeu dir l'oració de santa Polònia. —Emperò, senyor, objectà la mestressa, santa Polònia no guareix sinó de mal de queixal, i el senyor meu està malalt del cervell. —Vós feu ço que us dic, senyora mestressa, replicà l'altre, i no vulgueu saber més que un batxiller de Salamanca." Amb això se n'anà la mestressa, sens contradir-lo ni poc ni molt.

En aquest entremig don Quixot i Sanxo tenien la següent conversa. —Ha de saber, senyor meu, li digué l'escuder, com ja he donat entenent a la muller que em convenia seguir encara la vostra mercè. —I bé, amic, li preguntà don Quixot, què en diu la Teresa? —Oh!, va prorrompre Sanxo, la Teresa diu moltes coses: que s'ha de mirar bé com un hom posa el peu; que cantin papers i mentin barbes, que el prometre no fa pobre, puix més val un té que dos te'n daré. Es molt parladora la Teresa; amb tot, jo dic que el consell de la dona és poc, i el qui no el pren és un boig. —Així ho crec jo, respongué don Quixot; emperò parla més clar, sens encobrir ço que vulguis dir-me. —Entengui que no só jo qui ho dic, replicà Sanxo; és ma muller qui m'eixorda

les orelles, cridant-me que tots estem sub-
jectes a la mort; que vui hi som i demà
no; que tan prima té la pell el jove com el
vell, i que solament Déu disposa de la vida
dels homes; perquè la mort és sorda, i ve
a l'hora més impensada, no aturant-la ni
precis, ni forces, ni mitres, ni ceptres: què
sé jo? La Teresa torna a dir ço que sent
predicar a la trona. —Tot això és ben ve-
ritat, respongué don Quixot, mes no entenc
a què treu cap. —Jo tampoc hi queia, res-
pongué Sanxo, emperò a la fi crec haver-ho
endevinat. La meva esposa voldria que en
lloc de les recompenses que em promet vos-
tra mercè, i que tant poden venir com dei-
xar de venir, volgués donar-me, tot el temps
que jo estigui a son servei, això que en diu
ella, *un tant cada mes*, com si diguéssim un
salari; que sia poc, que sia molt, no hi fa
res, car sobre fonaments se fa la casa;
moltes miques fan un tros; i mentre que
un guanyí alguna cosa, ja no pot perdre.
Això no vol dir que si vostra mercè té
ocasió de donar-me la ínsula que em té
promesa, jo no la hi accepti, com és de raó,
i després ja la descomptarem del meu sala-
ri, que a rebaixar sempre s'hi és a temps;
i així farem contenta la Teresa.

—Ja t'entenc, amic Sanxo, va interrom-
pre don Quixot; i bé voldria jo complaure
les intencions de ta esposa, amb tal que
hagués trobat en alguna història de cava-
ller aventurer un sol exemple qui em de-
mostrés ço que solien guanyar els escuders
cada mes o cada any. Emperò per molt que
les he llegides totes amb molta atenció, no
tinc record que algun cavaller aventurer
hagi senyalat conegut salari a son escuder;
solament sé que servien a mercè, i espera-
ven amb resignació que llur senyor tingués
a bé recompensar-los amb una ínsula o amb

alguna altra cosa equivalent. Si aquests tractes vos convénen, Sanxo, partim plegats, i molt content que n'estaré; perquè no us penseu que jo vulgui mai derogar aquest antic costum. I així, torneu-vos-en a casa, i declareu a la Teresa mon intent; i comsevulla que aquest no us sia grat, a ella ni a vós, per això tan amics com abans; que mentre hi hagi gra al colomar, no li faltaran coloms: més val bona esperança que roïna possessió, i un bon plany que una mala paga. Dic-vos això, amic meu, per fer-vos veure que també jo sé engegar proverbis com pluja menuda: i finalment vull dir-vos, que si amb mi no veniu a mercè, corrent ambdós una mateixa sort, que Déu vos empari i faci ben sant, per tal que a mi no em faltaran escuders més obedients, més solícits, i no tan empatxats ni tan xerraires com vós."

Oïda Sanxo aquesta resolució tan ferma, se li posà un núvol davant, i caigueren-li les ales del cor; puix s'era cregut que son senyor no sabia anar-se'n sens ell per res del món. Estava, doncs, suspens i pensatiu, quan Samsó Carrasco hi entrà, acompanyat de la mestressa i la neboda. Nostre batxiller se n'anà corrent a abraçar don Quixot, i alçant la veu, li digué: —Oh flor de la cavalleria, llum i espill dels afortunats fills de Març, honor i glòria de la nació espanyola! Així Déu tot poderós, qui vetlla sobre els esforçats barons, pugui atorollar els envejosos qui volguessin contrariar la teva tercera eixida! Ni mai que llurs culpables desigs complerts es veiessin!" Llavors, mirant-se la mestressa, esparverada d'aquest preludi, afegí: —Ja no us cal dir més l'oració de santa Polònia, per tal com sé que és voluntat irrevocable de les esferes, que el senyor don Quixot torni a

consagrar son invencible braç a la defensa dels desvalguts i oprimits; entant, que tindria jo greu recanca de portar la menor tardança a l'acompliment de tan alta missió. ¡Via fora!, doncs, el meu senyor don Quixot, formós i brau!, ans avui que demà vulgueu posar-vos en el noble camí de l'honor; i si res vos manqués, si no poguéss el vostre escuder seguir-vos, ací em teniu a mi predisposat a suplir-lo en tot i per tot."

Com don Quixot sentí això, mirant-se a Sanxo Pança, proferí: —No et deia jo que trobaria escuders de sobres? Ja ho sents, amic, vet-lo ací aquest inaudit batxiller Samsó Carrasco, aquest eixerit perenne i alegrador de les escoles salamanquines, vigorós i ben disposat de sa persona, prudent, sofert així de la calor com del fred, així de la fam com de la set, amb totes aquelles parts que es requereixen per ésser escuder d'un cavaller aventurer. Emperò Déu no em permeti de llevar a les lletres el qui ha de posar-les alt en el pinacle de la glòria, ni privar les ciències de llur més digne sosteniment! No, no, senyor Carrasco: bé podeu romandre en vostra pàtria per illustrar-la i honrar-la, que jo amb qualsevol escuder seré content, si és que Sanxo no es dignés d'acompanyar-me. —No seré jo qui es voldrà jaquir de la vostra senyoria, va prorrompre Sanxo amb els ulls plens de llàgrimes. Si la vostra mercè vol encara admetre'm, estic d'ací avant disposat a seguir-lo on se vulla. Tant més, que no só d'aquells qui un cop s'és acabat el pa, ja deixen la companyia. Tothom del nostre poble sap prou bé qui som els Panças, i que no tenim res d'ingrats. Si jo li he parlat del salari, no fou sinó per complaure ma muller, qui, en ficant-se-li una ceba al cap, el diable que la hi tregui. Emperò fins ací havem arribat; i puix l'home és el qui ha

de portar les calces; si ella vol cridar, que cridi; car jo li faré entendre que és la meva muller. Així, no hi ha res més a fer sinó que vostra mercè deixi ben arreglat son testament, de manera que no es pugui revocar, i posem-nos en camí; que jo serviré de nou la vostra senyoria tan bé i millor que quants escuders hagin servit a cavallers aventurers en els passats i presents temps."

Finalment nostre cavaller i Sanxo s'abracaren i romangueren amics. Fetes les paus entre ells dos, fou acordat que don Quixot partiria d'allà a tres dies, durant els quals tindrien temps de retre's en orde de les coses necessàries per al viatge i de cercar una celada amb visera, que, de totes passades, digué don Quixot, se la tenia d'emportar. Oferí-li Samsó, perquè sabia que un amic seu ne tenia una de rovellada, i que no la hi negaria. La mestressa i la neboda no deixaren de maleir l'endiablat batxiller, tot arrencant-se els cabells i esgarrapant-se la cara; malgrat d'això, don Quixot i Sanxo menaven llur fet avant, i el dia senyalat, a l'hora foscant, pujaren, l'un dessús el Rossinant, l'altre en el seu antic ruc, i empengueren plegats la via del Tobós. El batxiller els acompanyà un bon tros: com fou de nit, abraçà al nostre bon cavaller, pregant-lo que el tingués a noves de sa pròspera o adversa fortuna, i se'n tornà ben alegre a notificar al rector i al barber la partida de don Quixot.

CAPITOL VIII

On es reconta ço que esdevingué a don Quixot anant a veure sa senyora Dulcinea del Tobós.

Beneït sia el poderós Alà!, exclamà Cid Hamet Benengeli al començament d'aquest capítol. Beneït sia Alà!, repeteix tres vegades, per tal com ja tenim don Quixot i Sanxo en campanya; l'un i l'altre disposats es troben a sorprendre'ns i divertir-nos novament. Oblidem, així, les passades cavalleries del fantasiós cavaller, i tinguem els ulls posats en les que de nou vindran, qui des d'ara en el camí del Tobós comencen, així com les altres començaren en la plana de Montiel.

Tan bon punt com el batxiller els hagué deixats, posà's a renillar el Rossinant i a sospirar el ruc en son llenguatge propi. Don Quixot va prendre aquell aïnament a molt bon averany; Sanxo Pança, qui s'adonà que la veu del ruc era més forta i sonora que la del Rossinant, en deduí que sa fortuna havia de sobrepujar la del seu amo; el qual no era raonar pitjor de com raonen molts savis en astrologia judiciària.

—Amic Sanxo, li digué don Quixot, estic en fort dubte que amb la fosca de la nit, qui ben tost ha de cobrir la terra, no poguem albirar el Tobós, on tinc deliberat d'aturar-me a veure la bella Dulcinea, demanar-li sa benedicció i prendre la deguda llicència, amb la qual jo entenc i estic segur d'acabar i menar a bona fi qualsevol perillosa aventura, car no és res d'aquesta

vida qui doni tant d'esforç als cavallers aventurers com après d'haver obtinguda la favor de llurs dames. — Segurament que estaria ben fet, respongué Sanxo; emperò veig prou difícil que vostra mercè pugui rebre la benedicció de ma senyora Dulcinea, si no és que ella la hi vulgui trametre des de les tàpies del corral, on jo la trobí en portar-li la lletra de vostra senyoria. — Com és possible, Sanxo, va interrompre don Quixot, que vulguis encara nomenar corral les galeries o llotges del ric palau habitat per la princesa a qui tant jo estimo? — Tot podria ésser, respongué Sanxo; mes a mi feren-me l'efecte d'un corral, si ja no estic faltat de memòria. — Doncs bé, replicà don Quixot; vers allà és on jo vull aviar-me. Amb tal que hi vegi ma Dulcinea, tant me fa que sigui per les tàpies com per les finestres, o per reixes de jardins; car qual-sevol raig del sol de sa bellesa que aplegui a mos ulls, il·luminarà el meu enteniment i encendrà mon cor, per tal que resti únic i sens igual en la discreció i valentia. — En bona fe, retorquí Sanxo, que com jo vegi semblant sol de la senyora Dulcinea del Tobós, no tenia res d'esplendent, ni gitava de si cap raig: en contra, puc assegurar que era ben enfosquit per la pols del blat que sa senyoria estava garbellant. — Que encara insisteixes, oh Sanxo, replicà don Quixot, a dir, a pensar, a creure, a porfidiejar que ma senyora Dulcinea garbellava blat, essent aquesta una feina i ocupació ben diferent d'aquella amb què les persones principals solen entretenir-se? No recordes tu, Sanxo, aquells versos d'un nostre poeta on ens pinta les labors que feien allà en llurs retrets de cristall aquelles quatre nimfes, qui del Taix estimat van treure llurs testes, i segueren-se a treballar en

mig de verda praderia aquelles riques teles que l'enginyós poeta descriu qui eren totes d'or torçal i de perles teixides? Doncs així devia ésser amb la meva senyora quan tu la veïeres, sinó que algun mal fetiller envejós haurà volgut canviar-te en blat i en garbell la llancadora d'or que ella tenia entre ses fines i delicades mans. Així jo em recelo que en aquella meva història, si per malaventura la escriví algun savi enemic meu, haurà posat el blanc negre, entremescant amb una veritat mil mentides, divertint-se a referir altres fets no corresponents a la prossecució de ma veritable història. ¡Oh enveja, causadora d'infinit mals, abominable corc, rosegador de les virtuts més nobles! Tots els altres vicis, Sanxo, comporten tant sigui un xic de plaer: l'enveja tan solament comporta desplaers, rancúnies i enuigs. —Això és el que jo dic, respongué Sanxo; i també tinc por que en aqueixa llegenda o història no vagi ma reputació d'ací per allà, i com solen dir, a mal borràs: doncs, a fe que no he dit mal de cap encisador, i só massa pobre per excitar l'enveja: és veritat que só un poquet maliciós, i puc tenir les meves puntes d'estrofa; emperò tot això ja ho cobreix i tapa el gran mantell de ma simplicitat, sempre natural i mai artificiosa. I encara que altra cosa no tingués sinó ésser un bon cristià i vell catòlic, enemic dels jueus, devien els historiadors tenir misericòrdia de mi, tractant-me bé en llurs escrits. Emperò, diguin com que vulguin: tal m'estic com m'estava, i qui res no té, res no pot perdre. Així, doncs, no se me'n dona una figa de veure'm posat en llibres, i anar per aquest món de mà en mà, puix sí que m'hauran ben trobat si pensen, amb llur ploma, fer-me morir de pena! —Amb tot, prou bé que et fan par-

lar, digué don Quixot, i tu dus-me a la memòria certa dama qui, tan tost hagué esment que un famós poeta acabava de fer una maliciosa sàtira contra totes les dames de la cort, se tenia per molt ofesa de no veure's compresa en la llista; de ço que féu grans càrrecs al poeta, i aquest, per complaure-la, perllongà la sàtira, llevant-li l'honor, ja que li deixà sa vanitat satisfeta. Encara ve molt al cas ço que reconten d'aquell pastor, qui calà foc i abrusà el famós temple de Diana, per tal que restés viu el seu nom en els venidors segles; i amb tot que fou ordenat que ningú no el nomenés ni de paraula ni per escrit, perquè no veiés complert son desig, encara fou sabut que s'anomenava Eròstrat. Així mateix podria aquí recitar-te un fet esdevingut a l'emperador Carles V amb cert cavaller de Roma. Volgué veure l'emperador aquell famós temple de la Rotonda, que els antics solien anomenar el temple de tots els déus, i ara, amb millor vocació, és nomenat el temple de tots els Sants, i és l'edifici qui té la millor fama de la grandiositat i magnificència de llurs fundadors; el qual, tenint la forma d'una mitja taronja, és en extrem espaiós, i molt clar, sens entrar-hi altra llum que la d'una finestra, o per millor dir boial rodó, que té en el cim; des d'on, l'emperador mirant-se l'edifici, estava prop d'ell i a son costat un cavaller romà, declarant-li les perfeccions i subtileces d'aquella gran màquina i memorable arquitectura. Doncs, havent-se fet aquest a una part del boial, digué a l'emperador: —Mil vegades, majestat cesària, m'ha vingut el desig d'abraçar-me amb vostra mejestat i gitar-me dalt a baix d'aquell boial, per deixar de mi fama eterna en el món. —Jo us agraeixo, respongué l'emperador, que no hàgiu posat per obra tan mal

pensament, i d'ací avant no us posaré jo en el cas que torneu a fer prova de vostra lleialtat; perquè us ordeno que jamai no em parleu ni estigueu allà on jo sigui": i, en acabat de semblants paraules, féu-li una gran mercè. Vull dir, Sanxo, que el desig de guanyar fama és actiu en gran manera. Qui penses tu que llançà Horaci dalt a baix del pont, armat de totes armes, fins al pregon del Tibre?, qui abrusà son braç i la mà a Múcius?, qui mogué Cúrcius, induint-lo a gitar-se dins la profundíssima timba ardent que aparegué al mig de Ròma?, qui contra tots els averanys que en contra se li mostraren, féu passar el Rubicon a Cèsar? I, amb exemples més moderns, qui barrinà les naus i deixà a peu eixut els valerosos espanyols guiats pel cortesíssim Cortès en el Nou Món? Tots aquests i altres grans i diferents actes són, foren i seran obres de la fama que desitgen els mortals, com a remuneració i part de la immortalitat que llurs famosos fets mereixen, per tal com els cristians, catòlics i cavallers aventurers, més tenim d'atendre la glòria dels segles a venir. la qual és eterna en les regions etèries i celestials, que no la vanitat de la fama guanyadora en aquest present i definible segle; fama que, per molt que duri, per fi deu acabar-se amb el mateix món, qui té son terme senyalat: i així. oh Sanxo. nostres obres no deuen eixir mai de dins els termes que ens té imposats la religió cristiana que professem. Tenim de fer morir en els gegants la supèrbia, l'enveja amb la generositat i bon cor. la ira amb l'assossegat continent i repòs de l'ànima, la glotonia i la son amb el poc que mengem, en el molt que vetllem, la luxúria i lascívia amb la lleialtat que servem a les que férem senyores de nostres pensaments, la peresa

amb l'anar per totes les parts del món cercant les ocasions qui puguin fer-nos i facin, a més de cristians, famosos cavallers. Ací tens, Sanxo, la via per on pot hom percar els extrems de llaors que comporta la bona fama."

Amb aquests i altres raonaments per l'estil, nostres dos aventurers aplegaren al desitjat lloc del Tobós. Era al punt de la mitja nit quan don Quixot i son escuder entraren dins el poble, on tots els habitants dormien amb el més tranquil repòs. El pregon silenci que pertot regnava, i que les tenebres encara ajudaven a fer més paorós, ara i adés era interromput pels lladrucs dels cans, alguns brams d'ase que s'oïren, els grunyits d'algun porc malhumorat, i els miols d'un que altre gat amorós, vagant per les teulades; tot això causà en l'esperit del nostre cavaller un mal pressentiment. Amb tot, ell digué a son escuder: —Fill meu, condueix-me vers el palau de Dulcinea." En això Sanxo, més contorbat que hom no es pot imaginar, ja que en sa vida no havia estat a casa d'aquella illustre senyora, no sabia per on girar-se. —Senyor, respongué al cap de poc, li sembla si és aquesta l'hora de trobar la porta oberta? I estaria bé que anéssim a trucar perquè ens oixin i obrin, avalotant tot el poble? Que per ventura anem a casa de nostres amistançades, com fan els bagassers, qui arriben, truquen i entren a qualsevol hora, per tardana que sigui? —Trobem primerament el palau, replicà don Quixot, que llavors ja et diré ço que fer més convingui: i para esment, Sanxo, que, o jo hi veig poc o aquell gran edifici que hom veu des d'ací, bé podria ésser el bell palau de Dulcinea. —Doncs, guï la vostra mercè, respongué Sanxo, que potser que així sigui, encara

que, per més que ho vegi amb els ulls i ho toqui amb les mans, jo hi creuré tant com que sigui ara de dia." Don Quixot féu alguns passos endavant, i anà a topar amb una gran torre que per l'alçada conegué que era el cloquer. —Ací hi ha l'església, va prorrompre Sanxo, i no és gaire bon senyal que ens trobem en el cementiri en aquesta hora: si em vol creure a mi, anem-nos-en. Puix ara recordo que la casa d'aqueixa senyora ha d'ésser en un carreró qui no passa. —Ai, el gran estrafolari!, digué don Quixot, on has trobat tu que els palaus reials siguin edificats en carrerons qui no passen? —Senyor, respongué Sanxo, tantes terres, tants costums; i tal vegada sigui aquest l'estil del Tobós. Vingui-se'n amb mi, que jo cercaré per aquests carrers o carrerons, i podria ésser que en algun recó encontrés aqueix maleït palau, que ja voldria veure'l cremat! —Sanxo, parreu amb més respecte de les coses de ma senyora, replicà don Quixot, i no ens emboliquem de paraules. —Jo em reportaré, respongué Sanxo; emperò, com vol vostra mercè que amb una sola vegada de veure la casa de ma senyora pugui jo saber-la i conèixer-la així a les fosques, si vostra mercè, qui l'haurà vista i revista infinitat de vegades, tampoc sap trobar-la? —Heretge, més que heretge!, digué don Quixot: vinga'm ací no t'he dit mil vegades que en ma vida no he vist la bellíssima Dulcinea, i que jo l'estimo solament per sa gran reputació, d'una manera ideal i platònica? —Doncs, bé, respongué Sanxo; jo dic que, si fa o no fa, l'he vista de la mateixa manera que vostra mercè l'estima. —Sanxo, Sanxo!, digué don Quixot, una cosa és fer burles i una altra enraonar de veres: no perquè jo digui que no he vist ni parlat mai

amb la senyora del meu cor, deus tu dir també que no l'has vista, essent tan al revés, com tu ja saps."

Estant en això, un pagès qui se n'anava a treballar la terra amb les seves mules, passà per allà, tot cantant aquell antic romans qui diu:

*Mala caça no tinguéreu,
Francesos, a Roncesvalls.*

—Maleït sigui el goig que em dóna, proferí don Quixot, ço que aquest home canta, car estic veient que ha d'esdevenir-nos, aquesta nit, alguna mala cosa. Bon amic, digué després, cridant l'home qui passava, que Déu vos dó una bona sort: sabríeu dir-me on seuen per ací els palaus de la incomparable princesa Na Dulcinea del Tobós?

—Senyor, li respongué el camperol, jo só foraster, i no fa sinó pocs dies que estic en aquest poble servint un ric pagès. Ací enfront viuen el rector i el sacristà; ambdós o qualsevol d'ells sabrà donar-li raó d'aqueixa senyora princesa, puix que tenen la llista de tot el veïnat del Tobós; si bé no crec jo que hi hagi en tot ell cap princesa." I, dient això, s'allunyà,

Sanxo Pança, qui veié son senyor contrariat i prou malcontent, així li digué: —Senyor, tenim el dia prop, i no és del cas que el sol ens sorprengui en el mig del carrer. Cregui'm a mi, deixem la ciutat i embosquem-nos en alguna floresta veïna, que jo tornaré, essent jorn i clar, no deixant recó ni amagatall per escorcollar, i molt fóra que no trobés la casa o palau de la senyora Dulcinea. Un cop l'hagi trobat, jo parlaré amb la meva senyora i vindré a informar vostra mercè de la manera com puguí veure-la sens detriment de la seva ho-

nor i fama. —Amic Sanxo, digué don Quixot; ara sí que has parlat poc i bé: i et dic que ton consell me sap bo i l'accepto de molt bon grat." Nostre escuder, qui frissava per treure son senyor del poble, donà pressa a la sortida, que fou prompte; i a dues milles d'allà trobaren una foresta o bosc, on don Quixot s'emboscà, mentre Sanxo disposava's per desempallegar-se d'una ambaixada, la qual li reeixí tal com després hom veurà.

CAPÍTOL IX

De quin artifici es valgué Sanxo Pança per encantar la senyora Dulcinea, amb altres fets tan ridículs com veritables.

Reconta, doncs, la història (*) que, tot emboscant-se don Quixot dins la foresta, al·sinar o selva, prop del Tobós, ordenà a son escuder que tornés a la ciutat. —Vés, fill meu, li digué, i no tornis menys d'haver vist la bellesa extrema qui sola impera en aquest cor esclau: guarda't bé quan li seràs davant que no et torbin els ardents raigs que sos ulls despedeixen. Recordat's sobretot, recorda't, oh el més afortunat dels escuders del món, de parar esment si muda de color en donar-li ma ambaixada, si oint

(*) La major part de les edicions castellanes posen ací una brau advertència de l'autor, que nosaltres havem posat al començament del capítol XVI, puix en efecte, on foren més extremades les bogeries de don Quixot i que àdhuc excediren de les més grosses, no fou en l'anada al Tobós, sinó després.

el meu nom es torba i li ve frissança, si posar's cofoia, donat cas que la trobessis asseguda en la rica estrada de sa majestat; i com estigués dreta, mira-la si es posa ara sobre l'un peu, ara sobre l'altre. Observa també, quan et respondrà, si et repeteix dues o tres vegades la mateixa resposta; si de primer fos suau i després aspra, o si, començant durament, acaba per ésser més tendra; si es posa la mà al cap com per compondre's els cabells encara que no estiguin desarreglats. Finalment, amic meu, mira bé totes ses accions i moviments; car, si tu me'n fessis una relació exacta, jo en deduiré tot ço que ella tingui de més recòndit dins de son cor, referent a ço que ateny mes amors: perquè has de saber, Sanxo, si no ho saps, que entre els enamorats, les accions i moviments que exteriorment manifesten, parlant de les llurs amors, són certíssims missatgers qui porten les noves de ço que dintre l'ànima passa.

—Bé pòt la vostra mercè fiar de mi, respongué Sanxo; i eixampli un poquet, senyor meu, aqueix cor tan petit que té: puix consideri que el cor ferm venç mala ventura, i també solen dir: d'allà on menys un hom pensa, s'alça la llebre. Vull dir amb això que si aqueixa nit no trobarem els palaus o alcàssers de ma senyora, ara que és de dia jo espero que no serà com si cerqués una agulla en un paller, i, en trobant-los, deixi-me-la per mi. —Per cert, digué don Quixot, que sempre treus els teus proverbis tan a pèl de ço que estem tractant, com no voldria per mi millor ventura en allò que més desitjo.”

Dit això, girà Sanxo les espatlles i donà de tacons al ruc, deixant don Quixot a cavall, estantolat en sa llança, i amb molt trist i fort pensament tombats els ulls vers

el cel. Nostre escuder tot era pensar la manera com es deseixiria de tan difícil ambai-xada, no sabent ni poc ni molt quin camí prendre. Així que es veié fora del bosc, s'aturà, avallà de son ruc, i, assegut al peu d'un arbre, començà a raonar amb si mateix, i a dir-se: —Veiam, el meu germà Sanxo, si es pot saber on va la vostra senyoria. Va a cercar son ase perdut? —No, per cert; que el tinc ací. —Doncs, cap on va? —Jo vaig a cercar, com qui no diu res, una princesa qui és el sol de la bellesa i fins tot el cel plegat. —Bé està; i on vos penseu trobar ço que dieu, Sanxo? —En la gran ciutat del Tobós. —I bé, de part de qui aneu a cercar aquesta gran princesa? —De part del famós don Quixot, qui adreça els torts, dóna menjar als qui tenen set, i beure als qui tenen fam. —Per ara, no hi ha res a dir. Que per ventura la coneixeu aqueixa bellesa tan celebrada? —Ni jo ni el senyor meu jamai no l'havem vista. —I no us apar que, si la gent del Tobós sabia que vós sou ací amb l'intent de requerir ses princeses, farien molt bé de vergassejar-vos les espatlles, no deixant-vos ni un os sencer? —No dic que no tinguessin raó: amb tot que so ambaixador, no fóra molt que s'oblidessin del respecte degut a ma qualitat. —Doncs bé val més que no us hi arri-queu, perquè la gent de la Mancha és tan colèrica com honrada, i no vol jocs de nin-gú; que si poden olorar-vos, no us caldrà anar a Roma per la penitència. —Sí!, doncs ten-te compte que jo vaig a cercar tres peus al gat! No m'hi prendran pas per altre! I après de tot, ara començo a veure devers quina part dec decantar-me. Aquest amo meu és boig arrematat, i fins jo i tot no li vaig gaire endarrera; encara que per això mai no hagi arribat a prendre els molins de

vent per gegants, i els ramats de bens per esquadres enemigues. Profitem-nos de la facilitat amb la qual es deixa persuadir don Quixot de tot quant li diuen: la primera dona que encontre per ací serà la senyora Dulcinea, i jo faré que el meu senyor la tingui per tal. Si ell diu que no, jo diré que sí; si ell jurés, també juraré jo; si ell porfidieja, jo encara més; de manera que sempre tornaré amb la meva, i si no s'ho creu, que no s'ho cregui. Així, tal vegada conseguire que no em torni mai més a tractar amb semblants missatgeries; o bé pensarà, com jo crec, que algun encantador pervers, d'aquells que ell diu que li volen mal, hagi volgut transformar-lo de sa figura, per fer-lo desesperar."

En après d'aquest breu soliloqui, nostre escuder, un xic més reposats els seus esperits, s'entretingué algunes hores per donar lloc a pensar a don Quixot que durant aquell temps ell s'ocupa de son encàrrec; i anà-li tot tan bé, que, quan s'aixecà per cavalcar damunt el ruc, veié que del Tobós dret allà on ell estava, venien tres pàgeses sobre tres rucs o someres. Bentost no féu més sinó que, muntant en sa cavalcadura, tornà devers el seu senyor. —Bé pot alegrar-se, li cridà des de lluny, que porto molt bones noves. —Ah!, fill meu, digué don Quixot; parla!, afanya't, i digues-me si dec marcar aquest jorn amb pedra negra o blanca. —Marqui'l amb pedra roja: puix li faig a saber que la senyora Dulcinea en persona ve a veure la vostra mercè, acompanyada d'altres dues donzelles. —Bon Déu!, proferí don Quixot; què dius ara, amic Sanxo? Mira, no m'enganyis, ni vulguis, amb falses alegries, alegrar mes veritables tristeses. —Què en treuria jo d'enganyar vostra mercè, respongué Sanxo; i

més estant prop de descobrir ma veritat? Munti a cavall i vingui-se'n a veure la princesa nostra senyora, qui no deu ésser lluny. Ah! senyor, quan gentil i ricament va vestida! Ella i ses donzelles relluen d'or, de robins, de diamants, de collarets de perles, de teles de brocat. Llurs cabells, espargits per les espatlles, són altres tants raigs del sol que el vent fa voletejar; i totes tres cavalquen sobre tres superbes cananees, que és cosa molt digna de veure's. —Hacanees, voldràs dir, replicà don Quixot. —Ben poca és la diferència d'hacanea a cananea, respongué Sanxo; emperò, sigui el qui es vulga, és el cert que vénen tan empolainades com més no es pugui demanar. Anem, doncs, fill meu, digué don Quixot; anem a gaudir aqueixa favor inefable; i des d'ara ja et dono les despulles del primer combat on me veuràs vencedor. —Sigui en bona hora!, afegí Sanxo; i com jo les tingui, ja li'n retré mercès."

En açò nostres aventurers ja estaven caminant. Don Quixot estén els ulls per tot el camí del Tobós, i com no hi veu sinó les tres pageses, bo i contorbat, gira's devers son escuder i li pregunta si les havia deixades gaire lluny de la vila. —Com!, respongué Sanxo, per ventura la vostra mercè te els ulls al clatell, que no veu que són aquestes tres qui ací vénen resplendents com el sol en mig del jorn? —Jo no veig més, replicà don Quixot sinó tres pageses sobre llurs ases. —Bona l'havem fetal!, exclamà Sanxo; vet-en ací una altra que no me l'esperava. I com és possible que tres hacanees blanques li semblin a vostra mercè tres ases? —Doncs, jo et dic, amic Sanxo, replicà don Quixot, que és tan veritat que són rucs o someres com jo só don Quixot i tu Sanxo Pança. —Calli, senyor, li

digué son escuder; no digui tal pecat, ans deixondeixi aqueixos ulls, i vingui a fer reverència a la senyora dels seus pensaments, qui ja és prop."

Dient això, ell que posa el peu en terra, se'n va tot dret a aquella de les pageses qui anava en mig de les altres dues, deté son ruc per la brida, i, bo i agenollat, li diu: —Oh reina i gentil duquessa, jo suplico la vostra sobirana celsitud que vulgui rebre en sa gràcia i bon talent al cavaller de la Trista Figura, qui allà està petrificat i confós per la vostra magnífica presència." En açò don Quixot ja estava de genolls en terra acostat de Sanxo, i mirava amb ulls esgarriats aquella que son escuder nomenava reina. De tant en tant don Quixot es fregava els ulls, i com no sabés veure-hi sinó una minyona pagesa, per cert no gaire agraciada, rodona de cara i plana de nas, estava parat i embadalit, que ni obrir la boca gosava. Les tres joves, també meravellades, miraren-se les unes a les altres, sens proferir paraula. Finalment, la que Sanxo retenia, li respongué, tota desgraciada i malhumorada: —Feu-vos enllà, i deixeu-nos passar, cap de tal!, que no estem per sentir bajanades. —Ah, princesa i senyora del Tobós!, prosseguí Sanxo, com no s'ablaneix vostre magnànim cor veient agenollat als vostres peus la columna i puntal dels cavallers aventurers? —Arri allà, respongué la princesa; mireu com vénen els senyorets, ara, a fer burla de les pageses. Vagin avant per llur camí, i nosaltres farem el nostre, que més els valdrà.

—Sanxo, digué llavors don Quixot, alça't, fill meu, aixeca't; bé massa que veig fins on arriba la furor de mos enemics: ells volen la meua mort: ells l'hauran. I vós, única sobirana d'aquest cor afligit qui us

adora, ja que el maligne encantador em persegueix i ha posat núvols i catarates davant mos ulls, per a mi solament, i no per als altres, ha mudat i transformat vostra sens igual bellesa i rostre en el d'una pobra pagesa, si ja també el meu no l'ha trasmutat en el d'algun monstre per fer-lo avorrible a vostres ulls, no deixeu d'esguardar-me suau i amorosament, parant esment, per aquesta humilitat i agenollament en què esteu, de l'extrema submissió amb la qual ma ànima està de vós afeccionada.

—En bona banda va, respongué la pagesa, oh!, i que bé em plau d'oír paraules amoroses! Facin-se enllà, i dixin-nos anar que portem pressa." Picant llavors son ase amb un agulló que al cap d'un bastó portava, colà's a córrer prat endins; mes, com el rue sentís la punta de l'agulló, començà a fer salts, de manera que féu trabucar la senyora Dulcinea: això vist per don Quixot, corregué a alçar-la, i Sanxo a compondre i cinglar l'albarda, que també anà a parar sota el ventre de la somera. Tornada en son lloc l'albarda, nostre cavaller volgué pendre en sos braços la seva encantada senyora per ajudar-la a pujar novament; emperò la pagesa, fent-se enrera, donà's un xic d'aire, i amb un bót muntà en la gropa, camant ací cama allà, més lleugera que una daina. Llavors, donant dels tacons, les tres calaren-se a córrer, menys de girar el cap per espai de mitja llegua. —Diable!, proferrí Sanxo, quina mossardassa que n'hi ha de la nostra senyora mestressa! Bé podria ensenyar al més pintat genet mexicà o cordovès."

Seguí-les don Quixot amb els ulls, i com les hagué perdudes de vista, girant-se a son escuder, li digué: —Doncs, què te n'apar, Sanxo?; no és prou el que em persegueixen

aquests maleïts encantadors? Els malvats no contents encara amb privar-me del goig de veure ma Dulcinea, de poder parlar-li, han empès llur traïdoria fins a transformar-la en una lletja pagesa; puix que res de xamosa no tenia, Sanxo. I així mateix has de saber que quan m'hi atansí per pujar Dulcinea damunt sa hacanea (segons tu dius, encara que a mi em sembla una somera), exhalava un tuf d'allis crus que em regirà i emmetzinà l'ànima.

—Ah, traïdors!, cridà en aquesta saó Sanxo: ah, encisadors malignes i mal intencionats, qui us poguéis veure tots enfilats per la ganya, com sardines en el jonc! No en tenieu prou, estrafolaris, d'haver trasmutat les perles dels ulls de ma senyora en gales sureres, els seus cabells d'or puríssim en crins de cua de bou rogenic, i finalment totes ses faccions de bones en disformes, sens que li toquéssiu l'olor, per on poguéis deduir-se ço que estava amagat dessota aquella lletja escorça? Entengui's, però, que jo sempre la vegí bellíssima; en tant que ara fa venir-me a la memòria que tenia a la part dreta del llavi una piga, d'on eixien set o vuit pèls rossos com fils d'or. —Sí; doncs tingues per veritat, amic meu, respongué don Quixot, que, inseguint les regles de la correspondència, una altra com aquella n'ha de tenir a la cuixa dreta." Molt tenia que fer Sanxo per no riure, oint les ximpleries de son senyor, tan finament enganyat.

Durant aquesta conversa, ambdós muntaren de nou sobre llurs bèsties i seguiren el camí de Saragossa, on devien celebrar-se unes solemnes justes que cada any s'hi feien; emperò ans allà no arribessin, havien-los de succeir coses que, per grans i noves, mereixen ésser escrites i llegides, com es veurà més endavant.

CAPITOL X

De l'estranya aventura que al nostre cavaller li esdevingué amb el carro o carreta de les Corts de la mort.

Don Quixot, trist i consirós, anava fent camí sens poder-se treure del cap la malícia dels encantadors, i no sabia trobar un remei per tornar a sa senyora Dulcinea la figura i dignitat que abans tenia. Aquesta imaginació portava'l tan fora de sí, que, sens abandonar-se'n, amollà les regnes al Rossinant, qui, profitant de la llibertat que li donaven, no feia sinó aturar-se a cada pas i péixer de la verda herba que per allà abundava. — Senyor, li digué Sanxo d'improvís, la desesperació no serveix més que per augmentar el mal. Què és aquest decaïment? Què s'és fet aquell coratge del qual ha donat proves vostra mercè en tantes ocasions? Deixondexi's i torni en si. Què vol dir això? Som espanyols o no? Que el diable se'n porti totes les Dulcinees del món!, puix val més la salut d'un sol cavaller aventurer que tots els encantaments i transformacions de la terra. — Calla, Sanxo, respongué don Quixot amb veu no del to desmaiada; et dic que callis, i no digues blasfèmies contra aquella encantada senyora, que de sa desventura i malastre jo sol ne tinc la culpa. Com no fos l'enveja que em tenen mos enemics, ella serie encara l'ornament de tot l'univers món. Qui millor que tu pot saberho, benaurat escuder, a qui cap pervers encantador ha llevat la fortuna de contemplar

sa divina bellesa? —Es ben veritat, digué Sanxo, que sempre l'he vista tal com és, i encara estic enlluernat de la resplendor dels seus ulls, qui pareixien dues grosses perles. —Dues perles, fill meu!, replicà don Quixot; prou t'enganyes: digues que els seus ulls pareixien dues maragdes, amb dos arcs del cel qui li servien de celles. Sens dubte que tu parles ara de les seves dents. —Es molt possible, replicà Sanxo, que hagi pres una cosa per altra; puix que estava jo tan pertorbat, si fa o no fa, com la vostra mercè. Ço que em dóna ara més pena és com pense que d'ací avant, als gegants o cavallers vençuts que vostra mercè sol trametre als peus de ma senyora Dulcinea, ha de costar-los molt de reconèixer-la en sa nova figura. Ja em sembla que els veig rodar pels carrers del Tobós com uns babaus, demanant per totarreu la princesa, qui els passarà per davant llur nas menys de fer-se ne cabal. —Es d'esperar, Sanxo, respongué don Quixot, que l'encantament no ha d'estendre's fins als gegants que jo pugui vèncer. No-res-menys, per estar-ne més segur, ordenaré als dos primers de venir a fer-me la relació de com els haurà anat. —Molt bé que obrarà vostra mercè, prosseguí Sanxo, i amb aquest ardit aconseguirem ço que desitgem: i si és que ella solament per vostra mercè està encantada, la desgràcia, més serà de vostra mercè que no seva. Amb tal que la senyora Dulcinea tingui salut i alegria, nosaltres ens endagarem per ací i ho passarem tan bé com poguem, cercant les nostres aventures i deixant al temps fer el seu fet, que ell és el millor metge d'aquestes i d'altres majors malalties."

Don Quixot anava a respondre, quan veié tot d'una aparèixer sobre el camí una carreta descoberta, carregada dels més variats

i estranys personatges que hom pugui imaginar-se. El qui guiava les mules era un diable lleig. Aprés d'ell venia la Mort, sota la figura d'una calavera humana; un àngel amb ses grans i pintades ales; un emperador portant en son cap una corona que semblava d'or; als peus mateix de la Mort s'estava el déu a qui diuen Cupidó, sens bena als ulls, però amb son arc, buirac i sagetes; així mateix hi anava un guerrer armat de punt en blanc, i d'altres figures no menys singulars. Nostre cavaller, sorprès de semblant vista, aturà son corser; Sanxo posà's a tremolar de tots sos membres. Emperò ben tost el valerós don Quixot s'alegrà, creient que se li oferia alguna nova aventura; perquè amb aquest pensament i amb deliberat cor d'escometre qualsevol perill, paia's davant la carreta, cridant amb veu amenaçadora: —Carreter, cotxer, diable o el que sigui, qui apar que menes la barca de Caron, digues-me qui ets, on vas, i quina gent és aquesta que ací portes." A ço que, mansament, deturant el diable la carreta, respongué: —Senyor, nosaltres som comedians de fora; aquest matí, essent la vuitada de Corpus, havem representat la tragèdia de les Corts de la Mort a un lloc qui està darrera aquell turó; vui, cap al tard, havem de fer-la en aquell altre poblet que d'ací estant hom veu. Doncs, havem pensat que no valia la pena de despullar-nos, i viatgem tal com ara veu, per així estar ja aviats quan hi arribem. Aquella Mort que tinc l'honor de presentar-li és el galan de la companyia; la dona de l'autor fa de reina, aquest d'emperador, l'altre d'àngel, i jo de diable, per servir-lo; essent jo un personatge de pes, i qui és causa de totes les intrigues, així en el teatre com en el

món. —En bona fe de cavaller aventurer, digué llavors don Quixot, de primer havia'm cregut que era alguna gran aventura qui se m'oferia. Ja tenen raó de dir que les aparences solen ésser enganyoses. Passeu, passeu avant, bona gent; aneu a la vostra festa, i disposeu de mi si en alguna cosa puc servir-vos, que ho faré de bon grat, per tal que, essent minyó, fui aficionat a la comèdia, i en ma joventut se me n'anava el cor darrera la faràndula."

Mentre que ell parlava, l'un dels comedians, romàs endarrera, ara s'ajuntà a la companyia. Anava aquest vestit de moixiganga, tot cobert de cascavells; al cap d'un bastó que portava a la mà hi havia tres bufetes de vaca inflades, les quals rebatia per terra i agitava en l'aire, saltant amb sos cascavells. Amb el soroll avalotà's el Rossinant, qui, per primera vegada en sa vida, s'atreví a pendre el fre entre les dents i es posà a córrer, tot duent-se'n el seu senyor camps a través. Llavors Sanxo, qui veié el perill en què es trobava son senyor, saltà del ruc i anà a ajudar-lo; al mateix temps, el diable ballador dels cascavells, pujà damunt el ruc que havia deixat Sanxo, i a cops de bufeta féu-lo volar devers el poble. Entretant, el pobre Rossinant no deixà de fer allò que ja tenia per costum sempre que treia forces de flaquesa; per tal que caigué sobtadament i calà don Quixot en terra. Veient Sanxo Pança, de l'un costat la caiguda de son senyor, de l'altre son ruc anant al galop, batut instantment per les bufetes, no sabia quin dels dos primer socórrer. Per fi, deixà's portar de son bon natural, donant la preferència al seu senyor, amb tot i les greus dolors que li causava cada cop de bufeta que son ruc

rebia, i que venia a ressonar fins en l'interior del cor de Sanxo. Torbat, confós i trist, l'escuder aplegà allà on era don Quixot, i ajudant-lo a muntar en el Rossinant, li digué: —Senyor, el diable se me n'ha endut el ruc. —Quin diable?, preguntà don Quixot. —El de les bufetes, respongué l'escuder. —Doncs, segueix-me, replicà don Quixot, que jo em poso en cor de recobrar-lo, mal que ambdós tancats ja fossin en les cavernes més pregones de l'infern."

Fou ventura que, en aquell moment, diable i ruc anaren a parar en terra; i la bona bèstia, un cop lliure après de sa caguda, se'n tornà vers el seu amo. —Vet-lo ací, cridà Sanxo, vet-lo ací. Oh!, bé m'ho creia jo, que no podria viure molt temps lluny de mi. Assossegui's la vostra mercè, que ja no és del cas la seva diligència. —Com s'entén!, replicà don Quixot; creuste que jo he de deixar impune l'atreuiment d'aquest diable? No; bé vull fer-ne un escarment, ni que fos sobre el mateix emperador. —Tregui-s'ho del cap, senyor meu, respongué Sanxo; que amb comedians no hi va a guanyar res. Aquests qui tenen per ofici de divertir els altres, ja se sap que tothom els favoreix, tothom els empara, ajuda i estima. —Això, què hi fa!, digué don Quixot; doncs ne tinc prou amb el meu braç, baldament tinguessin de llur part tot l'humanat llinatge."

En això ell tornà vers la carreta, tot proferint paraules injurioses i terribles amenaçes. Els comedians, qui les sentiren i que conegueren les intencions de don Quixot, d'un a un saltaren prestament en terra, aplegaren força pedres, i afilerats en orde de batalla, la Mort, l'emperador, l'àngel, el

déu Cupidó, la reina i el diable carreter, esperaren de rebre el nostre cavaller amb les puntes de llurs còdols. Don Quixot, meravellat, s'aturà per reconèixer son camp i per veure com podia atacar amb el menor perill de sa persona. Entretant arribà Sanxo, qui, veient-lo en actitud d'escometre la ben formada esquadra, li digué: —No fóra poca ximpleria d'atemptar tal empresa. Consideri vostra mercè, senyor meu, que per palets de riera i a tentipotenti, no hi ha arma defensiva que valgui, llevat d'arraulir-se i colar-se dins una campana de bronze; i atengui també que és més temeritat que no valentia escometre un sol home tot un exèrcit on hi ha la Mort en persona, ajudada d'emperadors i d'àngels bons i perversos. Pensi, per altra part, que de tota aquesta gent qui és allà, encara que semblin reis, prínceps i emperadors, ningú d'ells n'és cavaller aventurer.

—Ara sí, digué don Quixot, que has tocat en el punt que pot i deu fer-me mudar de mon deliberat propòsit. Jo no puc treure ma espasa contra qui no fos armat cavaller: és a tu, Sanxo, que això ateny, si vols pendre venja del greuge que feren al teu ase, car jo des d'ací t'ajudaré amb la veu i amb consells saludables. —No hi ha de què pendre venja, senyor, li respongué Sanxo; el meu ruc i jo bé volem perdonar els nostres enemics, per tal com són bons, pacífics, i prou que sabem oblidar les injúries. —Doncs, ja que és aquesta la teva determinació, replicà don Quixot, oh bon Sanxo, Sanxo discret, Sanxo cristià, deixem aquestes fantasmes i tornem a cercar àventures qui sien més dignes de la nostra atenció.”

Llavors, girant les regnes, prosseguí via amunt, deixant que la Mort, amb tot son

esquadró, muntats de nou, en la carreta, continuessin reposadament per llur camí. Aquesta fi tingué l'espantable aventura del carro de la Mort, gràcies a la prudència i saludable consell de Sanxo Pança.

CAPITOL XI

Estranya aventura que li esdevingué al valerós don Quixot amb el brau cavaller dels Mirallets.

Nostres aventurers aturaren-se dessota uns grans arbres, per fer-se passar la gana amb les provisions que portaven i esperar el dia vinent. —I bé, senyor, digué l'escuder; li apar a vostra mercè si les despulles de sa primera victòria que al matí m'oferí hagueren-me reportat gaire profit? —I a qui donaràs tu la culpa?, respongué don Quixot; puix que de deixar-me escometre aquells comedians com jo volia, quant menys tindries ara la corona d'or de l'emperador i les ales del Cupidó. —En bona fe, no em sap pas greu, replicà Sanxo; puix se m'afigura que aquella corona tot el més que era d'oripell o de paper daurat. Tot quant poguin portar aquests farsants, no és més veritable que ço que ells diuen. —Amic Sanxo, va prorrompre don Quixot, no puc sofrir que dignis mal dels comedians, consevulla que són molt convinents a tota república ben ordenada; són ells qui, posant-nos davant un espill on s'hi veuen al viu les accions de la vida humana,

de passada ens fan veure ço que som i ço que deurem ésser; bé són ells els qui, a més del solaç que procuren, ofereixen un profitós exemple a l'espectador: bella comparança que trobar sol se deixa en la bella art de la comèdia! Es allà que hom veu emperadors, magnats, dames, cavallers, simples soldats i tants d'altres personatges com en l'escena s'introdueixen. Tots parlen segons les llurs passions, llurs caràcters, llur interès propi, movent-se i excitant-se durant algunes hores: emperò, en acabada la comèdia i despullant-se de llurs vestidures, són tots iguals. Perquè vet-ací el món, amic meu, llevat que les més de les vegades la comèdia que nosaltres representem, no val, ni de molt, tant com la que es veu en el teatre. —Senyor, digué llavors Sanxo, aquesta comparança és molt bona, si bé no és aquesta la primera volta que l'he sentida; així com aquella dels escacs, que, tant com el joc dura, cada peça té el seu particular ofici, i en acabat totes s'ajunten i apiloten, anant a parar dintre la capsa; la qual cosa apar-me que pinta prou bé açò que nosaltres fem en aquesta miserable vida. —En veritat, Sanxo, prosseguí don Quixot, que vas adquirint cada dia més discreció i coneixement. —Ba!, respongué Sanxo, si comunicant-me amb la vostra mercè, no havia de guanyar alguna cosa, jo seria, doncs, més dur que els nostres camps, qui afemats i conreats solen donar bon fruit. Vostra mercè vol conrear-me, i la terra no és del tot estèril." No trigà gaire que a l'escuder li prengué desig de tancar els finestrons dels ulls: així ell ho deia quan volia dormir. Per tant, anà a deslliurar de l'albarda son ruc, llevà les regnes al Rossinant, deixant-li, però, la sella damunt, segons manament exprés de don Qui-

xot, i donà'ls a pasturar lliurement abundant i fresca herba.

L'amistat que la una per l'altra tenien aquestes dues excel·lents bèsties fou tan constant, tan tendra, que l'autor de la present història n'havia fet l'objecte d'alguns capítols. Amb tot, no volgué el traductor immiscir-los, per guardar la decència i serietat que a tan heroica història són degudes. Tenia por que, per ventura, podria ofendre el gust delicat d'alguns lectors, referint-los que aqueix ruc i aqueix cavall pacífic, a voltes es grataven l'un a l'altre, i que après de cansats i satisfets, el Rossinant creuava son coll part damunt el coll del ruc, per tal que li'n sobrava de l'altra part més de mitja vara. Ambdós bons animals, mirant així la terra, era tant el bé que s'hi trobaven, que no se n'hagueren mogut en tres dies, o almenys fins que la fam els hagués compellit a cercar aliment; tant, que l'autor fins els compara sovint a Nissus i Eurial, a Pílates i Orestes. exemples únics d'aquesta amistat tan rara entre els humans, i de la qual el Rossinant i nostre ruc bastarien a donar-los-en llicons.

I no sia algú qui es cregui que l'autor anés molt fora de camí, comparant l'amistat d'aquestes dues bèsties a la dels homes, car de les bèsties reben aquells molt bons ensenyaments, i d'ells tenen apreses moltes coses, com són, de les cigonyes les lavatives, dels cans el vòmit i l'agraïment, de les grues la vigilància, de les formigues la previsió, dels elefants l'honestedat i del cavall la lleialtat.

Finalment, restà Sanxo adormit sota un surer, i don Quixot s'endormiscà al peu d'una cepada alsina. Al cap de poca estona

se sentí un soroli, que de sobte desvetllà el nostre cavaller: ell que escolta, mira per entremig dels arbres, i veu dos homes a cavall, dels quals l'un calant-se de la sella en terra, digué a l'altre: —Davalla, amic, i lleva les regnes a nostres corsers, puix dóna'm de parer que aquest lloc abunda d'herba per ells, així com del repòs i solitud de què han fretura mos amorosos pensaments." Dient açò, el viatger deixa's caure damunt l'herbam; i amb el cruixit que feren les armes, de què anava tot ell cobert, conegué don Quixot que, sens dubte, era algun cavaller aventurer. Llavors, acostant-se a Sanxo, qui dormia, estrebà'l d'un braç, amb prou treballs el despertà, i ben baixet li digué: —Germà Sanxo, ja tenim aventura. —Valgui'ns Déu, respongué l'escuder mig adormit, i on és, senyor meu, aqueixa senyora aventura? —Gira els ulls per ací, replicà don Quixot; veus aquell cavaller aventurer mústigament ajaçat sobre l'herba? De les paraules que adés li són escapades, em diu el cor que no deu estar gaire alegre. —I per què li sembla que aqueixa ha d'ésser aventura?, preguntà Sanxo. —Jo no vull dir que ho sigui del tot, respongué don Quixot, sinó que sempre és així com comencen les aventures. Emperò, escolta!, que el cavaller escup, i apar que es disposa a cantar alguna cosa. —Bé ho sembla, afegí Sanxo, i ja em jugaria que està enamorat. —Quin dubte hi ha!, replicà don Quixot; no pot existir cap cavaller aventurer menys d'amor. Doncs escoltem-lo, que tenint el fil, trobarem el cabdell dels seus pensaments, si és que ell canta, puix de l'abundor del cor parla la llengua." Replicar volia Sanxo, emperò la veu de l'inconegut li ho destorbà, i parant atenció, ambdós oïren com cantava el següent

SONET

"Dau-me, senyora, un terme que segues-
[ca,

Del tot conforme a vostra voluntat,
Puix de la mia així serà escoltat,
Que per jamai d'ell un punt no es partesca.

Si us plagués que resignat jo fallesca,
Compteu-me ja per mort i rematat:
Si confessar-vos dec jo la veritat,
Faré que el propi Amor la referesca.

A prova de contraris só bastit,
De blana cera i de diamant molt dur,
I a les lleis d'amor l'ànima ajust'.

Suau com és, o fort, ofer mon pit:
Esculpiu o graveu ço que us dó gust,
Que de guardar-ho eternament jo jur."

Amb un ai que pareixia arrencat de l'intern del seu cor, donà fi a son cant el cavaller del Bosc, i al cap de poc, amb veu dolent i llastimosa, prosseguí dient. —Oh!, la més amable i la més ingrata de totes les dones!, fins a quant, inexorable Cassildea de Vandàlia, deixaràs tu consumir en la dolor aquest ton cavaller captiu? No abasta encara havent jo fet que et proclamessin per la més bella del món tots els cavallers de Navarra, de Lleó, de Castella i àdhuc tots els de la Mancha? —Això no, va prorrompre don Quixot; bon tros se'n falta: ni mai crec jo fer tal confessió, de la qual, amb sobrada raó, ma Dulcinea molt bé podria reptar-me. Ja veus, Sanxo, tu mateix, com la passió lleva el coneixement a aquest pobre cavaller. Però escoltem: podria ésser que es declarés més. —Prou que ho farà, replicà Sanxo, ja que porta traces de no acabar en tot un mes arreu." Mes no fou així, perquè havent sentit el cavaller del Bosc la veu de Sanxo,

s'alçà, i amb to entre altiu i cortès, cridà: —Qui hi ha per ací?; sou per ventura del nombre dels infortunats o d'aquells a qui la sort favoreix? —Dels infortunats, respongué don Quixot. —Doncs, avant, digué i'inconegut; i feu-vos compte d'haver trobat ací la mateixa tristesa i l'aflicció mateixa."

Llavors don Quixot s'hi atansà, seguint-lo son escuder. El del Bosc, agafant-lo per un braç, li digué: —Seieu-vos prop meu, senyor cavaller, que bé conec que ho sou, i dels qui professen la cavalleria aventurera, per tal com vos trobeu en aquest lloc, on la solitud i la serena vos fan companyia, jaient sobre la verda herba, natural llit i estatge propi dels cavallers aventurers. —Sí, senyor, respongué don Quixot; per mon desastre, jo só d'aquells que dieu; i amb tot i que mon cor massa tendre pugui amb prou feines donar l'abast a ses penes i dolors, encara no ha sabut despendre's d'un sentiment de compassió per les desventures de les quals vos planyíeu en la cançó vostra. —Senyor, contestà l'inconegut, així ho vull creure: i aquesta compassió, que em fa honor, dóna'm a entendre que coneixereu aquella amor tan cruel i temible. —Si la conec!, va interrompre don Quixot, Déu del cell!, amb qui parleu d'afliccions i desventures? —Ah!, replicà el cavaller del Bosc, nostres cors prou que s'entenen, senyor, puix que ambdós prou ens veiem menyspreats. —No, per cert, digué Sanxo, ficant-se en la conversa; el meu senyor no fou mai menyspreat, per quant tenim una senyora mansa com un anyell i més suau que la mantega. —Es aquest el vostre escuder?, preguntà l'inconegut. —Sí, respongué don Quixot. —Doncs molt que m'estranya com gosa parlar da-

vant el seu senyor, digué el del Bosc. Aci teniu el meu, qui és tan gran com son pare, i mai no s'ha prè la llibertat d'obrir la boca en ma presència. —Doncs jo me la prenc, aquesta llibertat, replicà Sanxo; jo parlo a tots mos obs davant el meu senyor, i puc parlar davant d'altres qui són tant, i encara... Prou; val més no remenar-ho."

L'escuder del Bosc estirà llavors per l'un braç a Sanxo, i digué-li: —Germà, anem-nos-en tots dos on puguem parlar escuderialment a tot nostre pler, i deixem aquests senyors amos nostres referir-se les llurs amors, que ben segur que en tenen per tota la nit fins a la matinada. —Molt que em plau, respongué Sanxo, i jo us diré qui só, perquè vegeu si puc aparellar-me amb els escuders més parladors." Bentost apartaren-se ambdós escuders, i nostre autor deixa a parlar de llurs senyors, per recontar-nos la graciosa conversa que llurs criats ensems tingueren.

CAPITOL XII

On es prossegueix l'aventura del cavaller del Bosc, amb el discret, suau i nou col·loqui que passà entre els dos escuders.

Llavors, posats ambdós a una part, el del Bosc digué a Sanxo: —Fatigosa vida és la que passem i vivim, senyor meu, aquests qui som escuders de cavallers aventurers: no mengem ni un bocí de pa que no sigui apanyat amb la suor de nostre front. —Es ben veritat, respongué nostre escuder; i

encara aquest pa no ens manqués tan sovint, que les penes amb pa, fan de bon passar: però vós sabeu que, de vegades, passem un dia o dos sens desdejunar-nos, com no sigui del vent qui bufa. —També hi estic, afegí l'altre; emperò tot ajuda a passar-ho i soportar-ho l'esperança que tenim del guardó; perquè molt desafortunat deuria ésser el cavaller qui no tingués ocasió de donar a son escuder el govern d'algun ducat, o d'algun comtat d'importància. —Jo, respongué Sanxo, ja he dit al meu senyor que amb el govern d'una petitaínsula, estaria prou content, i ell és tan noble i tan generós, que me l'ha promesa moltes i diferents vegades. —Doncs jo, replicà el del Bosc, amb una canongia, restaré pagat dels meus serveis, i ja el senyor meu me la té encomanada. —Ah! ah!, ja entenc, digué Sanxo; vostre amo deu ésser un cavaller errant d'església, i podrà fer tals mercès als seus bons escuders: emperò el meu és simplement un llec. Algunes persones, jo crec que amb mala intenció, volien consellar-li que es fes arquebisbe; valga-li que ell preferí ésser emperador; puix molt em temia que li vingués desig d'entrar en l'Església, per no trobar-me jo suficient a tenir-ne beneficis. Doncs, a dir la veritat, poc fóra jo bo per eclesiàstic. —Sí; però, escolteu, germà, retorquí l'altre; penseu, per ventura, que el govern d'aquellaínsula que preteneu no us embarcaria tant o més que un benefici? Jo, qui conec els tals càrrecs, puc dir-vos que no tenen res de lleugers; i l'ofici de governar els altres, tingueu per segur que no és pas un ofici gaire agradable. Per tant, vos dic de cert, certament, que els qui professen aquesta maleïda servitud fariem millor de recollir-nos a nostres cases, i d'ocu-

par-nos en altres exercicis més suaus, com si diguéssim, caçant o pescant. Al cap i a la fi, què anem a cercar? Quin escuder tan pobre hi haurà en el món que no tingui son petit castell, un bon rossí, un parell de llebrers, i una canya per pescar i entretenir-se en el seu poble? —Sens dubte, respongué Sanxo; i a mi res d'això que haveu dit no em manca: veritat és que en lloc de rossí, tinc un ase, emperò un ase excellent, cendrós, que no el barataria, ni els mils, pel Rossinant del meu amo i senyor. De llebrers, tampoc me'n faltarien, havent-n'hi de sobrers en el nostre poble; i encara és més saborosa la caça quan un hom hi va amb goços d'altri. —Doncs, bé; creieu-me a mi, digué el del Bosc; deixem-nos de cavalleries i tornem-nos-en a casa nostra, per criar i nodrir els nostres fills en pau i repòs, que, tal com me veieu, ne tinc tres com tres perles orientals. —Dose ne tinc jo, respongué Sanxo, qui podrien ésser presentats al papa en persona, sobretot una minyona, que em poso en cor de fer-ne una comtessa, per molt que sa mare no ho vulgui. —I quants anys té aquesta futura comtessa?, preguntà l'altre. —Quinze anyets, si fa o no fa, respongué Sanxo; emperò espigada, bella i fresca com una matinada d'abril, i amb una força com un bastaix. —Diable!, exclamà el del Bosc; amb semblants disposicions, bé n'hi ha prou per ésser comtessa! Oh, fill de puta, puta, i quin fibló que deu tenir la bordegassa! —Ei!, li respongué nostre escuder, bon xic enujat; ni ella és puta ni ho fou sa mare, ni ho serà cap de les dues, si a Déu plau, mentre jo visqui: i vegi de parlar més polit, que per haver-se nodrit vostra mercè entre cavallers aventurers, qui són la ma-

teixa cortesia, no em semblen gaire concertades ses paraules.

—Oh, i quant poc entén vostra mercè, replicà el del Bosc, d'això que es diu fer-ne llaors! Com!, i no sap que, en donant algun cavaller una bona llançada al brau en mig de la plaça, o quan alguna persona fa algun acte prou singular, sol dir la gent: "Oh, fill de puta, i quant bé no ho ha fet?" I allò que apar un vituperi en aquella saó, és llaor notable: doncs, penseu-ne mal, senyor, dels fills i filles qui no fan obres que mereixin semblants llaors de llurs pares. —Així ho crec, respongué Sanxo, i per aquesta raó i camí, bé podia gitar vostra mercè a mi, als meus fills i ma muller tota una puteria damunt, car tot quant fa i diuen són extrems dignes de lloança: i per tornar-los a veure, faig prec a Déu que em tregui de pecat mortal, que el mateix serà si em treu d'aquest perillós ofici d'escuder, on he incorregut per segona vegada, enllepolit i enganyat de certa bossa amb cent ducats que trobí cert dia en el cor de Serra Morena; i és el diable qui em posa davant els ulls ací, allà, ara deçà, ara dellà, un sac de dobles, que em sembla que a cada pas estic tocant amb les mans, i abraçant-me amb ell, me'n vaig a casa, on amb els censals i rendes que establesc, em dono una vida com un príncep.

—I, parlant dels nostres amos, prosseguí el del Bosc, esteu content amb el vostre? —Així, així, respongué Sanxo: és un xic boig, però bon home, qui no sap ofendre ningú, desitjant el bé per tothom, ni coneix la malícia, i un infant li faria creure que és de nit en ple migdia; per això jo l'estimo com les nines dels meus ulls, i no m'afanyo a jaquir-me'n, per molts disba-

rats que faci. —Quant al meu, replicà el del Bosc, podria molt ben anar, sinó que està fent el boig per tornar el seny a un altre, i se'n va cercant ço que no sé si, un cop trobat, li ha d'anar als ulls de la cara. —I està enamorat?, preguntà Sanxo. —Sí, respongué l'altre, d'una tal Cassildea de Vandàlia, la més crua i la més envernada senyora que en el món pugui trobar-se: amb tot, no és d'aquest peu sol que coixeja, puix altres majors falòrnies li ronquen en les entranyes. —Què hi voleu fer?, afegí Sanxo; no hi ha dama d'aqueixes qui no tingui un sis o un as. No us dic res de la que té l'amo meu; mes creieu que si la vostra coixeja, la nostra cau a cada pas."

Durant aquest col·loqui, Sanxo s'escurava el coll i tot sovint escupia; i això vist i observat pel caritatiu escuder del Bosc, li digué: —Apar que tingueu la boca seca; i jo porto ací un excellent remei, qui us anirà d'allò més bé." Llavors s'aixecà i tornà amb un botet de vi i una empanada de mitja vara de llarg; i no és exagerat, puix que era d'un conill casolà tan gros, que Sanxo, en tocar-la, donà's a entendre si seria d'algun cabrit. Perquè, en veient-la, exclamà: —Bon Déu!, i això és ço que porteu amb vós, senyor? —Què us pensàveu?, respongué l'altre; só jo, per ventura, algun escuder de pa i rave? Millor rebost porto jo en les anques de mon cavall, que no un general quan va de camí." Menjà Sanxo sense fer-se pregar, i a les fosques embocava tallades d'empanada a més no poder, tot dient a l'altre: —Vós sí que sou un escuder admirable, corrent, magnífic, gran, generós, com així ho demostra aquest convit, que sembla talment vingut ací per art d'encantament; i no com jo,

pobre de mi, qui per tot menjar no trobaria en les alforges sinó un xic de formatge, tan dur, que bé serviria per escalarbornar algun gegant; això i quatre dotzenes de garrofes, amb unes quantes nous i avellanes, veus-ho ací tot; el meu senyor està cregut que els cavallers aventurers no s'han de mantenir i alimentar sinó de fruita seca i de les herbes dels camps. —Oidà!, respongué el del Bosc: voldria jo veure com el senyor meu s'atrevis a imposar-me semblant regiment de vida! Aquests senyors, que visquin segons disposen les lleis cavalleresques, i bon profit els faci, que jo sempre duc a l'un costat de l'arçó un ben proveït rebost de viandes fredes, i a l'altre aquest botet bo i ple, del qual só jo molt devot; i és tanta la voluntat que li tinc, que poques estones estic sens fer-li mil petons i abraçades. —Senyor, va interrompre llavors Sanxo amb veu compassiva; voldríeu deixar-me'l abraçar un cop? —Volenters, respongué l'inconegut, posant el botet entre les mans de Sanxo. Aquest l'aixecà en l'aire, i acostant-se'l a la boca, estigué mirant els estels un bon quart d'hora. En acabat de beure, deixà caure son cap sobre l'espàtlla, i, tot fent un sospir, digué: —Ah!, senyor, bé és ell mateix, prou el conec; no és de Ciutat-Reial? —Brau aforador!, respongué el del Bosc, veritablement, no és d'enlloc més; i que té alguns anys de vellura. —A qui ho dieu!, bon Déu!, replicà Sanxo. No em donareu a tastar un vi, que no li endevini, tan solament amb l'olor, la pàtria, llinatge, sabor i totes aquelles circumstàncies al vi atenyents; és una virtut, un do de família. Figureu-vos que jo he tingut en ma nissaga de part de pare dos aforadors, els més excellents que de molts anys ençà siguin

coneguts en tota la Mancha. Un jorn foren pregats per jutjar d'un vi d'una bóta: l'un hi acostà son nas, l'altre provà'l amb la punta de la llengua. El primer digué que aquell vi tenia regust de ferre; l'altre digué que més ne tenia de cordovà. L'amo de la bóta sostenia que el vi no tenia adob algun per on hagués pogut agafar gust de ferre ni de cordovà. Passats dies, el vi fou venut, i, un cop buidada la bóta, trobaren, entre la mare, una claueta lligada amb una corretgeta de cordovà: perquè vegeu si un descendent d'aquests dos grans homes podrà conèixer el preu del bon vi que teniu la bondat d'oferir-li."

Finalment, tant parlaren i tant begueren els dos bons escuders, que fou menester que vingués el son a lligar-los les llengües i a temprar-los la set, que mai no haurien vist acabada; i així ambdós, aferrats al ja quasi escorregut botet, amb les darreres queixalades en la boca, adormiren-se, on els deixarem estar, per ara, per referir ço que passà entre el cavaller del Bosc i el de la Trista Figura.

CAPITOL XIII

On es prossegueix l'aventura del cavaller del Bosc.

Acabat que passaren molt belles raons entre els dos cavallers, el del Bosc digué a don Quixot: —Senyor, dec fer-vos saber com aqueixa incomparable Cassildea de Vandàlia, de qui mon venturós fat ha volgut fer-me esclau, no ha sabut pagar d'al-

tra manera els meus bons desigs i sollicituds tan modestes, sinó ocupant sens descans mon valor en uns treballs més grans i més durs que aquells d'Hèrcules, el famós. No bé l'un d'aquests treballs havia atès son compliment, com ma Cassildea me'n senyalava un altre, assegurant-me sempre en va que fóra aquell el darrer. Una vegada em manà que anés a escometre, a Sevilla, la tan celebrada gegantessa nomenada la Giralda, qui, sens moure's mai del mateix lloc, tan terriblement es balanceja. Jo hi aní, la viu, la venci; perquè feu-la estar quieta, gràcies a un vent del nord qui bufà una setmana seguida. En altra ocasió, ma Cassildea va prescriure'm que anés a sospesar les antigues pedres dels valents "Toros de Guisando", empresa més digna d'un bastaix que d'un cavaller. No-res-menys, ella volgué que, estimbant-me dins la pregonia timba de Cabra, li recontés les meravelles que dintre son si s'enclouen: i de tot he pervingut deseixir-me, senyer. Llavors la inexorable Cassildea volgué ordenar-me que discorregués per tot Espanya i que fes confessar a quants cavallers aventurers davant se'm presentessin, que ella sola excel·leix en bellesa totes les princeses del món: en la qual empresa, no poc difícil, em veieu ara ocupat. No us dic res del nombre considerable de cavallers per mi vençuts: emperò del que jo faig més paga i tinc a molta vanaglòria, és com fou de mi sobrat en singular batalla aquell tan famós cavaller don Quixot de la Mancha, havent-li fet declarar que sa Dulcinea no era digna de disputar la palma a Cassildea de Vandàlia."

Meravellat deixà el cavaller del Bosc a don Quixot, qui hagué de fer un esforç per

reprimir son coratge i no respondre-li que mentia per la gola; emperò reportant-se com millor pogué, així va dir-li: —Senyor, no contradiré que hagueu vós vençut la major part dels cavallers aventurers d'Espanya; emperò tinc molt poderoses raons per certificar-vos com aquell que prenguéreu per don Quixot seria, sens dubte, algun altre cavaller consemblant, amb tot que n'hi hagin pocs qui se li acostin. —Com s'entén!, replicà el del Bosc, i a mi què em direu? Tan cert és com ara estem ací, que jo he vençut don Quixot, qui és un home alt, cara-sec, escardalenc, llarg de braços, nas aguilenc, barbagris, amb uns grans bigotis negres qui li pengen: campeja sota el cognom de *Cavaller de la Tristura Figura*; son escuder és un jornalero nomenat Sanxo Pança; el vigorós corser qui el du a les batalles és apellat Rossinant; i finalment, té per senyora de sa voluntat una tal Dulcinea del Tobós, qui es deia abans Aldonça Llorenç, així com de la meva, qui essent coneguda per Cassildea i filla que és d'Andalusia, jo li dic Cassildea de Vandàlia. Si tots aquests senyals no basten per acreditar la meva veritat, ací està ma espasa qui hi farà donar crèdit a la mateixa incredulitat. —Ans d'acceptar semblant prova, respongué nostre cavaller, deveu saber, senyor meu, com aquest don Quixot que dieu és el millor amic, el més íntim, el més inseparable que en el món jo tinc, i per aquells senyals tan puntuals i exactes que d'ell em donàreu, no puc pensar sinó que ha d'ésser el mateix que haveu vençut: per altra part, jo he de veure amb els ulls i tocar amb les mans no ésser possible que sigui el mateix, com no fos que algun encantador enemic seu hagi volgut prendre sa figura, per deixar-se vèncer

i sostraure-li la fama que sos alts fets li tenen adquirida i acreditada en tot el descobert de la terra. No és aquesta la primera vegada que els seus traïdors enemics s'han valgut de semblants manyes; ahir mateix encara transformaren la divina Dulcinea del Tobós en una vil pagesa. Perquè així mateix hauran volgut metamorfostrar aquest meu amic: i si jo podia pensar que aquestes raons no us havien de deixar plenament satisfet, vos diria que ací teniu el mateix don Quixot per a desenganyar-vos amb ses pròpies armes, a peu o a cavall, o de qualsevol manera que sigui més de vostre grat."

Dient això, nostre cavaller s'aixeca, posa la mà al pom de l'espasa, i espera a veure quina resolució pren el cavaller del Bosc, qui, responent, amb veu reposada, li digué: —Al bon pagador no li dolen penyores; tant més, que, si va a parlar francament, al qui us vencé transformat, no li sabrà pas greu de tornar-vos a vèncer en vostra pròpia persona. Mes, comsevulla que els fets d'armes de nit són més propis de saltejadors i bagassers que no de cavallers, esperem fins a tant que la bella aurora pugui illuminar nostra batalla: la qual ha d'ésser amb la condició precisa que el vençut restarà sotmès a la voluntat del vencedor, amb tal que d'aquest no li vingués ordenat res en contrari a les lleis de la cavalleria. —Aquestes mateixes condicions hauria jo posat, replicà el vanitós don Quixot." Tantost après se n'anaren a despertar llurs escuders, encarregant-los que pel matí, al sol eixint, tinguessin aparellats els cavalls per a dirimir una gran qüestió.

Com Sanxo oí semblants noves, restà tot esbalaït i espasmat. —Confrare, li digué l'escuder del Bosc, bé em crec que estareu

informat d'un costum que hi ha a Andalusia, i és: que quan un hom fa de testimoni en alguna batalla, no ha d'estar-se parat, amb les mans plegades. Vull dir que mentre nostres senyors combaten, nosaltres haurem d'esbatussar-nos i fer-nos xixines. —Aquest costum, senyor escuder, replicà Sanxo, serà molt bo per allà on dieu; mes no per als escuders dels cavallers aventurers. El meu senyor, qui sap de memòria totes les lleis de la cavalleria, no m'ha dit mai que els escuders deguessin batre's ells amb ells. I encara suposant que hi hagués tal llei escrita, bé deu haver-hi algun càstig per aquells qui deixen de complir-la: puix jo em conformo a pagar, des d'ara, la pena imposada als escuders pacífics. Tant més, que tampoc tinc espasa. —Per això rai, no passeu ànsia, respongué el del Bosc; jo porto ací un parell de sacs de drap: vós pendreu l'un i jo l'altre: nos barallarem a cops de sac amb igualtat d'armes. —Essent així, sigui en hora bona, digué Sanxo; tot el més que podrem fer, serà llevar-nos la pols de l'esquena. —Sens dubte, afegí l'altre, solament dec prevenir-vos que, per aturar que el vent no els faci voleiar, procurarem posar dintre cascún sac mitja dotzena de còdols ben pedradets. —Oidà!, exclamà Sanxo; almenys no us hi poseu per poc! i amb semblants plomes o flocs de cotó soleu omplenar vostres coixins? Bé! bé!, senyor, jo us previnc que, mal que hi fiquéssiu botxes de seda, jo no em batré ni poc ni molt. Deixem per als nostres amos semblant follia; visquem i bevem, creieu-me a mi. Temeu per ventura que vingui la mort massa tard? Doncs no basquegem tant per aplegar el fruit verd, que prou caurà per ell mateix quan serà madur. —Amb tot, replicà l'al-

tre, havem de combatre tant sia sinó mitja hora. —Ni un minut tan solament, respongué Sanxo. Seria bonic, en bona fe, que havent begut plegats d'aquell bon vi que tan generosament m'oferíreu, haguéssim ara de barallar-nos a seques! Tant més, que sens còlera ni enuig, qui dimontri s'ha d'escarrassar per arribar a les mans? —Per això, contestà el del Bosc, jo sé un bon remei, i és: que abans de començar jo us donaré, si voleu, mitja dotzena de bufets, amb els quals faré encendre vostra còlera, baldament la tinguéssiu més ensofida que una marmota. —Doncs jo, respongué Sanxo, sé un altre remei qui se les dóna de bones amb el vostre: puix que agafaré un garrot, i abans que us acosteu a despertar ma còlera, faré jo adormir a garrotades la vostra, per tal que no es despertí fins a haver passat d'aquest món, en el qual ja és prou sabut que no em deixo jo passar la mà de ningú per la cara. Si bé crec que més valdria que deixéssim dormir nostra ira, per tal com ningú sap l'esperit de ningú, i tal es creu anar per llana, i se'n torna esquilat. Tant més, que Déu ens ordenà de viure en pau: i si un gat turmentat es converteix en lleó, jo qui só un home, Déu sap en quina cosa pugui convertir-me; i així, des d'ara jo us previnc, senyor escuder, que corren de vostre compte tots els mals i danys que de semblant renyina pervinguin. —Bé està, respongué el del Bosc; esperem el dia vinent, que llavors ens veurem les cares.”

Entretant, començaven a xerrotejar, saltant d'un arbre a l'altre, mil sorts variades de matisats ocells, i amb llurs alegres refilets pareixia com si volguessin donar la benvinguda a la fresca aurora, qui per les daurades portes d'Orient anava mostrant

la bellesa de son rostre, bo i esbatent de sos cabells infinitat de líquides perles; amb el qual licor eixamorós humitejades les herbes, talment pareixia que d'elles brollés i plogués molt blanc i diminut aljofre, els salzes destillaven un mannà saborós, somreien les fonts, els xaragalls borbolejaven, i fins les selves i els prats s'alegraven de la seva vinguda. Doncs tantost com la claror del jorn permeté de veure i distingir les coses, el primer objecte qui es presentà al ulls de Sanxo fou el nas de l'escuder del Bosc, el qual era tan gros, que li ombrejava tota la cara. Veritablement, diuen que era d'una grossària excessiva, encorbat de mig per a vall, que li passava dos dits de la boca, i acompanyat d'algunes grosses berrugues així de color d'albergínia: tot això donava a sa figura un aspecte tan horrorós, que, en veient-lo, Sanxo començà a tremolejar tot ell, proposant en son cor de rebre dues-centes bufetades ans que posar-se colèric i arribar a les mans amb consemblant vestigle. També don Quixot contemplava son adversari, de qui la visera, justament calada, no li deixava veure la cara: amb tot, notà que era home robust, i no gaire alt d'estatura. Portava damunt les armes una sobrevesta o casaca de brocat d'or, sembrada de moltes llunes petites de resplendents miralls, qui el feien aparèixer galan i vistós en gran manera: dessobre son elm onejava un gros penatxo de plomes verdes, grogues i blanques; la llança, que tenia arrambada a un arbre, era llarguíssima i reforçada, amb un ferre acerat de més d'un pam. Tot ho veié i observà don Quixot, i de ses minucioses observacions deduí que el referit cavaller devia ésser home de grans forces; mes, no per això li entrà la por en son cor, com a

Sanxo, ans molt cortesament i amb esforçat gest demanà al dels Mirallets que tingué a bé alçar un poc sa visera. —Jamai he mostrat el meu rostre que no fos acabada la batalla, respongué sobergament l'incogut. —Doncs, en tant que muntem a cavall, replicà nostre cavaller, podríeu dir-me si só jo aquell don Quixot que vós preteneu haver vençut? —En això us responem, digué el dels Mirallets, que us assembleu, com un ou a un altre ou, al cavaller de mi sobrat i vençut: emperò, havent-me vós certificat que era perseguit per encantadors, no gosaré jo d'afirmar que ell sia o no contingut ara dins vostre. —Amb això bé en tinc prou, afegí don Quixot, per certificar-me de l'error en què esteu: i per desenganyar-vós del tot, vinguin ací nostres cavalls, que en més poc temps del que estaríeu en alçar-vos la visera, si Déu, ma senyora i mon braç m'ajuden, jo us veuré la cara, i vós coneixereu com no só jo aquell sobrat don Quixot que us penseu."

En això, abreujant raons, ambdós muntaren sobre llurs corsers, i allunyaren-se per pendre el tros que convenia del camp. No havia fet vint passes don Quixot, quan el dels Mirallets li cridà: —Recordeu-vos, senyor, de la paraula donada: que el vençut ha de restar sotmès a la voluntat del vencedor. —Sens dubte, respongué don Quixot aturant-se; amb tal que no li serà imposat res en contrari a les lleis de la cavalleria." En aquest moment sos ulls fermaren-se damunt el desmesurat nas de l'escuder, mostrant-se'n no poc meravellat. Sanxo, qui tremolava encara, i no sabia com allunyar-se del nassut, vingué a suplicar son senyor que l'ajudés a pujar sobre un arbre per veure, deia ell, més de

son pler el bell encontre que entenia a fer amb aquell adversari. —Ans bé crec, Sanxo, digué don Quixot, que vols tu enflar-te i pujar en taulat per veure sens perill la festa. —Senyor, li respongué Sanxo, la veritat és que aquell diable de nas no em fa gens de goig, i no goso estar-me-li prop. —Ja t'entenc, amic meu, replicà don Quixot; i et dic que, si jo no fos aquell qui só, també a hores d'ara no les tindria totes."

En el temps que nostre cavaller s'entregués per pujar Sanxo a un surer, el dels Mirallets prengué del camp ço que li semblà necessari, i creient que don Quixot hauria fet el mateix, menys d'esperar ni so de trompeta ni altre senyal, gira les regnes a son cavall (qui no era ni més lleuger ni de millor aspecte que el Rossinant) i al trot curt se'n va a encontrar son adversari; emperò, adonant-se que don Quixot estava ocupat amb l'enfilament de Sanxo, tira les regnes i roman parat en mig de la carrera. Nostre cavaller, a qui li semblà que son enemic venia volant, ferí dels esperons els enneulits costats del Rossinant amb tal vigor, que, per primera vegada en sa vida, féu-li arrencar el galop. Amb aqueixa no acostumada fúria, aplegà llà on el dels Mirallets estava esperonant el cavall, qui mai li reeixí de fer-lo moure ni avant ni enrera. Assolit el pobre cavaller en tan compromesa ocasió, embarassat amb son cavall, les seves regnes, sa llança i son escut, don Quixot, qui no topava amb semblants inconvenients, a cop segur i sens perill, pogué envestir-lo i, a mal grat seu, fer-li abandonar la sella, calant-lo en terra fora de sentits. Nostre cavaller, descavalcant tantost, se'n va corrent prop del vençut, de qui s'afanya a desfer els lligams de l'elm per veure si era mort. Sanxo

Pança, molt content, ja era baixat del su-
rer i corria amatent vers el seu amo, en
tant que aquest, descobrint el rostre de
son enemic, va veure... qui diria mai ço
que va veure?, i com podrà algu donar-hi
crèdit?... Veié, diu la història, la mateixa
cara i figura, la pròpia effigie, la fesomia
pròpia del batxiller Samsó Carrasco. Tan
bon punt com l'hagué reconegut, es posà a
cridar, i digué:—Corre, Sanxo, i mira ço
que bé es pot veure, mes no creure!; acui-
ta't, fill meu, i considera la malícia inconce-
bible dels malvats encantadors." Arribà
Sanxo, i reconeixent la cara del batxiller,
qui restava estirat en terra, no donant se-
nyals de vida, se senyà i persignà moltes
voltes, invocant tots els sants.—Senyor, di-
gué a don Quixot, tant se val; comenci
vostra mercè per calar i ficar l'espasa dins
el cos d'aquest que pareix el batxiller Car-
rasco: per ventura així matarà algun dels
seus enemics encantadors.—Bé em crec que
tens raó, respongué don Quixot; sens dubte
que, per sostroure's a ma venjança, aquest
nigromàntic haurà pres la figura del meu
amic": i treta ja l'espasa per donar com-
pliment al consell de Sanxo, sentí la veu
de l'escuder inconegut, qui, desproveït de
son gran nas, li cridava:—Aturi's vostra
mercè, i tingui compte en ço que fa, se-
nyor don Quixot, puix aquest que té als
seus peus és son amic el batxiller Samsó
Carrasco." Veient-lo Sanxo sens la defor-
mitat d'abans, li preguntà:—I on és el
nas?—Vet-lo ací, respongué l'escuder, tra-
ient-se'l de la butxaca i mostrant-li un nas
postís.—Santa Maria val!, exclamà Sanxo,
qui llavors reconegué l'escuder; no sou vós
Tomàs Cecial, el meu veí i mon compare?
—Sens dubte, que jo só Tomàs Cecial, res-
pongué l'altre, i després vos diré els em-

bolics, intrigues i motius qui ací m'han portat. Entretant supliqueu vostre senyor que no toqui, maltracti ni fereixi el cavaller dels Mirallets, que té als seus peus, qui no és altre sinó l'atrevit i mal consellat batxiller Samsó Carrasco."

En això el dels Mirallets tornà en si; i don Quixot, presentant-li la punta de sa espasa davant son rostre:—Cavaller, li digué, sou mort si no confesseu que la bellesa de ma Dulcinea porta gran avantatge sobre la de vostra Cassildea de Vandàlia; i encara deveu jurar-me que anireu a la ciutat del Tobós, retent-vos a la discreció d'aquella illustre princesa, i après tornareu per donar-me compte de l'estat en què l'haureu trobada.—Jo confesso i promet tot quant vos farà plaer, respongué amb veu esmorteïda l'infortunat Carrasco. —Encara més, prosseguí don Quixot; deveu-me confessar que el cavaller de vós vençut i sobrat no fou ni podia ésser don Quixot de la Mancha, sinó algú que se li semblava; com així mateix, de ma part, jo confesso i crec que no sou vós el batxiller Carrasco, sinó un altre que se li pareix.—Vós teniu molta raó que us sobra, respongué el malmès cavaller; jo sent, confesso, crec i penso que tot ço que dieu és la veritat; emperò, per Déu!, doneu-me la mà per veure si puc alçar-me."

Don Quixot, ajudat dels dos escuders, reeixí a pujar son enemic a munt el seu cavall, i deixant-lo entre les mans de Tomàs, qui el conduí al poblet més proper, cuidant empastar-li les costelles, prosseguiren ell i Sanxo la via de Saragossa.

CAPÍTOL XIV

On es reconta i fa saber qui era el cavaller dels Mirallets i son escuder.

Més content que dir-se pugui, envanit i presumptuós, anava don Quixot per la victòria aconseguida contra tan valerós cavaller com ell s'imaginava que ho era aquell dels Mirallets, i confiat amb les seves cavalleresques promeses, bé esperava rebre noves de l'encantament de sa senyora. Emperò don Quixot pensava una cosa, i el dels Mirallets en pensava una altra, comsevulla que aquest no tenia altre pensament sinó de veure com curaria son cos capolat. Diu, doncs, la història que l'haver-se fet cavaller aventurer el batxiller Samsó Carrasco fou per consell i avinença del rector i del mestre Nicolau. Aquests dos bons amics de don Quixot, desesperant de poder-lo retenir a casa, de comú acord amb el batxiller, havien deliberat de deixar-li continuar les seves interrompudes cavalleries, i que el dessus dit batxiller li eixís al camí com un altre cavaller qualsevol. —Vós li parareu batalla, deien ells, molt fàcilment el tindreu vençut, i li fareu prometre de no moure's en dos anys de casa seva, o fins a tant que ell altra cosa li ordenés. Don Quixot, escrupolós guardador de les lleis de la cavalleria, no mancarà indubtablement a sa paraula; i nosaltres, entretant, ens darem manya per cercar a sa follia algun convenient remei.”

Acceptà Carrasco l'empresa, i Tomàs Cecial, compare i veí de Sanxo, homé experi-

tós i de natural alegre, s'oferí per fer-li d'escuder. Armà's el batxiller com ja s'es vist; Tomàs Cecial proveí's d'un gran nas postís perquè Sanxo no el reconegués, i cavalcant sobre dues ròsses, feren el mateix camí del nostre cavaller, a qui per poc com no el trobaren en l'aventura del carro de la Mort. Finalment, deixaren-se caure en el bosc on els passà tot quant havem descrit; i valgue-li que don Quixot, en sa esgarriada imaginació, no es donà compte de qui era realment el batxiller, que si no, prou l'haguera deixat inapte per rebre mai més la seva llicenciatura, i tot per haver trobat nius allà on pensà trobar ocells.

Tomàs Cecial, qui veié la mala fi de llur empresa, tot enduent-se'l, li digué:—Senyor Samsó, per cert que havem estat pagats en bona moneda: costa poc de fer castells en l'aire, sinó que a la millor, tot se'ns torna aiguapoll. Don Quixot és boig, nosaltres ens creiem amb seny; ell se'n va amb salut i ben content, nosaltres restem mústics i estomacats de mà mestra. Vegem, ara, i dieu-me qui és més boig, si aquell qui ho és per no poder menys, o l'altre qui ho és per sa voluntat?—La diferència està, respongué Samsó, que aquell qui és boig contra sa voluntat, ho serà sempre, i el qui ho és de grat, quan volgués, podrà deixar d'ésser-ne.—Essent així, digué Tomàs Cecial, jo fui boig de bon grat com volguí fer-vos d'escuder; i per aixó vull ara deixar d'ésser-ho i tornar-me'n a casa.—Molt bé que fareu, respongué Samsó; però quant a mi, puc dir-vos que no haig de parar fins a haver fet un fart de llenya a don Quixot. Doncs no us penseu que li vagi més darrera amb el desig de

fer-li recobrar son judici, mes portat de la impaciència que tinc de venjar-me.”

Així anaven raonant tots dos, fins que arribaren a un poblet on fou ventura de trobar un cirurgià amb qui es curà l'infortunat Samsó. Son escuder el deixà i se n'anà per les seves, deixant-lo també l'historiador, fins que més endavant el veurem de nou apareixer.

CAPÍTOL XV

De ço que esdevingué al nostre cavaller amb un discret gentilhome de la Mancha.

Amb l'alegria i vanaglòria que havem dit, prosseguia don Quixot la seva jornada, ben cregut, après de la passada victòria, que era ell el més valerós cavaller del món. Donava ja per acabades i afortunadament definides quantes aventures d'allà en avant esdevenir-li poguessin i menyspreava els encantaments i àdhuc els encantadors, no recordant-se de les innombrables peripècies que aquells malvats tan sovint li procuraven. L'únic record que venia a contorbar sa extrema benaurança era la transfiguració de Dulcinea. No era poca la dolor que aquest pensament li causava, i en tant que cogitava la manera de reduir-la a sa primera forma, vingué Sanxo a treure'l de son embadaliment.

—No és prou, senyor, li digué, que no pugui jo apartar dels meus ulls ei desmesurat nas de mon compare Tomàs Cecial? —I creus, per ventura, Sanxo, replicà nostre cavaller, que aquell escuder fos To-

màs Cecial ton compare, i aquell cavaller dels mirallets, el batxiller Carrasco?—En bona fe, no sé què m'hi digui, respongué Sanxo. Llevat del nas, bé puc assegurar-li que era Tomàs Cecial en persona. Jo l'he vist i li he parlat moltes voltes en ma pròpia casa; doncs prou m'ha vagat de reconèixer sa figura, les seves faccions i fins el mateix to de sa veu.—Emperò, vina'm ací, pobre Sanxo, i raonem un poc, replicà don Quixot: com vols tu que el batxiller Carrasco s'hagués fet cavaller aventurer a posta per venir a combatre'm? Só jo enemic seu?; li he fet jo algun mal, per ventura? Com pot un batxiller envejar-me la glòria que tinc bastantment adquirida en la professió de les armes?—Ja ho veig, respongué Sanxo; mes, si això és un ardit dels encantadors, com vostra mercè pretén, per què diable han anat a escollir, entre tantes figures com en el món es troben, justament les dues cares de Carrasco i del meu veí Toms? —Per una raó molt simple, contestà don Quixot: els encantadors malignes, havent previst que en aquest combat jo obtindria la victòria, hauran procurat donar al vençut la figura d'un meu amic, perquè aquesta semblança moderés ma justa ira, i així restés amb vida el qui amb maleficcis i enganys tractava de llevar-me-la. No-res-menys que aquesta art de mudar unes figures amb altres, poc hauria de meravellar-te, Sanxo; car tu mateix, no fa encara dos dies, veieres amb tos propis ulls la transformació de ma Dulcinea. I no pots ignorar que amb tant com tu estaves enlluernat amb ses divines formes, jo no veia davant meu sinó una lletja i rústega pagesa. Ben segur que era aquesta metamorfosi de dificultat molt major i encara més meravellosa que no aquella del

batxiller. Amb tot i això, a mi què em fan llurs males arts, si sota qualsevol forma que hagi estat, no podran mai contrastar-me d'ésser jo romàs vencedor?—Déu sap la veritat de totes les coses, li respongué Sanxo; i com sabia que la transfiguració de Dulcinea era obra d'Ell tan solament, no bastaven a persudir-lo les raons del seu senyor: emperò no el volgué contradir, perquè amb alguna paraula no descobrís el seu engany.

En aqueixes raons estaven quan els aconseguí un home qui darrera d'ells venia sobre una galana euga clapada. Aquest cavaller portava un capot verd de llana, guarnit de vellut moradenc, amb una gallerusa del mateix vellut; els guarniments de l'euga eren així mateix verds i morats. Anava armat d'un sabre morisc penjant d'un ric talabard; sos borseguins eren d'una mateixa labor que el talabard, i els esperons, amb tot que no 'eren d'or, tenien un vernís verd per damunt, tan lluents i brunyits, que, fent joc amb tot el vestit, li esqueien millor que si haguessin estat d'or puríssim.

Com el viatger passà tocant de don Quixot, el saludà cortesament, i anava a passar de llarg, quan el nostre cavaller, cridant-lo, li digué:—Senyor galan, si vostra mercè'va per un mateix camí, i no porta pressa, rebria assenyalada favor que anéssim plegats.—En veritat, respongué el viatger, no haguera passat tan de llarg si no fos pel dubte que tenia d'avalotar el vostre corser amb la meua euga.—Oh!, no en tinguí cap recel, digué llavors Sanxo, que el nostre cavall és el més honest i més ben criat del món: puix no s'és propassat sinó una sola vegada en sa vida, que mon senyor i jo pagàrem per ell la penitència. Bé pot,

doncs, posar-se-li acostat, que la pobra bèstia no en farà de més ni de menys." El viatger escurçà el pas, meravellant-se dels arreus i disposició de don Quixot, qui s'havia tret la celada, la qual portava Sanxo penjada a l'arcó davanter de la seva albarda. La figura extraordinària del nostre cavaller, la sorprenent llargada de son cavall, l'alçada de son cos, les seves armes, son rostre sec i esgrogueït, causaren tan gran estranyesa en el passatger, que don Quixot arribà a llegir-ho en sos ulls.—Apar-me com si la meua figura hagués meravel·lat vostra senyoria, li digué; emperò no ho estarà més quan jo li digui, com li dic, que só un d'aquells cavallers qui van a la saga d'aventures. Jo he abandonat mon casal, ma família, ma pàtria; tinc empenyorada gran part de ma hisenda per llançar-me cegament als braços de la fortuna. Volguí fer renéixer l'antiga cavalleria aventurera; i molt temps ha que, ensopegant ací, caient allà, estimbant-me ençà i aixecant-me enllà, jo vaig donant compliment a mon desig, defensant vídues, socorrent donzelles, protegint casades, orfes i menors, ofici natural i propi dels cavallers aventurers: i així, pels meus valerosos, infinits i cristians actes, he merescut l'honor d'ésser anomenat en la major parte de les nacions del món. Trenta mil volums de ma història s'han estampats en Espanya; i en aquest pas serà estampada trenta milers de vegades, si Déu no hi posa remei. Finalment, per dir-ho tot amb una sola paraula, jo só don Quixot de la Mancha, cognomenat *el cavaller de la Trista Figura*. Bé és veritat que ma modèstia s'ha d'ofendre, sentint-me lloar a mi mateix; emperò m'és forçat de fer-ho, comsevulla, que no tinc ací ningú més per fer les meves llaors."

En acabat de proferir semblants paraules, don Quixot callà, i el del capot verd, encara més sorprès, no sabia com respondre-li. Amb tot, passada una bella estona, li digué:—Senyor cavaller, ma franquesa no pot amagar-vos que tot quant suara haveu dit, menys de traure'm de mon embadaliment, no ha fet sinó augmentar-lo. No haguera jo mai cregut que encara vui correguessin pel món cavallers aventurers, ni menys que llur història fos impresa. Malgrat de mon sincer respecte pel molt lloable exercici d'emparar els desvalguts, de protegir les vídues i els orfes, jamai no podia jo pensar-me, si no ho hagués vist amb mos propis ulls, que hi havia homes de prou virtut per consagrar llur vida a tan noble professió. Beneït sigui el cel, mentre amb aqueixa història de les vostres cavalleries, que em dieu que està impresa, siguin posades en oblit les d'aquells somniats cavallers aventurers, les quals han envaït el món amb greu detriment dels bons costums i descrèdit de les vertaderes i lloables històries.—Hi hauria ara molt a dir, replicà don Quixot, quant a ésser fingides o no les històries dels cavallers aventurers.—I qui podrà dubtar-ne?, va prorrompre l'altre.—Só jo qui ho dubto, respongué nostre cavaller; i si per ventura a mi fos donat d'enraonar amb la vostra mercè algunes hores, jo li provaria incontestablement com no hi ha històries més autèntiques, més veritables ni més útils que aquelles qui de la cavalleria tracten. Ja sé que, per dissort, és el corrent del dia de voler fer-les seure en el mateix banc de les faules; emperò deixem-nos ara d'això, i no prengui a mal que li supliqui que em vulgui referir quin orde de vida i condició sol menar la senyoria vostra."

El del capot verd aleshores respongué:— Jo, senyor cavaller de la Trista Figura, só un gentilhome, natural d'un poble on anirem a dinar si tanta honor voleu fer-me. El meu nom és don Diego de Miranda; ma fortuna, encara que mitjana, és més que suficient als meus desigs. Jo passo ma reposada vida en companyia de ma esposa, de mos fills i d'alguns amics: en les hores vagatives, m'entretinc a caçar i a pescar; ni he volgut mantenir mai falcó ni llebrers, posat que un mans perdigot o qualque atrevida fura són prou o satisfer les meves simples diversions. Tinc cinc o sis dotzenes de llibres, els uns en vulgar, els altres en llatí, alguns d'història, altres de devoció. Els qui més delit me procuren són els profans, sempre i quan siguin d'honest entreteniment i escrits amb elegància, i que amb llur invenció admirin i sorprenguin, si bé aquests són molt comptats en Espanya. Plau-me, de vegades, entaular-me a casa dels meus veïns i amics, encara que em sigui més plaent de convidar-los a la meva taula. En aquests convits, sempre abundants, jamai ostentosos, faig per manera d'alegrar mos obsequiats sens permetre'm de murmurar, ni menys sofrir que es murmurí de ningú. No m'agrada esbrinar els fets dels veïns, jo em concreto a vetllar mos propis actes. Atent sempre als preceptes de ma santa religió, repartesc dels meus béns amb els pobres, sens fer vana mostra de les bones obres per no tacar mon cor d'hipocresia i de vanaglòria. Procuro de posar la pau per tot arreu on regnés la discòrdia. Tinc particular devoció a la Mare de Déu, i confio sempre en la misericòrdia de Déu Nostre Senyor."

Don Diego parà d'enraonar, i Sanxo, qui l'havia escoltat amb atenció extrema, avallà

de son ruc, anà corrent a posar-se-li a la part dreta, i amb cor devot, i quasi amb llàgrimes als ulls, li besà reiteradament els peus.—I ara, què esteu fent, germà?, li preguntà don Diego, sorprès; què són aquests besars? —Deixi'm fer, senyor, respogué Sanxo; perquè vostra mercè m'apar el primer sant que a la genetia jo hagi vist en el transcurs de ma vida.—No só jo un sant, replicà l'altre, més un gran pecador; vós, sí, germà, que deveu ésser bo, segons la vostra simplicitat ho demostrà.—Bon tros se n'hi falta!, respongué Sanxo, tot muntant altre cop sobre l'albarda, no sens haver causat nova meravella al viatger del capot verd.

Preguntà-li don Quixot quants fills tenia; per tal com la vostra mercè deu saber, li digué, que els antics filòsofs, mancats del coneixement del veritable Déu suprem, feien consistir tot el llur benestar en les prosperitats terrenals, essent la que tenien en major estima la de posseir una nombrosa família.—Un sol fill jo tinc, respongué don Diego, i us dec confessar que em reputaria plenament venturós com no el tinguéis; i no és que ho digui perquè ell sigui dolent, sinó perquè no està posseït d'aquella bonesa que jo voldria. Tindrà, si fa o no fa, divuit anys: ja en té sis de passats a Salamanca, per aprendre les llengües grega i llatina; amb tot que volia fer-li estudiar altres ciències més útils per al seu profit, no ho he pogut conseguir, tant era son esperit ple i transportat d'amor a la poesia. Feia jo vots perquè ell coronés amb sos mèrits l'honor de son llinatge, puix que som a un temps que els reis premien altament les virtuoses i bones lletres, que aquestes, si no van acompanyades de virtut, són com perles a un corral gitades. Ell

passa dies sencers esbrinant si digué bé o malament Homer en tal vers de la *Iliada*; si un epigrama de Marcial es troba o no exempt d'impuresa. Per tal que totes les seves ocupacions es conclouen en els referits poetes, i encara en altres com Horaci, Juvenal i Tíbul, no fent gaire cabal dels poetes de nostra nació: ell fa menyspreu fins de les nostres llengües modernes; i tot ço que no sigui grec o llatí, li apar com si no fos digne d'estima."

En això li replicà don Quixot:—Senyor, no crec jo del cas haver de recordar-vos que els defectes dels fills no deurién mai alterar la tendresa d'un pare: els pares tenen el dret sens dubte, i fins és un deure sagrat de senyalar des de la infantesa a llurs fills el camí que pugui reportar-los més profit i avantatge; de conduir-los per la mà, procurant que no es desviïn del senderó de les virtuts; emperò quan els fills són ja grans, i que, sens abandonar tals virtuts, demostren indiferència o aversió per aquell camí que hom els ha traçat, per més que ells donin la preferència a tal o qual estat, a aqueixa o a aquella ciència, crec jo que llavors és el punt on deu reprimir-se l'autoritat del pare, i encara penso que no té més el dret de forçar la llur inclinació pròpia. Aquesta restricció podria, quan més, entendre's amb l'artesa menesterós, qui per menjar el pa, fretura que son fill aprengui son ofici propi. El vostre no està, per ara, en aquest cas, i no sé veure la raó qui us tingui tan afligit de son gust per la poesia. La poesia, senyor gentilhome, és com una tendra donzella de poca edat i molt agraciada, qui vol ésser enriquida, polida i engalanada de moltes altres donzelles, les quals són justament totes les altres ciències, de qui deu ella valdre's, presidint-

les, però, sempre totes. I val a dir que tan gentil donzella no s'ha de veure malmenada i prostituïda per carrers, ni publicada per les places, ni pels recons dels palaus; essent feta d'una alquímia de tal virtut, que el qui la sap tractar com cal, la convertirà en or puríssim d'inestimable vàlua. Ara, el qui la posseeix ha de tenir-la a ratlla, no deixant-la arrossegar en impures sàtires o en sonets indignes: ni ha d'ésser mai venal, si ja no fos tractada en poemes heroics, en lamentables tragèdies o en comèdies alegres i artificioses; i jamai deuen manejar-la joglars, ni el poble ignorant, inapte a distingir i avaluar els tresors qui en ella s'escondeixen. I no us penseu, senyor meu, que per poble jo entengui solament la part baixa i plebea, car tothom qui és ignorant, ja pot ésser senyor i príncep, que sempre formarà una part del poble. Per tant, aquell qui amb les dessús dites prevencions tractés i escrivís poèticament, obtindrà bona fama, i son nom serà respectat en totes les nacions polítiques del món.

“Quant a ço que em dieu, senyor, que el vostre fill té en poca estima la poesia vulgar, jo crec que està en una error; i heu-vos-ne ací la raó. El gran Homer no escriví en llatí, perquè era grec, ni Virgili escriví en la llengua grega, perquè era llatí. Tots els antics poetes feren ús del mateix llenguatge que mamaren amb la llet, menys d'anar-se'n a recaptar els forasters per declarar la celsitud de llurs conceptes. I ja que és així, fóra molt de raó que un tan lloable costum s'estengués per totes les nacions; i que no fos menyspreat un poeta alemany perquè escriví en son propi idioma, ni un castellà o biscaí qui compon en sa llengua nativa. Emperò el vostre fill, segons jo crec endevinar, no és amb la poesia vulgar que

deu estar desavingut, sinó amb els poetes qui són purament vulgars, desconeixents de totes les altres llengües i ciències qui puguin embellir, despertar i donar impuls a llur natural enginy. I encara en això podria també anar errat; per tal com és opinió molt ben assentada que el poeta ja neix per sa natura, i que amb aquella inclinació que Déu li ha donat, sens altre estudi ni artificio, bé pot compondre coses verament meravelloses. Amb tot, jo dic que el poeta qui reclamés l'ajuda de l'art, serà molt millor i sobrepujarà a l'altre poeta qui, solament per conèixer l'art, es creu ésser tal: car l'art no pot mai prevaler a la naturalesa, emperò sí donar-li perfecció; per tal que, ajustant-se la naturalesa amb l'art i l'art amb la naturalesa, produiran per tots estils un perfet poeta. No vulgueu, doncs, contrastar la passió del vostre fill per als versos: encomaneu-li solament de no fer-ne sinó de bons; d'imitar aquells autors antics que amb raó pot ben adorar-los; de fer la guerra als vicis en general, amb tal que no senyali particularment alguna persona; de cantar, de celebrar, d'inspirar els sentiments més amables; de recordar-se ara i sempre que el veritable enginy pervé del cor, i no del cap; que la ploma és la llengua de l'ànima, i que no hi pot haver manera més segura de descriure bé les virtuts sinó com un mateix ne sia posseïdor. Veu-reu, senyor gentilhome, com, seguint aquest camí, vostre fill es farà bentost estimar, prear i honrar. La fortuna mateixa s'aver-gonyiria de no acordar-li alguna gràcia, i fins els reis i prínceps es veuran forçats per la fama a coronar-lo un jorn amb aquell immortal llorer qui mai no és tocat del llamp, en senyal que tampoc deuen ésser ofesos de ningú aquells qui amb tals coro-

nes veuen honrats i engalanats llurs fronts."

Atordit restà el del capot verd oint el raonament de don Quixot, i quasi anava perdent l'opinió preconcebuda d'haver-se acompanyat amb un boig. Emperò Sanxo, a qui no degué plaure gens semblant diàleg, havia girat de camí per anar a demanar una poca de llet a uns pastors qui allà prop estaven munyint unes ovelles. Volia don Diego renovar la plàtica, satisfet en extrem de la discreció i bon judici de don Quixot, quan aquest, alçant el cap, albirà un carro que pel mateix camí venia, i sobre el qual onejaven algunes banderes amb les armes del rei. Creient que, sens dubte, era alguna nova aventura, cridà en altes veus el seu escuder perquè li portés son elm. A semblants crits, Sanxo deixà els pastors i, tan de pressa com son ruc li ho permeté, tornà vers el seu amo.

CAPITOL XVI

On es declara el darrer punt i extrem on arribà i pogué arribar l'inaudit coratge de don Quixot, amb la venturosament acabada aventura dels lleons.

Ans de començar aquest capítol, l'autor d'aquesta gran història prevé els seus lectors que bé voldria haver-lo passat per alt, car molt se tem que no sien cregudes les excençricitats, les bogeries del nostre cavaller. Finalment, amb tot i aquesta paor i recel, les escriví tal com d'aquell foren fetes, menys d'afegir ni traure a la història un borrall de la veritat, no fent cabal de

les objeccions que podien-li ésser posades de mentider: i tenia raó, perquè la veritat sempre sura sobre la mentida, així com l'oli per sobre l'aigua. I així, prosseguint la seva història, diu que com don Quixot cridà Sanxo, estava aquest comprant recuit a uns pastors, i que, instat per la molta pressa del seu amo, no sabent com emportar-se'l, cuidà ficar-lo dins la celada de nostre cavaller; i amb aquest bon recapte anà a veure ço que li volia. —Amic, li digué don Quixot, porta ací mon elm; perquè, o poc jo entenc en aventures, o aqueixa que ara se m'ofereix, reclama que jo vagi ben armat." El del capot verd, quan sentí això, tost mirà a son entorn, i no àlbirà altra cosa sinó un carro cobert, amb dues o tres banderoles damunt; cosa que féu-li pensar que portaria diners per compte del rei; i així ho digué a don Quixot. Mes aquest no hi donà mica de crèdit, ficat com sempre tenia al cap que tot quant li esdevingués devien ésser aventures i més aventures: per tant, li respongué que ell ja sabia ço que es feia, comsevulla que tenia enemics visibles o invisibles, tostemps aparellats per escometre'l sota una molt gran diversitat de formes; i frissós d'arribar a les mans, prengué la seva celada que tenia Sanxo, se l'encaixà prestament al cap, sens adonar-se d'açò que contenia, i aferrant-se en sos estreps, disposà's per combatre.

Amb la calor extrema del cervell de don Quixot, no trigà gaire a fondre's el recuit, començant a córrer el xerigot per la cara i barbes del nostre cavaller, qui no poc esglaiat digué: —Què és això, amic Sanxo?, que apar que se'm remolleix la closca, o com si es liquidés mon cervell. Però, si verament estic suat, tingues per cert, fill meu, que no és de por; ans dóna'm entenent que

ha d'ésser molt terrible l'aventura que m'està esperant. Porta'm si tens quelcom amb què eixugar-me, que l'abundant suor no em deixa veure res. L'escuder, sens dir un mot, donà-li prestament un drap, tot regraciant Déu que son senyor no hagués caigut en la veritat. Nostre cavaller es netejà, i après, llevant-se la celada per veure millor d'on procedia el reblaniment de son cap, va adonar-se d'aquelles farinetes blanques que dedins hi havia: llavors ell que, tot olorant-les, digué: —Per la salut de ma senyora Dulcinea, que és brescat açò que tu ací dins me posares, barroer, bergant, traïdor escuder. —Senyor, respongué Sanxo amb molta sorna i fingiment, si és brescat, doni-me'l, que m'agrada molt. Emperò no; ja se'l pot menjar el diable, que ningú l'hi haurà posat sinó ell. Com haguera jo mai gosat embrutar l'elm de vostra mercè! Jo me'n guardaria prou! En bona fe que, segons estic veient, també dec jo tenir encantadors qui em persegueixen, com a criatura i membre de vostra senyoria. Aquells maleïts hauran posat ací aqueixa immundícia per posar-lo felló contra de mi, i fer que m'ablanís les costelles: doncs, en veritat que aquesta vegada han posat el peu en fals, puix bastarà a defensar-me el bon discurs de mon senyor, qui haurà bé considerat que jo no tinc ni brescat, ni llet, ni altra cosa consemblant; i que si jo la tingués, ans me la ficaria al ventrell que no en la celada.”

Don Quixot, sens respondre, es torcà la cara, el cap i les barbes, cala's de nou la celada, abaixà sa visera, i brandant sa llança, digué: —Que vinguin ara; ací estic esperant coratjós de combatre fins amb el mateix Diable en persona.” El gentilhome del capòt verd a tot parava esment i restava'n no poc meravellat. En açò tenien ja

prop el carro amb les banderoles, menat solament per dos homes, l'un sobre les mulles i l'altre assegut davant el carro. Don Quixot féu-se en avant, i digué:—On aneu, germans? Quin carro és aquest?, què hi porteu? Què volen dir aquestes banderoles? —Senyor, li respongué el carreter, el carro és meu; el que hi va damunt són dues gàbies amb dos lleons africans que el governador d'Oran tramet a sa Majestat; les banderes del rei que veieu bé us diuen que aquest present és per ell. —I són grossos els lleons?, preguntà don Quixot. —Tant, respongué l'home qui era davant la porta del carro, que no hi ha memòria que d'Àfrica a Espanya en siguin passats mai de majors. Jo n'he conduïts molts d'altres, emperò com aquests, cap. El lleó va en aquesta gàbia d'ací, i la lleona a la part darrera: ambdós estan afamats, no havent menjat encara de vui; jo prego la vostra senyoria que no vulla entretenir-nos. —Ja entenc, digué don Quixot, fent una mitja-rialla; tan mateix són lleons que volen abocar-me. Ah! ah!, lleonets a mi?, a mi leonets?, i en aquestes hores! Doncs, per Déu que han de veure aquests senyors qui ací els trameten si jo só home qui s'estemordeix amb lleons. Baixeu, el meu amic, i puix sóu el lleoner, obriu-me aqueixes gàbies, i deixeu-me amb aquestes pobres bèsties, car bé em plaurà demostrar als encantadors qui davant meu les fan venir que poc coneixen don Quixot de la Mancha.”

Entretant que el lleoner, esborronat, mirava's en silenci el nostre cavaller, i que don Diego l'observava no menys meravellat, el bon Sanxo, acostant-se al del capot verd, les mans juntes i amb llàgrimes als ulls, li digué: —Senyor, per qui Déu és, jo el prego de fer per manera que el meu senyor

don Quixot no es baralli amb aquests lleons, que si això esdevenia, ben segur que serem tots destruïts. —No serà vostre senyor tan boig, respongué don Diego, que vulgui barallar-se amb aquests animals tan feréstecs. —No és que sigui boig, replicà Sanxo, sinó molt atrevit. —Jo faré que no ho sigui, respongué el gentilhome; i acostant-se llavors a don Quixot, qui fortament instava el lleoner perquè li obrís les gàbies, així li digué: —Senyor cavaller, els cavallers aventurers han d'arriscar-se en aquelles empreses on hi ha esperança d'algun bon succés, i no en aquelles que són del tot desesperades; com la valentia que entra en la jurisdicció de temeritat, ans mereix el nom de folia que no de fortalesa. Tant més, que aquests lleons no vénen contra la senyoria vostra, ni mai n'han tingut el més remot pensament, mes van per ésser presentats a sa Majestat. I així, no vulgueu entretenir-los, ans deixeu-los fer en pau llur camí. —Vagi-se'n la vostra mercè, li respongué don Quixot, i curi de son perdigot mans i de sa fura atrevida, que cascú entén de son ofici: aquest és el meu, i prou sé jo si aquests senyors lleons vénen o no per escometre'n. I tu, malvat lleoner, jo et juro a Déu que, si no obres encontinent la gàbia, amb aquesta llança que veus tinc de clavar-te en el carro."

El carreter, espaordit de semblants paraules i de l'aire amb què foren proferides, suplicà el nostre cavaller que li permetés desjunyir ses mules, i posar-les en lloc segur, puix que aquelles pobres bèsties eren tota sa fortuna. —Home de poca fe, replicà don Quixot, bé pots baixar i desjunyir, i fer ço que vulgues, car prompte veuràs com el teu treball fou en va, i que podies passar-te de semblant diligència." El carreter

tost descavalcà, tragué les mules amb lles-tesa, i aleshores al lleoner en altes veus cridà: —Senyors, sien-me testimonis quants ací estan presents que fou contra ma voluntat, i constret per la força, si jo obro la gàbia i deslliuro aqueixos animals: doncs protesto que qualsevol dany i perjudici que puguin fer les tals bèsties, anirà i correrà de compte de qui n'és la causa, i encara s'hi han d'afegir els meus drets i salari. Senyors, jo us prego de campar ans d'obrir les gàbies; per mi, no hi ha perill, perquè estic segur que no me'n pervindrà dany algun." Don Diego volgué provar novament de fer entrar don Quixot a la raó, emperò no fou escoltat. Llavors Sanxo, amb els ulls en aigua, el suplicà d'abandonar semblant aventura, en comparació de la qual no eren sinó pa i mel la dels molins de vent, la dels batans, i finalment totes les empreses que havia escomès en el transcurs de sa vida. —Miri, senyor, deia ell amb veu lamentable, que ací no hi ha encantament ni cosa que se li paregui. Jo he vist per entre la reixa una urpa d'aquests senyors; i per aquesta urpa és de suposar que el lleó qui la posseeix sigui més gros que una muntanya. —Oh!, respongué don Quixot, ja se sap que els lleons són grossos quan un hom té por. Fes-te a una part, mon pobre Sanxo: si en aquest combat jo muir, tu saps que llargament tenim concertat: aniràs a Dulcinea, i res més no et dic. Doncs, vés-te'n i acabem."

Don Diego, veient que no res podia tòrcer la resolució del nostre cavaller, deliberà de tocar la seva euga i posar-se un xic lluny. El carreter féu altre tant sobre les seves mules, així mateix que el desconsolat Sanxo, qui veia ja son senyor en les grapes dels lleons, i maleïa la seva sort, i l'hora on

li vingué en pensament de tornar a servir-lo; mes no per això deixava de batre son ruc per allunyar-se tant com pogués. Veient doncs, el lleoner que els fugitius eren bé desviats, volgué provar altre cop de persuadir don Quixot; emperò aquest, amb veu altívola, li reiterà ses ordes; i entretant que el lleoner es disposava per obeir, nostre cavaller estigué considerant si faria millor d'emprendre's la batalla a peu o bé a cavall. Per fi determinà de fer-la a peu, tement que el Rossinant no s'esfereís en presència dels lleons. Saltà llavors en terra, gità la llança, embragà la darga, i desembeinant l'espasa, amb cor ferm i assegurats passos anà a posar-se davant el carro, no sens encomanar-se amb tota l'ànima a Déu i a sa senyora Dulcinea.

Es de saber que arribant en aquest pas, l'autor d'aquesta veritable història exclamà: "—Oh valerós don Quixot de la Mancha, espill on poden mirar-se tots els valents del món! Quines paraules trobaré jo prou nobles, prou elevades, per referir dignament ton coratge? Com podré jo traslladar a la incrèdula posteritat uns fets qui tant excedeixen a l'admiració dels homes! Tot sol, a peu, sens altra esperança que aquest cor, aquest cor magnànim, contra qui la por mai no pot res; sens altra arma que una espasa, prou mal esmolada, i amb un escut no massa guarnit de ferre i encara rovellat, tu esperes a peu ferm els dos més horribles lleons que hagin mai produït els deserts d'Àfrica! No, no seré jo qui tos fets lloï, estrenu cavaller de la Mancha, per tal que ací els deixo estar, mancant-me paraules amb què exaltar-los."

El lleoner, veient ja don Quixot en positura, i que li era forçós de deixar lliure la sortida al lleó mascle si no volia incór-

rer en la indignació del foll i atrevit cavaller, obrí de bat a bat la primera gàbia on tenien aquell reclòs. El lleó aparegué llavors de desmesurada grossària i d'espantable presència. De primer donà un tomb per dins la gàbia, a poc a poc anà estirant les seves garres i tots els seus membres; després obrí la bocassa i badallà molt d'espai, traient enfora quasi dos pams de llengua, amb la qual rentà sos ulls, galtes i narius: fet això, tragué el cap fora de la gàbia, girant a totes parts dos ulls com dues brases de foc.

Nostre cavaller, atentament, tot ho observava amb una impassibilitat extrema, ni res el commovia, llevat del viu desig de començar la batalla; emperò, el generós lleó, més prudent que no altiu, no fent cas de cavalleries ni de fanfàrries, après d'haver mirat d'ací i d'allà, com ja s'és dit, girà les espatlles, mostrà a don Quixot ses parts posteriors, i amb gran fleuma i lentitud, s'ajacà de nou dins la gàbia. Vist això, don Quixot manà al lleoner que l'irrités a bastonades per fer-lo eixir defora.

—No hi ha perill!, respongué el lleoner; puix que, si el tocava, bé fóra jo el primer de qui ell faria troços. Vostra mercè contenti's amb ço que ha fet, que és tot quant pugui dir-se en qüestió de valentia, i no vulgui atemptar altre cop la fortuna. Oberta està la porta; del lleó sol depèn que vulgui o no eixir; doncs no és eixit fins ací, ni tampoc eixirà en tot el dia. La grandesa d'esperit de vostra mercè ja està prou declarada: cap brau combatent, que jo sàpiga, és tingut de fer més que escometre l'ene-mic i esperar-lo a camp obert; i com l'ene-mic no es deixi veure, en ell recau tota la infàmia, havent-se guanyat son contrari la palma de la victòria. —Així és en veritat,

respongué don Quixot; tanqueu, amic, la gàbia, i doneu-me una certificació en bona forma d'això que obrar me veiéreu: afirmar-me com és cert que vós llibertàreu el lleó; que jo li he ofert el combat, que ell no ha volgut acceptar-lo; que jo l'he provocat segona vegada, i que ell per segona vegada ha temut d'entrar amb mi en campanya. Doncs, quiti só jo de mon deure: muiren, muiren els encantadors! i visca la cavalleria!"

Tan bon punt com hagué sentides el lleoner aquestes darreres ordes, tancà prestament la gàbia, mentre don Quixot, posant en el cap de la llança aquell drap que li serví per eixugar-se de la pluja del recuit, començà a cridar els qui encara cuitaven a fugir tombant de tant en tant el cap i seguint tots darrera don Diego del capot verd. Com Sanxo albirés el senyal del drap blanc, tost digué: —Que em matin si mon senyor no ha vençut aquelles bèsties feres!, puix vet-lo allà que ens crida." Aturaren-se tots, i reconeixent la veu del nostre cavaller, perdent una mica de por, a poc a poc se li acostaren. Aplegats que foren prop del carro, digué don Quixot al carreter: —Podeu, el meu amic, junyir vostres mules, i prosseguir vostre viatge. I tu, Sanxo, dóna-li dos escuts d'or, un per ell i un pel guardià dels lleons, en compensació del temps que els he fet perdre. —Jo els donaré de bon grat, replicà l'escuder: emperò què s'és fet dels lleons?, són morts o vius?" Llavors el lleoner recontà molt per menut, i no sens ponderar el mèrit de don Quixot, com el lleó, acovardit, no havia volgut ni havia gosat combatre, per molt que li deixaren una bella estona la gàbia oberta, i afegí que, fins haver-lo instat el nostre cavaller perquè irrités el lleó, no consentí,

contra sa voluntat i mal son grat, que se li tanqués la porta. —I bé, què me'n dius, amic Sanxo?, digué don Quixot tot satisfet; podran haver-hi encantaments qui valguen contra la veritable valentia? Ja sé que els encisadors tenen algun poder sobre la fortuna, mes no el tindran sobre la virtut."

Tragué Sanxo els escuts de la bossa i donà'ls. El guardià i el carreter besaren les mans a nostre cavaller per la mercè rebuda, i prometeren-li de referir al mateix rei l'acte del qual acabaven d'ésser testimonis. —Posat cas, afegí don Quixot, que sa Majestat preguntés quin fou el cavaller qui gosà portar a acabament semblant aventura, li direu que fou *el cavaller dels Lleons*: puix que d'ací avant així vull nomenar-me, abandonant el cognom de *la Trista Figura*, que havia portat fins ara: i quant a això, senyors, podeu estar certs que seguesc el costum antic dels cavallers aventurers, qui es mudaven els noms com volien i sempre que els venia a compte. El guardià i el carreter no s'oposaren, ni poc ni molt, a aquest mudament; prengueren comiat de don Quixot, i van continuar per llur camí, tot prosseguint aquell el seu en companyia de son escuder i el del capot verd.

En tot aquest espai de temps no havia proferit ni un mot don Diego de Miranda, i no feia sinó estar atent i observar els fets i paraules de don Quixot, pareixent-li que era un judiciós boig i un boig qui tirava a judiciós. No havia llegit encara la primera part de la seva història: i així el feia estar en fort pensament d'això que veia, i procurava de confrontar tot quant li havia sentit dir de raonable, de concertat i d'elegant, amb allò que després li havia vist obrar; son discurs sobre la poesia, i aquell elm tot ple de recuit, que ell atribuïa

a l'artifici dels encantadors; aquells consells prudents i amorosos sobre l'autoritat paternal, i aquella resolució sobtada de voler-se batre amb lleons. Tantes contradiccions ple-gades tenien-lo greument preocupat. Don Quixot, qui ho advertí, no pogué menys de dir-li: —Qui seria que no pensés, senyor don Diego, que jo degui ara aparèixer a vostres ulls com un home inconseqüent o foll?, i no és de meravellar, per tal com les meves obres no poden donar testimoni d'altra cosa. Doncs, amb tot i això, voldria donar a entendre a vostra mercè que no só jo tan foll ni tan llanut com s'haurà cregut. Prou fa bella mostra de si un galan cavaller qui, en mig d'una gran plaça, davant tota la cort, dóna una bona llançada a un brau; bé li està en aquell qui, de resplendents armes abillat, manté lliça en alegres justes davant les dames; no són menys dignes d'estima, tots els cavallers qui en exercicis militars (o qui ho volen ésser) entretenen, alegren, i si així pot dir-se, fan honor a les corts de llurs prínceps: emperò encara sobrepuja a tots el cavaller aventurer qui, discorrent, se'n va per llocs deserts, per les selves, per les muntanyes, cercant perilloses aventures amb cor decidit de conduir-les a venturosa fi, solament per adquirir fama immortal i gloriosa. Més digne d'estima és, per cert, un cavaller aventurer socorrent una vídua en un lloc inhabitat, que un cavaller cortesà requerint d'amors una donzella en les ciutats. Quiscun cavaller és tingut de complir amb son particular exercici: sia amic de les dames el cortesà; sostingui amb sa magnificència i ses gales la pompa de la Cort; concerti justes, mantingui torneigs, mostri's liberal, magnànim i bon cristià sobretot, complint així amb les obligacions que s'imposà. En contra, l'aven-

turer cavaller discorri les més remotes parts del món; penetri dins els més sinuosos laberints, atempti a cada pas l'impossible, resisteixi en els despoblats deserts els ardents raigs del sol en el pic de l'estiu, i en l'hivern la dura inclemència dels vents i dels gels; no l'espantin lleons, ni l'eixorbin fantasmes, ni faci cabal d'encantadors; que perseguir aquests, escometre aquells i desbaratar-los tots, són els seus veritables i particulars exercicis. Doncs, per tal com en mi recaigué la sort d'ésser un del nombre de l'aventurera cavalleria, no puc deixar d'emprendre'm tot quant m'apar dins la jurisdicció de mon ofici: i així és com entenguí d'escometre els lleons, per molt que conegués ésser aquella una temeritat excessiva. Ja sé, per això, que la veritable valor es troba entre dos extrems viciosos, com ho són, la temeritat i la covardia; emperò en qüestió de virtut, i sobretot de valentia, cregui'm, senyor don Diego, val més perdre's per massa que no per poc.

—Ja li dic, senyor don Quixot, respongué don Diego, que tot quant la vostra mercè ha exposat està justament concorde amb la raó mateixa; i entenc que si mai per mai les ordinacions i lleis de la cavalleria aventurera es perdessin, prou les trobarien dins el pit de vostra mercè: i donem-nos pressa, que es va fent tard, i arribem al meu poble i casa, on la vostra senyoria reposarà dels passats treballs, que si no li han abatut el cos, li hauran ocupat sobiranament l'esperit, que al cap i a la fi també contribueix en el cansament del primer." Nostre cavaller el regreà afablement; i traient de son pas el tardaner Rossinant, arribaren, vers les dues, a la casa de don Diego, a qui don Quixot nomenava el *cavaller del Capot verd*.

CAPÍTOL XVII

Estada del nostre cavaller en el castell o casa del cavaller del Capot verd, amb altres fets extravagants.

La casa de don Diego de Miranda era de les més grans i espaioses del poble. Les armes, encara que de pedra tosca, sobre la porta del carrer; el celler a l'eixida, la gruta a l'entrada, amb moltes gerres a l'entorn, les quals, per ésser fetes al Tobós, portaren al pensament de don Quixot la seva encantada i transformada Dulcinea. Aturà's, llançà un fort sospir, i, mirant-se les gerres amb ulls eternits, digué:

—¡Oh belles joies, quan el cel volia
I m'era amiga la sort malastruga!

¡Oh, gerres tobosenques, qui m'havau reduït a memòria la dolça penyora de ma major congoixa!" Aquesta exclamació tan tendra fou interrompuda pel jove estudiant, fill de don Diego, qui era eixit a rebre son pare, en companyia de sa mare dona Cristina, Ambdós restaren meravellats de veure l'estranya figura del nostre cavaller, el qual, descavalcat de son Rossinant, amb molta cortesia, anà a besar les mans a la senyora, a qui digué don Diego: —Rebeu, senyora, amb la vostra acostumada gràcia, el senyor don Quixot de la Mancha, que jo us presento com el més valent, el més entès, el més afable dels cavallers aventurers." Na Cristina féu-li molt falaguer acolliment, i don Quixot correspongué a sa cortesia amb

galanes i discretes raons. Quasi unes mateixes atencions tingué amb el fill de la casa, qui, oint-lo parlar, judicà que era home agut i discret.

Conduïren don Quixot a una sala on son escuder el desarmà, rentà's el cap i la cara amb cinc o sis gibrelles d'aigua, la qual restà de color de xerigot; i bentost après nostre cavaller eixí vestit amb saragüells, una jupa de pell de camusa, un poc ennegrida pel fregadís de les armes, amb un collet d'estudiant, sens midó i sens randes, uns borseguins a la moresca, sa bona espasa al costat, penjant d'un talabard de llop marí, i una capeta de drap burell a les espatlles. Amb semblants arreus i amb aire gentil i galan, es presentà don Quixot a la sala on el fill de don Diego l'estava esperant per entretenir-lo mentre que aparellaven les taules; puix que, per la vinguda de tan noble hoste, volia la senyora de la casa mostrar que podia i sabia obsequiar els forasters.

Mentre don Quixot s'estava desarmant, tingué lloc don Llorenç (que així es nomenava el fill de don Diego) de dir a son pare: —Quina llei de cavaller és aquest que vostra mercè ha conduït a nostra casa? —No sé què te'n digui, fill meu, respongué don Diego; puc sí assegurar-te que li he vist fer coses pròpies del més gran boig del món, i li he sentit proferir raons tan judicioses que es contradiuen amb ses desbaratades accions. Posa't a raonar amb ell, i pren-li el pols, que ja ets prou discret per jutjar de son discerniment o de sa niciesa: emperò, a dir ço que jo sent, ans el tinc per foll que per assenyat.”

Amb això se n'anà don Llorenç a entretenir don Quixot, i entre moltes plàtiques que ambdós tingueren, nostre cavaller li

digué: —Vostre pare m'ha parlat ja de la vostra extremada afició per l'estudi, i sobretot m'ha fet a saber que éreu excellent poeta. —Poeta bé podria ésser, respongué don Llorenç, però excellent, bon tros se'n falta: és veritat que tinc certa afecció per la poesia i a llegir bons versos; emperò com més ne llegesc, més veig que no és a mi que pertany de fer-ne. —No em sembla mal aqueixa humilitat, replicà don Quixot, per tal que confirma encara l'opinió que tinc que el veritable talent sol ésser modest. Així, doncs, sens perdre'm en llaors que a no res condueixen, jo us demano que vulgueu donar-me a llegir alguna de vostres poesies: no us penseu, per això, que em cregui jo prou apte per jutjar-les, emperò sí em crec prou digne de sentir-les."

Fins al present, digué entre si don Llorenç, dóna'm de parer que aquest home no té res de boig: mon pare l'ha jutjat severament. —Senyor, prosseguí dient, bé és de veure que vostra mercè ha fet excellents estudis; de quina ciència preferentment s'ha ocupat? —D'una sola, respongué don Quixot, qui les enclou totes o la major part. —I voldria vostra mercè dir-me quina es?, preguntà l'altre. —La de la cavalleria aventurera, replicà don Quixot. Aquell qui la professa, senyor, bé està obligat a saber de tot: la justícia distributiva i commutativa, per donar a cascú ço que sigui seu, o ço que pugui convenir-li; la teologia, per saber donar raó de la llei divina que ell creu i defensa; la metgia i sobretot la botànica, per trobar en mig dels deserts i llocs inhabitats les herbes qui tenen virtut de guarir les ferides; ha de saber astronomia, per conèixer amb els astres vers quina part del món el condueix sa fortuna; deu saber matemàtiques, perquè li serà convi-

nent de valer-se'n a cada pas: no-res-menys deu posseir les arts mecàniques, de les quals no pot prescindir en cap manera; les arts delitables, que tant li són necessàries per son propi descans i per agradar sempre a la seva dama; finalment, ha de practicar totes les virtuts morals, amb el perfet aplec de les quals pot solament formar-se el veritable cavaller aventurer. Perquè vegi, vostra mercè, senyor don Llorenç, si és una ciència mocosa la que aprèn el cavaller qui l'estudia i professa, i si es pot igualar a les més ertgades que en els gimnasos i escoles s'ensenyen. —Si això és així, replicà don Llorenç, jo dic que semblant ciència encara guanya totes les altres. —Com, si és així?, respongué don Quixot. —El que jo vull dir, digué don Llorenç, és que dubto que hi hagi hagut ni que hi hagi ara cavallers aventurers ben posseïts de tantes i tals virtuts. —Moltes vegades he dit ço que ara tornaré a dir, respongué don Quixot, ço és, que la major part de la gent del món està de parer que no hi hagueren cavallers aventurers. Doncs, per semblar-me a mi que, si el cel miraculosament no els dóna a entendre la certesa que n'hi hagueren i n'hi ha encara, qualsevol treball que es doni un home, serà en va (com infinites voltes m'ho ha demostrat l'experiència): no vull deturar-me ara a treure vostra mercè de l'error que amb el comú de la gent pateix: el que sí vull fer, és pregar al cel que l'en vulgui treure, i li doni a entendre quan profitosos i necessaris foren al món els cavallers de fortuna en els passats segles, i quan útil fóra en el present d'haver-n'hi; sinó que, per pecats del món, triomfen ara la peresa, l'ociositat, la gula i la mollicie. —Ja hi som, digué per si don Llorenç; però amb tot i això, ell és un

boig valerós, i jo fóra un bon ximplet si així no ho creguéis."

Ací terminà llur conversa, per tal com foren cridats per al dinar. Anaren a entaular-se; i don Diego i sa esposa obsequiaren llur hoste amb tal cortesia, que no diferia ni poc ni molt de l'amistat. Emperò ço que més agradà a don Quixot fou el meravellós silenci, l'orde, la pau qui en aquella casa regnava. Al llevant de taula, nostre cavaller pregà de nou don Llorenç que volgués mostrar-li alguns dels seus versos. Aquest, sens manifestar afectació alguna, llegí la següent glossa, demanada abans excusa pel seus defectes, a causa de les trabes i dificultats que semblant sort de poesia ofereix:

Si mon *fou* tornés a *és*,
Sens esperar més *serà*,
O que vingués l'hora *ja*
De ço qui *serà després!*

GLOSSA

A la fi, com tot passa,
Passà el bé que em donà
Fortuna, llavors no escassa,
I aquell jamés no em tornà,
Ni sobreabundant ni amb tassa.
Segles ha que em tens ullprès,
Fortuna, a tos peus sotmès;
Fes-me altre cop venturós,
Que *serà* mon ser gojós
Si mon *fou* tornés a *és*.

No vull altre goig o glòria,
Altra palma o venciment,
Altre premi, altra victòria,
Mes tornar a 'quell ambient
del què s'enyor' ma memòria.
Fortuna, si em vols tornà
El bé que provat tinc ja,

Temprant la teva rigor,
Gaudiré de ta favor
Sens esperar més *serà*.

O! bé prou estic veient
Que l'impossible sustent'!
Corre el temps, vola i se'n va
Que jamai no tornarà.

I erraria qui clamés
Que l'hora mai arribés
O que vingués l'hora *ja*.

El viur' en dubtosa vida,
Ja esperant o ja tement,
Es mort infinida,

I molt més val, en morent,
A la dolor dar exida.
Crec jo que em fóra interès
Acabar... però no ho és;
Perquè, pensant-ho millor,
Dóna'm la vida temor
De ço que *serà després*.

En acabat de llegir don Llorenç la seva glossa, nostre cavaller va alçar-se i amb veu tan sonora que pareixia un crit, apretant amb la seva la mà del jove, digué: —Visquin els cels rodejats d'esteles!, minyó generós, que bé mereixeu ésser llorejat per les acadèmies d'Atenes, de Paris i de Salamanca. Així és veiessin els jutges qui us neguessin el primer premi avorrits de les Muses i tostemps assolits de les sagetes de Febo! Beneït sigui el cel, qui m'ha fet veure i trobar un poeta perfet!" Qui ho diria que don Llorenç tot posà's cofoi oint les llaors de don Quixot, amb tot i que el tenia per boig? ¡Oh esforç de la llagoteria!, a quant s'estén el teu vol! i com s'eixamplen les fites de ta jurisdicció falaguera!

Quatre jorns estigué nostre cavaller ben peixat en la casa de don Diego, passats els quals li demanà llicència per anar-se'n sota

pretext que aquell descans i afalagament no s'avenia del tot amb l'ofici dels cavallers aventurers: perquè volia tornar a córrer les aventures, de les quals, deia ell, tenia ardit que aquella terra abundava. Una de les que més tenia en cor d'emprendre's era d'introduir-se dins la cova de Montesinos, lloc tan celebrat on es troben el naixement i veritables fonts dels set estanys de Ruidera. Don Diego i son fill prearen altament sa honrosa determinació, suplicant-lo que prengués de llur casa tot quant li pogués fer fretura per a la consecució de son lloable intent, i encara asseguraren-lo del plaer extrem que els faria acceptant llurs ofertes.

Per fi arribà el jorn de sa partida, tan alegre per don Quixot com trist i melancòlic per Sanxo Pança, qui es trobava d'allò millor amb l'abundor que regnava en aquella casa, i li recava de tornar a la fam que es pateix en les forestes i despoblats; però el prudent escuder no s'oblidà de proveir i entatxonar bé ses alforges de tot allò que li semblà més necessari. En pendre comiat, digué don Quixot a don Llorenç: —Quan la vostra mercè vulgui abreuçar camins i estalviar-se fatigues per atènyer el cim inaccessible del temple de la Fama, no ha de fer sinó deixar a una part el viarany de la poesia, qui és un poc estret, i emprendre l'estretíssim de la cavalleria aventurera, per on podria arribar a emperador en un girant d'ulls. De totes les maneres, dec prevenir-lo que, essent poeta i volent percaçar la glòria, deu avaluar més l'altrui que no son propi parer: no hi ha pare ni mare qui vegi lleig un fill seu, i com aquest ho sia de l'enteniment d'algun poeta, no essent molt superior, encara sol haver-hi major engany." De nou meravellaren-se

pare i fill de les entremesclades raons de don Quixot, ara discretes, adés desbaratades; i reiterant-se les ofertes mútuament, obtinguda llicència de la senyora del castell, don Quixot sobre el Rossinant i Sanxo en el seu ruc, tornaren altre cop a llurs jornades.

CAPÍTOL XVIII

On es refereix l'aventura del pastor enamorat.

No era nostre cavaller gaire lluny del poble de don Diego, quan fou aconseguit de dos estudiants acompanyats de dos homes camperols, portats per quatre bèsties de llargues orelles. Don Quixot els saludà, i après d'haver-se assegurat que seguien per un mateix camí, s'oferí a acompanyar-los, dient-los totseguít que ell era cavaller aventurer, que es deia de nom propi don Quixot de la Mancha, i per altre nom el *cavaller dels Lleons*. Tot això per pagesos era parlar-los en grec; no així per als estudiants, qui a l'instant compregueren la flaquedat de son cervell. Amb tot, no deixaren de mirar-se'l amb estranyesa i amb respecte, i l'un d'ells li digué: —Senyor cavaller, si vostra mercè no porta camí determinat, com així sol esdevenir-se amb els cavallers de fortuna qui van a la saga d'aventures, vingui-se'n amb nosaltres, que veurà una de les millors i més riques noces que fins ara s'hagin mai celebrat en tota la Mancha. —Volenters, li respongué don Quixot; i quin és el príncep que tal es mu-

llera per aquestes contrades? —No és cap príncep, replicà l'estudiant, mes un simple pagès, el més ric d'aqueixes terres; i aquella amb qui es casa és també pagesa, emperò la més xamosa que hagin mai vist els homes. A ella li diuen per excellència la *bella Quitèria*, i el nuvi és nomenat el *ric Camatxo*. Tindrà ella, ara, uns divuit anys, i ell vint-i-dós; i semblen fets l'un per l'altre; encara que alguns tafaners, qui saben els llinatges de tothom, pretenen que el naixement d'ella excelleix en noblesa al de Camatxo: emperò en això no es mira prim, posat que les riqueses tenen prou poder a remeiar molts entrebancs. En efecte, la sumptuositat amb què volen fer les dites noces, és nou i extraordinari, per tal com han de celebrar-se en un magnífic prat tocant del poble de la núvia. Al novell espòs se li ha antullat d'enramar i fer cobrir tot el prat per dalt, de manera que els raigs del sol amb prou feines podran visitar la verda herba qui hi cobreix la terra. No-res-menys, té ensinistrades algunes danses, així d'espases com de cascavells menuts, que prou hi ha en el poble qui els repica que és un gust; no us dic res dels gambadors que té ja emparaulats, i qui fan anar admirablement les cames. Emperò de totes les referides coses, ni moltes d'altres que podria referir-vos, cap no ha de fer tan memorables aqueixes noces com ço que hom espera veure que farà l'infortunat Basili.

“Es aquest Basili un sagal veí del mateix poble de la Quitèria, d'on prengué ocasió l'Amor de fer revivre en aquest món la història de Píramus i Tisbe; puix que Basili s'enamorà de la Quitèria ja des de sa infantesa, i ella li correspongué amb mil honestes favors, tant, que era un agradable

entreteniment en el poble parlar de les amors dels infants Basili i Quitèria.

“Vingué l’edat, i el pare de la Quitèria deliberà de privar el jove d’enraonar amb sa filla; i per no deixar-lo en dubtes ni esperances, determinà de casar la Quitèria amb el ric Camatxo, desagradant-li el partit de l’enamorat Basili, qui, anc que pogués oferir-li un bon cor, no posseïa, com aquell, tants de béns de fortuna. Puix, si no ha de fer-nos mentir l’enveja, ell és el més galan minyó que coneixem, gran llançador de barra, lluitador excellent i gran jugador de pilota; corre com una daina, salta més que una cabra, birla les bitlles com per encantament, canta com una calàndria, sap tocar la guitarra que la fa parlar, i sobretot maneja l’espasa com el millor esgrimidor que hi hagi.

—Com no fos més que per aquesta darrera gràcia, va interrompre don Quixot, mereixeria aquest minyó casar-se no solament amb la bella Quitèria, ans amb la mateixa reina Ginebra, a despit de Lancelot i de quants destorbar-lo-hi volguessin.

—Pot contar-ho a la meva dona, digué Sanxo, qui fins aleshores havia estat callant i escoltant, la qual no vol que es facin casaments desiguals, atinent al refrany qui diu: cada ovella amb sa parella. Jo no sé aquest bon Basili, de qui jo vaig afeccionant-me, per què no hauria de casar-se amb aqueixa senyora Quitèria; i malhagin aquells qui s’oposen als casaments entre persones qui s’estimen. —Si haguessin de maridar-se tots els qui s’estimen, respongué don Quixot, llevaríem l’autoritat als pares; i si a les joves fos deixada lliure l’elecció de llurs marits, veuríem la una maridar-se amb el criat de son pare, i tal altra amb el primer poca-solta qui passaria sota la

seva finestra. L'amor i la afició ceguen amb facilitat els ulls de l'enteniment, tan necessaris al qui pren estat. El qui deu emprendre un llarg viatge, bé vol pensar-s'hi, i posa tota sa prudència en l'elecció d'un bon company: puix, per què no ha de fer-se el mateix tractant-se del matrimoni, ço és, d'un viatge qui dura tota la vida, quan es tracta de formar un llaç que, en estrenyent-se, no hi ha poder qui pugui rompre'l ni desfer-lo, si no és la pròpia dallà de la mort? Encara podria estendre'm dessobre aquesta matèria, si no fos el desig que tinc de saber si s'ha deixat quelcom per dir-nos el senyor llicenciat referent a la història de Basili.

—Senyor, prosseguí l'estudiant, tan bon punt com aquest infortunat va saber que la Quitèria prenia Camatxo per espòs, abandonà sa casa i se n'anà al bosc, on viu separat de tothom, trist, esmarrit, apanant-se solament de fruits selvatges, i passant les nits sota dels arbres. De vegades se'l veu caminar defora el poble a pas a pas, els ulls girats a terra, creuats els braços, el cap caigut damunt son pit, sens dir paraula ni mirar ningú, semblant a una estàtua vestida, que l'aire sol fa voleiar sa roba; finalment, dóna tals mostres d'estar apassionat, que molt ens temem la seva veement amor vulgui conduir-lo demà al casori, puix que oint el *sí* que demà proferirà la Quitèria, ha d'ésser la sentència de sa mort.

—No serà tant, replicà Sanxo, que Deu sol donar el mal i el remei tot ensems; ningú sap ço que ha de venir; d'ací a demà, moltes hores hi ha; el que no s'esdevé en un any, esdevé en un instant; de vegades plou i fa sol al mateix temps; tal hi ha qui es fica al llit be i sa a la nit, i a l'endemà

no es pot moure. I diguin-me, per ventura, algú pot vanagloriar-se d'haver fermat la roda de la fortuna? Certament que no; i entre el *no* i el *sí* d'una dona, no m'arriscaria jo a ficar una punta d'agulla, car no hi cabria. Si és veritat que la Quitèria estimi de bon cor Basili, no ho donaria del tot per perdut; tant més, que, segons he sentit dir, l'amor mira amb unes ulleres que l'aram el fa aparèixer or, el pobre és ric als seus ulls, i les lleganyes són perles. —On vas a parar, maleït Sanxo, digué don Quixot, que en començant a enfilar refranys, no hi ha qui t'aturi, si no és el propi Judes, que així se t'emporti? Digues-me, animal xerraire, què saps tu de rodes de la fortuna, d'ulleres de l'amor, ni de semblants coses? —Més que la vostra mercè no es pensa, li respongué Sanxo, i si no m'entenen, no és molt que prenguin les meves sentències per disbarats: emperò no hi fa res; jo ja m'entenc, i sé que no he dit pas tants despropòsits com això, sinó que vostra senyoria sembla un etern *friscal* de mes paraules, i àdhuc de mes accions. —Digues *fiscal*, replicà don Quixot, i no *friscal*, prevaricador ignorant, qui encara no saps ta llengua. —Senyor, li respongué Sanxo, no vulla contraposar-se'm, sabent com sap que no m'he criat a la cort, ni he fet els meus estudis a Salamanca, per saber si poso o trec alguna lletra als meus vocables; i així no pot obligar-me a parlar com a un fill de Toledo."

Don Quixot anava a respondre i a perorar sens dubte llargament sobre la puresa del llenguatge; emperò ja era nit fosca, i l'espectacle d'una infinitat de llums qui de sobte se li oferí a la vista li advertí que s'acostaven al poble de la Quitèria. El ric Camatxo havia fet plantar en el prat es-

collit per a la festa gran nombre d'arbres tots carregats d'alimàries, les quals no ofenia gens ni mica el lleuger ventijol, qui tot just feia remorejar les fulles. Sota l'enramada donava bo de sentir els sons confoços i variats de les flautes, tamborins, dolçaines, salteris, xerracs i aldufs. Els músics eren els qui alegraven les noccs, que en diferents colles per aquell plaent lloc discorrien, els uns cantant, els altres dancant, i altres fent sonar la diversitat dels referits instruments. Més enllà, d'altres s'acuitaven a bastir cadafals, des d'on l'endemà poguessin veure avinentment les representacions i danses que devien verificar-se en aquell paratge, endreçat a solemnitzar les noccs del ric Camatxo i les exèquies del pastor Basili.

Nostre cavaller, per molt que l'instaren els estudiants, no volgué entrar dins el poble, donant per excusa que era el costum dels cavallers de fortuna passar la nit en els deserts i forestes. Per tant, prengué comiat de sos companys, i girant de camí, se n'anà a dormir dessota un arbre, bé contra la voluntat de Sanxo, qui es recordava del bon acolliment que havien rebut en el castell o casa de don Diego.

CAPÍTOL XIX

On es contén les noccs del ric Camatxo, amb la feta de Basili el pobre.

Tan tost la blanca aurora hagué escampades arreu les líquides perles qui es desprenien de sa cabellera d'or, com don Quixot de la Mancha, deixondint sos empigrits

membres, llevà's en peus i cridà son escuder. Emperò, comsevulla que aquest estava roncant, nostre cavaller, mirant-se'l, exclamà: —Oh tu, benaventurat sobre quants avui viuen damunt la faç de la terra, que sens envejar ni ésser envejat, reposes amb plaentíssima son, ni encisadors te persegueixen, ni et sobresalten encantaments! Tu dorms, i les penes sempre tendres d'una desesperada passió, els afanys penibles i necessaris a procurar el sosteniment dels teus dies, no torben mai per mai ton repòs; la desenfrenada cobdícia, la vana parencia del món, l'insaciable desig d'honors i riqueses són desconeguts a ta humilitat. Ne tens altre pensament sinó curar de ton ruc, mentre que la sustentació de ta persona tens del tot posada sobre les meves espatlles; contrapès i càrrega que per naturalesa i costum als senyors fou imposada. En tant que el criat dorm, vetlla son senyor, pensant com s'ho farà per a peixar-lo, prosperar-lo, i atogar-li mercès; és ell el qui deu treballar per millorar-lo en son estat, convertir-se en la seva providència."

A tot això no responia Sanxo cap cosa, i no poc hauria trigat a respondre, si don Quixot, tocant-lo amb sa llança, no li hagués fet obrir els ulls. Despertà's, doncs, l'escuder ensunyat i emperesit; i girant el cap a una part i altra, com si concentrar volgués tota la finor de son nas, digué: —Senyor, si no m'enganyo, d'allà baix, d'aquella enramada, ve una olor bon xic més agradable que la dels gessamins i farigolles; jo crec, jo estic segur de sentir una flaire de pernil amb freginat. Ah! senyor, benaurats els matrimonis qui amb semblants olors comencen! —Enllesteix, gola-fre, replicà don Quixot; acuitem-nos d'anar a veure aqueixes nocés, que potser seran

la mort de l'infortunat Basili. —Vostra senyoria faci com li sembli, emperò jo poc m'hi amataria: no fos ell pobre, i es casaria amb la Quitèria. No cal sinó que un home no tingui on caure mort, i vulgui fer un casament lluit! Jo em jugaria un braç que Camatxo podria colgar Basili de diners: els bonicois, les joies que comprarà per sa muller, bé valen més que tots els salts, els cops de floret, i les boniques cançons de Basili. Què li'n donaran al mercat per una cançó, ni per un bon git d'espasa? De totes aqueixes habilitats, de totes aqueixes ciències, mal podrà hom fer-ne paga: mentre que si les posseeix un de ric, tenen un mèrit infinit. Doncs, per tenir ferm una casa, convé que els fonaments siguin bons, i jo no conec en el món millor ciment que és el diner.

—Per amor de Déu, Sanxo, digué llavors don Quixot, acaba de perorar, puix estic cert que si et deixaven passar avant, sempre tornaries a començar, i ni temps et sobraria per menjar ni per dormir, que tot se't passaria xerrant.—Si la vostra mercè tinguésses bona memòria, replicà Sanxo, deuria recordar-se del conveni que establírem ans de jaquir les nostres cases aqueixa darrera vegada. Amb tal de no ofendre ma senyora Dulcinea ni l'orde de cavalleria, bé tinc el dret de parlar a tots mos obs.—No em sé recordar de semblant conveni, respongué don Quixot; emperò amb tot que així sia, per ara clou la boca i segueix-me, puix els instruments que anit oïrem ja tornen a alegrar les valls, i sens dubte serà que volen celebrar el casori amb la fresca del matí, sens esperar la calor de la migdiada." L'escuder, obeint, anà posar la sella al Rossinant i l'albarda al ruc, i mun-

tats sobre llurs corsers, pas a pas se n'entraren sota l'enramada.

La primera cosa que atragué els ulls de Sanxo fou un vedell tot sencer enastat per una grossa branca d'om. En el lloc on devia rostir-se cremava un bon munt de llenya, entorn de la qual hi havien aparellades sis olles, o millor dit sis calderes, que bastaven a contenir cada una tota una becaria de carn: perquè bé es pot dir que hi ballaven dins moltons sencers, com si fossin colomins. Les llebres escorxades, les gallines plumades, els ànecs i volateries de tota sort que arreu estaven penjades als arbres, no tenien fi ni compte. Més de seixanta bóts, plens del millor vi de la Mancha, eren estibats deçà i dellà; bones piles de pa blanc muntaven d'en terra com garberes de blat en les eres. Els formatges, bo i arrestellats com a maons, formaven una muralla; i dues immenses calderes, més grans que no solen usar-les els tintorers, plenes d'oli, servien per fregir coses de pasta, les quals eren tretes amb valents pales per gitar-les després dins una altra marmita rublerta de rica mel. Els cuiners i cuineres passaven de cinquanta, tots nets, endreçats, diligents i alegres. Dins el ventre del vedell rostit hi havien ficats dotze godais qui servien per donar-li sabor i tendresa. Les espècies de tota mena no es comptaven per lliures, sinó per arroves, i estaven de manifest dins una gran arca. En fi, el parament tot del casori era rústec, emperò tan abundant, que bé haguera bastat a tot un exèrcit.

Mirava-ho tot Sanxo i tot ho contemplava i de tot s'afeccionava. Primerament fou seduït per la bona olor que exhalaven les marmites, i no sabia apartar-se'n, tant li tenien el cor robat; després foren aquells

bóts els qui sa voluntat captivaven; emperò bentost deixant aquests, feia cap als bunyols qui en les paelles es fregien, si paelles poden nomenar-se aquelles profundes calderes. Finalment, no sabent contenir-se; ni podent-se estar de fer altrament, s'acostà a un d'aquells enfeinats cuiners; i, abaixant els ulls, amb aire modest i amb veu manyaga, li demanà si volia deixar-li sucocar un rosegonet de pa dins una d'aquelles grans marmites.—Germà, li respongué el cuiner, tal dia com avui no hi campa la fam per aqueixes contrades, mercès al ric Camatxo: cerqueu, mireu si hi ha per ací una cullera, escumeu vós mateix una gallina o dues, i bon profit vos facin!—No en sé veure cap, replicà Sanxo.—Espereu-vos, digué el cuiner; ai Déu meu!, i que escarafallós i apocat deveu ésser!” I dient això, ell que pren un cassó, i ficant-lo dins una marmita, n'extreu dues gallines i tres ànecs:—Teniu, el meu amic, afegí, desdejuneu-vos amb aquesta escuma, tot esperant l'hora de dinar.—No tinc res on posar-ho, respongué Sanxo.—Doncs, emporteu-vos cassó i tot, replicà l'altre, que no tingueu por d'arruinar Camatxo.”

En tant que a Sanxo li passava tot això, mirava don Quixot com per un cantó de l'enramada entraven dotze camperols tots vestits de les festes, cavalcant en belles eugues molt ricament arreades i amb força cascavells als pitrals. Aquesta colla, en arribant, començà a córrer no un, sinó molts còssos amunt i avall del prat, fent grans alegrois i cridant:—Visquen Camatxo i Quitària! Ell és el més ric de nosaltres: ella la més xamosa del món.” Nostre cavaller, oint això, digué entre dents:—Bé és veu prou que aquests no han vist mai la meva Dulcinea del Tobós, que altrament, sofre-

narien les llaors d'aqueixa llur Quitèria." A cap de poc, entraren per diferents costats de l'enramada moltes i variades danses; entre les quals la qui més descollava era una dansa de vint-i-quatre minyons, tots vestits de blanc, cobertes llurs testes amb mocadors de seda virolats, i portant espasa a la mà. Aplegats al mig del rotlle, cadascun escollí son adversari, son lloc, disposant-se a combatre; i tots envestiren alhora. Llur agilitat, llur destresa, llurs cops refermats i parats, llurs espases voleiant en l'aire, llurs victòries sempre disputades i jamai sagnoses, els salts, les rialles, la cridòria dels vençuts així mateix que dels vencedors, ompliren de goig tots els espectadors, i meravellaren sobretot don Quixot.

Tals combatents feren lloc a una dansa de bellíssimes fadrines, tan joves, que no aparentava cap més enllà de divuit anys, vestides de verd, els cabells una trenats i una altra desfets, coronades de roses, i portant en llurs mans garlandes de lligabosc i de gessamins. Anaven precedides d'un venerable vell i d'una antiga matrona: seguïen totes al so d'una gaita samorana, i portant en els ulls i en el rostre l'honestat i la lleugeresa en els peus, demostraven ésser les millors balladores del món.

Darrera d'elles, una pantomima atragué les mirades de tothom. Aparegué com un castell magnífic, inexpugnable per tots quatre costats. Entre els marlets del castell s'hi veia una donzella de tanta bellesa que a tothom enlluernava. L'Amor, circuit de son amable sèquit, vingué a gitar contra les muralles totes les sagetes de son buirac, i féu inútils esforços per apoderar-se de la gentil captiva. La Fortuna, qui es divisava per sos vestits resplendents d'or i per la riquesa de sos cortisans, gosà atemptar la

mateixa empresa. En acabat de moltes pugnes i de moltes manyes, llargament sostingudes pels dos adversaris, el castell fou destruït davant la Fortuna, i era-li lliurada la tendra donzella. L'Amor, tota rancor a part posada, venia bentost prés a entremetre's als vencedors, coronava'ls tots amb ses pròpies mans, i ambdues colles, ben avingudes, festejaven amb una moguda dansa el triomf de la Fortuna.

Nostre cavaller preguntà a una de les nimfes quin era l'autor d'aquella pantomima, i fou-li respost que l'havia composta un beneficiat d'aquell poble, qui tenia singular talent per a semblants invencions.—Ja em jugaria, replicà don Quixot, que aquest batxiller o beneficiat deu ésser més amic del ric Camatxo que no del pobre Basili." Sanxo Pança, qui tot s'ho escoltava, digué: —Doncs, jo me'n vaig amb la riquesa, i estic per Camatxo.—Ja et crec, proferí don Quixot; tu ets d'aquells qui sempre estan de la part del més fort.—Seré de quins vulla, respongué Sanxo; emperò diga'm si mai per mai de la marmita de Basili haguera jo tret una tan saborosa escuma. Consideri aquest bé de Déu que tinc ací, i per força haurà de convenir que aquest món, com deia la meva àvia, es compon de dos sols llinatges, aquells qui tenen, i aquells qui no tenen; i la meva àvia s'atenia sempre als qui tenen. Doncs, cregui, senyor meu, que en el dia de vui es fa més cabal de l'haver que del saber, i jo preferesc un ase cobert d'or que no un cavall el més ricament encobertat.—Creu-me, el meu pobre Sanxo, digué don Quixot, deixa't de platicar, i menja en lloc de proferir més sentències.—Oh!, respongué l'escuder, no tingui por que per això jo perdi ni un bocí. En la cuina de Basili prou me vagaria més d'enraonar.

—Massa que et vaga a totes hores, replicà son amo.—Res d'això, respongué Sanxo; solament que jo em permet un poc de conversa de tant en tant, quan no tinc altra feina. Perquè deixi'm ara fer net d'aquesta casseroleta, que tota la resta són paraules ocioses, de les quals deurem donar compte en l'altra vida." I dit això, tornà a envestir la casseroleta amb tal delit, que fins li n'hauria despertat les ganes a don Quixot, a no tenir-lo tan preocupat els següents fets que ara anem a referir.

CAPITOL XX

On es prossegueixen les noces de Camatxo, amb altres saborosos fets.

Com don Quixot i Sanxo estaven en les damunt dites raons, sentiren una gran remor mesclada amb crits d'alegria. Eren els minyons de les eugues qui a carrera feta venien a rebre els nuvis. Aquests no tardaren gaire a comparèixer, precedits de mil maneres d'instruments, acompanyats d'un clergue, de la llur parentela i de la gent més lluïda dels pobles del volt, tots vestits de les festes. No bé Sanxo hagué vista la núvia, va prorrompre dient: —En bona fe, no es pot dir que vagi mal arreada. No crec pas que en la cort hi hagi més bells ornaments. Miri, miri, senyor, el vellut verd que damunt porta és del més car que hi ha: i aquelles guarnicions de tires blanques, oidà! bé són pròpiament de ras. I què en direm de les mans, totes fornides d'anells d'or empedrats de perles, que cada una d'e-

lles deu valer un ull de la cara. Bona santa Maria!, i quina bella cabellera!, si no és postissa, no n'he vista una altra de més llarga ni de més rossa en tota ma vida. Doncs, bé li pot dir, que sa bella disposició i gallardia no tenen preu. Amb tots els joiells que pengen de son coll i de ses orelles, apar una palmera carregada de dàtils. Per Déu, que és una galan minyona, i que fóra-li donat de seure en algun banc de Flandes." Don Quixot rigué de les llaors que son escuder prodigava, i judicà que après Dulcinea, la Quitèria era la més gentil dona que mai hagués vista.

La Quitèria, un poc descolorida, amb aire sever, els ulls abaixats, avançava, al costat de Camatxo, vers un amfiteatre de fullam, que era allà on devia fer-se el casori. Poc els faltava per arribar-hi, quan a llurs espatlles sentiren una veu que deia:—Atureu-vos, que prou hi sereu a temps." A tals paraules, tothom es girà i veieren el qui les proferia, qui era un home abillat amb sobrevesta negra ornada de carmesí a flames. Portava al cap una corona de xiprer i un gros bastó a la mà. Com més s'hi acostaren, fou de tots conegut pel gallard Basili; i tothom que l'estimava hagué de recelar que sa desesperació no vingués a ensangonar la festa. La turba li fa pas, arriba esbufegant, desalenat, davant els nvis, clava son bastó en terra, i, mirant-se de fit a fit la Quitèria, amb veu tremolosa i ronca, dóna curs a semblants paraules:—Prou saps tu, desconeixent Quitèria, que, segons la santa llei que professem, vivint jo, no pots pendre marit; ni tampoc deus ignorar que, tant com jo he viscut, fui tostemps el més curós guardador de l'honra que a tu és deguda: però tu, no fent cabal de mon sollicit desvetllament per veu-

re si prosperava mos béns la fortuna, vols ara fer senyor d'això que és meu a un altre qui es veu afavorit per les riqueses i per una venturosa sort. Doncs, a donar-li-la més completa (no que ell ne sia mereixedor, mes perquè així ho volen els cels) jo mateix vinc ací a desfer amb mes pròpies mans el destorb que sol podria contrastar-hi, donant fi a aquesta tan miserable vida meua. Jo vull cridar com vosaltres: Visca, visca el ric Camatxo, amb la bella Quitèria!, i solament que afegiré: muira, muira, l'infortunat Basili!" Dient això, agarrà son bastó, i, deixant-ne la meitat en terra, bé mostrà que era la beina d'un llarg espasí; llavors, posant-lo de punta per amunt, amb gran llestesa i deliberat propòsit s'hi abocà dessús, caient en una mar de sang.

Sos amics volaren al seu socors; el ferre acerat li eixia dos pams per darrera. El trist Basili estava quasi inanimat; don Quixot el tenia entre sos braços, mentre que alguns ja anaven per treure-li l'espasí; mes el clergue fou de parer que no ho fessin ans d'haver-lo confessat, car molt se temia que en llevant-l'hi, havia d'espigar. Llavors Basili, amb veu dolent i esmorteïda, digué: —Si tu volguessis, oh cruel Quitèria, en aquest últim i irreparable pas donar-me la fe d'esposa, jo crec que llavors mon esperit, més assossegat, trobaria encara obert el camí del penediment, i cuidaria merèixer el perdó a ma temeritat." El clergue féu-li present que no devia curar tant de la Quitèria com de recordar ses passades faltes, i confessar-les amb sinceritat.—No, no, replicà Basili; jo só inapte per a res, si la Quitèria no m'atorga la seva mà, si ella no em diu que jo só son espòs. Aquesta sola alegria por refer ma voluntat i donar-li la vigoria que li fa menester."

Tantost don Quixot sentí la demanda del ferit, digué en altes veus, que Basili demanava una cosa molt justa i enraonada; i que el senyor Camatxo podia estimar-se tan honrat rebent la Quitèria vídua del valerós Basili com si la rebés de les mans de son pare propi. Tant més, encara afegí, que son matrimoni amb Camatxo no seria retardat sinó per breus moments, comsevulla que l'altar on ella anava a proferir el jurament requerit era pròpiament el sepulcre del desastrat Basili.

Entretant, Camatxo, sobreprès, indecís, mirava aquest estrany succés, i no sabia què respondre. Semblava que inquirir volgués en els ulls dels qui l'enrotllaven; i tots a una veu estaven de la part de Basili, tothom li demanava que s'apiadés d'un infortunat, qui, no tenint ja res a esperar d'aquesta vida, li anava prim de perdre la salut eterna. En Camatxo, instat, commogut, digué per fi que si la Quitèria consentia en aquest matrimoni d'un moment, ell no s'hi oposaria ni mica. Llavors, els amics de Basili que es tomben vers la Quitèria, i qui amb prec, qui amb llàgrimes, qui amb fervoroses raons, la conjuren que vulla donar la seva mà al qui està morint per amor d'ella. La bella Quitèria, quasi perduts els sentits, sostinguda per les seves companyes, no sabia ni podia respondre cap cosa, procurava de retenir ses llàgrimes, i instantment mirava son pare, qui semblava indiferent a tot quant passava. Mes el clergue, amb veu severa, declarà que el mesquí finava per moments, i que convenia molt resoldre's o donar-ne a Déu estret compte. En això, el pare de Quitèria féu senyal que hi venia bé; i aquella, sens fer-se pregar més, deixà's caure de genolls prop de Basili, prengué-li una mà, la cobrí de llàgrimes,

i amb veu sanglotant, fermats sos ulls en els de l'agonitzant, va prorrompre:—Basili, jo us dono la meva mà ensems que la meva fe; vostra jo só, i podeu-me pendre per vostra legítima esposa. — Ah!, Quitèria, li respongué aquell; puc jo comptar, puc jo bé creure que això que ara fas per mi no és gens l'efecte de la compassió que causar jo et pugui? Es ben veritat que no m'enganyes, Quitèria? Torna'm a dir com a mi sol tu pertanys, que só jo ton espòs, que em dones la teva mà de bon grat, sens violència, sens algun fingiment, sens haver esguardat l'estat en què em trobo.—Sí, sí, replicà Quitèria; jo só la teva esposa, vingui ço que es vulla, ja sia que tingués le greu dolor de veure't morir entre els meus braços, ja que ensems passar deguéssim llarga i venturosa vida.—Bé està, afegí Basili, doncs vulles de mi acceptar novament ço que t'he donat ja fa temps, el meu cor, mon esperit, ma fe, ma vida, i tot quant en mi és. Senyor clergue, acuiti's a beneir el nostre casament.—Per estar tan mal ferrit aquest minyó, digué aleshores Sanxo Pança, bé prou que enraona: més li valdria deixar-se d'amors i que atengués a la seva ànima; encara que, a mon curt entendre, més la té a la llengua que no a les dents.”

El bon clergue, eternit i commogut, donà la benedicció als dos esposats, pregant Déu que volgués rebre en sa misericòrdia l'ànima de l'infortunat Basili. Així com aquest veié la cerimònia acabada, s'alçà llestament en peus, llevà's el ferre al qual feia de beina son cos, i gitant-se als peus de la Quitèria, li demanà perdó de ço que ell gosà atemptar per obtenir-la. Tots els presents foren no poc meravellats, i alguns d'ells, més simples que els altres, cridaren: “Miracle, miracle!” Però Basili respongué

amb veu alta: —No res de miracle, mes enginy, indústria, bones manyes a l'amor concedides." El clergue, fora de si, atorrollat, anà a temptejar la ferida amb les dues mans, i trobà que l'espasi no havia foradat pas la carn i les costelles de Basili, sinó que tot fou per obra d'un canó de llauna ple de sang que amb gran artífici ell s'havia endegat, apariada la sang, segons després fou sabut, de manera que no es congelés. Aleshores sí que el clergue, Camatxo i tots els concurrents tingueren-se per burlats i escarnits. L'esposa féu semblant que no li sabés greu l'engany; i com sentís algú que deia no ésser valedor cap casament conduït amb frau, ella digué que el confirmava novament, per tal que tothom va creure's que aquell fet era esdevingut amb intelligència i consentiment d'ambdós. Camatxo i els seus, qui no hi volgueren saber res, desembeinant les espases, cuidaren adalar-se damunt Basili, en favor del qual eixiren a relluir altres tantes, i don Quixot, muntant a cavall, la llança en el rest, posà's al cap de sos defensors. En això Sarxo, qui de tota sa vida tenia avorrides semblants disputes, anà a recollir-se entre les calderes d'on havia tret sa agradable escuma, pensant que aquell santuari fóra respectat d'ambdues parts. Ja aparellats per a combatre, don Quixot, alçant la veu, digué: —Atureu senyors, deposeu vostra ira, que no és de raó pendre venja dels greuges que l'amor pugui causar-nos: penseu que l'amor i la guerra tenen llurs privilegis; i així com sigui lícit en la guerra usar d'engany i estratagemes per vèncer l'enemic, també són permeses en les lluites i rivalitats amoroses les embrolles i trufes que es fan per aconseguir la desitjada fi, amb tal que no reportin menyspreu i deshonra en la

cosa amada. La Quitèria era de Basili, ell obtingué son cor, i mercès a una justa i favorable disposició del cel, ara té la seva fe. Camatxo ja és ric, i bé podrà obtenir on, com i quan vulla ço que més plaent li sia; mentre que Basili no té altra ovella sinó aquesta, i ningú no la hi deu pendre, per molt que se'n cregui poderós: puix que no és donat a l'home de separar els que Déu ajusta; i qui ho intentés, hauria de passar abans per la punta de ma llança."

Aquest discurs, l'aire bel·licós i l'altiu gest del nostre cavaller, espaordiren tots aquells qui no el coneixien. El clergue profità aquest moment per venir a predicar la pau: i no-res-menys restà tan intensament clavada en el cor de Camatxo la lleugeresa de la Quitèria, que poc li costà borrar-la de sa memòria, dient-se a si mateix, que, puix la Quitèria estimava Basili essent donzella, podia també estimar-lo un cop casada, i que devia donar gràcies al cel, més per haver-la-hi llevada, que com la hi hagués donada. En prova de la qual cosa estotjà sa espasa, afectant que ja estava conhortat; i encara més, per donar entenent que no li punyia gens la burla, volgué que es prosseguís la festa com si verament ell es mullerés. Emperò la Quitèria i son espòs no hi volgueren pendre part; i així se n'anaren els dos a la casa de Basili, acompanyats d'una infinitat de gent; que si els rics tenen qui els afalagui i segueixi, no manquen els pobres virtuosos d'amics qui els honoren i defensen. Els dos amants esposos prengueren amb si don Quixot, tenint-lo per home ardit i valerós. Solament Sanxo restà amb el cor trist, veient que no podia esperar el dinar i les festes de Camatxo, les quals duraren fins a la nit; doncs, afligit i consirós, seguia el seu se-

nyor, acompanyat del Rossinant i el ruc, girant de tant en tant el cap endret d'allà on eren les marmites, i llançant molt grans sospirs.

CAPITOL XXI

On és referida la gran i sorprenent aventura de la cova de Montesinos, a la qual donà venturosa fi el valerós don Quixot.

La gratitud dels esposos envers don Quixot per la bona disposició que havia mostrat defensant llur causa, no fou poca ni escassa; i semblantment de son valor, el seu enginy exalçaven, en tant que el judicaven un Cid en les armes i un Ciceró en l'eloquència. Nostre cavaller, tot cofoi, estigué tres dies en companyia dels amants; i Basili, amatant-se de guardar-li la voluntat, tractà de justificar a sos ulls l'artifici de què s'era valgut.—Ací no hi ha justificacions a fer, digué don Quixot; Camatxo, per pendre-us la Quitèria, havia profitat de tots els avantatges que sobre vós tenia, ço és, les seves riqueses; doncs, estàveu en el vostre dret espletant contra un rival els avantatges que dessobre ell posseïeu, ço és, l'enginy i la destresa. Tant més que una sola gràcia, de totes la més poderosa, llegítima vostra acció tan ardidada; vós éreu estimat: i jo no sé que a semblant mot li pugui ésser res contraposat. Així tothora poguéssiu dir-ne altretant, Basili; i per aconseguir-ho, us convé sempre estimar. Entretant, la cosa que us deu més preocupar, és com ho fareu per tornar en profit de vostra esposa, i de vós mateix, els dons que de la natura-

lesa rebéreu. El pobre honrat (si és que pugui ésser honrat el pobre), té joïell de tal preu tenint dona agraciada, que si la hi prenen, li prenen l'honra i donen-li mort. La dona bella i honrada, tenint el marit pobre, mereix ésser coronada de llorers i palmes de venciment i de victòria. La bellesa per si sola atrau les voluntats de quants la miren i coneixen, i com a reclam agradable se li abaixen les àligues reials, i ocells altaners; emperò si a la tal bellesa se li ajunta la necessitat i pobresa, també l'envesteixen els corbs, els milans i altres ocells de rapinya; per tant, la qui es manté ferma amb tot i semblants escomeses, mereix que sigui nomenada corona de son marit. Mireu, discret Basili, afegí encara don Quixot; fou opinió de no sé quin savi, que no hi havia en tot el món més que una muller bona, i donava per consell que cadascú pensés i cregués que aquella sola bona era la seva, i així viuria content. Jo no só casat, ni fins ara m'és vingut el pensament de casar-me; això no obstant, m'atreviria a donar consell a qui me'l demanés, de la manera com deuria cercar un home la muller amb qui volgués casar-se. De primer li consellaria que mirés més la fama que no els béns de fortuna, posat que la dona honesta no guanya bona fama solament essent bona, sinó amb que en tingui l'aire: per tal com més dany aporten a les honres de les dones els esparpalls i llicències públiques que les malvestats secretes. Si portes tu a casa muller bona, res no et costarà de conservar-la i fins millorar-la en semblant bonesa; si, en contrari, la portes àvola, treballs tindràs a corregir-la, car no és cosa faedora passar de l'un extrem a l'altre. Jo no dic que sia impossible, mes entenc que és molt dificultós."

Sanxo Pança, qui tot això escoltava, digué a si mateix:—No deixa res per entendre aquest diable d'home! Jo em pensava que no entenia sinó en coses atenyents a la cavalleria; però ara veig que fóra excellent predicador per anar-se'n de trona en trona a instruir i convertir el proïsme.— Què dius, Sanxo?, preguntà don Quixot; m'apar que estiguis murmurant. — Res d'això, senyor, respongué Sanxo; solament que entre mi deia quant m'haguera alegrat d'oír els seus bells parlaments ans de mullerar-me, que tal vegada ara podria dir: el bou sol es llepa com vol.—Tan àvola és la teva muller, Sanxo?, replicà don Quixot. —No és molt perversa, replicà Sanxo, que, sens dubte, n'hi ha encara de pitjors; emperò també n'hi ha de millors.—No està bé que diguis mal de ta muller, Sanxo, replicà don Quixot; perquè al cap i a la fi és la mare de tos fills.—No ens devem res, contestà Sanxo, que també ella diu mal de mi, quan li passa pel cap; vostra mercè no sap com me tracta, en prenent-li gelosia; que sembla llavors un vertader diable.”

Passats tres dies, don Quixot volgué partir, i pregà Basili que volgués donar-li un guia que el conduís a la cova de Montesinos, dins la qual havia fet propòsit de baixar. El manyós Basili respongué que li daria per company un cosí seu estudiant, qui durant tot el camí l'entretindria molt agradablement. Per fi vingué el cosí amb una somera prenyada, i coberta l'albarda amb una gaiada manta o xarpellera. Sanxo Pança proveí de nou ses alforges, posà la sella al Rossinant; i ben tost nostre cavaller, acompanyat de son escuder i del guia, cavalcant quiscú en el seu ase, prengué comiat de sos amables hostes, i encaminaren-se tots vers la famosa cova de Montesinos.

Tot fent camí, preguntà don Quixot a l'estudiant, de quina sort i qualitat eren sos exercicis, sa professió i estudis.—Senyor, li respongué aquell, ma professió és la d'humanista, mos exercicis i estudis compondre llibres que vagin a l'estampa, tots de gran profit i de no menys entreteniment per a la república; per tal com l'un és intitulat *El de les Lliurees*, on s'hi veuen representades set centes i tres lliurees amb llurs colors, mots i xifres, d'on podrien treure i pendre les que volguessin en temps de gatzara i festes, els cavallers cortesans, menys d'anar-les recaptant de ningú, ni expressament, com solen dir, el cervell per treure-les segons llurs desigs i propòsits: car jo dono al gelós, al menyspreat, a l'oblidat i a l'absent les que li convenen, i que li vindran més justes que no pecadores. Un altre llibre tinc també entre mans, el qual nomenaré *Metamorfosi*; és una imitació còmica de l'Ovidi llatí. En aquesta obra em deixo portar de ma pròpia fantasia, procurant d'il·lustrar amb noves, festives i sorprenents invencions, els monuments més anomenats en la nostra Espanya. Ne tinc encara un altre, a qui posaré per nom *El començament de totes les coses*. Allà jo em burlaré dels pedants, dels anotadors, dels etimologistes, esbrinant i descobrint amb diligència prolixa i amb innombrables citacions algunes puerilitats qui són molt de pes i que s'oblidà de dir-les Virgili Polidor. Finalment, jo m'esforçaré a ridiculitzar aquests pretinguts savis, qui estan ensuperbits perquè han après ço que a ningú res no li fa, i volen enlluernar-nos amb llurs coneixements pregons en coses qui no van ni vénen.”

Entretant Sanxo, qui havia estat molt atent a la narració del cosí, li preguntà: —

Digui'm, senyor, així Déu li dó bona mà en estampar sos llibres. sabria dir-me, i sí que ho sabrà, puix que tot ho sap, qui fou el primer qui es gratà el cap?, perquè dóna'm entenent que fou el nostre pare Adam.—Aquesta seria, respongué el cosí, perquè Adam no hi ha dubte que tingué cap i cabells; i essent així, i per tal com fou el primer home del món, algun cop es grataria.—Així oh crec jo, respongué Sanxo, emperò digui'm ara, qui fou el primer voltejador del món?—Per cert, germà, li digué el cosí, que no em sabré determinar per ara fins que ho hagi estudiat. Jo ho estudiaré en tornant allà on tinc els meus llibres, i us satisfaré com ens tornem a veure.—Doncs, miri, senyor, li replicà Sanxo, no es prengui treball en això, que ara ho he trobat: car ha de saber que el primer voltejador del món fou Llucifer quan el llançaren o foragitaren del cel, que anà giravoltant fins a l'avenc. —Teniu raó amic, respongué el cosí." Llavors digué don Quixot: —Aquesta pregunta i resposta no són teves, Sanxo; a algú les hauràs sentides dir. —Calli, senyor meu, replicà Sanxo, que si a mi em donés per fer preguntes i respostes, no acabaria d'ací a demà. Doncs, per preguntar ximpleries i respondre disbarats, no em cal anar a cercar ajuda de veïns. —Més digueres de ço que saps, Sanxo, digué don Quixot, i tal hi ha qui es fatiga en saber i esbrinar coses que, després de sabudes i aclarides, de res no serveixen a l'enteniment ni a la memòria."

Amb aquestes i altres discretes converses passaren el jorn; i feren nit en un poblet on l'estudiant digué a don Quixot que d'allà a la cova no hi havia sinó dues llegües; i que si encara feia pensament d'entrar-hi, era del cas proveir-se d'una llarga corda.

Nostre cavaller féu-ne comprar cent braçes. A l'endemà partiren; i en sent les dues après migdia, aplegaren a la boca de la cova, la qual, si bé era ampla i espaiosa, estava plena d'esbarzers, brossall, figueres selvatges i gatoses, que quasi tota l'encobrien.

Tantost com foren descavalcats, don Quixot es féu passar per sota els braços alguns tombs de la corda. —Tingui compte, senyor meu, li digué Sanxo, no vulgui enterrar-se en vida; no faci com les ampolles que es posen a refrescar, i en treure-les es fan bocins: doncs no sé quina necessitat tingui vostra mercè de baixar ací dins. —Lliga i calla, li replicà don Quixot; que aquesta gran aventura, per a mi sol estava reservada. —Senyor, digué llavors el guia, suplico la vostra mercè que no s'oblidi alguna de les meravelles que està a punt de descobrir, puix que tals coses podria haver-hi, que jo les posés en el llibre de les meves transformacions. —En bones mans està el pandero que bé el sabran repicar, respongué Sanxo." Nostre cavaller, veient-se ja lligat, es dolgué molt que no haguessin pres amb si una campaneta per avisar de tant en tant que encara era viu; emperò, deixant-ho tot a la mà de Déu, s'agenollà, féu amb veu baixa sa oració al cel per demanar-li ajuda en aquella tan perillosa aventura; i après, amb to de súplica, clamà. —Oh, senyora de mos pensaments!, illustre i bellíssima Dulcinea!, si possible és que fereixin les teves orelles els vots i pres de ton venturós amant, et suplico que amb bon aire vulguis atorgar-me la teva favor, que ara més que mai jo n'haig fretura. Em trobo en el punt d'estimar-me i d'aforar-me dintre aquest avenc, solament per donar a entendre al món que, amb el teu

adjutori, no hi ha perills que jo repugni d'escometre, ni impossibles als quals jo no doni compliment."

Dit això, se'n va prop de la bòfia, treu la seva espasa, i comença a destruir i tallar el brossam qui envaïa l'entrada. Al mateix temps, un gran brogit ressonava dintre la bòfia, i una munió de corbs i de rats-pennats tan impetuosament ixqué defora, que calaren en terra el nostre cavaller. Son cor animós no per això s'alarmà d'aquest averany funest; sinó que, alçant-se i fent fugir aquelles aus de nit, donaren-li corda l'estudiant i Sanxo, i deixà's acalar al fons de l'espantosa caverna. —Déu et guiï i l'àngel bo, exclamà Sanxo, donant-li sa benedicció, flor, nata i escuma de la cavalleria! Que Nostra Senyora de França i la Trinitat de Gaeta vetllin damunt teu! Bé pots anar, cor de bronze, braç de cer, valentó del món! Déu et guiï altre cop, i encara vulgui que tornis bo i sa sens recel a la llum d'aquesta vida que abandones per tan poca cosa!" Don Quixot, per tota resposta, anava cridant qui li donessin corda i més corda. L'estudiant i l'escuder puntualment obeïren; i com les veus, que acanala-des per la bòfia eixien, deixaren d'oir-se, les cent braces de corda ja eren acabades. Llavors cuidaren tirar per amunt el nostre cavaller; mes entre incertituds i dubtes passaren prop de mitja hora, al cap de la qual començaren a recollir la corda tan fàcilment i lleugera que els féu imaginar que don Quixot restava dedins. Sanxo Pança, qui així ho va creure, plorava amargament, i estirava la fatal corda ben de pressa per a desenganyar-se. Finalment, així com arribaren a les vuitanta braces, sentiren com un pes, de ço que van alegrar-se sobremanera; i al cap de deu braces més veieren

distintament don Quixot, a qui nostre escuder digué: —Sigui molt ben tornat, senyor meu!, que prou ens temíem que hi volgués restar per llavor.” Emperò don Quixot no responia paraula, i un cop el tingueren dalt, s’adonaren que tenia tancats els ulls com si estigués adormit. Tantost el deixen estès en terra, el deslliguen, el sacsegen, i nostre cavaller, obrint llavors els ulls, s’estirà tot ell com si d’algun pregon somni retornés, mirà amb aire esfereït a una i altra part, i digué: —Déu vos ho perdoni, amics meus, car m’havau tret de la més delitosa i agradable aparició que cap home d’aquest món hagi mai vista. Ara sí veig com totes les alegries d’aquesta vida passen igualment que un somni o ja es mistiguen com la flor del prat! Bé sou de plànyer, oh desventurats Montesinos, Durandard!, oh Belerma, oh plorós Guadiana!, i vosaltres, tristes filles de Ruidera, qui en les vostres aigües mostreu les llàgrimes que tan abundantament ploràreu!”

Sanxo i l’estudiant, meravellats, escoltaven les paraules de don Quixot, que les proferia amb tal dolor, com si verament les arrenqués de les entranyes. Demanaren-li que els donés a entendre ço que deia i què era allò que en aquell infern havia vist. —Infern ne dieu?, replicà don Quixot; prou es coneix que així el nomeneu, per tal com encara mai no l’havau vist. Doncs asseieu-vos, fills meus, pareu-me atenció i creieu-me de tot quant vos diré.

CAPÍTOL XXII

De les admirables coses que l'estrenu don Quixot referí que havia vistes dins la cova de Montesinos, la impossibilitat de les quals fa que hom tingui aquesta aventura per apòcrifa.

“A cosa de dotze o catorze cercles, en les tenebres d'aquest avenc, troba's a la dreta mà una pregona caverna, qui en alguns indrets rep claror d'unes feses o escletxes qui, sens dubte, de lluny corresponen a la crosta de la terra. En aquesta concavitat deliberí d'entrar a reposar-me un poc. Vos doní veus perquè no amolléssiu més corda, emperò ben segur que no les sentiríeu. Llavors, prenent la corda qui anava baixant i fent-ne una rosca o rotllana, jo que m'hi assec damunt, quan heu-vos ací que tantost fui assaltat d'una tranquil·la son. De sobte, sens que jo pugui dir com, viu-me despert i trobí'm en mig del més delitós prat que es pugui mai figurar la més discreta imaginació humana. Aprés d'haver deixondits mos ulls, i assegurat que no dormia, sinó que estava tan desvetllat com ara, enríme'n per aquell prat, i ben prompte se m'oferí a la vista un sumptuós palau, o alcàsser, les parets del qual pareixien de transparent cristall fabricades. Al mateix temps dues grans portes s'obriren, per on ixqué i féu-se al meu davant un venerable vell amb gramalla de baieta morada vestit: cobrien-li el pit i les espatlles una beca de ras verd; i en el cap portava gorra negra

a la milanesa. Sa blanquíssima barba li passava de la cinta; tenia en la mà uns rosaris amb uns grans com a nous, i les denes qui els separaven eren així grosses com ous d'estruç. Son continent, el seu aire, sa gravetat, m'imposaren un pregon respecte. Tocant ja de mi, m'abraçà estretament; en après va dir-me: —Molt temps ha, oh valerós don Quixot de la Mancha, que nosaltres, els qui ací estem encantats, sospiràvem per la vostra arribada. Seguiu-me, digne cavaller, puix el fat consent que us reveli les sorprenents meravelles d'aquest transparent alcàsser, del qual jo só alcaid i guarda major perenne; doncs sapigueu com és el propi Montesinos qui us parla. —Sou vós Montesinos!, responguí jo amb sorpresa: ah!, senyor, digueu-me, doncs, si pot hom creure ço que de vós es conta. Es ben veritat que en Roncesvalles, après mort del vostre amic el coratjós Durandard, li arrencàreu el cor, donant compliment al seu darrer prec, i haveu-lo tramès a la senyora Belerma? —Sí, tal jo fiu, i així devia fer-ho, ell va respondre'm. Vós mateix veniu, i a Durandard veureu.—

“Llavors, anant ell davant, conduí'm a una sala baixa del palau, fresquíssima en extrem i tota d'alabastre, on hi havia un sepulcre de marbre primorosament esculpit, damunt del qual hi vegí un home de carn i ossos jaient de llarg a llarg. Aquest home, qui semblava estar adormit, tenia sa dreta mà posada a l'indret del cor. —Heu-vos ací el meu amic Durandard, digué Montesinos amb veu planyent; heu-vos ací la flor i espill dels cavallers i dels enamorats. Aquell famós francès, nomenat Merlí, qui diuen que fou fill del diable, ací el té encantat ensems amb moltes d'altres persones que bé coneixereu. Una cosa, emperò, vos farà mera-

vellar, i és que Durandard morí alguns segles ha, i amb tot que li lleví son cor amb mes pròpies mans, això no el priva de lamentar-se i gemegar instantment.—”

“En aquest punt Durandard, amb veu trista i lamentable, proferí:

—Oh cosí meu, Montesinos,
El darrer que us suplicava
Era que après la mort meva
I ma ànima arrapada,
Que portésssiu el meu cor
Llà on ma Belerma estava,
Extraient-lo de mon pit
Amb un punyal o una daga.

“—Sí, sí, mon caríssim i estimat cosí, va respondre llavors el vell, ficat de genolls en terra; no hajau neguit, que après la mort vostra, jo us lleví vostre cor com més diligentment me fou possible. En acabat que el posí dins un bell mocador amb rantes, curant de metre-hi ensems olors aromàtiques i una poca de sal, feu amb ell la via de França; no oblidant-me tampoc de soterrar el vostre cos, tot destillant de mos ulls vives llàgrimes, les quals bastaren a rentar-me les mans que tenia brutes de sang per haver jo tocat les vostres entranyes. De llavors ençà, no sabent com ni per què, troba's Belerma ací amb vós, amb mi, amb vostre escuder Guadiana, i la bona vídua Ruidera, amb set filles seves, dues nebodes, i una infinitat d'altres coneguts vostres i amics, illaquiats pel gran Merlí. Més de cinc-cents anys fa que hi som, i tots estem bons, gràcies a Déu; solament que hi manquen la Ruidera, ses filles i ses nebodes, qui, de tant plorar, foren en altres tantes llacunes transformades. Així mateix el vostre escuder Guadiana, plorant el vos-

tre desastre, es convertí en un riu. Tan bon punt com aparegué a la superfície terrestre, prengué tal recança de veure's lluny de vós, el meu cosí, que s'escondí dedins les entramenes de la terra: mes, com no li sigui mai possible de deixar son natural corrent, de tant en tant apareix i fa la via seva vers el regne de Portugal. Veus ací bé cinc-cents anys que tots els jorns vos estic dient el mateix; i comsevulla que no em responeu, dóna'm de parer que no em doneu crèdit o no em sentiú, de ço que rebo jo gran afany. Ara com ara, tinc el plaer de notificar-vos que el famós don Quixot de la Mancha, de qui el savi Merlí tantes coses té pronosticades, adés és arribat a aquest palau: jo tinc cor que aquest excellent baró podrà desencantar-nos, puix bé sabeu que les grans accions per als grans homes són reservades.

—Ah!, estimat cosí meu, respongué Durandard amb veu marrida i baixa, no fent al mal resistència, és el millor remei paciència;—” i tombant-se de costat, tornà a son acostumat silenci.

“Estant en això, un gran brogit d'alarits i plors, acompanyats de gemecs molt greus, féu-me girar el cap, i vegí, a través de les parets cristallines, que per una altra sala passava una processó de bellíssimes donzelles, totes endolades, amb unes tovalloles blanques sobre llurs testes a la faisó turquesca. La qui anava al capdavall de totes portava més dol que no les altres, i son vel llarg i estès li arrossegava per terra: tenia les celles juntes, el nas un xic camús, la boca grossa, les dents clares i desarrenglades, si bé eren blanques com a ametlles pelades. En les seves mans duia un mocador on pareixia com si hi portés quelcom embolicat: tenia sos ulls girats vers el mo-

cador, en tant que aquells li anaven tots en aigua.

—La que darrera veieu, em digué Montesinos, és la trista Belerma, qui, encantada així com totes les serventes qui l'acompanyen, quatre voltes a la setmana vénen a fer aqueixa processó entorn del cos de son amant. Podrà ésser que la trobeu lletja o no tan bella com la fama pregona; emperò cinc-cents anys no han passat en va. I, per bé que li veiéssiu la color trencada i que fa ulleres, atribuir no ho deveu a alguna indisposició molt comuna entre les dones, car fa mesos i àdhuc anys que no s'ha sentit indisposada; i sí solament, n'és causa la greu dolor qui la turmenta. Com així no fos, podeu comptar que no la igualaria en bellesa la pròpia dona Dulcinea del Tobós.—

—¡Tingueu compte, senyor Montesinos, diguí jo prestament: ja sabeu que les comparacions no plauen sempre a tothom. La sens igual Dulcinea del Tobós és qui és, mentre que la senyora Belerma serà ço que és o que hagi estat: doncs valdrà més que no hi toquem.— Llavors, ell que em féu ses excuses, i restàrem tan amics com abans.

—Encara molt m'estranya, va prorrompre Sanxo, com la vostra mercè no s'aferrà amb el vell, infant-li les galtes a cops de puny, i com no li arrencà tots els pèls de la barba. —No, amic meu, respongué nostre cavaller: a mi no m'estava bé de fer-ho, car jo no puc oblidar mai el respecte que als vells és degut, singularment a aquells qui són cavallers i estan encantats. —Emperò, senyor, digué llavors el guia, jo no sé comprendre com la vostra mercè hagi pogut veure tantes coses en una hora a tot estirar, que haurà estat dins la caverna. —Com, una hora!, exclamà don Quixot, i

com pot ésser si durant la meva estada jo he vist el sol pondre's i tornar a aparèixer bé tres vegades? Per tal que fins al tercer jorn no m'és esdevinguda la més bella i més sorprenent aventura que dir-se pugui. —I quina és?, preguntà Sanxo. —Amic meu, respongué nostre cavaller, figura't que em passejava, acompanyat de Montesinos, per aquell prat tan delitós, quan de sobte vegí saltant com tres cabres, tres pageses del tot paregudes a aquelles que trobarem en el camí del Tobós. Sorprès de semblant vista, diguí al vell si per ventura coneixia aquelles tres pageses. —No, respongué'm; car són arribades no fa gaire; amb tot, és de creure que siguin algunes princeses encantades—. Amb això, i que portava el mateix vestit de quan tu me la mostrares, al punt reconeguí que una d'elles era ma Dulcinea. Jo que l'escomet, li parlo: emperò ella, menys de respondre'm, tomba les espatlles i fuig tan de pressa, que no la haguera assolida una sageta. Volguí encara encalçar-la, i anava a fer-ho, quan el palau, el prat, Montesinos, tots els objectes com per encant desaparegueren de ma vista.

—Oh, bon Déu!, proferí llavors Sanxo, donant-se de les mans al front; és possible que els encantadors tinguin prou esforç per llevar al meu senyor el seny i fer-li dir semblants despropòsits! Ah, senyor!, jo el prego que es posi sobre si, i que torni en si per la seva pròpia honra, en lloc de donar crèdit a semblants bajanades, les quals li han malmès i descabalat el cervell. —Fill meu, respongué nostre cavaller, bé et vull perdonar, en gràcia a ta amistat, dels consells severs que ara em dones; emperò ningú millor que tu coneix fins on tinc avorrida la falsedat: jo et certifico i repetes com tot quant has oït m'és esdevin-

gut punt per punt. Encara no ho he dit tot; i a son degut temps et contaré moltes altres meravelles, que et faran tenir aquestes per ben simples i creïbles.

CAPITOL XXIII

On s'apunta l'aventura del bram i la graciosa del titellaire, amb les memorables endevinalles del ximiot endevinaire.

Diu el traductor de l'original que escriu Cid Hamet Benengeli que, en arribant al capítol precedent, l'autor arabià havia posat en el marge aquestes mateixes paraules:

"Fins al present, tot ço que s'és referit de don Quixot, si bé apar gran i extraordinari, pot explicar-se raonablement. Emperò tocant a aquesta aventura de la cova de Montesinos, un hom no sap com donarhi crèdit. Per altra part, la sinceritat, la bona fe, la franquesa del nostre cavaller, esquiven tota sospita de falsia que ens hagi pogut fer concebre. El que sí aparenta haver més fonament de raó és que, mentre ell dormia, hagi somniat tot això que recontà. Semblant opinió, que es deixa a la discreció del prudent lector, abonaria encara aquell respecte que a don Quixot és degut i aquella consideració que la veritat sempre mereix."

Comsevulla que sigui, el guia regregracià don Quixot de sa relació meravellosa, i li prometé deprofitar-se'n en el seu llibre de les *Transformacions*, explicant d'una mane-

ra certa les veritables fonts del riu Guadiana i dels estanys de Ruidera, fins a aquell jorn desconegudes. Nostre cavaller donà-li excel·lents consells sobre la manera com obtindria millor succés la seva obra.

En acabat que amb el recapte de Sanxo hagueren dinat damunt l'herba, tots tres cavalcant novament, cuidaren passar aquella nit a un hostal no gaire apartat d'allà.

Així que emprengueren llur camí, aconseguí'ls un home a peu, caminant de pressa, i donant bones vergassades a un mul carregat de llances. Aquest home feia un mateix camí que don Quixot, i com li passà pel costat, el saludà, emperò sens aturar-se. —Bon amic, li cridà nostre cavaller, atureu-vos, puix apar que porteu més pressa de la que el vostre mul pot comportar. —Vaig per feina, li respongué el vianant; les armes que ací veieu han de servir demà per un combat, i no vull torbar-me; adéusiau. Amb tot, si veniu a dormir al primer hostal, allà em trobareu, i us posaré a noves del singular motiu de la batalla que deu verificar-se." Com hagué dites aqueixes paraules, qui sap ja el vianant on parava.

Bé és de considerar el viu desig que s'apoderà tantost del nostre cavaller per aconseguir aquell home i adquirir més noves del combat que es preparava. Per tant, féu doblar el pas al Rossinant, i donà's brasa per aplegar a l'hostal, que aquesta vegada, a satisfacció de Sanxo, no el judicà per un castell, com acostumava. Hi arribaren a boca de fosc, i tantost com hagueren descavalcat, preguntà don Quixot per l'hostaler li respongué que era a l'establa. Nostre cavaller anà a cercar-lo i a recordar-li la promesa que fet li havia. L'home llavors respongué: —Més d'espai, i no estant drets,

s'ha d'oir ma relació, que és prou meravellosa: deixi'm la vostra mercè, bon senyor, que hagi donat recapte a la meva bèstia, i li diré coses que el sorprendran. —No estigueu per això, respongué don Quixot, que jo us hi donaré un cop de mà:” i així ho posà per obra, garbellant-li ell mateix el gra, i netejant-li la menjadora; humilitat que induí aquell a satisfer de bon cor sa curiositat. Asseguts, doncs, a un pedrís, ell i don Quixot, l'hostaler, el guia i Sanxo, formant rotllo al seu entorn, començà l'home sa relació de la següent manera:

“A un poblet distant quatre llegües d'aquí, un dels nostres regidors perdé son ruc; i per moltes diligències que féu, jamai li fou possible de trobar-lo. Passats quinze dies que el ruc mancava, estant-se a la plaça el dessús dit regidor, un altre regidor del mateix poble li digué: —Doneu-me albíxeres, compare, que el vostre ruc ja s'és trobat. —De mi les haureu, i bones, respongué l'altre; mes sapiguem com ha estat. —Doncs jo l'he vist aquest matí al bosc, replicà el de la troballa, sens bast, sens aparells, i tan magre, que feia llàstima de veure'l: he provat tot ço del món per agafar-lo i amennar-vos-lo; emperò s'és fet tan selvatge i tan esquerp, que com el tenia prop de mi, fugí corrent i ficà's en ço més atapeït del boscatge. Si voleu, jo us hi acompanyaré, i entre ambdós, molt serà que no l'agarrem. —Gran plaer em fareu, compare, respongué el de l'ase, i jo us recompensaré en la mateixa moneda.—”

“Dit això, nostres dos regidors a peu, i a pleret, se n'aren al bosc, on, per molt que cercaren, tot fou treball en va; car no trobaren ni aparegué l'ase en tots aquells encantorns. Veient que no compareixia, el qui pretenia haver-lo vist digué a l'altre: —Mi-

reu, company, adés m'és vingut al pensament la manera com podrem trobar sens falta el vostre ruc. Jo us confesso que ningú al món sap bramar tan bé com jo; i si vós en sabéssiu tan solament un xic, podeu donar la cosa per feta i acabada. —Un xic, dieu, compare?, replicà l'altre; doncs a fe que em penso saber-ne, si no més, tant com els mateixos ases. —Ara ho veurem, afegí el regidor segon. Doncs vós tireu per l'urr costat del bosc i jo tiraré per l'altre, de manera que el rodegem i discoreguem tot; de tant en tant bramareu vós i bramaré jo, essent impossible que, si està en el bosc, el ruc no ens respongui. —Ja us dic jo, respongué l'altre, que la vostra invenció és excellent i digna del vostre enginy.—”

“Per tant, separant-se l'un de l'altre, segons llur acord, s'esdevingué que ambdós bramaren quasi a un mateix temps, i, enganyats quiscun del bram de l'altre, corregueren a encontrar-se, pensant que era el ruc el qui responia. Sorpresos igualment de trobar-se, aquell qui l'havia perdut digué: —Es possible, compare, que no fos el meu ase el qui adés bramà? —No, sinó que só estat jo, respongué el segon regidor.

—Per ma fe!, que no séavenir-me'n, féu el primer, i bé us dic verament que no he sentit en ma vida un bramar més propi i natural. —Vós sou massa bo, compare, respongué el de la invenció, i semblants llaors pertoquen a vós millor que no a mi. A fe de Déu, que podeu donar dos brams d'avantatge al major i més expert bramaire del món. Quin so de veu més alt!, i com la sabeu plenament sostenir!, quina veritat en les pauses i en les represes! Verament jo em dono per vençut, atorgant-vos la palma i cedint-vos la bandera en tal sort d'habilitat. —Ara us dic, replicà l'amo del ruc,

que d'aquí en avant em tindrè per alguna cosa, puix si bé sabia que bramava discretament, no m'haguera cregut mai arribar a l'extrem que vós dieu. —També ara jo diré, afegí el segon, que en el món es troben enginys ben poc reconeguts, i que són malaguanyats per a aquells qui no sabenprofitar-se'n. Tornem-hi, si no us apar mal.—

“Ambdós tornen altre cop a separar-se, tornen a bramar, i a cada pas s'enganyen i s'ajunten, en tant, que es donaren per senya que per conèixer que eren ells i no l'ase, bramaria cada un dues vegades seguides. I així doblant ara i adés llurs brams, rodejaren tota la muntanya sens que l'ase perdut respongués ni per senyes. Mes, com havia de respondre, si nostres regidors el trobaren en ço més recòndit del bosc, quasi tot rosegat i menjat dels llops? —No m'estranya gens, digué l'un, que vostra veu no l'hagi fet comparèixer. —Com ell no fos mort, digué l'altre, ni tampoc li haguera mai perdonat de no haver-vos respost...—” Així aconhortats i amb el coll ronc, s'entornaren al poble, on referiren a llurs amics, veïns i coneguts tot el fet, exagerant cascú la gràcia de l'altre en el bramar. Aqueixes relacions volaren de boca en boca i s'escamparen per la contrada. El diable, qui mai no dorm, com a amic que és de semblar i escampar embolics i discòrdies allà on pot, ordenà i féu que els habitants dels pobles del volt bramessin en veient-ne algun del nostre poble, quasi volent dir que era aquell el llenguatge dels seus regidors. Se n'adonà la brivalla, qui enlloc no és gran cosa de bo, i ja n'hi hagué prou perquè la broma fos del tot general; en tant que vui el nostre poble és solament nomenat el poble dels brams. Tal hi ha hagut, qui, no entenent-se de befes, amb les armes a la

mà, volgué escarmentar algun dels burletes: finalment, demà devem aplegar-nos per lliurar una batalla en forma contra un altre poble, qui està a dues llegües del nostre, i que és un dels qui més ens persegueixen. Heu-vos ací a què vénen les llances que duc comprades a despeses del nostre comú, les quals veiéreu carregades en el mul."

Amb tals paraules, el bon home donà fi a sa relació; i en aquest punt entrà per la porta de l'hostal un subjecte amb calçons, calces i gipó de pell de camusa, portant un pegat de tafetà verd, que tot l'ull esquer i quasi mitja galta li tapava. En arribar, digué amb veu esforçada: —Senyor hostaler, hi ha lloc? Podeu donar alberg al famós bugiot endevinaire i al retaule de Melisandra? Va de bo!, exclamà l'hostaler; doncs, heu-vos ací mestre Pere, festa tenim per a la nit! Ben vingut siau, el mestre Pere! On són els titelles i el bugiot? —No són gaire lluny d'ací, respongué el tot vestit de camusa: emperò de primer jo us demano si podeu albergar-nos. —Si ho puc, dieu! Per vós, mestre Pere, jo refusaria fins el duc d'Alba. Feu venir tan prestament el ximiot i el retaule, que vui tinc l'hostal ple de gent: la capta bé promet d'ésser bona, i prou que ens vagarà de riure aqueixa nit. —Sigui en bona hora, digué el del ximiot: que jo ho posaré a bon preu, donant-me per pagat solament em tregui franca la despesa."

En dient això mestre Pere, se n'anà per fer entrar sa carreta, i entretant don Quixot s'informà de qui era aquell home, aquell bugiot i son pretingut espectacle. —Senyor, li respongué l'hostaler, aquest és el famós titellaire qui molts dies ha que discorre per aquesta contrada, mostrant la història de Melisandra, deslliurada de les mans dels

moros per son amador don Gaiferos, qui és un dels espectacles més al natural i millor representats que de molts anys ençà hàgim vist en aquest regne. Així mateix porta un bugiot qui té una molt rara habilitat, i és una veritable meravella; puix bé li poden fer qualsevol pregunta, que ell se l'escolta, salta a l'espatlla del seu amo, li diu a cau d'orella sa resposta, i tantost mestre Pere la declara en altes veus. Sol respondre més de les coses passades que no de les esdevinidores; i encara que no totes les preguntes endevina, n'encerta la major part, puix sembla pròpiament que tingui un diable al cos. No val sinó dos rals cada pregunta; i amb aquests dos rals, mestre Pere s'és fet ja una fortuna. Ací és benvolgut de tothom: car és un galan home, com diuen a Itàlia, alegre, franc, enraona per sis, beu per dotze, i sap una munió de rondalles que ens fan partir de riure. "

Mestre Pere tornà llavors, amb la seva carreta, son vailet, sos arreus i son bugiot, qui era gros, escuat, amb les anques de fel·tre, eixerit i bellugadís. Don Quixot, acostant-se-li, digué: —Senyor endevinaire, jo us demano que em digueu quina ha d'ésser nostra ventura. —Senyor, féu mestre Pere, aquest animal no respon ni coneix l'esdevinidor; de ço del passat pot dir quelcom, i també un xic de ço qui està present. —Això pla!, exclamà Sanxo; gran mal se'n fa! No donaria jo ni un cap d'agulla perquè em diguessin ço que per mi ha passat; puix qui ho pot saber millor que jo mateix? Amb tot, ja que aquest senyor bugiot sap el present, vet ací els meus dos rals, i digues-me, què fa en aquest instant la meva muller Teresa Pança?" Mestre Pere refusà de prendre la paga per endavant: donà's un parell de cops amb la mà damunt sa espat-

lla esquerra; el ximiot fa un bot, acosta la boca a l'orella de son amo, esbatent molt de pressa les dues barres, i torna a saltar en terra. Llavors mestre Pere se n'anà resoltament davant don Quixot, s'agenollà, i abraçant-se-li a les cames, va exclamar: —Permeteu-me d'abraçar amb reverència les cames del restaurador insigne de la cavalleria aventurera, que sens vós bé fóra ja estingida. Oh!, mai com es deu prou lloat cavaller don Quixot de la Mancha, defensor dels oprimits, ajuda dels desvalguts, consol dels infortunats, esperança i conhort de tots aquells qui encara estimen la virtut!"

Oint això, restaren don Quixot atabalat, Sanxo sorprès, el guia meravellat, el del bram absort, l'hostaler confós, i finalment tots embadalits, quan el titellaire, sens donar-los temps de refer-se, prosseguí dient: —Oh tu, bon Sanxo Pança, el millor escuder del més excellent cavaller del món, estigues alegre, que la teva muller està molt bona, i a hores d'ara està pentinant una lliura de cànem. Per més contrasenyes, puc encara dir-te que a la seva esquerra té un pot esbrocallat, on hi cap una bona mesura de vi, del qual se serveix per alleugerir ses penes. —Això crec jo molt bé, digué Sanxo; perquè és la Teresa una benaventurada; i sinó que és un poc gelosa, no la barataria jo amb la gegantessa Andalona, qui, segons diu mon senyor, era una perfeta i galant dona. La meva muller és d'aquelles qui mai s'ho passen malament, anc que fos a les costelles de sos hereus.

—Ara veig clarament, replicà don Quixot, que tant com més l'home viu, més coses noves aprèn. Jamai haguera dit que un ximiot pogués endevinar amb tal puntualitat. Perquè, senyors, puc dir ben alt que jo só

aquell mateix don Quixot de la Mancha que aquest meravellós animal ha dit; i amb tot i que les seves excessives llaors no mereix, jo faig gràcies al cel per haver posat en mi un cor compassiu, inclinat tostemps a fer bé a tothom i mal a ningú. — Senyor cavaller, digué llavors mestre Pere, ma satisfacció d'haver-vos vist és tan gran, que al moment vull armar mon retaule, i oferir mon espectacle a tothom de l'hostal sense cap paga." L'hostaler, amb sobreabundant alegria, senyalà tantost el lloc on podia col·locar-lo, i en un moment fou tot aparellat.

Entretant que mestre Pere enllestia son retaule, Sanxo volgué saber encara del ximiote si les grans coses que son senyor havia vistes en la cova de Montesinos eren o no veritables. El ximiote saltà, segons era costum, damunt l'espatlla de mestre Pere, qui, après d'haver-lo escoltat, dirigint-se a Sanxo, li digué: — L'endevinaire pretén que una part de les coses vistes i succeïdes en la cova siguin falses i una part versemblants; i que això és tot quant sap, i no res més, tocant a aquesta pregunta: i que si vostra mercè vol saber-ne més, que divendres vinent respondrà a tot quant li fos preguntat, que per ara se li ha acabat la virtut, la qual no li tornarà fins al divendres, com ja us té dit.

— No ho deia jo, féu Sanxo, que no podia capir com tot allò que vostra mercè, senyor meu, ha dit dels esdeveniments de la cova era veritat, ni encara els mils? — Els fets ho diran, Sanxo, respongué don Quixot; que el temps, descobridor de totes les coses, no se'n deixa cap que no la tregui a la llum del sol, baldament estigui amagada dins el pregon de la terra." I el nostre cavaller, molt satisfet de la resposta, entrà dins la sala de l'espectacle, on li fou donat el lloc de

preferència. Tota la gent qui en l'hostal hi havia, se li posà darrera. Algunes candeles de cera que encengueren a l'entorn d'un petit teatre feien-lo aparèixer molt vistós i resplendent; mestre Pere s'hi amagà darrera, per fer moure les figures: son vailet es posà a la part de fora amb una vareta a la mà, per donar l'explicació de tot als espectadors, i tantost començà a dir ço que hom veurà en el següent capítol.

CAPÍTOL XXIV

On es prossegueix la graciosa aventura del titellaire, amb altres coses en veritat prou bones.

Callà tothom; vull dir que tots, els ulls clavats en el retaule, estaven esperant, embadalits, la relació de l'explicador, com oïren ressonar dins el retaule un gran brogit d'atabals i trompetes, mesclat amb salves d'artilleria. Llavors, el vailet prengué la paraula, i amb veu de falset, digué:

"Ací comença, senyors, la veritable història de la galant Melisandra i de son espòs don Gaiferos, història treta puntualment de les cròniques franceses i de les cançons espanyoles, que grans i xics bé coneixen. Ara veuran com la gentil Melisandra, qui està presa pels moros a la ciutat de Sansuènya, que així es deia llavors la que vui se nomena Saragossa, fou deslliurada per son marit don Gaiferos. Heu-vos allà don Gaiferos com està jugant a escacs, segons canta la cançó:

Jugant està a les dames don Gaiferos,
Que ja de Melisandra ni es recorda.

“Aquell personatge qui ara ve, amb corona al cap i un ceptre a les mans, és l'emperador Carlemany, pare putatiu de la des-sús dita Melisandra. Mirin les vostres mercès quant mal humorat està, perquè veu son gendre solaçant, qui ni es recorda de sa muller; i ve a fer-li memòria de tots els perills que sa honor pot córrer en tant que la seva esposa roman captiva. Don Gaiferos vol tornar-li resposta, i és tal l'enuig que l'emperador pren, que apar que li vulgui donar amb el ceptre mitja dotzena de bescollades, i encara volen dir alguns que les hi donà, i molt ben donades. Aprés d'haverlo fortament reprès, l'emperador li gira les espatlles. Mirin també com don Gaiferos, esclatant-li la fel, s'aixeca, i gita el tauler i les dames per terra: llavors demana a son cosí Rotllan que li empri sa espasa Durlindana; don Rotllan la hi nega, i se li ofereix d'anar amb ell a deslliurar Melisandra. Emperò aquell valerós, enfellonit, li'n dóna les gràcies, i diu que ell sol abasta a traure sa esposa per bé que fos amagada dins el centre més pregon de la terra. I amb això ell que s'arma a tota pressa, munta a cavall, i emprèn la via de Sansuenya.

“Ara, senyors, parin esment en aquella gran torre del palau de Saragossa; i mirin la bella dama qui en el balcó apareix, vestida a la moresca: és la gentil Melisandra, qui tot sovint hi venia a guaitar la via de França, i que tenint la pensa a Paris i en son marit posada, prenia algun consol en son migrat captiveri. Observin, però, les vostres mercès un nou cas que ara s'esdevé, i que tal vegada no hauran mai vist: doncs mirin aquell moro qui, a pleret, a pas a pas, amb el dit en la boca, se'n ve a les espatlles de Melisandra. Vegin com li fa un petó en mig dels llavis, i quant presta-

ment ella l'escup i s'eixuga amb la mànega de la camisa. Vegin també com ella es p'any, es desespera, i arrenca de son cap els bells cabells, com si tinguessin ells la culpa de semblant ultratge. Observin encara aquell altre moro vell qui pausadament es passeja per aquella galeria; és el rei Marsili de Sansuenya; i per tal com ha vist l'atreuiment del moro, amb tot que sia dels seus parents el més estimat de tots, encontinent el fa prendre i ordena que li siguin donats dos-cents assots, en mig de la plaça pública. Veus ací que se'n van a executar la sentència; puix que entre els moros no hi ha apellació; els procediments no es perllonguen; ben al revés de com s'acostuma fer entre nosaltres.

—Minyó, minyó, va interrompre don Quixot, segueix la teva història de dret a dret, i no vagis per les tortes i transversals, que, per esbrinar la veritat, fan menester moltes proves i reproves." Encara mestre Pere de dintre estant hi afegí: —Xerric, no et vulguis ficar en brocs, sinó fes ço que aquest senyor t'ordena, que et serà de més profit: vés seguint el teu cant pla, i deixa estar els contrapunts, que solen trencar-se de tan subtils. —Així ho faré, respongué el vailet abaixant la veu; amb tot, no he pas dit res de mal." I prosseguí dient:

"Aquest cavaller que ací veuen a cavall, cobert amb una capa gascona, és el mateix don Gaiferos, a qui esperava sa muller. Aquesta, posada de nou en el mirador, el contempla, i creient que és algun passatger, li endreça tot aquell col·loqui de l'antic romans on diu:

Cavaller, si aneu a França,
Per Gaiferos demaneu.

“No cantaré, senyors, la cançó, perquè prolixitat sol engendrar fastig. Vegin ara com don Gaiferos s’afanya a traure’s el mantell, mentre que amb els alegres gestos que fa Melisandra, dóna entenent que l’ha ben conegut; i ara majorment, que la veiem acalar-se baix la finestra, per pujar a les anques del cavall de son bon marit. Emperò, ai desventura!, que se li ha agafat una punta del faldellí amb un ferre del balcó, i resta penjada en l’aire, no podent tocar en terra.

“Emperò això no us doni mica de pena; que ja hi va don Gaiferos, i, no esguardant si el ric faldellí pot esqueixar-se, l’estira, i vulguis no vulguis, la fa baixar fins a terra. Ell que llavors la pren, la posa d’un salt, cama ací cama allà, damunt la gropa del cavall, munta altre cop a la sella, i diu-li de tenir-se ferm, de passar-li els braços entorn de son cos, estrenyent-li fortament el pit per no caure, ja que no estava la senyora Melisandra acostumada a semblants cavalleries.

“Observin, també, senyors, com els renills del cavall demostren que està gaubat de portar en son dors la valent i honorable càrrega de son senyor i de la seva senyora. Mirin com bé galopa, i com deixant la ciutat de Saragossa, ell mateix pren la via de París. Aneu-ves-en en pau, incomparable parella de vertaders amants, i la pàtria vostra pugui veure-us arribar a salvament, sens que la fortuna vingui a interrompre vostre venturós viatge! Que els vostres amics, alegrant-se de la vostra vinguda, siguin per molt temps els benaventurats testimonis del benestar que l’amor i el matrimoni aplegats procuren!

—Ep, minyó, replicà per segona vegada mestre Pere, no t’enlairis tant, puix tota

afectació és incomportable." El vailet no tornà resposta, ans continuà sa relació, dient:

"No mancaren alguns desenfeinats (havent-n'hi de sobres per tot arreu) qui no guaitessin el davallament i la fuga de Melisandra; de ço que han informat el rei Marsili, qui dóna tan tost la veu d'alarma, fa tocar a sometent; i mirin si es donen presa, que tota la ciutat va en renou amb el tabustoll de les campanes, qui en totes les torres de les mesquites ressonen.

"—A poc a poc, replicà encara don Quixot, que entre els moros no s'estilen les campanes; sinó que solen usar tabals i dolçaines molt semblants a les nostres xeremies: car això de sonar campanes a Sansuena, és un gran despropòsit de mestre Pere. —Té molta raó, senyor cavaller, li respongué mestre Pere deixant-se de sonar, mes jo prego la vostra mercè de no mirar tan prim en coses tan fútils com són aquestes. D'altres n'hi ha, per ma fe, en les nostres comèdies les més celebrades, i per això també passen. Tira avant, minyó, i deixa dir, puix que el senyor don Quixot ja és benèvol." I el vailet prosseguí:

"Mirin, senyors, quanta i quan lluída cavalleria qui surt de la ciutat per encalçar els dos catòlics amants; quantes trompetes qui estrepitegen, quantes dolçaines qui sonen, quants atabals qui retrunyen. Vet-vos, senyors, formats llurs esquadrans. Vet-ne de nous; vet-ne qui encara passen. Oh!, jo tem que han d'assolir-los! I com ells sien encalçats, prou que els veurem tornar lligats a la cua de llur corser, que bé fóra un horrorós espectacle.

"—No, per Déu!, exclamà nostre cavaller amb veu de tro; tant com jo visqui no he de consentir que sigui feta en ma presen-

cia alguna extorsió a don Gaiferos. Gireu-vos, feu-vos enrera, vil malvada morisma, deixeu de perseguir-lo; só jo qui defensa la bella Melisandra; doncs aparelleu-vos a la batalla." Dit i fet, desembeinà l'espasa, amb un salt fou acostat del retaule, i tantost començà a menar coltellades damunt la titellera morisma, destruint els uns, escapçant els altres, malmetent aqueix, destrogant aquell, i valga-li a mestre Pere que abaixà el cap i s'ajupí, que si no, l'hi lleva en rodó com si fos fet de pasta de massapà.

Mestre Pere, bo i acotat, no deixava de cridar: —Deturi's la vostra mercè, senyor don Quixot!, car aquests que malmet i esbocina no són moros veritables, sinó unes figures de pasta. Ah! desventurat de mi!, que destrueix i malbarata tota ma hisenda." Don Quixot no escoltava res, ni deixava de repartir coltellades, revessos i esplanissades com a pluja menuda. Encara no hauria donat de temps de proferir dos credos, que tot el retaule ja era capgirat; la cavalleria fou esvaïda i esmicolada; el rei Marsili, greument ferit, jeia en mig de la desferra; l'emperador Carlemany caigué en terra, amb la corona migpartida i el cap esberlat; el ximiot, esfereït amb el soroll, fugí cap a la teulada de l'hostal; el vailet va fondre's; el guia, l'hostaler, tot l'auditori donà's brasa a passar la porta, i àdhuc el mateix Sanxo Pança cuidà campar, perquè, un cop passat el terrabastall, jurà que no havia mai vist el seu senyor amb tanta i tan forassenyada còlera.

Nostre cavaller, entremig dels morts i dels ferits, no veient ja enlloc més enemics, s'aturà per rependre alè. —Voldria tenir jo ara ací davant, exclamà ell, tots aquells qui no volen creure de quant profit siguin al món els cavallers aventurers; i certa-

ment que si la bona sort no m'hagués ací conduït, Déu sap ço que hauria esdevingut del valerós don Gaiferos i de la bella Melisandra! Valga-li que el meu braç els ha deslliurats d'aquell esbart de maleïts cans. Doncs, visca la cavalleria sobre quantes coses vui viuen en el món!

—Visca en bona hora, respongué amb veu entristida mestre Pere, i muira jo, puix tal és ma desventura, que puc dir com el rei don Rauric après que hagué perduda sa batalla:

Era ahir senyor d'Espanya,
I vui no tinc ni un marlet
Que jo puga dir: ets meu.

“No fa mitja hora, ni encara mig minut que jo tenia reis i emperadors a les meves ordes, mos cofres eren plens d'innombrables esquadres i d'aparells infinits, i ara veus-me ací arruïnat, abatut i pobre vergonyant, comsevulla que el ximiot, de qui em venia tota ma fortuna, a hores d'ara està corrent per les taulades, d'on no hi haurà ningú al món qui el pugui fer avallar! I tot per la fúria mal considerada d'un senyor cavaller suara l'amic, el pare dels desvalguts, l'ajuda dels febles i oprimits. La fatalitat ha volgut que jo sigui l'únic a qui manqués la seva intenció tan generosa. Per fi, el Cavaller de la Trista Figura havia d'ésser aquell qui havia de desfigurar les meves.”

Amb aquestes lamentables raons féu enternir Sanxo. —No ploreu, li digué, mestre Pere, que vostres planys em parteixen el cor. Doncs sapiguen que el meu senyor don Quixot és tan bon catòlic i escrupolós cristià, que, si ell de res vos ha perjudicat, bé us sabrà i voldrà compensar, donant-vos en-

cara més de ço que per ell hajau perdut. —Segurament, digué el nostre cavaller; emperò jo no sé que mestre Pere pugui reclamar de mi alguna cosa. —Com, alguna cosa!, replicà aquell; miri, doncs, aqueix escampall de cossos morts, de membres mutilats, de viles destruïdes; no era aquest el pia sang que vostra mercè ha escampada?; meu cabal, ma fortuna?; no és la meua prò-no eren aqueixes figures les qui em feien viure, i que el vostre invencible braç ha anorreades? —Ara sí que voldré creure, digué nostre cavaller, ço que moltes altres voltes he cregut, que aquests senyors encantadors qui em persegueixen no fan sinó posar-me les figures tal com són davant mos ulls, i après me les muden i transformen en aquelles que més els plau. Perquè dec confessar-vos que real i veritablement els havia pres per moros, Melisandra per Melisandra, don Gaiferos per don Gaiferos: car jo em penso haver fet ço que segons ma professió era tingut de fer. I posat que la cosa hagi anat al revés, no és meua la culpa; per provar-vos que no he procedit amb malícia, jo mateix em condemno a pagar-vos tot el dany: vegi mestre Pere en quant vol estimar-lo, que jo m'ofereix a satisfer-lo-hi en bona moneda castellana." Llavors mestre Pere, fent-li una reverència, li respongué que ell no esperava menys del magnànim don Quixot, i proposà per jutges de ses demandes l'hostaler i el gran Sanxo Pança, els qui ho acceptaren de bon grat.

Aleshores mestre Pere collí d'en terra el rei Marsili de Saragossa amb el cap esbaldellat. —Senyors, digué ell, bé és de veure quant sigui impossible de tornar aquest rei en son primer estat, i així só de parer, salvant el vostre recte judici, que se'm deuen

per la seva mort, defunció i sepultura quatre rals i mig. —Bé està, respongué don Quixot. I aquest, prosseguí mestre Pere, qui té partits i oberts el cap, el pit i el ventre, no deixa d'ésser el gran emperador Carlemany: apar-vos que sigui massa amb cinc rals per guarir-lo? —No és poc, respongué Sanxo. —Ni molt, replicà l'hostaler; vulgheu considerar la ferida. —No hi fa res, saltà don Quixot, sien-li donats tots cinc rals per l'emperaire. —Ah!, bon Déu, exclamà mestre Pere, veus-ne ací una qui no té nas i amb un ull buidat!, i és la bella Melisandra! Guai! qui l'haguera coneguda? Doncs, aquest nas i aquest ull perduts bé valdran dos rals i dotze morabetins. —Mestre Pere, replicà don Quixot amb sever gest, a mi no em ven ningú gat per llebre: al pas que duia el cavall de don Gaiferos, ja Melisandra i ell deuen estar a la ratlla de França. Ans vull creure que hi siguin arribats, i que a hores d'ara, ella i son marit, amb tot repòs, estiguin solaçant entre els llençols. Déu ajudi a cadascú amb ço que té, senyor mestre Pere, i caminem tots per la via dreta i amb sana intenció, i tireu avant." Mestre Pere, veient que don Quixot es decantava, i tornava a son primer tema, no volgué que se li escapés, i així va dir-li: —Aquesta del nas tallat no serà tal vegada Melisandra, sinó alguna de ses donzelles, qui degué trobar-se en el terratrèmol. Amb uns pocs morabetins que me'n donin, jo em tindrè per pagat i satisfet."

Així anà el titellaire posant preu a moltes d'altres figures afollades. La suma de tot, moderada pels dos àrbitres, aplegà a quaranta rals, els quals Sanxo encontinent pagà, afegint-hi quelcom de més a més per la pena de recobrar el ximiot. Així fou acontentat mestre Pere, don Quixot envanit

perquè creia haver deslliurat Melisandra, i la pau fou novament restablerta a l'hostal, on tothom se n'anà a reposar. De bon matí, al gall cantant, partí l'home de les llances, i més tard s'acomiadà de don Quixot el guia: emperò el qui primer tocà el dos i abans que tots, fou mestre Pere, qui no volgué entrar en noves raons amb el nostre cavaller, a qui coneixia de sobres; i així, a primera hora de matí, aplegà les relíquies de son retaule i son ximiot, anant també a cercar ses aventures. L'hostaler, qui no coneixia don Quixot, tant el tenien meravellat ses bogeries com la seva generositat. Per fi, Sanxo pagà'l amb bona moneda, segons li ordenà son senyor; i en havent pres son comiat, quasi a les vuit del matí, jaquiren-se de l'hostal i posaren-se en camí, on els deixarem anar, per tal com ens convé referir altres coses pertanyents a la declaració d'aquesta famosa història.

CAPÍTOL XXV

On es declara qui era mestre Pere, amb el mal succés que tingué don Quixot en l'aventura del bram, que no l'acabà com ell cuidava i tenia pensat.

El lector benèvol sens dubte voldrà saber qui era aquell mestre Pere i son ximiot endevinaire. El qui haurà llegit la primera part d'aquesta història, bé pot recordar-se del famós Genís de Passamont, a qui, entre altres galiots, donà llibertat el nostre cavaller: benefici prou mal rebut i pitjorment pagat per aquella gent maligna i perversa.

Doncs, aquest Genís de Passamont fou el mateix qui furtà el ruc de Sanxo; i com-sevulla que amb raó temés de caure altre cop en mans de la justícia, s'havia posat un emplastre a l'ull, proveí's d'un ximiot, a qui procurà ensinistrar, i s'acomodà de l'ofici de titellaire. Amb tal indústria, ans d'entrar en algun poble, no s'oblidava mai d'informar-se de les persones més notables que hi habitaven, de llurs negocis, si en tenien, i de les coses més singulars en aquell poble esdevingudes: i retenint-les bé en sa memòria, començava per exhibir al públic son re-taule, representant adés una història, adés una altra, emperò sempre alegre y divertida, i de tothom coneguda. En acabat, proposava les habilitats del bugiot, donant a entendre a la gent del poble que endevinava tot el passat i el present. Demanava dos rals per la resposta de cada pregunta, i encara algunes les donava a més bon preu, segons ell coneixia la humor dels interrogants. Amb això anava ell cobrant inefable crèdit, i era desitjat per tot arreu, deixant tothom content i enganyat, mentre ell omplenava son esquer. Així que entrà a l'hostal, conegué don Quixot i Sanxo, i això li obrí camí per fer meravellar el senyor, l'escuder i tots quants hi eren presents: emperò, podia-li haver costat ben cara la seva art, si don Quixot hagués abaixat un poc més la mà quan tallà el cap al rei Marsili i destruí tota sa cavalleria, tal com s'és referit en el precedent capítol.

Nostre cavaller, eixint de l'hostal, deliberà, ans d'entrar a Saragossa, visitar les ribes de l'Ebre; i amb aquest propòsit caminà bé dos dies, en els quals no li esdevingué cap aventura: emperò al tercer, com anava a pujar dalt d'una carena, sentí un gran estrèpit d'atabals, de trompetes i d'ar-

cabussos. Tenint per segur que allò provenia d'algun escamot de soldats, esperonà el Rossinant, aplegà fins al cim del puig, i des d'allà li semblà albirar a la vall més de dos-cents homes armats de moltes sorts d'armes diferents, com si diguéssim, ascones, llances, ballestes, albardes, alguns arcabussos i rodells en gran nombre. Don Quixot llavors avallà per la costa, s'atansa a l'esquadró, i bentost va veure la principal bandera o estendard, on havien pintat un asenet sardesc amb la boca badada, les narius obertes, el coll estirat, les orelles dretes, com si de tot son poder estigués bramant; i tot a l'entorn era escrit amb lletres grosses el següent mot:

No fou en va que bramaren
Tan bé l'un com l'altre batlle.

Per aqueixa insígnia conegué don Quixot que aquella gent era del poble dels brams, la qual venia a prendre venja dels seus escarnidors; i ell que s'hi acostà, malgrat de les representacions de Sanxo, qui en tota sa vida no havia basquejat mai de trobar-se en semblats festes.

Els de l'esquadró enclogueren-lo al mig, creient que era algun de la llur partida. Don Quixot, alçant-se la visera, amb gentil aire i bon posat, s'arribà a l'estendard de l'ase, i allà vingueren-li entorn tots els principals caps de la colla per veure'l de prop, tan admirats de les seves armes com de la figura del nostre cavaller. Veient-se aquest així atentament observat, sens que ningú li fes cap pregunta, volgué **profitar-se** d'aquell silenci, i trencant el seu, ell que alça la veu, donant curs a paraules de semblant estil:

—De tot mon poder vos suplico, bons se-

nyors meus, de no interrompre un raonament que ara vull fer-vos, fins a tant que sentiu desplaer i enuig; que en tal cas, no haveu de fer sinó un petit senyal, i jo sofrenaré ma llengua, posant un segell a la meua boca. Primerament, senyors, dec dir-vos que só cavaller aventurer; que tinc per ofici entendre en les armes, i que ma professió és de favorir els desvalguts i socórrer els freturosos. Informat estic del vostre desastre i del motiu qui us ha fet prendre les armes; doncs, no és altre sinó venjar-vos d'un suposat afront: emperò, havent jo cavillat una i moltes vegades en mon esperit sobre el vostre afer, jo trobo, segons les lleis del desafiament, que aneu errats en tenir-vos per afrontats, car cap particular no pot afrontar tot un poble, si no és reptant-lo de traïdor tot al plegat, per tal com no sap en particular qui cometé la traïció perquè el repta. D'això n'és exemple don Diego Ordóñez de Lara, qui reptà tot el poble samorà perquè ignorava que Vellido Dolfos tot sol havia comès la traïció d'occir son rei; i així, els reptà tots, i a tots tocava la venjança i la resposta. Bé és veritat que don Diego féu-ne un xic massa, i encara va ultrapassar els límits del repte, car no li calia reptar els morts, les aigües, ni els pans, ni els naixedors, ni d'altres menudències que es diuen. Emperò, passi; puix quan la ira ix de mare, no té la llengua pare, mestre ni fre qui la detingui.

"Essent, doncs, així que un tot sol no pot afrontar el reialme, província, ciutat, república ni tot un poble, roman ben clar que no cal eixir a la venjança del repte de semblants afronts, puix que no ho és. Car bona la fariem que es matessin a cada pas els del poble de la *rellotja* amb els qui la motegen, ni els *escura-cassoles*, *alberginaires*,

balenons, sabonaires ni els altres noms i cognoms qui van en boca de la xicalla i de la gentussa! Ben posats estariem, per cert, que tots aquests insignes pobles s'envergonyissin i haguessin d'emprendre la guerra per un mot insensat eixit d'un hom foraseney! No, no; ni Déu ho vol, i fins la raó mateixa s'hi oposa. Els barons prudents, les repúbliques ben concertades, per quatre coses tan solament deuen prendre les armes i desembeinar llurs espases, aventurant llurs persones, vides i cabals. La primera, per defensar la fe catòlica; la segona, per defendre la vida, essent aquesta llei natural i divina; la tercera, en defensa de sa honra, de sa família, de sos béns; la quarta, en servei de son rei en la guerra justa: i encara si posar-hi volguéssim la quinta (que bé mereix passar a segona), fóra en la defensió de sa pròpia pàtria. A aquestes cinc causes, com a cabdals, poden agregar-se-n'hi algunes altres qui siguin justes i raonables, i que obliguin a prendre les armes; emperò prendre-les per criaturades i per coses que ans són de per riure i passatemps que no d'afront, apar que el qui les pren estigui mancat de tot raonable discurs. Tant més que no deveu ignorar que aquell qui pren venjança injusta (que justa no ho serà mai cap), va dretament contra la santa llei que professem, i per això estem tots obligats a fer bé als nostres enemics, i portar amor al qui vulla odiar-nos. Pel qual manament, encara que sembla un xic dificultós, de complir, no ho és sinó per aquells qui fan menys cabal de Déu que del món i més de la carn que de l'esperit: per tal com Jesucrist, Déu i home vertader, que mai no mentí, ni pogué, ni pot mentir, essent nostre legislador, digué que son jou era suau i la seva càrrega lleugera; i així,

no havia de manar-nos res que fos impossible de complir. Per tant, senyors meus, ja veieu com sou tinguts, per les lleis divines i humanes, d'assossegau-vos.

—Endugui-se'm el diable, digué entre si Sanxo, si el meu senyor no és tan bon teòleg com un bisbe qualsevol!" Don Quixot prengué llavors un poc d'alè, i anava a prosseguir la seva plàtica, quan el nostre escuder, profitant del silenci qui encara continuava, el guanyà per mà, i amb esforcada veu digué: —Senyors, aqueix que suau ra heveu sentit, el meu senyor don Quixot de la Mancha, que abans era nomenat el *cavaller de la Trista Figura*, i ara té per nom el *cavaller dels Lleons*, és un ciutadà molt judiciós, qui sap de llatí i de vulgar més que tots nosaltres, qui coneix totes les lleis i ordinacions d'això que diuen qüestió d'honor, millor que cap altre batxiller del món: i així no hi ha més sinó deixar-se portar per això que ell predica, i vinguen sobre meu tots els mals que pervenir-ne puguin. I després, perquè no hauriem d'escoltar-lo, si ha demostrat que era una bajania envergonyar-se per un que ens vingui a bramar a les orelles? Jo em recordo molt bé que, com era jove, bramava sempre i quan ne tenia ganes, sens que ningú m'aturés; puix que ho feia amb tal gràcia i propietat que encara no era acabat el meu bram, ja bramaven tots els ases del poble: i no per això deixava jo d'ésser fill de mos pares, qui eren honradíssims. I amb tot que el meu talent moguéssin l'enveja de més de quatre entonats del poble, jo no em donava per entès. Doncs, en prova que és veritat ço que jo dic, esperin un xic i escoltin; que aquesta ciència és com aquella del nedar, que una vegada apresada, mai més no s'oblida."

I posant-se la una mà a l'indret del nas, començà a bramar tan fortament, que tota aquella vall ressonà. Un dels pagesos que tenia més prop cregué que Sanxo volia burlar-se d'ells; i aixecant un garrot que portava, li'n donà per les espatlles un cop tan poderós, que el pobre escuder caigué del ruc en terra. Don Quixot, qui el veié tan malparat, cuidà arremetre amb la llança aquell qui havia donat la garrotada, emperò foren tants els qui s'hi posaren de per mig, que no fou possible venjar-lo; ans veient la pluja de pedres que li queien damunt, i tota aquella munió de ballestes i arcabussos que encarats l'amenaçaven, girà les regnes al Rossinant, i prenent quant més galop pogué, fugí de sos enemics, encomanant-se a Déu de tot bon cor. Temia a cada pas que alguna bala no li entrés per l'esquena i li passés el pit; i així, de tant en tant, recollia el respir per veure si li mancava. Afortunadament ningú li disparà. Contents ja de veure'l com fugia, alçaren Sanxo, encara estabornit de la caiguda, i carregant-lo damunt el seu ruc, deixaren-lo anar darrera son senyor, no perquè ell fos en estat de guiar la bèstia; mes aquesta seguí per si sola les petjades del Rossinant, lluny del qual no sabia estar sol ni un moment. Els de l'esquadró estigueren allà esperant fins a la nit, i no essent compareguts a la batalla llurs contraris, alegre i plaentment se'n tornaren al poble; Si algun d'ells hagués sabut el costum dels grecs antics, hagueren alçat en aquell indret un sumptuós trofeu.

CAPÍTOL XXVI

D'algunes coses que les sabrà qui les llegeixi, si atentament les llegeix.

Solen haver-hi ocasions en la guerra, d'aquelles que l'home més valent deu fugir. No hi haurà qui ho dubti veient com el nostre cavaller fugí per cames de cavall donant les espatlles a sos enemics. El pobre Sanxo, recobrats els sentits, no trigà gaire a assolir-lo; emperò tan bon punt com hi arribà, deixà's caure als peus del Rossinant. Don Quixot descavalcà per veure on tinguéss les ferides; i com no li'n trobés cap, amb aire molt felló li digué: —Malaventurat de vós!, i qui us feia bramar tan fora de saó? Com haveu pogut oblidar que hom no ha de parlar mai de dogal en la casa del penjat? A la música de brams, quin millor contrapunt hi havia a portar sinó bastons? I encara doneu gràcies a Déu, Sanxo, que en lloc d'haver-vos senyat amb el bastó no us hagin fet *el per signum crucis* amb una simitarra. —No puc respondre, digué Sanxo, perquè m'apar de sentir la veu com me ressona per l'esquena: pugem a cavall, i toquem d'ací, que ja no bramaré mai més; però tampoc deixaré de dir que els cavallers aventurers saben fugir, abandonant llurs fidels escuders, bo i macats, en poder de l'enemic. —No fuig el qui es retreu, respongué don Quixot, perquè has d'entendre, Sanxo, que la valentia qui no té per fonament la prudència, ans pot anomenar-se temeritat; i les proeses del temerari, solen més atribuir-se a la bona fortuna que no a

son propi coratge. Per tant, jo confesso que m'he retret, emperò mai fugit: i en això he imitat molts valents qui es resguarden per a millor ocasió, dels quals ofereix-nos mil exemples la història."

En això ja era a cavall don Quixot en el Rossinant, després que hagué ajudat a muntar sobre son ruc Sanxo, qui, tot fent camí, deixava anar uns ais profundíssims, acompanyats de gemecs molt forts; i preguntant-li don Quixot la causa d'aquells sospirs tan dolorosos, respongué que des del cap d'avall de l'espina fins a la nuca del cervell, li dolia de mala manera. —Jo te'n donaré raó, digué don Quixot; puix deu ésser que, com el bastó amb què et bastonejaren era prou llarg i gros, haurà pres bé tota l'espallla on s'hi troben aquelles parts que et dolen; i si més te n'hagués pres, més dolor sentiries. —Per Déu, respongué Sanxo, que la vostra mercè m'ha tret d'un gran dubte, donant-me'l per clar a les mil meravelles. Valga'm la meva ànima! Tan amagada era la causa de ma dolor, que freturava dir-me que em dolia tota aquella part que el bastó arpeggà? Es ben veritat, senyor meu, que ningú no es ressent del mal dels altres; i de cada dia més estic veient la poca confiança que puc tenir acompanyant-me amb la vostra mercè; car si aquesta volta m'ha deixat bastonejar, una altra i altres cent tornarem al mantejament de llavors, amb tantes d'altres criaturades que si ara ho han pagat les meves espallles, després em faran plorar els ulls. Oh! quant millor no faria jo (sinó que só un bàrbar, i no faré res de profit en tota ma vida), quant millor no faria jo de tornar-me'n a casa meva a reveure ma muller i mos fills, mantenint aquests amb ço que Déu volgués donar-me, en lloc de seguir la vostra senyo-

ria per viaranys esgarriats i per camins i carreres qui no tenen eixida, bevent malament i menjant pitjor; puix que del dormir ni cal parlar-ne. Ja pots pendre, germà escuder, set pams d'en terra; i si més ne vols, pren-ne altres tants, que ho tens a la teva mà; i estira't tant com vulguis. Així pogués veure cremat i fet cendra el primer qui donà impuls a la cavalleria aventurera, o quant menys al primer qui volgué fer-se escuder d'aquells tabolls, que tal degueren ésser tots els cavallers aventurers en altres temps: i no dic res dels presents, a qui respecto per ésser la vostra mercè un d'ells, i perquè entenc que vostra senyoria sap el diable on jau, sempre que parla o pensa.

—Jo em jugaria qualsevol cosa, Sanxo, respongué don Quixot, que, mentre aneu així enraonant sens cap ni peus, ja no us dol res en cap part de vostre cos. Doncs, no tingueu empatx, fill meu, de dir tot allò que us vingués al pensament i a la boca, que amb tal que patir jo no us vegi, pendré de grat el fastig que em causen les vostres impertinències; i si tant desitgeu tornar-vos-en a casa amb vostra muller i vostres fills, Déu no permeti que jo us retingui! Dinners teniu meus: compteu quant de temps fa que estem plegats, mireu ço que podeu i deveu guanyar quiscun mes, i pagueu-vos amb les vostres pròpies mans. —Senyor, li digué Sanxo, quan jo servia Tomàs Carrasco, el pare del batxiller, guanyava cada mes dos ducats i la vida franca. Bé vull creure que un hom té més feina a servir un cavaller de fortuna que a servir un masover; puix que al cap i a la fi, quan nosaltres servim els terratinents, per molt que es treballi de dia, anant molt malament, tenim, a la nit, una bona olla bullint, i dormim en el nostre llit. Jo no sé que amb la

vostra mercè hagi tingut semblant sort, llevat d'aquells pocs dies que albergàrem a casa de don Diego, i aquell breu moment, llavors d'En Camatxo, que poguí fer *gaudeamus* amb una molt rica escuma. —No ho puc negar, replicà don Quixot. I quant vos sembla que us degui donar de més d'això que us pagava Tomàs Carrasco? —En bona fe, respongué Sanxo, amb dos rals de més que afegís als dos ducats, no crec que fos massa ben pagat, i això quant al salari de mes fatigues; ara, quant a la prometença d'aquella ínsula que encara ha de venir, seria just d'afegir-hi encara sis rals cada mes, que tot plegat farien trenta. —Bé està, replicà don Quixot; traieu vós mateix el compte dels vint i cinc dies transcorreguts des que deixàrem el nostre poble. —Valga'm Déu! vint-i-cinc dies!, va prorrompre Sanxo. Més de vint-i-cinc anys fa que em té promesa vostra mercè aquella ínsula i que li correm darrera, a despit de totes les contrarietats imaginables. —Vull creure que ha d'haver-hi una gran error en el vostre compte, digué llavors don Quixot; mes, puix estic veient que voleu retenir-vos tot el meu diner, d'ara en avant ja el teneu, i bon profit vos faci. Aneu, torneu-vos en a vostra casa; abandoneu el senyor vostre; siau vós el primer escuder qui, per un vil interès, per una desordenada cobdícia, desemparà aquell qui l'havia mantingut, per tal com ne seré recompensat allunyant de mi un escuder tan desagraït i tan pervers. Oh pa mal reconegut!, oh promeses mal col·locades!, oh home qui té més de bèstia que de persona! Ara que gairebé tocàveu el moment de posseir aquell govern del qual sou ben poc mereixedor, ara que anàveu a rebre el guardó de vostres sofriments, veniu a fer-vos justícia vós mateix

tornant-vos-en a l'ínfim i miserable estat per al qual solament nasquéreu. Ase sou, i ase haveu d'ésser, i en ase haveu de parlar quan se us acabi el curs de la vida, que tinc per segur que abans arribarà a les seves darreries que encara no us haureu adonat que sou bèstia."

Sanxo Pança, durant aquesta plàtica, mirava son senyor de fit a fit, i de tan compungit que estava, vingueren-li les llàgrimes als ulls; i així amb veu adolorida i feble, li digué: —Jo confesso, senyor meu, que per ésser del tot un ase, res no em manca sinó la cua; i si tant vostra mercè vol posar-me-la, ja ho pot fer, i m'estaré a servir-lo com a ruc tot el temps que em resta de vida. Perdoni'm la vostra senyoria i dolgui's de ma niciesa: vulla considerar que só un ignorant, i que mon excessiu parlar, ans bé procedeix de malaltia que no de malícia: com tampoc ignora que al qui cau i s'alça, Déu li dóna ajuda. —Ja volia dirjo, respongué don Quixot, que en ton discurs no haguessis d'entremetre algun proverbi: emperò com sia que tots tinguem prou culpes a perdonar, deixem córrer ço que adés és passat. Procura solament de corregir-te d'aqueixa amor al dinar, ben impròpia d'un esperit enlairat; doncs veges d'esplaiar ton cor, tot pensant a les recompenses, un poc tardanes, mes segures, que un jorn seré en estat de donar-te."

El bon escuder eixugà ses llàgrimes, regracià son bon senyor, i, entrant ambdós per un bosc, acomodaren-se quiscun al peu d'un arbre. Sanxo passà la nit penosament, perquè jaient a la serena, sentia més viu l'efecte de les bastonades rebudes. En fer-se alba de matí, prengueren llurs cavalcadures novament, i ensem discorregueren per les riberes de l'Ebre.

CAPÍTOL XXVII

De la famosa ventura de la Barca encantada.

Don Quixot i Sanxo amb tot repòs caminaven per les riberes d'aquell riu tan majestuós, on el nostre cavaller pogué esplaïar la vista contemplant la verdor i ufanitat de ses dues platges, la transparència de ses aigües i la mansuetud de son corrent. Tan delitós espectacle d'aigües i de verdor li renovà en sa memòria els més tendres i amorosos pensaments. De sobte divisà en la platja una barqueta sense rema ni altre ormeig, lligada a un tronc d'un arbre. Mirà per tot arreu, i no veient ningú, resoltament avallà del Rossinant. Demanà-li Sanxo la raó d'aquell impensat davallament. —Faig-te saber, Sanxo, respongué don Quixot, que aquesta barca ben segur que m'està cridant i convidant a què hi entri perquè me'n vagi a socórrer algun cavaller o altra desvalguda i principal persona qui en gran perill deu trobar-se; perquè aquest és l'estil de les històries cavalleresques i dels encantadors qui en elles intervenen. Com un cavaller qualsevol passa algun treball del qual no pot ésser deslliurat sens l'adjutori d'un altre cavaller, posat que fossin l'un de l'altre dues o tres mil llegües lluny, veu-se aquell arravatat en un núvol, o bé li compareix davant una barca on pugui entrar, i en un tancar i obrir d'ulls és portat o per l'aire o per la mar allà on la seva ajuda sia necessària. Doncs, vet ací la barca; afanya't de lligar a un arbre el

Rossinant i el teu ruc; fiquem-nos en aquesta lleugera nau, i a ulls clucs, aventurem-nos a la nostra sort. — Senyor, ja sé que li dec obediència, replicà l'escuder tot sorprès, puix diu el proverbi: de primer, obeix ton senyor; després ja enraonaràs. Emperò si em fos donat d'enraonar abans, li diria que aquesta barca pertany a alguns pescadors qui en aqueixes riberes pesquen les millors sabogues del món. Ací no hi ha res d'encantament: i prou greu me sap d'abandonar les nostres bèsties. — D'això no has de basquejar, li respongué don Quixot: aquell qui ha de conduir-nos per tan llunyes terres, bé tindrà compte de sustentar-les. — Vet-les ací ja lligades, replicà Sanxo, i ara, què havem de fer? — Què?, digué don Quixot; senyar-nos i llevar ferre; vull dir, embarcar-nos i tallar les amarres amb què està aferrada aquesta barca." Dir això i ficar-s'hi dins, tot fou u; Sanxo, qui el seguí, tallà la corda, i la barca pausadament anà allunyant-se de la platja.

Encara no es veié Sanxo dues canes riu endins, començà a tremolar de por que tenia. — Senyor, exclamà ell, miri's el Rossinant com procura desfermar-se per venir-se'n amb nosaltres; miri's el meu ase, quins brams que fa condolent-se de l'absència nostra! Oh, bons amics meus!, no us doneu mal temps, que ja tornarem; jo espero que la bogeria qui ens ha obligat a desemparar-vos no serà de molta durada, i aviat ens reveurem plegats." Aqueixes exclamacions anaven acompanyades de sanglots molt forts; tant, que don Quixot, indignat de veure tanta covardia, enfellonit i colèric, li digué: — De què tens por, feble criatura? Per què ets tan ploramiques? Qui et persegueix, o qui t'ataca, ànima de rata casolana? Què et manca? i de què pa-

teixes? Per ventura vas caminant descalç per les muntanyes rifenyes? Assegut com un arxiduc sobre una nau, segueixes el corrent tranquil del riu més agradable del món; i d'ençà que estem parlant, quant menys haurem recorregut set o vuit centes llegües. Si jo tingués ací un astrolabi, prou et diria en quina altitud ens trobem, i si ja havem passada o passarem tost la ratlla equinoccial, qui parteix i separa ambdós contraposats pols en igual distància. —I quan apleguem a aquesta ratlla que la vostra mercè diu, preguntà Sanxo, quant de camí haurem fet? —Calcula tu mateix: Ptolomeu, el més gran cosmògraf que coneixem, compta tres-cents-seixanta graus del pol àrtic al pol antàrtic. Ja veus, doncs, que haurem discorregut la meitat de nostra esfera de la terra i de l'aigua. També deus saber, Sanxo, que els espanyols i aquells qui s'embarquen a Càdiç per a anar a les Índies orientals, tenen com a senyal indubtable que han passat la ratlla equinoccial, la sobtada mort de certs animals qui per ventura estan en el vaixell dispersos. Per tant, cerca en el teu cos, i si trobes cosa viva, això voldrà dir que encara som endarrera, i si res no pesques, haurem ja passat la dessús dita ratlla."

Llavors l'escuder es palpà, i portant a pleret la una mà vers la sofraga de la cama esquerra, alçà el cap, mirà son senyor, i li digué: —O l'experiment és fals o encara no som arribats allà on diu la vostra senyoria, perquè m'he agafat una puça qui m'estava xuclant la sang. No-res-menys, el Rossinant és allí mateix; prou que el veig encara amb l'ase, i anem tan a poc a poc que no crec que haguem caminat vint canes."

Estant en això albiraren uns grans mo-

lins qui en mig del riu es trobaven; i tantost com els veié don Quixot, amb veu alta digué a Sanxo: —Vet-allà, oh amic, que es divisa la ciutat, castell o fortalesa on deu estar algun cavaller oprès, o alguna reina, infantessa o desvalguda princesa en socors de la qual ací fui cridat. —Quin diable de ciutat, fort o castell diu la vostra mercè, respongué Sanxo: no veu que allò són molins posats en mig del riu, on és molt el blat? —Calla, Sanxo, digué don Quixot; que encara que semblin molins, no ho són; i ja t'he dit que els encantaments totes les coses transformen i muden de llur ésser natural: no vull dir que les facin tornar verament de l'un ésser a l'altre, sinó que ho semblen, com així manifestà l'experiència en la transformació de Dulcinea, únic refugi de mes esperances.”

En això, la barca, entrant-se'n al bell mig del corrent del riu, començà a caminar no tan pausadament com fins allà. La gent qui eren dintre els molins, veient venir la barca riu avall, i que anava a embocar-se per la canal de les rodes, eixiren prestament amb unes vergues llargues per deturar-la; i com anaven tots enfarinats i duïen la cara i els vestits empolsats de farina, representaven una mala vista. Els quals, fent uns grans crits, digueren: —Homes endiablat, on aneu?, esteu desesperats?, que us voleu ofegar i fer-vos engrunes en aqueixes rodes? —No t'he dit jo, Sanxo, proferí llavors don Quixot, que érem arribats on tinc de mostrar tota la valor de mon braç? Mira quants malandrins i malvats ixen a carrera feta; mira quants monstres contrastar-me pretenen; mira quantes figures disformes ens fan ganyotes: doncs, ara ho veureu, malfactors.” I posat dret en la barca, amb grans crits co-

mençà a amenaçar els moliners, dient-los: —Canalla malvada i pitjor consellada, deixeu en sa llibertat plena i franca la persona que en aquesta vostra fortalesa teniu empresonada, alta o baixa, de qualsevol estatment o qualitat que sia, car jo só don Quixot de la Mancha, i també per altre nom *el cavaller dels Lleons*, a qui per orde dels cels està reservat de donar bona fi a aquesta aventura:” i dient això desembeinà l’espasa, i començà a esgrimir-la en l’aire contra aquells moliners, qui sentint i no entenent aquelles bajanades, cuidaren amb llurs vergues de deturar la barca, qui ja anava entrant al doll i canal de les rodes. Entretant l’escuder, de genollons, invocava devotament del cel que de tan imminent perill els deslliurés, com així ho féu, valent-se de la manya i diligència dels moliners: puix que oposant-se amb llurs vergues a la barca, la deturaren, emperò no de manera que deixessin de trabucar-la, fent caure don Quixot i Sanxo en mig de l’aigua. No li anà tan malament a don Quixot, qui sabia de nedar com un ànec; amb tot, el pes de les armes el portà dues vegades a fons; i valgue-li que els moliners se llençaren a l’aigua i els tregueren a pes, que si no, allà fóra Troia per l’un i l’altre.

Arribats, doncs, en terra, més amarats que morts de set, posat Sanxo de genolls, mans juntes i els ulls al cel, demanà a Déu amb una llarga i devota pregària, que volgués lliurar-lo d’allà en avant dels atrevits desigs i empreses de son senyor. Arribaren, entretant, els pescadors patrons de la barca, feta trossos per les rodes dels molins; i veient-la tota desballesada, anaren per despullar Sanxo i demanar a don Quixot que els pagués el damnatge. Don Quixot no s’hi negà ni mica.

amb tal, deia ell, que li senyalessin la fortaleza o castell on retenien captiu el cavaller que ell venia a deslliurar. —Quina fortaleza i quin cavaller?, respongué un dels pescadors. Ací no es tracta sinó de la nostra barca, que haveu deixada tota feta estelles. —Bé, bé, digué entre dents don Quixot, ací tot serà predicar en desert, i ara començo a endevinar el secret d'aquesta aventura: puix que s'hauran topat dos valents encantadors. L'un volia que jo deslliurés aquest malaurat cavaller, l'altre vol retenir-lo; l'un em posà davant aqueixa barca, i l'altre l'ha capgirada. Ací no puc fer res més de bo; bé es veu que per algun altre cavaller serà guardada i reservada semblant empresa. Doncs, basta; que aquesta bona gent sigui pagada." Dit això, concertà's amb els pescadors i pagà per la barca cinquanta rals, els quals donà Sanxo de molt mala gana, dient a si mateix: que vinguin dues barcades més com aquesta, i anirem amb tot el tresor a fons. Nostres dos aventurers, prou melancòlics, en acabat que s'hagueren assecat al sol, tornaren a llurs bèsties. I veus ací quin acabament tingué l'aventura de la Barca encantada.

CAPÍTOL XXVIII

Com don Quixot s'encontrà amb una gentil caçadora.

Amb prou dolor veia Sanxo que la bossa de son senyor anava aprimant-se. Cada diner que li en calia treure per les bogeries de don Quixot, semblava que li'l llevessin de les nines dels seus ulls. Ja co-

mençava a entrar-li desconfiança de pervenir mai a l'alta fortuna que li havia estat promesa, i cavillava en secret la manera de desempellagar-se de son senyor, entretant que aquest, tot pensant a ses amors, anava allunyant-se de les riberes de l'Ebre.

Com ambdós ensems travessaven per un prat, don Quixot albirà un estol de falconers i de caçadors. En mig d'aquells anava una galan dama, de disposició noble i afable, molt ricament vestida de verd, i cavalcant en un palafre o hacanea blanca, tota ornada de guarniments verds i amb una sella d'argent. Portava aquella un astor a la mà; d'on don Quixot se donà a entendre que era alguna senyora distingida, i que devia ésser el cap de tota aquella comitiva.

—Corre, fill meu, Sanxo, digué nostre cavaller, i vés-te'n davant aquella gentil dama qui porta un ocell a la mà, i digues-li que *el cavaller dels Lleons*, qui es declara humil esclau de sa bellesa, li demana llicència per presentar-se davant la seva Altesa amb deliberat propòsit d'oferir-li sos serveis. Guarda't, sobretot, de no encaixar algun proverbi dels teus en el discurs que li faràs. —Vostra mercè sí que ha trobat l'home verament qui de tot fa feixina!, respongué Sanxo: a mi amb això, a mi? No és aquesta la primera vegada que he portat ambaixades a altes i grans senyores en aquest món. —No pas que jo sàpiga, replicà don Quixot: si no és aquella que portares a ma senyora Dulcinea. —Senyor meu, respongué l'escuder, al bon pagador no li dolen penyores, i en la casa que de tot hi ha, prompte és apariat el sopar: vull dir que, amb mi, de res serveixen tantes advertències, essent jo bo per qualsevol cosa, i entenent un xic de tot. —Així ho

crec, digué don Quixot; doncs vés en bona hora, i Déu te guïi."

Partí Sanxo de carrera; traient de son pas el ruc, arribà allà on la bella caçadora estava; descavalcà, i, ficat de genolls en terra, li digué: —Gentil senyora, jo em dic Sanxo Pança, i só escuder del *cavaller dels Lleons*, qui està allà baix parat. El meu senyor, que abans se nomenava el *cavaller de la Trista Figura*, ací em tramet per dir-vos que sia de vostra celsitud que vulla donar-li llicència per verificar son desig, que no és altre, segons ell diu i jo crec, sinó un gran afany de servir la vostra excelsa altivesa i sobirana bellesa: si vostra mercè semblant gràcia li atorga, cregui que no li sabrà greu, i ell ho tindrà a senyaladíssima honra i favor. —Amable escuder, li respongué la dama; vos haveu despatxat l'ambaixada vostra d'allò més bé: i ja us podeu alçar encontinent, per quant l'escuder de tan alt cavaller com és el de la *Trista Figura*, de qui ja tenim ací plena notícia, jamai no deu estar de genolls. Alceu-vos, doncs, amic, i dieu al senyor vostre que vingui en bona hora a servir-se del duc mon marit i de mi a una casa que ací prop tenim."

Alçà's aleshores Sanxo, sorprès així del bon tracte de la bella senyora com de sa extremada gentilesa, i encara que féu-lo meravellar com li digué que ja tenia notícia del seu senyor el *cavaller de la Trista Figura*, imaginà que si no l'havia nomenat el *cavaller dels Lleons*, era per tal com aquest títol se l'havia imposat no feia gaire. La duquessa li preguntà si el seu amo no era aquell famós don Quixot de la Mancha, del qual corria estampada una història, i qui era l'amant d'una tal Dulcinea del Tobós. —Es aquell mateix, senyo-

ra, respongué Sanxo; i l'escuder que deveu haver trobat en la dessús dita història, al qui diuen Sanxo Pança, só jo, si no és que m'hagin canviat el nom en el bressol, vull dir, que no l'hagin trasmutat a l'estampa. —De tot això prenc jo plaer infinit, digué la duquessa; i aquesta certitud fa créixer el desig que tinc de rebre-us ensems amb el senyor vostre."

Nostre escuder féu-li una reverència de genoll, passà molt satisfet en mig de la colla dels caçadors, muntà en el seu ruc, i anà a contar a don Quixot l'agradable resposta de la senyora duquessa, de qui posà fins als núvols la bellesa, la gràcia i la cortesia. Nostre cavaller, escoltant-lo, s'adreçà en la seva sella, s'afermà en els estreps, alçà's la visera, i féu avançar el Rossinant. La duquessa, en aquest entremig, havia fet cridar el seu espòs, a qui notificà l'ambaixada; i, com ells havien llegida la primera part d'aquesta història, i estaven al cas de la desbaratada humor de don Quixot, esperaren-lo amb gran plaer, i amb voluntat de conèixer-lo, posant-se en llur cor de seguir sos despropòsits i de tractar-lo com a un veritable cavaller aventurer. Tantost com allà arribà nostre cavaller, donà mostres de voler baixar del cavall: l'escuder prou se donà ànsia de sostenir-li l'estrep, emperò fou tan infortunat, que en descavalcar de son ruc, s'entortolligà la cama amb una corda de l'albarda, restant penjat per un peu. Don Quixot, qui no se n'adonà, ben cregut que Sanxo li aguantava l'estrep, confiadament decantà's a un costat per descavalcar; emperò la sella del Rossinant, que devia estar mal cinglada, esllenegant-se amb el pes de son cos, li anà a parar sota el ventre, i el nostre cavaller caigué en terra bon xic avergo-

nyit, i amb no poques malediccions que entre dents llançà al desventurat escuder, qui encara tenia fermat el peu. Ordenà el duc a sos caçadors que anessin a aixecar don Quixot i a despenjar Sanxo. Aleshores nostre cavaller, bon xic abonyegat de la caiguda, tot ranquejant, anà a posar-se de genolls davant la senyora duquessa; mes no ho volgué consentir el duc en cap manera, sinó que, posant peu a terra, l'abraçà, i digué-li: —Greu me sap, senyor cavaller de la Trista Figura, que el primer pas que vostra mercè ha fet en aquestes meves terres pugui tenir quelcom de caiguda; amb tot, vull suposar que aquest contratemps no serà obstacle per a fer-li acceptar la nostra companyia. —Valerós príncep, respongué don Quixot, la fortuna que jo he tingut en veure-us, no em deixaria sentir de dolor alguna, encara que ma caiguda no hagués parat fins en el més pregon dels abismes, puix que d'allà m'hagueren tret la glòria de trobar-me en la vostra presència. Mon escuder, que maleït sigui, sap molt més de xerrar que de cinglar fortament una sella, i ell sol fou la causa de tot. Emperò comsevulla que jo em trobi, alçat o caigut, a peu o a cavall, estaré tothora al vostre servei i al de ma senyora la duquessa, vostra muller molt digna, i meritíssima senyora de la gentilesa, i universal princesa de la cortesia. —Poc a poquet, mon senyor don Quixot de la Mancha, digué-li el duc amb aire modest, que on se trobi de per mig ma senyora Dulcinea del Tobós, no és de raó que altres belleses sien exalçades.”

En això l'escuder, deslliurat ja del llaç i aixecat d'en terra, vingué a ficar-se en la conversa.—Es molta veritat, digué, que ma senyora Dulcinea excedeix tot quant un hom

pugui imaginar-se; emperò ja sap vostra senyoria que d'on menys un hom pensa, salta la llebre. Aquesta a qui diuen Naturallesa, és com un gerrer qui fa tupins de terra, i aquell qui en fa un de bonic avui, el mateix en farà demà dos que tres, ni cent: vull dir que ma senyora Dulcinea és bellíssima, sens dubte, però que la senyora duquessa també ho és altre tant. —Senyora, jo dec prevenir vostra Altesa, va interrompre don Quixot, que jamai cavaller aventurer no tingué un escuder tan familiar ni tan parlador com el meu: i ell no em desmentirà si alguns dies la vostra gran excel·litud volgués servir-se de mi. —Ja faig compte que ell serà enraonador, digué la duquessa tot rient; molt temps fa que estic informada que Sanxo és graciós i discret; doncs, bé pot parlar molt i sovint sens temor de causar-me enuig. —Anem, no perdem el temps en va, digué el duc, si l'il·lustre cavaller de la Trista Figura... —No s'oblidi vostra Altesa, digué interrompent-lo Sanxo, que ja s'ha acabat el de la Trista Figura, i ara es diu el dels Lleons." El duc prosseguí: —Vinga, doncs, i vinga en bona hora el cavaller dels Lleons a un meu castell, qui està ací prop, on li serà fet l'acolliment que a tan alta persona és degut, i tal com solem practicar amb tots els cavallers aventurers qui ens visiten."

Havia Sanxo, un poc abans, aparellat degudament la sella del Rossinant. Don Quixot pujà en el seu corser; el duc tornà a prendre el seu; i la duquessa, posada entre son espòs i el cavaller, s'encaminà dret al castell. No trigà gaire que la duquessa cridà Sanxo perquè li donés conversa. L'escuder no es féu pregar, i posant-se acostat de la duquessa, formà de renglera amb el

duc, qui tingué a gran ventura d'acollir en son castell un tal caminant cavaller i un tal caminant escuder.

CAPÍTOL XXIX

Qui tracta de moltes i molt importants coses

Anava Sanxo d'allò més content i alegre veient-se, a parer seu, el privat de la duquessa, i fent compte de trobar en son castell ço que havia ja tastat en la casa de don Diego i en la de Basili; doncs, aficionat com era a la bona vida, soliaprofitar les ocasions sempre que li venien a les mans. Com s'acostaven al castell, el duc passà endavant, i donà les ordres per la recepció que ell pensava fer a don Quixot. En arribant aquest amb la duquessa a les portes del castell, eixiren-li a carrera dos escuders, vestits fins als peus d'unes robes d'aqueixes que en diuen *de mati*, fetes de ras carmesí, els quals ajudaren-lo a baixar; llavors quatre galans donzelles, amb molta cerimònia, presentaren-li un ric mantell d'escarlata que posaren a ses espatlles. Les galeries s'ompliren de gent; i tot el servei de la casa, aplegant-se per veure el cavaller, arrosant-lo amb aigües oloroses, cridaven: —Sia benvingut la flor i nata de la cavalleria aventurera.” Meravellat de tanta honor, don Quixot pausadament caminava, donant la mà a la duquessa, i entre si proferia gràcies al cel que a la fi, una vegada en sa vida, es veia tractat de la mateixa manera que ell havia llegit que hom solia tractar els cavallers en els passats segles.

Nostre escuder, jauint-se del ruc, no volgué desamparar sa bona amiga la duquessa, i entrà dins el castell; emperò, remordint-li la consciència d'haver deixat sola la seva bèstia, s'acostà a una vídua reposada (*) qui amb les altres donzelles juntament era eixida a rebre la duquessa, i a pleret li digué: —Senyora Gonzàlez, voldria saber vostra gràcia per haver l'honor de parlar-vos en secret. —Jo em dic Na Rodríguez de Grixalva, respongué la reverenda vídua. Què se us ofereix? —Ah!, senyora Rodríguez de Grixalva, prosseguí Sanxo; gran plaer em faríeu si volguéssiu arribar-vos a la cort, on trobareu el meu ruc cendrós; i jo us tindrè grat que maneü conduir-lo a l'establa, car la pobra bèstia és molt poruga, i poc s'avindria a estar sola. —Santa Maria val!, exclamà la vídua reposada, si no és més discret el senyor que son criat, ja estem ben endegades per als dies de festa! Amic meu, sapigueu que no és l'estil d'aquesta casa de trametre les cambres a l'establa. —Bé en sou de vanitosa!, respongué Sanxo. Doncs jo he sentit a dir al meu senyor que en tornant Lançalot de la Bretanya, les dames curaven d'ell, i de son rossí les donzelles; i a fe que no barataria mon ruc amb el rossí del senyor Lançalot. —Germà, si sou joglar, li respongué la reverenda vídua, serveu vostres gràcies per a un altre lloc on sien més conegudes i pagades, que de mi no n'haureu ni una figa. —Encara que dar-me-la volguéssiu, replicà Sanxo, podria ésser que no em fes, per massa madura. —Fill de puta,

(*) Ja diguérem en la Primera Part que, no tenint traducció exacta la paraula "dueña", usaríem les de *vídua reposada*, *cambra d'honor*, o bé *matrones*, parlant en general.

“digué la vídua enfutismada, si só vella, a Déu en daré compte, i no a vós, home gros-ser, saciat d’all’s.”

Oint la batussa, la duquessa va girar-se, i com veié la vídua tan enfellonida, que els ulls li eixien fora del cap, li preguntà amb qui se les havia. —Amb aquest pagès, respongué la vídua ressentida, qui vol que posi son ruc a l’establa, pretenent que certes dames curaven d’un tal Lançalot; i després, per bona paraula em diu que só vella. —Aquesta sí que és pitjor, replicà la duquessa. Aneu molt errat, amic Sanxo; mireu-vos bé la senyora Rodríguez, i pareu esment que encara és molt jove, i que aquests vels ella porta més per l’autoritat i el costum que per causa dels seus anys. —Així en ma vida no tingui jo altre bé, digué Sanxo, si ho he dit amb intenció d’ofendre-la: solament ho diguí per tal com porto un afecte al meu ase, i he volgut comunicar mon afany a la senyora Rodríguez, perquè la creia més caritativa que una altra.” Don Quixot, qui tot ho sentia, tantost digué: —Apar-te, Sanxo, que semblants plàtiques sien pròpies d’aquesta hora? —Senyor, li replicà Sanxo, tota hora està bé que hom pensi amb la cosa amada; i on se vulla que jo hi penso, en parlo. —Té raó Sanxo, saltà el duc; emperò no ha de neguitejar-se gens ni mica, puix tinc ordes donades perquè son ruc sia aconduït a la cavallerissa, i tractat com ho serà la mateixa persona de son amo.”

Passat aquest raonament, que a tothom plagué, llevat del nostre cavaller, fou aquest introduït a una sala tota ornada de riquíssims draps d’or i de brocat. Sis donzelles vingueren a desarmar-lo, i aguantant-se el riure, segons les pròpies ordes que de llur senyor tenien rebudes, demanaren-li que es

deixés despullar per mudar-li la camisa; la qual cosa ell mai no volgué consentir, dient que l'honestedat esqueia així bé als cavallers aventurers com la mateixa valentia. Amb tot, féu cridar son escuder Sanxo perquè l'ajudés a abillar-se, i tancant-se amb ell a soles, li parlà de semblant manera: —Dignes-me, tanjà modern i pedàs d'ase antic, trobes tu ben fet d'afrontar i deshonorar una vídua tan reverent i digna de respecte com és aquella? Eren hores aquelles de venir-te a la memòria ton ruc? Fent a nosaltres tan bon acolliment, dubtes tu que aquests senyors no curin dels nostres corsers? Jo et prego, Sanxo, que et reportis i no deixis veure la filassa de manera que vinguin a descobrir com ets teixit de vasta i grossera tela. Pensa, pobre ignorant, que en tanta major estima és tingut el senyor, quant més honrats i ben nodrits sien els criats qui el serveixen, i que el major avantatge que tenen els prínceps és per tal com solen valdre's de servents tan bons com ells mateixos. No repares, mesquí de tu, i malaventurat de mi!, que tantost com veuran que ets un rústec pagès o un graciós taboll, creuran que jo só algun prevaricador o algun cavaller de trafica? No, no, amic Sanxo: fuig, fuig d'aquests inconvenients, puix qui s'entrebanca essent parlar i graciós, perilla de caure i de reeixir en trufador barroer. Sofrena, doncs, ta llengua, considera i cavilla bé tes parules ans no ixquen de la teva boca, i fes-te compte que som aplegats a un lloc d'on, amb la favor del cel i de mon valerós braç, devem eixir notablement millorats en fama i en fortuna."

Sanxo, de bona fe, li prometé d'ésser més prudent d'allà en avant, i de mossegar-se la llengua sempre que volgués pro-

ferir alguna bajanada. Vestí's don Quixot, posà's el seu talabard amb sa terrible espasa, passà damunt sos muscles el mantell d'escarlata, i calant-se al cap una gallerusa de ras verd que les donzelles havient-li donat, isqué a la sala gran, on era esperat de les jovencelles, totes posades en orde, per a servir-li aigua-mans. Després vingueren dotze patges precedits del mestre de cirimònies per notificar-li que estava aparellat el dinar. Don Quixot, en mig d'ells, fou conduït amb gran pompa i majestat a una altra sala, on tenien parada una sumptuosa taula amb sols quatre coberts. El duc i la duquessa l'esperaven en companyia d'un reverend eclesiàstic d'aquells qui governen les cases dels prínceps; d'aquells qui, no essent nascuts prínceps, mal poden aconsellar els qui ho són, i molt sovint, en lloc de retinguts, els fan aparèixer miserables.

Tal era aquest eclesiàstic, qui es mirava amb ull recelós les cortesies, les cerimònies a don Quixot prodigades. Fou-li ofert al nostre cavaller el cap de taula; i amb tot i que el refusà una bella estona, les instàncies del duc foren tantes, que, per fi, degué acceptar-lo: la duquessa posà's a la seva dreta, l'eclesiàstic davant; i Sanxo, estranyant de veure les grans cerimònies i compliments que el duc feia per donar al seu senyor el cap de taula, sens esperar més, obrí ell mateix la conversa.

— Si m'ho permetessin les Vostres Senyories, digué ell, jo referiria un fet esdevingut al nostre poble, i que no pot venir millor al cas present. No havia acabat de proferir tals paraules, quan el nostre cavaller, tremolejant, mirà son escuder de fit a fit. — No estigui neguitós, senyor meu, prosseguí aquest, que no he oblidat

els consells que vostra mercè ara fa poc m'ha donats; car jo em guardaré de dir cosa que no vingui molt bé a pèl; i vostra mercè mateix podrà testificar la veritat de ma relació, comsevulla que el fet esdevingué al nostre poble. — Senyora, va interrompre don Quixot, la vostra bondat excessiva haurà trastocat el cap d'aquest pobre home; vulla ordenar-li que se'n vagi. — Ben al contrari, replicà la duquessa, jo li ordeno que no em deixi ni un sol moment; com més el veig, més jo el trobo afable. — Visca molts anys vostra senyoria, respongué Sanxo, pel bon concepte que de mi té, encara que no en sigui mereixedor. Doncs, tornant a la meva relació, és de saber que un burgès de la meva terra, molt ric i dels més granats, perquè venia dels Alamos de Medina del Camp, el qual prengué per muller una Dona Mencià de Quinyones, qui fou filla de don Anfós de Maranyó, cavaller de l'hàbit de sant Jaume, el mateix qui s'ofegà el dia de sa mort, i per qui va haver-hi una terrible brega, on segons tinc entès, el meu senyor don Quixot es trobava present, llavors que aquell estrafolari d'en Tomaset, el fill del ferrer Balbastre, restà tan malament ferit: bé deu recordar-se'n el meu amo; i ja ho pot dir en altes veus, perquè es vegi que no só cap xerraire mentider. — Tu dónes tants testimonis, Sanxo, replicà don Quixot, i tants senyals, que no puc negar que deus dir veritat: tira avant i escurça ta relació, puix que em fas tirat de no acabar en tres dies. — Que no l'escurci, digué la duquessa: jo prego el meu amic Sanxo de no passar res per alt, que del plaer que em procura jo li'n tindré grat tota ma vida. — Jo us deia, doncs, senyors meus, prosseguí Sanxo, que aquell

tal burgès, que jo he conegut tant com pugui conèixer el meu senyor, per quant de la casa seva a la meva no hi ha sinó un tret de ballesta, aquest burgès, un jorn, convidà a dinar un pagès pobre, però honrat. Com fou qüestió de seure a taula, el dit burgès, que Déu el tingui al cell!, puix que ja és mort, i per cert que morí com un sant: jo us ho puc ben dir, encara que no hi era present; en aquell temps me n'era anat a fer la sega a Tembleque; emperò diuen que donà molt bon exemple. Un altre jorn ho contaré més per menut; ara m'és convenient d'abreujar. Com fou, doncs, l'hora de posar-se a taula, el pagès porfidiejava amb el burgès perquè es posés al lloc d'honor, i el burgès, per son costat, porfidiejava perquè l'altre hi segués, dient que en sa casa ningú manava sinó ell. El pagès, qui presumia de polit i ben criat, ja mai no ho volgué consentir; fins que, des-pacientat el burgès, posant-li ambdues mans damunt les espatlles, féu-lo seure per força, i li digué: — Seieu, tarambana, que on se vulla que jo em posi, seré sempre el cap de taula.— Aquesta és ma contalla, que jo espero certament que no haurà estat ací del tot fora de propòsit.”

Don Quixot tornà's de mil colors, qui per damunt sa natural colradura li traslluïen i campejaven. El duc i la duquesa dissimularen el riure perquè no acabés d'envergonyir-se, havent comprès la malícia de l'escuder. Amb la fi, per tant, de mudar de conversa, demanà la duquesa al nostre cavaller quines noves sabia de la senyora Dulcinea, i si li havia tramès de poc alguns malandrins o alguns gegants vençuts. — Senyora meva, respongué don Quixot, les meves desventures prou que tingueren principi, més no crec que jamai

tinguin fi. De gegants vençuts i de guerrers estrofes molts li n'he tramesos; emperò, com l'havien de conèixer, si està encantada i s'és convertida en una horrible pagesa? — No pas als ulls de tothom, replicà Sanxo; quant per mi, diria que és la més bella criatura del món, i sobretot molt llesta i saltadora. En bona fe, senyora duquessa, que així salta ella damunt sa somera com si fos un gat, i que no es trobaria un ballador de corda qui fes tan belles cabrioles. — Haveu-la vista vós encantada, Sanxo?, preguntà el duc. — Com, si l'he vista!, respongué Sanxo; i qui diable, fora de mi, va adonar-se primer d'aquest malaventurat encantament? Tan encantada està com el meu pare."

L'eclesiàstic, qui sentí parlar de gegants, d'estrofes i d'encantaments, s'imaginà que aquell devia ésser don Quixot de la Mancha, de qui solia llegir la història el duc, i le n'havia ell mateix reprès moltes voltes dient que era un disbarat de perdre el temps en llogir tals falòrnies. Assegurat, per tant, que no anava errat en sa sospita, molt enfellonit, parlant amb el duc, digué: — Vostra Excel·lència, senyor meu, donarà compte a Déu nostre Senyor del culpable plaer que ara es pren. Com vol que aquest foll de don Quixot, o don totxot, no faci encara més el boig, si la Vostra Excel·lència li dóna ocasió de perseverar en ses extravagants taboleries?" Després, girant-se a don Quixot, prosseguí dient: —I a vós, ànima de càntir, qui us ha ficat al cap que sigueu cavaller aventurer; que vencéssiu gegants, que subjuguéssiu malandrins? Aneu-vos-en en bona hora, que tal sigui per vós; torneu-vos-en a casa vostra, crieu vostres fills, si en teniu, cureu de vostra hisenda, i deixeu-vos

d'anar vagarejant pel món, tot fent riure els qui us coneixen i els qui no us coneixen. On haveu mai trobat que hi haguesin o que hi hagin encara cavallers aventurers? On són els gegants d'Espanya, els malandrins de la Mancha, les Dulcinees encantades, ni tota la càfila de ximpleries i baladronades que de vós es reconten?"

Nostre cavaller atentament escoltà les raons d'aquell venerable baró. Des que hagué acabada sa peroració, fermant sobre ell dos ulls flamejants; alçant-se dret, tremolant d'ira, i amb veu alterada: — Senyor... li digué. Emperò aquesta resposta mereix capítol a part.

CAPITOL XXX

De la resposta que donà don Quixot al seu reprensor, amb altres importants i curiosos fets.

"Senyor, digué nostre cavaller posant tot son esforç a contenir el just enuig qui el corprenia, el lloc on ens trobem, la presència de ma senyora la duquessa, i el respecte que sempre he tingut i tinc encara a l'estat que vós exerciu, m'imposen la penible condició de no poder-vos respondre sinó amb paraules. Vostra professió, que tant jo venero, feia'm esperar de vós més tost alguns bons consells que no infamants vituperis. Les bones i justes i ben encaminades reprensions, altres circumstàncies i arguments demanen i requereixen; i certament que és ultrapassar els límits de la bona reprensió com sia feta en públic

i tan asprament. Els consells sanitosos, anabé solen acompanyar-se d'amorositat, que no d'una rigor insuportable; ni tampoc seria raonable acusar de foll i de tarambana aquell home que es creu que té un defecte, fins que aquest defecte li sigui conegut. Què teniu, doncs, vós a retreure'm? Quin mal he jo fet?, quina causa comesa pot induir-vos a reiterar-me l'orde que m'entorni a governar la meva casa i de vetllar per ma muller i mos fills, menys d'informar-vos abans de si en tinc o deixo de tenir? Direm, doncs, que sigui molt dreturer procedir ficar-se a tort i a dret en la casa dels altres per governar els senyors, i al cap i a la fi per haver donada aquella miserable educació que pot donar-se a un menor, sens haver vist de tot el món més que vint o trenta llegües, entrar-se'n de cop i volta a imposar lleis a la cavalleria i a judicar dels cavallers aventurers? Seria, per ventura, cosa vana o temps malaguanyat el que es despèn corrent el món, no ja cercant els delits que s'hi puguin percaçar, mes l'aspredat per on els bons atenyen al cim de la immortalitat? Si em tinguessin per taboll els cavallers, els magnànims, els generosos, aquells d'alta principis, ho tindria a irreparable afront; emperò que sigui considerat com un ximple per un estudiant qui mai trepitjà ni posà un sol peu en la senda de la cavalleria, tant se me'n dona. Cavaller jo só, i cavaller moriré, si així plau a l'Altíssim. Els uns van pel camp espaiós de la soberga cobdícia, els altres pel de la llagoteria servil i baixa, els altres pel de la hipocresia enganyosa, i molt pocs pel de la vera religió: doncs jo, guiat per la meva estela, transito per l'estret call de l'aventurera cavalleria, pel qual exercici tinc

en menyspreu la hisenda, emperò no l'honor. Jo he satisfet ultratges, he adreçat torts, castigat atreviments, vençut gegants i atropellat fantasmes; jo só enamorat, només perquè és forçat que els cavallers aventurers ho siguin; i essent-ho, no sec en el banc dels enamorats viciosos, mes en el dels platònics continents; encara és amb molt bona fi que sempre mes intencions van endreçades, no tenint altra mira sinó fer bé a tothom, i mal a ningú. Si aquell qui així pensa, si aquell qui així obra, si aquell qui açò professa pugui nomenar-se totxo, diguin-ho les vostres celsituds, duc i duquessa excellents.

—Bè, per Déu!, exclamà Sanxo, i no digui res més la senyoria vostra, amo i senyor meu, perquè res més no cal dir ni pensar per un home acreditar-se: i tant més, que negant aquest senyor, com ha negat, que hagin viscut al món o que visquin encara cavallers aventurers, no és molt que no sàpiga ço que es diu. — Seríeu vós per ventura, replicà l'eclesiàstic somrient mig per força, aquell Sanxo Pança a qui son senyor té promesa unaínsula? — Sí, senyor, que só aquell, respongué Sanxo, i só aquell qui la mereix tan bé com qualsevol altre: car jo só d'aquells qui diuen: Acosta't als bons, i seràs un d'ells; i no amb qui neixes, sinó amb qui et peixes; i qui té home, és home. Doncs, jo tinc un bon senyor, i molts meus fa que estic corrent el món en sa companyia, esperant jo ésser tant com ell, si a Déu plau; i visca ell i visca jo, que ni a ell han de mancar imperis per concedir, ni a mi ínsules per governar.

—Ben cert, amic Sanxo, saltà llavors el duc, i jo, en nom del senyor don Quixot, vos promet ja des d'ara el govern d'una

que en tinc a senars, no poc considerable. —Agenolla't, Sanxo, digué-li el nostre cavaller, i besa els peus a sa Excellència per la mercè rebuda." L'escuder a l'instant obei. L'eclesiàstic, vista aquella comèdia, s'alçà de taula fort enujat, dient: —Per l'hàbit que jo duc, quasi estic per dir que és tan ximple Vostra Excellència com aquest parell de pecadors. I com no han d'ésser ells orats, si encara els assenyats abonen llurs follies? Vostra Excellència amb ells romanguí, que tant com tindran alberg en aquesta casa, jo no hi posaré més els peus." I sens més afegir ni menjar més, se n'anà, que ni foren prou a retenir-lo les súpriques dels senyors; encara que el duc poca cosa li digué, embarassat amb el riure que sa impertinent còlera havia-li causat.

En acabat de riure, digué a don Quixot: —Vostra mercè, senyor cavaller dels Lleons, ha respost per sí tan altament, que res més no li podia ocórrer a satisfer aquesta que, si bé apar injúria, no ho és, prengui-ho per allà on vulgui. —Així ho crec, respongué don Quixot: per tal com hi ha tres lleis de persones que tot els està permès; i són, els infants, les dones i els clergues. Comsevgui que es troben sens defensa, no poden tampoc mai ofendre: doncs, per a inferir un vertader afront, convé que aquest afront sigui mantingut per la força. Amb tot, jo em guardaria bé de consellar a aquest venerable eclesiàstic que tornés a dir ço que ell ha dit davant d'altres cavallers: un Amadís, per exemple, un Galaor, tal vegada no hagueren tingut tanta paciència com jo. — Oh, ca!, va interrompre Sanxo, prou me li flocaven tal cop de sabre que l'hagueren obert com una magrana o com un meló

molt tendre. Bons eren ells per a sofrir semblants pessigolles! Estic més que segur que si Reynals de Muntalbà hagués sentit les raons d'aqueix homenet, li hauria tapat tan bé la boca, que el deixava mut almenys per tres anys."

La duquessa partia's de riure, sentint garlar a Sanxo, i tenia'l encara per més graciós i més taboll que no el seu senyor. Per fi assossegà's don Quixot, i el dinar s'acabà. Desparades les taules, comparegueren quatre donzelles: la una tenia una bacina a la mà, l'altra un pitxell d'argent; l'altra un finíssim eixugamans a l'espatlla, i la quarta, arremangada de mànegues fins als colzes, portava en ses blanquíssimes mans una rodona pella de sabó. La qui portava la bacina vingué, amb molt bon aire, a encaixarla sota la barba de don Quixot, qui, tot mirant-se-la sens dir un mot, i creient que era un costum d'aquella terra, la deixà fer, i allargà sa gorja tant com pogué. La segona donzella abocà aigua en la bacina; la qui tenia el sabó posà's a ensabonar les barbes del nostre cavaller; i fent, amb l'aigua qui anava rajant, com uns borrallons de neu, començà a estendre'ls molt llestament per les galtes, nas i ulls del pacient cavaller. El duc i la duquessa, qui no havien donat semblant orde, miraven-se l'un a l'altre, i no sabien si prendre-s'ho per riure o si devien oposar-s'hi. De sobte, la donzella barbera fingí que li mancava aigua: una de ses companyes anà a cercar-ne; i en aquest entremig restà don Quixot amb el coll estès damunt la bacina, la cara coberta de brumera, i les parpelles tancades, perquè aquella no li entrés als ulls. Tothom moria de ganes de riure, emperò tothom es retenia; i les tres donzelles, sense moure's i abaixant

els ulls, no gosaven posar-los sobre llurs senyors, qui prou feien de poder-se aguantar les rialles. Finalment portaren l'aigua; la donzella acabà de remullar la barba de don Quixot, la hi eixugà molt reposadament amb la tovallola, féu-li, així mateix que sospres acòlits, una gran reverència, i ja se n'anava, quan el duc, per allunyar tota sospita del nostre cavaller, cridà la solícita barbera, i demanà-li que volgués fer amb ell la mateixa cerimònia. Prou que ho entengué la donzella; i posant mans a l'obra, anà a fer al seu senyor tot el mateix que amb el cavaller havia fet.

Estava Sanxo amb molta atenció esguardant la cerimònia de tot aquell lavament, i deia entre si: —Oidà!, quina sort la meva si fos costum de rentar la barba dels escuders així com la de llurs senyors; i si rasurar-me-la volguessin, encara millor. —Què esteu murmurant, Sanxo?, preguntà la duquessa. —Jo deia, respongué Sanxo, que era bo de viure molt per aprendre. Fins ara havia cregut que en les corts dels altres prínceps solien donar aiguamans al llevat de taula: no sabia que fos costum d'ensabonar la barba; i ben mirat, és un costum que sembla molt curiós i agradable. —Per ço no estigueu, amic Sanxo, replicà la duquessa, que no haveu de fer sinó dir-ho, i aqueixes donzelles vos rentaran les barbes; i fins vos ficaran a la bugada, si així us vingués de grat. —Per ara jo em contentaré amb les barbes, digué Sanxo, que temps a venir, Déu ho dirà. —Mireu, digué la duquessa al mestre de cerimònies, vegeu ço que el bon Sanxo demana, i compliu sa voluntat al peu de la lletra." El mestre de cerimònies respongué que fóra servit puntualment, i portà-se'n l'escuder a dinar amb ell.

Don Quixot, estant de sobretaula amb sos afables hostes, parlà de Dulcinea, segons era son tema, i de moltes altres coses amb discreció i bon sentit. Pregà-li la duquessa que li descrivís la fcsomia i faccions de la senyora Dulcinea del Tobós, que segons de sa bellesa pregonava la fama, tenia entès que devia ésser la més gentil criatura del món, i fins de tota la Mancha. Sospirà don Quixot sentint ço que la duquessa li demanava, i digué: —Si jo pogués arrencar mon cor i posar-lo davant els ulls de vostra altesa, ací damunt aquesta taula i dins un plat, bé fóra llevar a ma llengua el treball de dir això que tot just pot pensar-se, perquè vostra excellència la veuria allà tota retratada. Emperò què entreuria jo, ara, de posar-me a engrunar i descriure punt per punt i part per part la bellesa de la sens par Dulcinea, essent càrrega digna d'altres espatlles que no les meves i empresa en la qual deurien ocupar-se els pinzells de Parrasi, de Timantes i d'Apelles i els burins de Lissip, per pintar-la i gravar-la en taules, marbres i bronzes, i la retòrica ciceroniana i demostina per al·loar-la? —Què vol dir demostina, senyor don Quixot?, preguntà la duquessa, car semblant vocable no l'he sentit en tots els dies de ma vida. —Retòrica demostina, respongué don Quixot, és el mateix que dir retòrica de Demòstenes, així com ciceroniana de Ciceró, qui foren els dos majors retòrics del món.

—Així és, digué el duc; i haveu estat atorollada en tal requesta. Emperò amb tot i això, gran plaer ens faria el senyor don Quixot que volgués pintar-nos-la, car estic segur que, baldament no fos sinó esbossada, ella eixiria tal, que li tindrien en-

veja àdhuc les més agraciades. — Certament, jo ho faria, respongué don Quixot, si no me l'hagués borrada del magí el desastre que suara li esdevingué, el qual fou de manera que més estic per plorar-la que no per descriure-la: per quant han de saber vostres senyories que, anant dies enrra a besar-li les mans, i a rebre sa benedicció, permís i llicència per a aquesta tercera eixida, la trobí ben diferent de la que cercava: trobí-la encantada i convertida de princesa en pagesa, de garrida en disforme, d'àngel en diable, d'olorosa en pestilent, de reposada en saltadora, de llum en tenebres, i per fi, de Dulcinea del Tobós en una rústega vilana.

—Valga'm Déu!, proferí el duc, i qui fou aquell qui tant de mal féu al món? Qui ha llevat d'ell la bellesa qui l'alegrava, la gallardia qui l'entretenia, i l'honestedat qui l'acreditava? —Qui?, respongué don Quixot, qui pot ésser sinó algun maligne encantador dels molts envejosos qui em persegueixen? Aqueixa raça maleïda, nascuda en el món per enfosquir i anorrear els fets dels excel·lents barons, en tant que donen a la fama i exalcen els actes dels homes perversos. Em perseguiren encantadors, encantadors em persegueixen i encantadors em perseguiran fins a parar amb mi i mes cavalleries en el tenebrós abisme de l'oblit, i justament em fereixen endret d'allà on veuen que més em cou; perquè prendre a un cavaller aventurer la seva dama, és com si li arrenquessin els ulls amb què mira, el sol amb què s'illumina, i l'aliment amb què es manté.

—No cal dir més, digué la duquessa; emperò si amb tot i això havem de donar crèdit a la història que del senyor don

Quixot, de pocs dies ençà, ha vist la llum del món amb general aprovació de tothom, d'ella pot col·legir-se, si mal no recordo, que mai vostra mercè veié la senyora Dulcinea, i que tal senyora no és al món, sinó que és dama fantàstica, que vostra mercè l'engendrà i parí dins el seu cervell, i la pintà amb totes aquelles gràcies i perfeccions que volgué. — En això hi hauria molt a dir, replicà don Quixot: Déu sap si Dulcinea és o no al món, i si és fantàstica o no; ni són coses aquestes que facin a esbrinar, fins al cap de tot. Ni jo he engendrat ni parit ma senyora, per més que l'estimo angelical, així com requereix a una dama aplegant en si les parts qui poden fer-la famosa en tot el món, com són, formosa sens defecte, severa sens presumpció, amorosa amb honestedat, agraïda per cortès, cortès per ben nodrida, i finalment, per son llinatge, excelsa; en tant que dessobre la bona sang resplendeix i campeja la bellesa amb més graus de perfecció que entre les bel·leses humilment nascudes. — Així és, digué el duc; emperò m'ha de perdonar el senyor don Quixot que digui ço que m'obliga a dir la història que he llegit dels seus fets, d'on s'infereix que, amb tot i concedir que hi hagi Dulcinea en el Tobós o fora d'ell i que sigui gentil, segons vostra mercè vol pintar-la, quant a celsitud de llinatge, no pot parangonar-se amb les Orianes, les Madasimes ni amb altres de semblant calanya, de què estan plenes les històries que vostra mercè sap de sobres. — En això diré, respongué don Quixot, que Dulcinea és filla de ses pròpies obres, i que les virtuts milloren la sang, i que més deu estimar-se un humil virtuós, que no un viciós sobere;

tant més que Dulcinea té ja una poca part d'aquelles qui bé poden conduir-la a ésser reina de corona i ceptre; per tal com el mereixement d'una fembra bella i virtuosa podria encara fer miracles molt majors.

—Dic-vos, senyor don Quixot, replicà la duquessa, que en tot quant la vostra mercè diu, camina amb peus de plom, i com sol dir-se amb la sonda a la mà; i jo d'ací en avant creuré i faré creure a tots els de casa, i fins al duc mon senyor, si fos menester, que hi ha Dulcinea en el Tobós i que viu ara com ara, i que és xamosa i altament nascuda, i mereixedora que tal cavaller com el senyor don Quixot la servesca, que és el més que pugui encarir-se. Emperò no puc deixar de tenir un escrúpol i alguna no sé què de quimera contra Sanxo Pança: l'escrúpol és que, segons diu la referida història, aquest Sanxo Pança trobà la tal senyora Dulcinea, quan de la part de vostra mercè li aportà una lletra, garbellant un sac de blat, i, per més senyes, diu que era robí; cosa que em fa dubtar de la celsitud de son llinatge. — Senyora, li respongué don Quixot, ha de saber la vostra altesa que totes o les més de les coses amb mi esdevingudes van fora dels termes ordinaris de les que als altres cavallers esdevenen, ja sien encaminades pel voler inescrutable del fat, ja vinguin encaminades per la perversitat d'alguns encantadors envejosos. Doncs, per tal com aquests veuen que amb ma persona no tenen llurs males arts cap poder, es vengen en les coses que més amo, i volen fer-me morir, maltractant Dulcinea per la qual jo visc. I així jo crec que quan el meu escuder portà ma ambaixada, la hi convertiren en vil pagesa, i ocupada en tan baix exercici com és el de

garbellar blat; amb tot que ja tinc dit com aquell blat no era ni xeixa ni blat, sinó grosses perles orientals. Perquè en prova d'això diré a vostres mercès com venint suara pel Tobós, no poguí mai trobar el palau de Dulcinea; i que el jorn prop següent, veient-la Sanxo mon escuder en sa mateixa figura, que és la més avinent del món, a mi em semblà una pagesa disforme, i gens ni mica ben parlada, essent ella la pròpia discreció: i posat que no estic encantat ni puc estar-ho segons bon discurs, ella és l'encantada, l'ofesa i la trasmudada, canviada i capgirada, i en ella s'han venjat de mi mos enemics, i per ella viuré jo en perpetuals llàgrimes, fins que la veuré en son primer estat. De tot això pot deduir-se que ningú ha de fer mals averanys d'allò que Sanxo digué del remenar ni del garbellar de Dulcinea; i puix a mi me la trasmudaren, no és de meravellar que a ell la hi trasmudessin. Per tant, bo és que sàpiguen que Dulcinea és principal i ben criada, i dels més nobles llinatges del Tobós, qui són molts, antics i bons."

En això li preguntà seriosament el duc si creia al seu escuder Sanxo prou apte a governar la ínsula de la qual pensava fer-li mercè. —Senyor, li respongué don Quixot; jo dec parlar a vostra altesa ben clarament i franc. El caràcter de Sanxo és un encadenament singular de coses les més encontrades que dar-se puguin: ell és, al mateix temps, bon home i sotil, estordit i taboll, franc i astut; dubta de tot, i tot s'ho creu; freqüentment disfressa una agudes sota una escorça grossera; i com vós penseu que va a estimbar-se amb alguna bestiesa, veus-lo sortir amb unes raons tan justes que el posen en mig del cel. De tot

co dessus dit, jo só aparellat de creure que té prou aptitud per ésser governador; puix que atiant-li un xiquet l'enteniment, molt bé es deseixiria de qualsevol govern com el qui millor sàpiga regir ço del seu: tant més, que jo en conec molts no posseint les qualitats de Sanxo, i qui per això no saben més de lletra que ell. Generalment, senyor duc, tota la ciència del governar depèn d'un bon intent i d'una íntegra administració: i puix que així és, no li faltaran, per altra part, consellers i assessors qui el guiïn i encaminin. En Sanxo, qui és just i dreturer, sabrà endegar-se com cal; no-res-menys que jo li donaré alguns de mos consells."

En aquest moment sentiren un gran avallot de crits i molt remoreig de gent dins el palau: de sobte aparegué Sanxo a la sala, tot esparverat, amb un cendrer lligat al coll, i a darrera seu venien molts criats, l'un dels quals portava un gibrell ple de lleixiu. —Què és això, preguntà la duquesa; què hi ha?; què li voleu a aquest home? —Senyora, respongué l'un dels cuiners; no vol aquest senyor deixar-se rentar la barba, segons les ordes de Vostra Excel·lència.—Sí que ho vull, replicà Sanxo; emperò Sa Excel·lència no us ha ordenat de prendre un gibrell per bacina; i aquesta aigua bullent no té res a veure amb el sabó d'olor de què s'han servit per al meu senyor. Els costums de la terra i dels palaus, en tant són bons mentre que a ningú causin enuig; emperò aquesta llei de lavament que aquí s'estila, és pitjor que la dels frares deixuplinants. Jo no vull ningú de vosaltres per barber; i el primer que em toqués en un sol pèl de la barba, li dono tal cop de puny a la seva, que prou

se'n recordarà tota sa vida. —Sanxo té raó de sobres, digué la duquessa, aparentant un aire sever que bé cuidà perdre'l dues o tres vegades, mirant la cara que l'escuder feia; massa atrevits havien estat arriscant-vos a contrariar un home que vostre senyor el duc ha fet suara governador, i que ja sabeu ell ésser el meu amic: deixeu-lo estar, jo us dic, o salten tots fora de casa."

Aquestes darreres paraules feren obrir l'ull als criats, qui, llevant el cendrer dels pits de Sanxo, amb el cap baix i quasi avergonyits, se n'anaren. Un cop l'escuder es veié lliure d'aquell, a parer seu, evident perill, s'agenollà davant la duquessa, i li digué: —De grans senyores fan esperar grans mercès; aquesta que vui m'ha procurat l'altesa vostra, no pot ésser de mi pagada altrament que amb desitjar de veure'm armat cavaller aventurer, per ocupar-me, en tot el transcurs de ma vida, al servei de tan excelsa senyora. Un rústec só jo, em dic Sanxo Pança, tinc muller i fills, i faig d'escuder; si amb qualsevulla d'aquestes coses puc servir la grandesa vostra, menys trigaré jo a obeir que vós a comanar. —Bé és de veure, respongué la duquessa, que fóreu criat en mig de la pròpia cortesia i de la galanteria exquisida: bé apar, vull dir, que us nodríreu als pits del senyor don Quixot, qui deu ésser la nata dels comediments i la flor de les cerimònies. Bé n'hagin mil moltes tal senyor i tal escuder, l'un per nord de l'aventurera cavalleria, l'altre per estela de l'escuderil fidelitat. Alceu-vos, amic Sanxo, que jo recompensaré les vostres cortesies, instant el senyor duc perquè us compleixi la promesa mercè del desitjat govern."

Aprés d'aquest colloqui, don Quixot se retragué per reposar un poc. La duquesa convidà Sanxo a passar a una molt fresca sala, on feia compte d'entretenir-se amb ses donzelles aquella migdiada. L'escuder li respongué que, si bé tenia acostumat de reposar quatre o cinc hores aprés del dinar, amb tot i això estaria ell prompte a ses ordes, i faria tot quant pogués per no adormir-se en mig de la conversa. El duc se n'anà a entendre de les noves festes cavalleresques que per al nostre cavaller estava aparellant.

FI DEL SEGON VOLUM

INDEX DEL VOLUM SEGON

Pàgines

Primera part. — Capítol XXXVII. — On és prosseguida la història de la famosa infantessa de Micomicó, amb altres gracioses aventures	9
Capítol XXXVIII. — Qui tracta del curiós discurs que féu don Quixot sobre les armes i les lletres	15
Capítol XXXIX. — On el captiu refe- reix sa vida i els seus fets	23
Capítol XL. — On és prosseguida la història del captiu	27
Capítol XLI. — Com el captiu donà fi a la seva relació	33
Capítol XLII. — Qui parla de nous encontres esdevinguts en l'hostal, i d'altres coses dignes de saber-se ...	46
Capítol XLIII. — On és recontada l'a- gradable història del jove mulater, amb altres estranys fets en l'hostal esdevinguts	51
Capítol XLIV. — On es prossegueixen els esdeveniments de l'hostal	61
Capítol XLV. — Com s'acabà d'esbri- nar el dubte de l'elme de Mambri i els aparells convertits en albarda, i altres aventures succeïdes amb tota certesa	68
Capítol XLVI. — De l'estranya manera com fou encantat nostre bon cava- ller don Quixot	75
Capítol XLVII. — On se prossegueix l'encantament de don Quixot de la	

	Pàgines
Mancha, amb altres famosos fets ...	81
Capítol XLVIII. — On el canonge prossegueix el tema dels llibres de cavalleries, amb altres coses dignes de son enginy ...	89
Capítol XLIX. — De les discretes altercacions que el canonge tingué amb don Quixot ...	97
Capítol L. — Qui tracta de ço que recountà el cabrer a tots els qui conduïen don Quixot ...	105
Capítol LI. — De la batussa que don Quixot tingué amb el cabrer, amb la singular aventura dels deixupliants, a la qual donà venturós acabament, a costa de sa suor ...	112
Segona part. — Endreça al Comte de Lemos ...	127
Pròleg de l'autor ...	129
Capítol primer. — Qui tracta del raonament que el rector i el barber tingueren amb don Quixot, tocant a sa infirmitat ...	133
Capítol II. — Qui tracta de com Sanxo Pança anà a visitar don Quixot.	140
Capítol III. — Ridícul raonament que passà entre don Quixot, Sanxo Pança i el batxiller Samsó Carrasco ...	145
Capítol IV. — Com Sanxo Pança satisfé el batxiller Samsó Carrasco en sos dubtes i preguntes ...	152
Capítol V. — De la discreta i gentil conversa que passà entre Sanxo Pança i sa muller, amb altres fets dignes de venturosa recordació ...	156
Capítol VI. — De les raons que passà don Quixot amb sa neboda i amb la mestressa; essent aquest un dels importants capítols d'aquesta història ...	163
Capítol VII. — Raonament que tingueren don Quixot amb son escuder.	

amb altres fets molt famosos	169
Capítol VIII. — On es recomta ço que esdevingué a don Quixot anant a veure sa senyora Dulcinea del Tòbols	175
Capítol IX. — De quin artífici es valgué Sanxo Pança per encantar la senyora Dulcinea, amb altres fets tan ridículs com veritables	183
Capítol X. — De l'estranya aventura que al nostre cavaller li esdevingué amb el carro o carreta de les Corts de la mort	191
Capítol XI. — Estranya aventura que li esdevingué al valerós don Quixot amb el brau cavaller dels Mirallets	197
Capítol XII. — On es prossegueix l'aventura del cavaller del Bosc, amb el discret, suau i nou col·loqui que passà entre els dos escuders	203
Capítol XIII. — On es prossegueix l'aventura del cavaller del Bosc	209
Capítol XIV. — On es recomta i fa saber qui era el cavaller dels Mirallets i son escuder	220
Capítol XV. — De ço que esdevingué al nostre cavaller amb un discret gentilhome de la Mancha	222
Capítol XVI. — On es declara el darrer punt i extrem on arribà i pogué arribar l'inaudit coratge de don Quixot, amb la venturosament acabada aventura dels lleons	232
Capítol XVII. — Estada del nostre cavaller en el castell o casa del cavaller del Capot verd, amb altres fets extravagants	244
Capítol XVIII. — On es refereix l'aventura del pastor enamorat	251
Capítol XIX. — On es conten les nocces del ric Camatxo, amb la feta de Basili el pobre	256

Capítol XX. — On es prossegueix les noces de Camatxo, amb altres sa- borosos fets	263
Capítol XXI. — On és referida la gran i sorprenent aventura de la cova de Montesinos, a la qual donà venturosa fi el valerós don Quixot.	270
Capítol XXII. — De les admirables co- ses que l'estrenu don Quixot referí que havia vistes dins la cova de Montesinos, la impossibilitat de les quals fa que hom tingui aquesta aventura per apòcrifa	278
Capítol XXIII. — On s'apunta l'aven- tura del bram i la graciosa del tite- llaire, amb les memorables endevi- nalles del ximiote endevinaire	284
Capítol XXIV. — On es prossegueix la graciosa aventura del titellaire, amb altres coses en veritat prou bones.	293
Capítol XXV. — On es declara qui era mestre Pere, amb el mal succés que tingué don Quixot en l'aventura del bram, que no l'acabà com ell cuida- va i tenia pensat	302
Capítol XXVI. — D'algunes coses que les sabrà qui les llegeixi, si atenta- ment les llegeix	309
Capítol XXVII. — De la famosa aven- tura de la barca encantada	314
Capítol XXVIII. — Com don Quixot s'encontrà amb una gentil caçadora.	319
Capítol XXIX. — Qui tracta de moltes i molt importants coses	325
Capítol XXX. — De la resposta que donà don Quixot al seu reprensor, amb altres importants i curiosos fets.	333

Col·lecció d'obres selectes

Volums publicats

- I. — **MURGER.** *Escenes de la vida bohèmia*". Traducció d'E. Lluelles. Pròleg de **Santiago Rusiñol**.
- II. — **ROUSSEAU.** *Contracte social*. Traducció i pròleg de **Ramon Vinyes**.
- III. — **DIDEROT.** *La monja*. Traducció i pròleg de **Lluís Capdevila**.
- IV. — **SANTIAGO RUSIÑOL.** *Coses viscudes*.
Preu de cada volum: Ptes. 2,50
- V, VI, VII. — **Don Quixot de la Mancha**.
Preu dels tres volums: Ptes 7,50

Pròximes a sortir

- VIII. — **VOLTAIRE.** *Diccionari filosòfic*. Traducció de **Domènec Guansé**. Pròleg de **Gabriel Alomar**.
- IX — **EÇA DE QUEIROZ.** *La relíquia*. Traducció de **Lluís Capdevila**. Pròleg de **Pere Coromines**.
- X. — **GOETHE.** *Faust*. Traducció catalana de **J. B. Tarragó**.

Collectio d'opres selectes

Voluntat publica

- I. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- II. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- III. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- IV. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- V. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- VI. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- VII. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- VIII. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- IX. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- X. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID

Voluntat publica

- XI. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- XII. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- XIII. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- XIV. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- XV. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- XVI. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- XVII. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- XVIII. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- XIX. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID
- XX. MUSEO DE LA CIUDAD DE MADRID

